

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

26. årgang

2019

Sønderjysk Almanak

SØNDERJYDSK SKOLEFORENING

KOM OG VÆR MED I ET GRÆNSELØST FÆLLESSKAB

Vil du være med til at støtte danskheden i grænselandet?

Så bliv medlem af Grænseforeningen og deltag i spændende aktiviteter i din lokalforening. Du får også tilsendt Grænsen, et magasin om mindretal, sprog og kultur, der udkommer seks gange om året.

Meld dig ind via vores hjemmeside eller kontakt en lokalforeningsformand i dit område.

Aabenraa

Andreas Brandenhoff • a_brandenhoff45@hotmail.com • tlf. 7464 6502

Haderslev

Peter Popp Andersen • kapopp@outlook.dk • tlf. 7456 2277

Sønderborg

Kirsten Fanø Clausen • kifanoe@gmail.com • tlf. 6177 8515

Tønder

Marie Stamp • stamp.marie02@gmail.com • tlf. 2074 6088

Rødding - Vejen

Hans Harald Sørensen • hhs111@gmail.com • tlf. 5154 2075

Kolding og omegn

Henning Haugaard • haugaardkolding@mail.tele.dk • tlf. 7550 4339

www.graenseforeningen.dk

GRÆNSEFORENINGEN
FOR EN ÅBEN DANSKHED

Det er Grænseforeningens formål at støtte danskheden i grænselandet, særligt syd for grænsen, at udbrede kendskabet til grænselandets forhold samt at bevare og styrke dansk sprog og kultur.

Sønderjysk Almanak

26. årgang

2019

Udgivet af Sønderjysk Skoleforening

Sønderjysk Almanak

26. udgave. Udgivet af Sønderjydsk Skoleforening.

Info og kontakt:

Hjemmeside: www.sønderjyskalmanak.dk - Mail: soenderjyskalmanak@outlook.dk

Redaktion:

Britta Slot Johnsen (ansvarshavende redaktør)
Mariane Jørgensen (kalender og almanak)
Poul Krebs Lange (mindeord)
Inger Rahbek Andersen (vejviser og håndbog)
Povl Christian Callesen (annoncer)
Hanne Clausen / Anne Møllergaard (regnskab)
Anders Schaltz Andersen
Georg Bendix
Hans-Ole Mørk
Peder Moltesen Ravn

Layout og opsætning og fotos på side 31, 122, 236, 238, 239, 240 og 243:

Elin Brodersen, Aabenraa, www.GodtGrafisk.dk

Tryk og bogbind:

Mohr dieck Tryk, Aabenraa, www.MohrDieck.dk

Ekspedition:

Mariane Jørgensen, Jægerskoven 39, 6520 Toftlund, tlf. 6049 3279, mail: mariane6520@gmail.com

Pris

I boghandel: kr. 100,-. For abonnenter: kr. 80,- + porto

Abonnement kan tegnes på www.sønderjyskalmanak.dk

- eller hos Anne Møllergaard, Provst Petersensvej 3, 6270 Tønder, tlf. 3056 3279, mail: jmøllergaard@gmail.com

Forside:

Agerskov Ungdomsskole

ISBN-nr:

978-87-994872-8-8

**Grafisk design
Tryksager
Reklameskilte**

Elin Brodersen
Langbjergvej 2
6200 Aabenraa
Mobil 6126 9117
elin@godtgrafisk.dk
www.GodtGrafisk.dk

**Fødselsdag • Barnedåb • Konfirmation
Receptioner • Familiesammenkomst
- eller bare en hyggestund med venner
- den skal holdes på Folkehjem!
- stedet med den sønderjyske historie**

FOLKEHJEM

Hadervvej 7 · 6200 Aabenraa · Tlf. 7462 2848
folkehjem@folkehjem.dk · www.folkehjem.dk

*Buffét, 3-retters-
menu eller en lækker
brunch. Ring
og hør nærmere!*

Forord	5
Almanak	
Kalenderen	6
Solens op- og nedgang	30
Højvandet ved Vestkysten	31
Stjernesked	32
Formærkelser i året 2019	33
Artikler	
Inger Rahbek Andersen: Prolog	35
Lis Mikkelsen: For 50 år siden	36
Rebekka Ehmsen: Vokset op i en lille landsby. Vinderbidrag fra Skoleforeningens artikelkonkurrence	59
Jens Bruhn: Breve hjemme fra Brøns til udvandrerne i Hay, New South Wales	62
Svend-Erik Ravn: Folkets tale blev ført til protokol	72
Sigrid Andersen: Agerskov Ungdomsskole ..	76
<hr/>	
TEMA: Landsbyliv	
Kim Furdal: De levendes land	81
Britta Slot Johnsen: Hvad skal der til for at landsbyerne kan overleve	91
Karsten Gram: Midt i flyttefeberens skal vi fastholde fokus på landsbyerne	95
Michael Fleischer: Bevtoft – en landsby på vej og på vejen	99
Pia Møller: Bovlund Friluftsscene	102
<hr/>	
Ole Ottosen: Restaurering af Sølsted Mose ..	106
Anne Grethe Nielsen: Kunstmiljøet i Augustenborg	114
Mikkel Leth Jespersen: Søndagsturen	119
Helga Küssner: Der var engang - en barndom i 2. Verdenskrigs skygge	123
Andreas Johannsen: Danske læger under nazismen	129
Jesper Nissen: En ung iværksætter i Hjerpsted	135
Marianne Brink Asvig Iversen: De forsvundne ferie børn	140
Børge Koch: Da Stafet for Livet satte Haderslev Kommune på verdenskortet ..	147
Solvej Aagaard: Indblik i et ægtepars brevveksling - skrevet i tro, håb og kærlighed gennem hele 1. Verdenskrig	152
Georg Bendix og Bent Nicolajsen: Ansigt til ansigt med en svunden tid	159
Nanna Hørlück: Reppién og Drewes-Fonden	164
Hanne Næsberg Andersen: Assens-Årøsund overfarten	170
Frode Sørensen: Beretning til Sprogforeningens generalforsamling 2018	178
Peder Moltesen Ravn: Sønderjydsk Skoleforening - formandens beretning ved årsmødet 7. juni 2018	183
Mindeord:	
Finn Clausen	188
Lorens C. P. Hansen	189
Inge Adriansen	190
Peter Brinkmann	191
Jørgen Kølle	192
Bue Lund Nielsen	193
Erling Læbel Madsen	194
Vagn Rasmussen	195
Jacob Clausen Jacobsen	196
Ester Marie Feddersen	197
Birte Blønd	198
Jørgen Peter Sørensen	199
Finn Slumstrup	200
Håndbog og vejviser	
Det Danske Kongehus	201
Regeringen Lars Løkke Rasmussen	202
Valg i Sydslesvig	203
Sydslesvig-udvalget	203
Statsforvaltningen Syddanmark	204
Region Syddanmark	204
Sønderjyske regionsmedlemmer 2014-2017	204
Region Sønderjylland-Schleswig	205
Kommuner i Sønderjylland	205
Foreninger, organisationer, institutioner m.v.	206
Kirkelige foreninger og organisationer	210
Fonde	211
Danske og frisiske foreninger og institutioner i Sydslesvig	211
Musik, teater og kunst	215
Lokalhistoriske foreninger, arkiver og samlinger	216
Biblioteker	223
Frie skoler	224
Kirkemusikskoler	227
Vandrerhjem	229
Muséer m.v.	229
Muséer m.v. i Sydslesvig	232
Jagt	236
Jagttider og fredningsbestemmelser	237
Ferieplan for skolerne i Sydslesvig 2017	241
Flagregler	243
Officielle civile flagdage 2017	244

**TAG PÅ RØDDING HØJSKOLE I 2019.
VI HAR SPÆNDENDE KURSER FOR BÅDE UNGE OG ÆLDRE.**

Forår og efterår har vi lange kurser på 13, 17, 19 eller 24 uger, hvor unge kan gå i dybden med design, journalistik, litteratur, politik eller musik og mere end 40 andre fag. Desuden har vi et bredt udvalg af korte kurser indenfor bl.a. litteratur, politik, natur, tekstil og religion. På Rødding Højskole møder du uanset dit kursusemne, engagerede foredragsholdere og undervisere samt medkursister fra hele landet.

Vi glæder os til at se dig på Rødding Højskole!

T 74 84 22 84 • **E** kontor@rhskole.dk • **W** www.rhskole.dk

Aktuel dansk topkultur kan også opleves syd for grænsen

**TEATER - SYMFONIKONCERT - JAZZ
OPERA - POP - FILM - FOREDRAG...**

...og mange andre kulturtilbud med det ypperste og mest aktuelle som dansk kulturliv har at byde på, kan du også opleve i Flensborg, Slesvig, Husum og andre dele af Sydslesvig.

Se hele vores program for sæsonen 2018/2019 på www.syfo.de/kulturtilbud eller besøg vores facebook-side 'SSF kultur'

**Styrk mindretallet
Bliv medlem af
SYDSLESVIGSK
FORENING
www.syfo.de**

Forord

Sønderjysk Almanak udkommer for 26. gang i sin nuværende form som landsdelens almanak og opslagsbog med oplysninger til foreninger, organisationer og alle, som ønsker at vide noget om sønderjyske forhold.

Velkommen til dette års almanak, hvor vi igen præsenterer en alsidig blanding af artikler, der beskæftiger sig med fortid og nutid. Vi siger farvel til »Den Store Krig« med et ægtepars brevveksling, og en anden brevhistorie fortæller om dem, der drog ud, og dem der blev derhjemme. Dette års tema er landsbyliv, som vi belyser fra forskellige vinkler - har landsbyerne en chance i en tid, hvor hele verden søger mod de store byer? Det er i hvert fald nødvendigt med iværksættere og ildsjæle, hvis landsbyer skal overleve, store arrangementer skal gennemføres og et levende nær- og kunstmiljø skal etableres.

Sønderjysk Almanak indeholder også en almindelig kalender, en astronomisk kalender og en tabel over højvandtider ved Vestkysten. Vejviseren indeholder adresser og telefonnumre på bl.a. foreninger, organisationer og skoler i Sønderjylland og Sydslesvig. Vejviseren bliver løbende forbedret og udbygget, og forslag hertil modtages gerne af redaktionen. Det gælder også forslag til artikler og søndagsture.

Endelig rummer Almanakken mindeord over kendte, afdøde personer fra Sønderjylland og Sydslesvig eller med tilknytning til landsdelen.

Udgivelsen af Sønderjysk Almanak er også med til at bidrage til, at unge mennesker fra landsdelen kan få støtte til efterskole- og højskoleophold.

Forsidebilledet er i år Agerskov Ungdomsskole

Agerskov Ungdomsskole fylder i år 100 år og er dermed en af Sønderjyllands ældste efterskoler. Agerskov Ungdomsskole er også årets skole i Almanak 2019.

Tak for støtte til udgivelsen af Almanakken

Sønderjysk Skoleforening vil gerne her rette en varm tak til de mange, som støtter Almanakken. Det gælder annoncører, det gælder de mange, der beredvilligt har bidraget med indlæg og idéer, og det gælder foreningens tillidsmænd og medlemmer, der med praktisk indsats og opbakning har støttet arbejdet.

Sønderjysk Skoleforening og redaktionen ønsker med Almanakken en glædelig jul og et godt nytår 2019.

Dagens længde er ved begyndelsen af denne måned 7 timer 3 min. og tiltager i månedens løb 1 time 27 min.				SOL		MÅNE	
				OP	NED	OP	NED
Ti. 1	Nytårsdag <i>Jesu navn. Luk 2,21</i>	Solens radius 16' 16"	UGE 1	08.41	15.45	03.29	13.17
On. 2	Abel	Tusmørket varer 49 min. Vega kulm. midnat m.n		08.41	15.46	04.44	13.41
To. 3	Enoch	Jorden nærmest Solen		08.41	15.47	05.56	14.09
Fr. 4	Methusalem	Sirius kulm. Midn.		08.40	15.49	07.02	14.44
Lø. 5	Simeon			08.40	15.50	08.01	15.28
Sø. 6	Helligtre- kongers søndag <i>De vise mænd. Matt 2,1-12</i>	Helligtrekonger ● n.m. 02.28 Venus st. vestl. Elong		08.40	15.52	08.51	16.21
Ma. 7	Knud, hertug		UGE 2	08.39	15.53	09.30	17.21
Ti. 8	Erhardt			08.38	15.55	10.02	18.26
On. 9	Julianus	Tusmørket varer 48 min. ☾ fjernest Jorden		08.38	15.56	10.27	19.33
To. 10	Paul eremit			08.37	15.58	10.47	20.42
Fr. 11	Hyginus			08.36	15.59	11.04	21.51
Lø. 12	Reinhold			08.35	16.01	11.20	23.01
Sø. 13	1. s.e.h.3 k <i>Den tolvårige Jesus i templet. Luk 2,41-52 el. Jesus velsigner de små børn. Mark 10,13-16</i>	Hilarius		08.34	16.03	11.36	-
Ma. 14	Felix	☉ f. kv. 07.46	UGE 3	08.33	16.05	11.52	00.13
Ti. 15	Maurus			08.32	16.07	12.10	01.26
On. 16	Marcellus	Tusmørket varer 46 min. Castor kulm. Midnat		08.31	16.08	12.31	02.43
To. 17	Antonius	Procyon kulm. Midnat		08.30	16.10	12.59	04.01
Fr. 18	Prisca			08.28	16.12	13.35	05.20
Lø. 19	Pontianus	Pollux kulm. Midnat		08.27	16.14	14.24	06.35
Sø. 20	2. s.e.h.3 k. <i>Brylluppet i Kana. Joh 2,1-11</i>	Fabian og Sebastian		08.26	16.16	15.29	07.41
Ma. 21	Agnes	☉ f.m. 06.16 Måneformørkelse ☾ nærmest Jorden	UGE 4	08.24	16.18	16.48	08.33
Ti. 22	Vincentius			08.23	16.20	18.15	09.13
On. 23	Emerentius	Tusmørket varer 45 min.		08.21	16.22	19.44	09.43
To. 24	Timotheus			08.20	16.24	21.12	10.07
Fr. 25	Pauli omv.			08.18	16.26	22.36	10.27
Lø. 26	Polycarpus			08.17	16.28	23.58	10.46
Sø. 27	3. s.e.h.3 k. <i>Officeren i Kapernaum. Matt 8,1-13</i>	Chrysostomus ● s.kv. 22.10		08.15	16.30	-	11.04
Ma. 28	Carolus Magnus		UGE 5	08.13	16.32	01.17	11.24
Ti. 29	Valerius			08.12	16.35	02.34	11.46
On. 30	Adelgunde	Tusmørket varer 43 min		08.10	16.37	03.47	12.12
On. 31	Vigilius			08.08	16.39	04.55	12.45

		Højvande ved Vidåslusen (se side 31)	
Ti. 1	UGE 1	10:41	23:36
On. 2		11:55	-
To. 3		00:40	12:59
Fr. 4		01:32	13:52
Lø. 5		02:17	14:39
Sø. 6	Hellig 3 konger	02:56	15:20
Ma. 7	UGE 2	03:30	15:58
Ti. 8		04:01	16:32
On. 9		04:31	17:03
To. 10		05:00	17:32
Fr. 11		05:31	18:00
Lø. 12		06:05	18:32
Sø. 13		06:44	19:10
Ma. 14	UGE 3	07:29	19:58
Ti. 15		08:23	20:57
On. 16		09:28	22:06
To. 17		10:40	23:18
Fr. 18		11:54	-
Lø. 19		00:28	13:05
Sø. 20		01:31	14:08
Ma. 21	UGE 4	02:27	15:06
Ti. 22		03:19	15:58
On. 23		04:07	16:46
To. 24		04:52	17:31
Fr. 25		05:35	18:13
Lø. 26		06:19	18:56
Sø. 27		07:05	19:43
Ma. 28	UGE 5	07:57	20:37
Ti. 29		08:58	21:41
On. 30		10:08	22:52
To. 31		11:24	-

Dagens længde er ved begyndelsen af denne måned 8 timer 35 min. og tiltager i månedens løb 1 time 58 min.			SOL		MÅNE		
			OP	NED	OP	NED	
Fr.	1	Brigida	Solens radius 16' 14"	08.06	16.41	05.56	13.26
Lø.	2	Kyndelmisse	Deneb kulm. midnat m.n.	08.04	16.43	06.48	14.15
Sø.	3	4. s.e.h.3 k.	Blasius <i>Stormen på søen. Matt 8,23-27</i>	08.02	16.45	07.31	15.12
Ma.	4	Veronica	● n.m. 22.04 UGE 6	08.00	16.48	08.04	16.16
Ti.	5	Kprs. Mary	Agathe ☾ fjernest Jorden	07.58	16.50	08.31	17.23
On.	6	Prs. Marie	Dorothea Tusmørket varer 42 min.	07.56	16.52	08.53	18.31
To.	7	Richard		07.54	16.54	09.11	19.41
Fr.	8	Corintha		07.52	16.56	09.27	20.50
Lø.	9	Apollonia		07.50	16.58	09.43	22.01
Sø.	10	Sidste s.e.h.3 k.	Scholastica <i>Forklarelser på bjerget. Matt 17,1-9</i>	07.48	17.01	09.58	23.12
Ma.	11	Euphrosyne	UGE 7	07.46	17.03	10.15	-
Ti.	12	Eulalia	● f. kv. 23.26	07.44	17.05	10.34	00.26
On.	13	Benignus	Tusmørket varer 41 min.	07.41	17.07	10.57	01.41
To.	14	Valentinus		07.39	17.09	11.28	02.57
Fr.	15	Faustinus		07.37	17.12	12.09	04.12
Lø.	16	Juliane		07.35	17.14	13.04	05.20
Sø.	17	Septuagesima	Findanus <i>Arbejderne i vingården. Matt 20,1-16</i>	07.32	17.16	14.14	06.18
Ma.	18	Concordia	UGE 8	07.30	17.18	15.37	07.04
Ti.	19	Ammon	○ f.m. 16.54 ☾ nærmest Jorden	07.28	17.20	17.07	07.39
On.	20	Eucharias	Tusmørket varer 40 min.	07.25	17.22	18.38	08.06
To.	21	Samuel		07.23	17.25	20.07	08.28
Fr.	22	Peters stol		07.21	17.27	21.34	08.48
Lø.	23	Papias		07.18	17.29	22.57	09.07
Sø.	24	Seksagesima	Matthias Regulus kulm. Midnat <i>Sædemanden. Mark 4,1-20</i>	07.16	17.31	-	09.27
Ma.	25	Victorinus	UGE 9	07.13	17.33	00.18	09.49
Ti.	26	Inger	● s.kv. 12.28	07.11	17.35	01.35	10.14
On.	27	Leander	Tusmørket varer 39 min. Merkur st. østl. elong	07.09	17.37	02.46	10.45
To.	28	Øllegård		07.06	17.39	03.50	11.23

		Højvande ved Vidåslusen (se side 31)	
Fr.	1	00:02	12:34
Lø.	2	01:02	13:33
Sø.	3	01:52	14:21
Ma.	4	UGE 6	02:33 15:04
Ti.	5	Kronprinsesse Mary	03:09 15:42
On.	6	Prinsesse Marie	03:43 16:15
To.	7		04:14 16:45
Fr.	8		04:43 17:12
Lø.	9		05:13 17:37
Sø.	10	Afstemningsdag 1920	05:44 18:04
Ma.	11	UGE 7	06:20 18:38
Ti.	12		07:01 19:21
On.	13		07:50 20:14
To.	14		08:50 21:20
Fr.	15		10:04 22:36
Lø.	16		11:27 23:55
Sø.	17		- 12:47
Ma.	18	UGE 8	01:08 13:56
Ti.	19		02:10 14:54
On.	20		03:05 15:46
To.	21		03:54 16:32
Fr.	22		04:38 17:13
Lø.	23		05:20 17:52
Sø.	24		06:02 18:31
Ma.	25	UGE 9	06:44 19:12
Ti.	26		07:32 19:59
On.	27		08:27 20:55
To.	28		09:32 22:02

Dagens længde er ved begyndelsen af denne måned 10 timer 38 min. og tiltager i månedens løb 2 timer 19 min.				SOL		MÅNE	
				OP	NED	OP	NED
Fr.	1	Albinus	Solens radius 16' 9"	07.04	17.42	04.46	12.10
Lø.	2	Simplicius		07.01	17.44	05.31	13.05
Sø.	3	Fastelavn	Quinquagesima <i>Esto mihi</i> Kunigunde <i>Jesu dåb. Matt 3,13-17</i>	06.59	17.46	06.07	14.07
Ma.	4	Adrianus	☾ fjernest Jorden UGE 10	06.56	17.48	06.36	15.13
Ti.	5	Hvide tirsdag	Theophilus	06.54	17.50	06.59	16.21
On.	6	Aske onsdag	Gotfred Tusmørket varer 39 min. ● n.m. 17.04	06.51	17.52	07.18	17.31
To.	7	Perpetua		06.49	17.54	07.34	18.41
Fr.	8	Beata		06.46	17.56	07.50	19.52
Lø.	9	40 riddere		06.43	17.58	08.05	21.03
Sø.	10	1. s. i. fasten	Quadragesima <i>Invocavit</i> Ædel <i>Jesus fristes i ørkenen. Matt 4,1-11</i>	06.41	18.00	08.21	22.16
Ma.	11	Thala	UGE 11	06.38	18.02	08.39	23.30
Ti.	12	Gregorius		06.36	18.04	09.00	-
On.	13	Tamperdag	Macedonius Tusmørket varer 39 min.	06.33	18.07	09.27	00.45
To.	14	Euty chius	● f.kv. 11.27	06.31	18.09	10.03	01.59
Fr.	15	Zacharias		06.28	18.11	10.50	03.08
Lø.	16	Gudmund		06.25	18.13	11.51	04.08
Sø.	17	2. s. i fasten	<i>Reminiscere</i> Gertrud <i>Den kana'anæiske kvinde. Matt 15,21-28</i>	06.23	18.15	13.06	04.57
Ma.	18	Alexander	UGE 12	06.20	18.17	14.31	05.35
Ti.	19	Joseph	☾ nærmest Jorden	06.18	18.19	16.00	06.04
On.	20	Gordius	Tusmørket varer 39 min. Jævn døgn 22.58	06.15	18.21	17.31	06.28
To.	21	Benedictus	○ f.m. 02.43	06.12	18.23	19.00	06.49
Fr.	22	Paulus		06.10	18.25	20.27	07.08
Lø.	23	Fidelis		06.07	18.27	21.52	07.28
Sø.	24	3. s. i fasten	<i>Oculi</i> Ulrica <i>Jesus uddriver en uren ånd. Luk 11,14-28</i>	06.05	18.29	23.14	07.48
Ma.	25	Mariæ bebud.	UGE 13	06.02	18.31	-	08.12
Ti.	26	Gabriel		05.59	18.33	00.31	08.42
On.	27	Kastor	Tusmørket varer 39 min.	05.57	18.35	01.41	09.18
To.	28	Eustachius	● s.kv. 05.10	05.54	18.37	02.41	10.02
Fr.	29	Jonas		05.51	18.39	03.30	10.55
Lø.	30	Quirinus		05.49	18.41	04.10	11.56
Sø.	31	Midfaste	<i>Lætare</i> Balbina Sommertid begynder <i>Jesus bespiser 5000. Joh 6,1-15</i>	06.46	19.43	05.40	14.01

	Højvande ved Vidåslusen (se side 31)	
Fr. 1	10:49	23:17
Lø. 2	-	12:06
Sø. 3	00:25	13:09
Ma. 4 UGE 10	01:21	14:00
Ti. 5	02:06	14:42
On. 6	02:44	15:19
To. 7	03:20	15:53
Fr. 8	03:53	16:23
Lø. 9	04:25	16:50
Sø. 10	04:55	17:15
Ma. 11 UGE 11	05:26	17:42
Ti. 12	06:00	18:14
On. 13	06:39	18:54
To. 14	07:25	19:44
Fr. 15	08:24	20:48
Lø. 16	09:40	22:06
Sø. 17	11:09	23:31
Ma. 18 UGE 12	-	12:35
Ti. 19	00:49	13:43
On. 20	01:53	14:39
To. 21	02:47	15:28
Fr. 22	03:35	16:11
Lø. 23	04:19	16:50
Sø. 24	05:00	17:27
Ma. 25 UGE 13	05:40	18:02
Ti. 26	06:21	18:40
On. 27	07:05	19:22
To. 28	07:56	20:12
Fr. 29	08:57	21:12
Lø. 30	10:11	22:24
Sø. 31 Sommertid begynder	-	12:30

Dagens længde er ved begyndelsen af denne måned 13 timer 1 min. og tiltager i månedens løb 2 timer 9 min.				SOL		MÅNE	
				OP	NED	OP	NED
Ma. 1	Hugo	Solens radius 16'0" ☾ fjernest Jorden	UGE 14	06.44	19.45	06.05	15.09
Ti. 2	Theodosius			06.41	19.47	06.25	16.19
On. 3	Nicætas	Tusmørket varer 40 min.		06.38	19.49	06.42	17.29
To. 4	Ambrosius			06.36	19.51	06.57	18.40
Fr. 5	Irene	● n.m. 10.50		06.33	19.53	07.12	19.52
Lø. 6	Sixtus			06.31	19.55	07.27	21.06
Sø. 7	Mariæ bebudelses dag	<i>Judica</i> Egesippus <i>Englen Gabriel bebuder Jesu fødsel. Luk 1,26-38</i>		06.28	19.57	07.44	22.21
Ma. 8	Janus		UGE 15	06.26	19.59	08.04	23.36
Ti. 9	Procopius			06.23	20.01	08.29	-
On. 10	Ezechiel	Tusmørket varer 41 min.		06.21	20.03	09.01	00.51
To. 11	Leo	Merkur st. vestl. Elong		06.18	20.05	09.44	02.02
Fr. 12	Julius	● f.kv. 21.06		06.16	20.07	10.39	03.04
Lø. 13	Justinus			06.13	20.09	11.48	03.55
Sø. 14	Palmesøndag	Tiburtius <i>Jesu indtog i Jerusalem. Matt 21,1-9</i>		06.10	20.11	13.07	04.35
Ma. 15	Olympia	Spica kulm. Midn.	UGE 16	06.08	20.13	14.32	05.06
Ti. 16	Margrethe 2.s fødsel	Mariane		06.06	20.15	16.00	05.31
On. 17	Anicetus	Tusmørket varer 42 min ☾ nærmest Jorden		06.03	20.17	17.28	05.52
To. 18	Skærtorsdag	Eleutherius <i>Nadveren. Matt 26,17-30</i>		06.01	20.19	18.55	06.11
Fr. 19	Langfredag	Daniel ○ f.m. 13.12 <i>Korsfæstelsen. Matt 27,31-56 el Mark 15,20-39</i>		05.58	20.21	20.22	06.29
Lø. 20	Sulpicius			05.56	20.23	21.46	06.49
Sø. 21	Påskedag	Florentius <i>Jesu Kristi opstandelse. Mark 16,1-8</i>		05.53	20.25	23.08	07.11
Ma. 22	2. påskedag	Cajus <i>Vandringen til Emmaus. Luk 24,13-35</i>	UGE 17	05.51	20.27	-	07.37
Ti. 23	Georgius			05.49	20.29	00.23	08.10
On. 24	Albertus	Tusmørket varer 44 min.		05.46	20.31	01.30	08.52
To. 25	Mark. Evang.			05.44	20.33	02.26	09.42
Fr. 26	Cletus			05.41	20.35	03.10	10.41
Lø. 27	Ananias	● s.kv. 00.18		05.39	20.37	03.44	11.46
Sø. 28	1. s. e. påske	<i>Quasimodo</i> Vitalis ☾ fjernest Jorden Arcturus kulm. midnat <i>Den tvivlende Thomas. Joh 20,19-31</i>		05.37	20.39	04.10	12.54
Ma. 29	Peter martyr		UGE 18	05.35	20.41	04.31	14.03
Ti. 30	Severus			05.32	20.43	04.49	15.13

		Højvande ved Vidåslusen (se side 31)	
Ma. 1	UGE 14	00:38	13:37
Ti 2		01:40	14:29
On 3		02:30	15:12
To. 4		03:13	15:50
Fr. 5		03:52	16:25
Lø 6		04:29	16:57
Sø 7		05:04	17:27
Ma. 8	UGE 15	05:38	17:55
Ti. 9		06:11	18:24
On. 10		06:45	18:57
To. 11		07:24	19:36
Fr. 12		08:11	20:26
Lø. 13		09:11	21:29
Sø. 14 Palmesøndag		10:28	22:47
Ma. 15	UGE 16	11:57	-
Ti. 16 Dronning Margrethe		00:12	13:20
On. 17		01:30	14:26
To. 18 Skærtorsdag		02:34	15:19
Fr. 19 Langfredag		03:27	16:05
Lø. 20		04:14	16:46
Sø. 21 Påskedag		04:57	17:24
Ma. 22 2. påskedag	UGE 17	05:38	17:59
Ti. 23		06:17	18:34
On. 24		06:57	19:09
To. 25		07:39	19:49
Fr. 26		08:26	20:34
Lø. 27		09:21	21:27
Sø. 28		10:27	22:32
Ma. 29 Prinsesse Benedikte	UGE 18	11:42	23:43
Ti. 30		-	12:52

Dagens længde er ved begyndelsen af denne måned 15 timer 15 min. og tiltager i månedens løb 1 time 45 min.			SOL		MÅNE	
			OP	NED	OP	NED
On. 1	Voldermisse	Solens radius 15' 52"	05.30	20.45	05.04	16.24
		Tusmørket varer 46 min.				
To. 2	Athanasius		05.28	20.47	05.19	17.36
Fr. 3	Korsmisse		05.26	20.49	05.34	18.50
Lø. 4	Florian		05.24	20.51	05.50	20.06
Sø. 5	2. s. e. påske	Misericordia Domini Danmarks befrielse De lyse nætter begynder ● n.m. 00.45 Den gode hyrde. Joh 10,11-16	05.21	20.53	06.09	21.23
Ma. 6	Johannes ante portam	UGE 19	05.19	20.55	06.31	22.40
Ti. 7	Flavia		05.17	20.57	07.01	23.55
On. 8	Stanislaus	Tusmørket varer 49 min.	05.15	20.59	07.40	-
To. 9	Caspar		05.13	21.00	08.32	01.01
Fr. 10	Gordianus		05.11	21.02	09.37	01.56
Lø. 11	Mamertus		05.09	21.04	10.53	02.39
Sø. 12	3. s. e. påske	Jubilate ● f.kv. 03.12 Jesus forbereder disciplene på sin bortgang til Faderen. Joh 16,16-22	05.07	21.06	12.16	03.12
Ma. 13	Ingenuus	☾ nærmest Jorden	05.05	21.08	13.41	03.38
Ti. 14	Kristian		05.03	21.10	15.06	03.59
On. 15	Sophie	Tusmørket varer 51 min.	05.02	21.12	16.31	04.17
To. 16	Sara		05.00	21.13	17.56	04.34
Fr. 17	St. Bededag	Bruno Johannes Døber i Judæas ørken. Matt 3,1-10	04.58	21.15	19.20	04.52
Lø. 18	Erik	○ f.m. 23.11	04.56	21.17	20.43	05.12
Sø. 19	4. s. e. påske	Cantate Potentiana Sandhedens ånd. Joh 16,5-15	04.55	21.19	22.02	05.36
Ma. 20	Angelica	UGE 21	04.53	21.21	23.14	06.05
Ti. 21	Helene		04.51	21.22	-	06.42
On. 22	Castus	Tusmørket varer 55 min.	04.50	21.24	00.16	07.29
To. 23	Desiderius		04.48	21.26	01.06	08.26
Fr. 24	Esther		04.47	21.27	01.45	09.29
Lø. 25	Urbanus		04.45	21.29	02.14	10.37
Sø. 26	5. s. e. påske	Rogate Kpr. Frederik Beda ● s.kv. 18.34 ☾ fjernest Jorden Bøn i Jesu navn. Joh 16,23b-28	04.44	21.30	02.37	11.46
Ma. 27	Lucian	UGE 22	04.43	21.32	02.56	12.56
Ti. 28	Vilhelm		04.41	21.33	03.12	14.07
On. 29	Maximinus	Tusmørket varer 58 min.	04.40	21.35	03.27	15.18
To. 30	Kr. Himmelfart	Vigand Missionsbefalingen. Mark 16,14-20	04.39	21.36	03.41	16.30
Fr. 31	Petronella		04.38	21.38	03.56	17.45

	Højvande ved Vidåslusen (se side 31)	
On. 1	00:50	13:48
To. 2	01:47	14:34
Fr. 3	02:36	15:14
Lø. 4	03:20	15:53
Sø. 5 Danmarks Befrielse	04:01	16:29
Ma. 6 UGE 19	04:42	17:03
Ti. 7	05:20	17:36
On. 8	05:58	18:09
To. 9	06:37	18:46
Fr. 10	07:18	19:27
Lø. 11	08:06	20:17
Sø. 12	09:06	21:19
Ma. 13 UGE 20	10:20	22:32
Ti. 14	11:42	23:52
On. 15	-	12:59
To. 16	01:08	14:02
Fr. 17 St. Bededag	02:11	14:55
Lø. 18	03:05	15:41
Sø. 19	03:52	16:22
Ma. 20 UGE 21	04:36	16:59
Ti. 21	05:17	17:34
On. 22	05:57	18:08
To. 23	06:36	18:43
Fr. 24	07:16	19:20
Lø. 25	07:59	20:01
Sø. 26 Kronprins Frederik	08:46	20:49
Ma. 27 UGE 22	09:42	21:45
Ti. 28	10:45	22:48
On. 29	11:52	23:55
To. 30 Kr. Himmelfartsdag	-	12:54
Fr. 31	00:58	13:47

Dagens længde er ved begyndelsen af denne måned 17 t 2 min. Tiltager indtil den 21., hvor den er 17 t 27 min. Aftager så 5 min.			SOL		MÅNE	
			OP	NED	OP	NED
Lø. 1	Nikomedes	Antares kulm. midnat Solens radius 15' 46"	04.37	21.39	04.13	19.02
Sø. 2	6. s.e. Påske	Exaudi Marcellinus <i>Åndens vidnesbyrd. Joh 15,26-16,4</i>	04.36	21.40	04.34	20.21
Ma. 3	Erasmus	● n.m.12.02 UGE 23	04.35	21.41	05.00	21.39
Ti. 4	Optatus		04.34	21.43	05.36	22.51
On. 5	Grundlovsdag	Bonifacius Tusmørket varer 61 min.	04.33	21.44	06.23	23.52
To. 6	Norbertus		04.32	21.45	07.25	-
Fr. 7	Pr. Joachim	Jeremias	04.32	21.46	08.40	00.40
Lø. 8	Medardus	☾ nærmest Jorden	04.31	21.47	10.02	01.17
Sø. 9	Pinsedag	Primus <i>Helligåndens komme. Joh 14,22-31</i>	04.30	21.48	11.27	01.45
Ma. 10	2. pinsedag	Onuphrius UGE 24 ● f.kv. 07.59 Jupiter i opp. til Solen <i>Verdens frelser. Joh 3,16-21</i>	04.30	21.49	12.52	02.07
Ti. 11	Prins Henrik føds.	Barnabas apostel	04.29	21.50	14.16	02.25
On. 12	Tamperdag	Basilius Tusmørket varer 63 min.	04.29	21.51	15.40	02.42
To. 13	Cyrellus	Capella kulm. midnat m.n.	04.29	21.51	17.02	02.59
Fr. 14	Rufinus		04.28	21.52	18.23	03.17
Lø. 15	Valdemarsdag	Vitus	04.28	21.53	19.43	03.39
Sø. 16	Trinitatis	Tycho <i>Jesus og Nikodemus. Joh 3,1-15</i>	04.28	21.53	20.58	04.05
Ma. 17	Botolphus	○ f.m. 10.31 UGE 25	04.28	21.54	22.04	04.38
Ti. 18	Leontius		04.28	21.54	23.00	05.20
On. 19	Gervasius	Tusmørket varer 64 min.	04.28	21.54	23.43	06.12
To. 20	Sylverius		04.28	21.55	-	07.13
Fr. 21	Albanus	Solhverv 17.54 Længste dag	04.28	21.55	00.16	08.20
Lø. 22	10.000 martyrer		04.28	21.55	00.42	09.29
Sø. 23	1. s. e. trin.	Paulinus ☾ fjernest Jorden <i>Den rige mand og Lazarus. Luk 16,19-31</i>	04.28	21.55	01.02	10.39
Ma. 24	Skt. Hansdag	Merkur st. østl. elong UGE 26	04.29	21.55	01.19	11.50
Ti. 25	Prosper	● s.kv. 11.46	04.29	21.55	01.34	13.00
On. 26	Pelagius	Tusmørket varer 64 min.	04.30	21.55	01.48	14.11
To. 27	Syvsoverdag		04.30	21.55	02.02	15.23
Fr. 28	Eleonora		04.31	21.55	02.18	16.39
Lø. 29	Petrus Paulus		04.31	21.55	02.36	17.56
Sø. 30	2. s. e. trin.	Lucina <i>Det store festmåltid. Luk 14,16-24</i>	04.32	21.54	02.59	19.15

	Højvande ved Vidåslusen (se side 31)	
Lø. 1	01:55	14:34
Sø. 2	02:46	15:18
Ma. 3 UGE 23	03:34	16:00
Ti. 4	04:20	16:41
On. 5 Grundlovsdag	05:05	17:20
To. 6	05:49	17:59
Fr. 7 Prins Joachim	06:32	18:39
Lø. 8	07:16	19:22
Sø. 9 Pinsedag	08:04	20:12
Ma. 10 2. Pinsedag UGE 24	09:00	21:09
Ti. 11 Prins Henrik	10:05	22:16
On. 12	11:17	23:29
To. 13	-	12:30
Fr. 14	00:42	13:34
Lø. 15 Valdemarsdag	01:47	14:29
Sø. 16	02:43	15:16
Ma. 17 UGE 25	03:32	15:58
Ti. 18	04:17	16:37
On. 19	04:59	17:12
To. 20	05:39	17:47
Fr. 21	06:17	18:20
Lø. 22	06:55	18:55
Sø. 23	07:32	19:33
Ma. 24 Skt. Hansdag UGE 26	08:12	20:15
Ti. 25	08:56	21:03
On. 26	09:48	21:59
To. 27	10:48	23:02
Fr. 28	11:52	-
Lø. 29	00:08	12:54
Sø. 30	01:13	13:51

Dagens længde er ved begyndelsen af denne måned 17 t 21 min. og aftager i månedens løb 1 time 20 min.				SOL		MÅNE	
				OP	NED	OP	NED
Ma. 1	Theobaldus	Solens radius 15' 44"	UGE 27	04.33	21.54	03.30	20.31
Ti. 2	Mariæ besøg.	● n.m. 21.16		04.34	21.53	04.12	21.39
On. 3	Cornelius	Vega kulm. midnat Tusmørket varer 62 min.		04.34	21.53	05.09	22.34
To. 4	Ulricus			04.35	21.52	06.20	23.17
Fr. 5	Anshelmus	Jorden fjernest Solen ☾ nærmest Jorden		04.36	21.52	07.42	23.48
Lø. 6	Dion			04.37	21.51	09.09	-
Sø. 7	3. s. e. trin	Villebaldus <i>Det tabte får.</i> Luk 15,1-10		04.38	21.50	10.37	00.13
Ma. 8	Kjeld		UGE 28	04.40	21.49	12.03	00.33
Ti. 9	Sostrata	● f.kv. 12.55 Saturn i opp. til Solen		04.41	21.48	13.27	00.50
On. 10	Knud, konge	Tusmørket varer 60 min.		04.42	21.47	14.49	01.07
To. 11	Josva			04.43	21.46	16.11	01.25
Fr. 12	Henrik			04.45	21.45	17.30	01.44
Lø. 13	Margarethe			04.46	21.44	18.45	02.08
Sø. 14	4. s. e. trin.	Bonaventura Pluto i opp. til Solen <i>Vær barmhjertige.</i> Luk 6,36-42		04.47	21.43	19.54	02.38
Ma. 15	Apostl. deling		UGE 29	04.49	21.42	20.53	03.16
Ti. 16	Susanne	○ f.m. 23.38 Måneformørkelse		04.50	21.40	21.40	04.04
On. 17	Alexius	Tusmørket varer 57 min.		04.52	21.39	22.17	05.02
To. 18	Arnolphus			04.53	21.38	22.45	06.07
Fr. 19	Justa			04.55	21.36	23.07	07.15
Lø. 20	Elias			04.56	21.35	23.25	08.25
Sø. 21	5. s. e. trin.	Evenus ☾ fjernest Jorden <i>Peters fiskefangst.</i> Luk 5,1-11		04.58	21.33	23.41	09.35
Ma. 22	Maria Magd.	Altair kulm. midnat	UGE 30	04.59	21.32	23.55	10.45
Ti. 23	Apollinaris	Hundredagene begynder		05.01	21.30	-	11.55
On. 24	Christina	Tusmørket varer 53 min.		05.03	21.29	00.08	13.06
To. 25	Jacobus	● s.kv. 03.18		05.04	21.27	00.23	14.18
Fr. 26	Anna			05.06	21.25	00.40	15.33
Lø. 27	Martha			05.08	21.23	01.00	16.50
Sø. 28	6. s. e. trin.	Aurelius <i>Kristi nye lov.</i> Matt 5,20-26		05.10	21.22	01.26	18.06
Ma. 29	Oluf		UGE 31	05.11	21.20	02.02	19.18
Ti. 30	Abdon			05.13	21.18	02.50	20.20
On. 31	Germanus	Tusmørket varer 50 min.		05.15	21.16	03.55	21.09

		Højvande ved Vidåslusen (se side 31)	
Ma. 1	UGE 27	02:13	14:44
Ti. 2		03:08	15:33
On. 3		04:01	16:20
To. 4		04:51	17:05
Fr. 5		05:39	17:49
Lø. 6		06:25	18:32
Sø. 7		07:09	19:15
Ma. 8	UGE 28	07:55	20:02
Ti. 9		08:45	20:55
On. 10		09:41	21:55
To. 11		10:45	23:03
Fr. 12		11:55	-
Lø. 13		00:15	13:02
Sø. 14		01:23	14:02
Ma. 15	UGE 29	02:23	14:52
Ti. 16		03:15	15:37
On. 17		04:02	16:17
To. 18		04:44	16:53
Fr. 19		05:23	17:27
Lø. 20		05:59	18:00
Sø. 21		06:33	18:33
Ma. 22	UGE 30	07:04	19:07
Ti. 23		07:37	19:44
On. 24		08:13	20:26
To. 25		08:56	21:15
Fr. 26		09:49	22:14
Lø. 27		10:51	23:21
Sø. 28		-	12:00
Ma. 29	UGE 31	00:33	13:08
Ti. 30		01:42	14:11
On. 31		02:46	15:08

Dagens længde er ved begyndelsen af denne måned 15 timer 57 min. og aftager i månedens løb 2 timer 6 min.			SOL		MÅNE	
			OP	NED	OP	NED
To. 1	Peters fængsel	● n.m. 05.12 Solens radius 15' 45"	05.17	21.14	05.14	21.46
Fr. 2	Hannibal	☾ nærmest Jorden	05.19	21.12	06.42	22.14
Lø. 3	Nikodemus		05.20	21.10	08.12	22.37
Sø. 4	7. s. e. trin.	Dominicus Deneb kulm. midnat <i>Zakæus. Luk 19,1-10</i>	05.22	21.08	09.42	22.56
Ma. 5	Osvaldus	UGE 32	05.24	21.06	11.10	23.13
Ti. 6	Kristi forkl.		05.26	21.04	12.35	23.31
On. 7	Donatus	Tusmørket varer 48 min. ● f. kv. 19.31 De lyse nætter ender	05.28	21.02	13.58	23.50
To. 8	Ruth		05.30	21.00	15.19	-
Fr. 9	Romanus		05.32	20.58	16.36	00.13
Lø. 10	Laurentius	Merkur st. vestl. elong	05.34	20.55	17.46	00.40
Sø. 11	8. s. e. trin.	Herman <i>De falske profeter. Matt 7,15-21</i>	05.35	20.53	18.48	01.16
Ma. 12	Clara	UGE 33	05.37	20.51	19.39	02.00
Ti. 13	Hippolytus		05.39	20.49	20.18	02.54
On. 14	Eusebius	Tusmørket varer 45 min.	05.41	20.46	20.49	03.57
To. 15	Mariæ himmelfart	○ f.m. 14.29	05.43	20.44	21.12	05.04
Fr. 16	Rochus		05.45	20.42	21.31	06.14
Lø. 17	Anastatius	☾ fjernest Jorden	05.47	20.39	21.47	07.24
Sø. 18	9. s. e. trin.	Agapetus <i>Den uærlige godsforvalter. Luk 16,1-9</i>	05.49	20.37	22.02	08.34
Ma. 19	Sebaldus	UGE 34	05.51	20.35	22.15	09.44
Ti. 20	Bernhard		05.53	20.32	22.29	10.54
On. 21	Salomon	Tusmørket varer 43 min.	05.55	20.30	22.44	12.05
To. 22	Symphorian		05.57	20.27	23.03	13.17
Fr. 23	Zakæus	● s.kv. 16.56 Hundredagene ender	05.58	20.25	23.25	14.32
Lø. 24	Bartholomæus		06.00	20.23	23.55	15.46
Sø. 25	10. s. e. trin.	Ludvig <i>Jesus græder over Jerusalem. Luk 19,41-48.</i>	06.02	20.20	-	16.59
Ma. 26	Irenæus	UGE 35	06.04	20.18	00.36	18.04
Ti. 27	Gebhardus		06.06	20.15	01.32	18.58
On. 28	Augustinus	Tusmørket varer 42 min.	06.08	20.13	02.43	19.40
To. 29	Joh. Halsh.		06.10	20.10	04.07	20.12
Fr. 30	Benjamin	● n.m. 12.37 ☾ nærmest Jorden	06.12	20.08	05.38	20.37
Lø. 31	Bertha		06.14	20.05	07.10	20.58

		Højvande ved Vidåslusen (se side 31)	
To.	1	03:44	16:01
Fr.	2	04:37	16:49
Lø.	3	05:26	17:35
Sø.	4	06:12	18:19
Ma.	5	UGE 32	06:54 19:02
Ti.	6	07:36	19:46
On.	7	08:21	20:34
To.	8	09:11	21:29
Fr.	9	10:08	22:33
Lø.	10	11:15	23:46
Sø.	11	-	12:26
Ma.	12	UGE 33	00:59 13:33
Ti.	13	02:05	14:29
On.	14	02:59	15:16
To.	15	03:46	15:56
Fr.	16	04:28	16:33
Lø.	17	05:05	17:07
Sø.	18	05:38	17:39
Ma.	19	UGE 34	06:08 18:10
Ti.	20	06:36	18:41
On.	21	07:03	19:15
To.	22	07:34	19:52
Fr.	23	08:12	20:37
Lø.	24	09:00	21:32
Sø.	25	10:00	22:39
Ma.	26	UGE 35	11:11 23:57
Ti.	27	-	12:27
On.	28	Prins Nikolai	01:17 13:41
To.	29		02:27 14:45
Fr.	30		03:28 15:41
Lø.	31		04:20 16:31

Dagens længde er ved begyndelsen af denne måned 13 timer 47 min. og aftager i månedens løb 2 timer 11 min.			SOL		MÅNE	
			OP	NED	OP	NED
Sø. 1	11. s. e. trin. Ægidius Solens radius 15' 51" <i>Farisæeren og tolderen. Luk 18,9-14</i>		06.16	20.03	08.42	21.17
Ma. 2	Elisa UGE 36		06.18	20.00	10.12	21.35
Ti. 3	Seraphia		06.20	19.57	11.39	21.53
On. 4	Theodosia Tusmørket varer 41 min.		06.22	19.55	13.03	22.15
To. 5	Regina Danmarks udsendte		06.23	19.52	14.24	22.41
Fr. 6	Magnus ☉ f.kv. 05.10		06.25	19.50	15.38	23.14
Lø. 7	Robert Fomalhaut kulm. midnat		06.27	19.47	16.44	23.56
Sø. 8	12. s. e. trin. Mariæ fødsel <i>Jesus helbreder en døvstum. Mark 7,31-37</i>		06.29	19.44	17.38	-
Ma. 9	Gorgonius UGE 37		06.31	19.42	18.21	00.48
Ti. 10	Burchhardt Neptun i opp. til Solen		06.33	19.39	18.53	01.48
On. 11	Hillebert Tusmørket varer 40 min.		06.35	19.37	19.18	02.54
To. 12	Guido		06.37	19.34	19.38	04.03
Fr. 13	Cyprianus ☾ fjernest Jorden		06.39	19.31	19.55	05.14
Lø. 14	† ophøjelse ☉ f.m. 06.33		06.41	19.29	20.09	06.24
Sø. 15	13. s. e. trin. Eskild <i>Den barmhjertige samaritaner. Luk 10,23-37</i>		06.43	19.26	20.23	07.34
Ma. 16	Euphemia UGE 38		06.44	19.24	20.36	08.44
Ti. 17	Lambertus		06.46	19.21	20.51	09.55
On. 18	Tamperdag Titus Tusmørket varer 39 min.		06.48	19.18	21.07	11.07
To. 19	Constantia		06.50	19.16	21.28	12.20
Fr. 20	Tobias		06.52	19.13	21.54	13.34
Lø. 21	Matthæus		06.54	19.10	22.29	14.46
Sø. 22	14. s. e. trin. Mauritius ☉ s. kv. 04.41 <i>De ti spedalske. Luk 17,11-19</i>		06.56	19.08	23.17	15.53
Ma. 23	Linus Jævndøgn 09.50 UGE 39		06.58	19.05	-	16.50
Ti. 24	Tecla		07.00	19.03	00.19	17.35
On. 25	Cleophas Tusmørket varer 39 min.		07.02	19.00	01.36	18.10
To. 26	Adolph		07.04	18.57	03.02	18.37
Fr. 27	Cosmus		07.06	18.55	04.33	18.59
Lø. 28	Venceslaus ● n.m. 20.26 ☾ nærmest Jorden		07.08	18.52	06.05	19.18
Sø. 29	15. s. e. trin. Skt. Michael <i>Vær ikke bekymrede. Matt 6,24-34</i>		07.10	18.49	07.37	19.36
Ma. 30	Hieronimus UGE 40		07.12	18.47	09.08	19.55

		Højvande ved Vidåslusen (se side 31)	
Sø. 1		05:08	17:17
Ma. 2	UGE 36	05:52	18:00
Ti. 3		06:32	18:42
On. 4		07:11	19:24
To. 5	Danmarks udsendte	07:51	20:10
Fr. 6		08:36	21:01
Lø. 7		09:29	22:02
Sø. 8		10:32	23:15
Ma. 9	UGE 37	11:45	-
Ti. 10		00:35	12:59
On. 11		01:45	14:01
To. 12		02:40	14:50
Fr. 13		03:26	15:32
Lø. 14		04:06	16:09
Sø. 15		04:41	16:43
Ma. 16	UGE 38	05:12	17:15
Ti. 17		05:41	17:46
On. 18		06:06	18:16
To. 19		06:32	18:48
Fr. 20		07:01	19:23
Lø. 21		07:37	20:05
Sø. 22		08:22	20:57
Ma. 23	Jævnøgn UGE 39	09:20	22:05
Ti. 24		10:32	23:28
On. 25		11:53	-
To. 26		00:55	13:14
Fr. 27		02:09	14:22
Lø. 28		03:09	15:20
Sø. 29		04:00	16:10
Ma. 30		04:45	16:55

Dagens længde er ved begyndelsen af denne måned 11 timer 31 min. og aftager i månedens løb 2 timer 14 min.			SOL		MÅNE	
			OP	NED	OP	NED
Ti. 1	Remigius	Solens radius 15' 58"	07.14	18.44	10.37	20.15
On. 2	Ditlev	Tusmørket varer 39 min	07.15	18.42	12.03	20.40
To. 3	Mette		07.17	18.39	13.23	21.10
Fr. 4	Franciscus		07.19	18.36	14.35	21.50
Lø. 5	Placidus	● f. kv. 18.47	07.21	18.34	15.35	22.39
Sø. 6	16. s. e. trin. <i>Enkens søn fra Nain. Luk 7,11-17</i>	Broderus	07.23	18.31	16.22	23.38
Ma. 7	Amalie	UGE 41	07.25	18.29	16.58	-
Ti. 8	Ingeborg		07.27	18.26	17.25	00.43
On. 9	Dionysius	Tusmørket varer 39 min.	07.29	18.24	17.46	01.52
To. 10	Gereon	☾ fjernest Jorden	07.31	18.21	18.03	03.02
Fr. 11	Gereon		07.33	18.19	18.17	04.13
Lø. 12	Maximilian		07.35	18.16	18.31	05.23
Sø. 13	17. s. e. trin. <i>Jesus som gæst hos farisæeren. Luk 14,1-11</i>	Angelus ○ f.m. 23.08	07.37	18.14	18.44	06.34
Ma. 14	Calixtus	UGE 42	07.39	18.11	18.58	07.45
Ti. 15	Hedevig		07.41	18.09	19.13	08.57
On. 16	Gallus	Tusmørket varer 39 min.	07.43	18.06	19.32	10.11
To. 17	Florentinus		07.46	18.04	19.56	11.26
Fr. 18	Lukas evang.		07.48	18.01	20.27	12.39
Lø. 19	Balthasar		07.50	17.59	21.10	13.47
Sø. 20	18. s. e. trin. <i>Det store bud. Matt 22,34-46</i>	Felicianus Merkur st. østl. elong.	07.52	17.56	22.06	14.47
Ma. 21	11.000 jomfruer	● s.kv. 14.39	07.54	17.54	23.16	15.35
Ti. 22	Cordula		07.56	17.52	-	16.12
On. 23	Søren	Tusmørket varer 40 min.	07.58	17.49	00.36	16.40
To. 24	FN dag	Proclus	08.00	17.47	02.02	17.03
Fr. 25	Crispinus		08.02	17.45	03.32	17.22
Lø. 26	Amandus	☾ nærmest Jorden	08.04	17.42	05.02	17.39
Sø. 27	19. s. e. trin. <i>Den lamme i Kapernaum. Mark 2,1-12</i>	Sem Sommertid ender	07.06	16.40	05.33	16.56
Ma. 28	Simon og Judas	● n.m. 04.38	07.08	16.38	07.03	17.15
Ti. 29	Narcissus	Uranus i opp. til Solen	07.10	16.35	08.32	17.37
On. 30	Absalon	Tusmørket varer 41 min.	07.13	16.33	09.58	18.05
To. 31	Reform. begynder		07.15	16.31	11.17	18.40

		Højvande ved Vidåslusen (se side 31)	
Ti.	1	05:27	17:38
On.	2	06:05	18:19
To.	3	06:41	19:00
Fr.	4	07:19	19:43
Lø.	5	08:01	20:32
Sø.	6	08:49	21:30
Ma.	7	UGE 41	09:47 22:41
Ti.	8	10:58	-
On.	9	00:03	12:15
To.	10	01:17	13:24
Fr.	11	02:13	14:17
Lø.	12	02:58	15:01
Sø.	13	03:37	15:39
Ma.	14	UGE 42	04:11 16:15
Ti.	15	04:43	16:49
On.	16	05:12	17:22
To.	17	05:38	17:54
Fr.	18	06:05	18:26
Lø.	19	06:35	19:01
Sø.	20	07:11	19:42
Ma.	21	UGE 43	07:56 20:34
Ti.	22	08:53	21:42
On.	23	10:03	23:06
To.	24	FN dag	11:26 -
Fr.	25	02:47	12:48
Lø.	26	01:48	13:59
Sø.	27	Sommertid ender	02:47 13:57
Ma.	28	UGE 44	02:37 14:47
Ti.	29	03:21	15:33
On.	30	04:00	16:15
To.	31	04:37	16:56

Dagens længde er ved begyndelsen af denne måned 9 timer 12 min. og aftager i månedens løb 1 time 46 min.			SOL		MÅNE	
			OP	NED	OP	NED
Fr. 1	Alle helgen	Solens radius 16' 7"	07.17	16.29	12.25	19.26
Lø. 2	Alle sjæle		07.19	16.27	13.19	20.23
Sø. 3	Alle helgens søn. Hubertus <i>Saligprisningerne. Matt 5,1-12</i>		07.21	16.25	14.00	21.27
Ma. 4	Otto	☉ f.kv. 11.23 UGE 45	07.23	16.23	14.30	22.36
Ti. 5	Malachias		07.25	16.20	14.53	23.47
On. 6	Leonhardus	Tusmørket varer 42 min.	07.27	16.18	15.11	-
To. 7	Engelbrecht	☾ fjernest Jorden	07.30	16.16	15.26	00.58
Fr. 8	Claudius		07.32	16.14	15.39	02.09
Lø. 9	Theodor		07.34	16.12	15.52	03.19
Sø. 10	21. s. e. trin. Luther <i>Den kongelige embedsmand. Joh 4,46-53</i>		07.36	16.11	16.05	04.31
Ma. 11	Morten bisp	Merkurpassage UGE 46	07.38	16.09	16.20	05.43
Ti. 12	Torkild	☉ f.m. 14.34	07.40	16.07	16.37	06.58
On. 13	Arcadius	Tusmørket varer 44 min.	07.42	16.05	16.59	08.14
To. 14	Frederik		07.44	16.03	17.28	09.29
Fr. 15	Leopold		07.46	16.02	18.07	10.41
Lø. 16	Othenius		07.48	16.00	18.59	11.45
Sø. 17	22. s. e. trin. Anianus <i>Den gældbundne tjener. Matt 18,21-35</i>		07.50	15.58	20.04	12.36
Ma. 18	Hesychius	UGE 47	07.52	15.57	21.21	13.16
Ti. 19	Elisabeth	☉ s. kv. 22.11	07.54	15.55	22.44	13.46
On. 20	Volkmarus	Tusmørket varer 45 min.	07.56	15.54	-	14.09
To. 21	Mariæ ofring		07.58	15.52	00.10	14.28
Fr. 22	Cecilia		08.00	15.51	01.37	14.45
Lø. 23	Clemens	☾ nærmest Jorden	08.02	15.49	03.05	15.01
Sø. 24	Sidste s. i kirkeåret <i>Når Menneskesønnen kommer. Matt 25,31-46</i>	Chrysogonus	08.04	15.48	04.32	15.18
Ma. 25	Catharina	UGE 48	08.06	15.47	06.01	15.38
Ti. 26	Conradus	● n.m. 16.06	08.08	15.46	07.28	16.02
On. 27	Facundus	Tusmørket varer 47 min.	08.09	15.44	08.51	16.33
To. 28	Merkur st. vestl. elong		08.11	15.43	10.06	17.13
Fr. 29	Saturninus		08.13	15.42	11.09	18.06
Lø. 30	Chr. 6.s fødsel	Andreas	08.15	15.41	11.57	19.08

		Højvande ved Vidåslusen (se side 31)	
Fr. 1		05:12	17:36
Lø. 2		05:48	18:18
Sø. 3		06:27	19:04
Ma. 4	UGE 45	07:11	19:57
Ti. 5		08:04	21:02
On. 6		09:07	22:17
To. 7		10:20	23:32
Fr. 8		11:32	-
Lø. 9		00:33	12:32
Sø. 10		01:20	13:21
Ma. 11	Morten Bisp UGE 46	02:00	14:04
Ti. 12		02:36	14:45
On. 13		03:10	15:23
To. 14		03:43	16:00
Fr. 15		04:14	16:36
Lø. 16		04:45	17:11
Sø. 17		05:18	17:48
Ma. 18	UGE 47	05:56	18:30
Ti. 19		06:41	19:22
On. 20		07:37	20:27
To. 21		08:44	21:46
Fr. 22		10:02	23:09
Lø. 23		11:23	-
Sø. 24		00:23	12:34
Ma. 25	UGE 48	01:22	13:35
Ti. 26		02:13	14:26
On. 27		02:57	15:13
To. 28		03:36	15:56
Fr. 29		04:13	16:37
Lø. 30		04:47	17:17

Dagens længde er ved begyndelsen af denne måned 7 t 24 min. Aftager indtil den 22., hvor den er 6 t 56 min. Tiltager så 6 min.			SOL		MÅNE	
			OP	NED	OP	NED
Sø. 1	1. s. i advent	Arnold Solens radius 16' 13" <i>Jesus i Nazarets synagoge. Luk 4,16-30</i>	08.16	15.40	12.32	20.17
Ma. 2	Bibiana	Aldebaran kulm. midnat UGE 49	08.18	15.39	12.58	21.29
Ti. 3	Svend		08.20	15.39	13.18	22.41
On. 4	Barbara	Tusmørket varer 48 min. ☉ f. kv. 07.58	08.21	15.38	13.34	23.52
To. 5	Sabina	☾ fjernest Jorden	08.23	15.37	13.47	-
Fr. 6	Nikolaus		08.24	15.37	14.00	01.02
Lø. 7	Agathon		08.26	15.36	14.13	02.13
Sø. 8	2. s. i advent	Mariæ undfangelse <i>De 10 brudepiger. Matt 25,1-13</i>	08.27	15.36	14.26	03.25
Ma. 9	Rudolph	UGE 50	08.28	15.35	14.42	04.39
Ti. 10	Judith		08.30	15.35	15.02	05.54
On. 11	Damasus	Tusmørket varer 49 min.	08.31	15.34	15.28	07.11
To. 12	Epimachus	☉ f.m. 06.12 Rigel kulm. midnat	08.32	15.34	16.03	08.27
Fr. 13	Lucia	Capella kulm. midnat	08.33	15.34	16.50	09.36
Lø. 14	Crispus		08.34	15.34	17.53	10.33
Sø. 15	3. s. i advent	Nikatus <i>Zakarias' lovsang. Luk 1,67-80</i>	08.35	15.34	19.08	11.18
Ma. 16	Lazarus	UGE 51	08.36	15.34	20.31	11.52
Ti. 17	Albina		08.37	15.34	21.56	12.17
On. 18	Tamperdag	Tusmørket varer 49 min. ☾ nærmest Jorden	08.38	15.34	23.23	12.37
To. 19	Nemesius	☉ s.kv.05.57	08.38	15.35	-	12.54
Fr. 20	Abraham		08.39	15.35	00.48	13.09
Lø. 21	Thomas		08.40	15.36	02.13	13.25
Sø. 22	4. s. i advent	Japetus Solhverv 05.19 Korteste dag Betelgeuze kulm. midnat <i>Han bør vokse, men jeg forringes. Joh 3,25-36</i>	08.40	15.36	03.39	13.42
Ma. 23	Torlacus	UGE 52	08.41	15.37	05.04	14.03
Ti. 24	Juleaften	Adam	08.41	15.37	06.28	14.30
On. 25	Juledag	Tusmørket varer 49 min. <i>Ordet blev kød. Joh 1,1-14</i>	08.41	15.38	07.46	15.05
To. 26	2. juledag	Skt. Stephan ☉ n.m. 06.13 <i>Ikke fred, men sværd. Matt 10,32-42</i>	08.42	15.39	08.54	15.52
Fr. 27	Joh. Evang.		08.42	15.40	09.49	16.50
Lø. 28	Børnedag		08.42	15.40	10.30	17.57
Sø. 29	Julesøndag	Noah <i>Flugten til Ægypten. Matt 2,13-23</i>	08.42	15.41	11.00	19.09
Ma. 30	David	UGE 1	08.42	15.42	11.22	20.22
Ti. 31	Sylvester		08.42	15.43	11.40	21.34

		Højvande ved Vidåslusen (se side 31)	
Sø.	1	05:22	17:57
Ma.	2	UGE 49	05:59 18:38
Ti.	3	06:39	19:24
On.	4	07:25	20:16
To.	5	08:19	21:17
Fr.	6	09:21	22:25
Lø.	7	10:29	23:31
Sø.	8	11:36	-
Ma.	9	UGE 50	00:27 12:35
Ti.	10	01:14	13:27
On.	11	01:57	14:14
To.	12	02:38	14:59
Fr.	13	03:17	15:43
Lø.	14	03:54	16:24
Sø.	15	04:31	17:04
Ma.	16	UGE 51	05:09 17:44
Ti.	17	05:49	18:27
On.	18	06:34	19:15
To.	19	07:27	20:14
Fr.	20	08:28	21:23
Lø.	21	09:40	22:39
Sø.	22 Korteste dag	10:57	23:52
Ma.	23	UGE 52	- 12:11
Ti.	24 Juleaftensdag	00:56	13:15
On.	25 Juledag	01:49	14:10
To.	26 2. Juledag	02:36	14:59
Fr.	27	03:17	15:43
Lø.	28	03:54	16:24
Sø.	29	04:28	17:02
Ma.	30	UGE 1	05:02 17:38
Ti.	31	05:36	18:13

Korrektioner for Sønderjylland

De i kalenderen angivne klokkeslæt for solens opgang og nedgang gælder for Københavns horisont. Ved hjælp af de i nedenstående tabel anførte korrektioner er det muligt af udregne tidspunkterne for henholdsvis Aabenraa og Husum.

Tabellen anvendes på følgende måde: I tabellens første kolonne opsøges tidspunktet på året, idet de efter månederne anførte romertal I og II betegner henholdsvis første og sidste halvdel af den pågældende måned. De ud for månedhalvdelen anførte tal i de følgende kolonner er det antal minutter, der skal lægges til kalenderens klokkeslæt for henholdsvis solopgang og solnedgang for at få klokkeslættet for vedkommende lokalitet.

I landsdelens vestlige egne indtræder de omhandlede begivenheder yderligere op til 3 minutter senere, ved østkysten 1-2 minutter tidligere.

Eksempler på udregning: Kalenderen (side 18) angiver solopgang kl. 04.38 den 7. juli 2019. For Aabenraa lægges 17 minutter til (iflg. tabellen herunder / Juli I) - dermed solopgang kl. 04.55. For Højer lægges 23 minutter til (som Husum) - solopgangen er her kl. 05.01. Det bemærkes, at tabellen ikke kan anvendes til korrektion af tidspunkterne for månens op og nedgang.

MÅNED	AABENRAA		HUSUM	
	Solopgang	Solnedgang	Solopgang	Solnedgang
December II	+ 8	+ 17	+ 7	+ 23
Januar I - December I	+ 9	+ 17	+ 8	+ 22
Januar II - November II	+ 9	+ 16	+ 9	+ 21
Februar I - November I	+ 10	+ 15	+ 11	+ 19
Februar II - Oktober II	+ 11	+ 14	+ 12	+ 18
Marts I - Oktober I	+ 12	+ 13	+ 14	+ 16
Marts II - September II	+ 13	+ 13	+ 15	+ 15
April I - September I	+ 14	+ 12	+ 16	+ 14
April II - August II	+ 15	+ 11	+ 18	+ 12
Maj I - August I	+ 16	+ 10	+ 20	+ 10
Maj II - Juli II	+ 16	+ 9	+ 21	+ 9
Juni I - Juli I	+ 17	+ 8	+ 23	+ 7
Juni II	+ 17	+ 8	+ 23	+ 7

Alle oplysninger i denne kalender er meddelt af Københavns Universitet, bortset fra højvandtiderne (se side 31). De i kalenderen angivne tidspunkter for solens og månens opgang og nedgang er beregnet for disse himmellegemers centre og gælder for København. Alle klokkeslæt i denne kalender er i perioden fra 31. marts til 27. oktober angivet i sommertid, som er en time mere end mellemeuropæisk tid, der er normaltid i Danmark.

Højvandet er i kalenderen for Vidåslusen som angivet i Farvandsvæsenets tidevandstabel. Tidsangivelserne er mellemeuropæisk tid med hensyntagen til dansk sommertid. Vil man kende vandtiderne ved andre punkter på vestkysten end ved Vidåslusen, må man ved:

Nordslesvig

Havneby, Rømø trække 22 minutter fra
Ballum Sluse..... trække 16 minutter fra
Manø trække 6 minutter fra
Ribe Kammersluse lægge 12 minutter til

Højvandstiderne kan variere fra dag til dag, så tiderne er beregnet som et gennemsnit.

Sydslesvig

Der henvises til den tyske hjemmeside:
www.bsh.de/aktdat/vvd/wahome.htm

Ballum Sluse

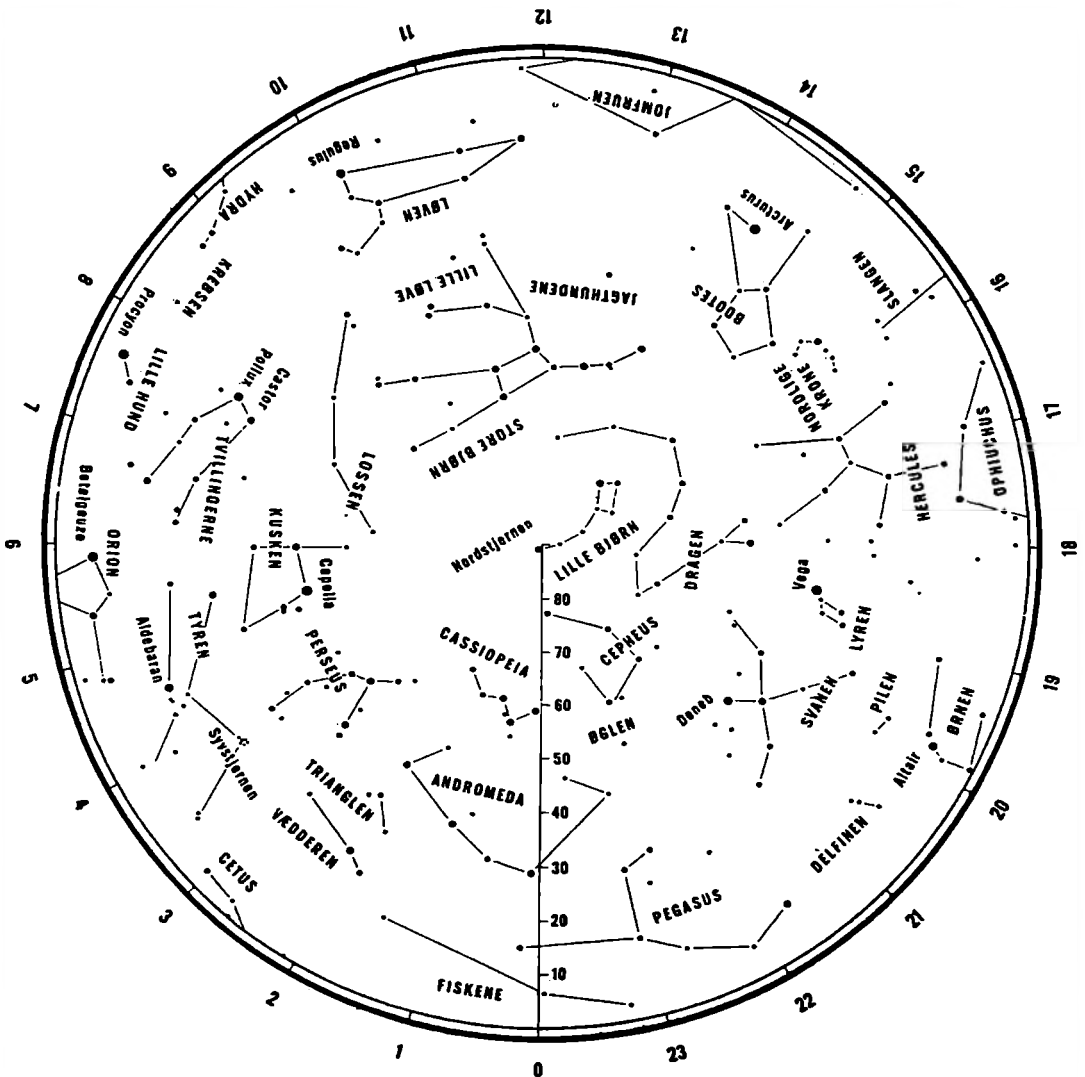
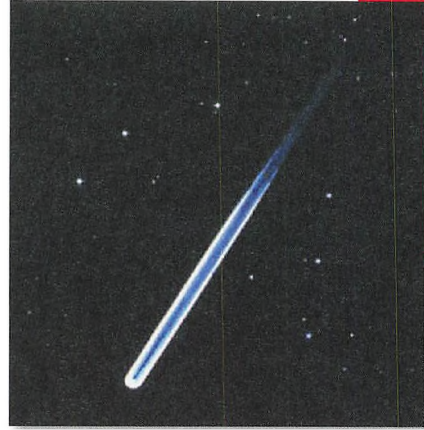
Stjernesked

Stjernesked viser sig hver nat, men på enkelte tider af året ses flere end sædvanligt, således hvert år omkring

- 3.-4. januar: Kvadrantiderne
- 22. april: Lyriderne
- 12. august: Perseiderne
- 21. oktober: Orionderne
- 13. december: Geminiderne

Der kan med års mellemrum forekomme mange stjernesked omkring

- 9. oktober: Oktober-Draconiderne
- 17. november: Leoniderne

Der er i 2019:

3 solformørkelser, 2 måneformørkelser og 1 Merkurpassage

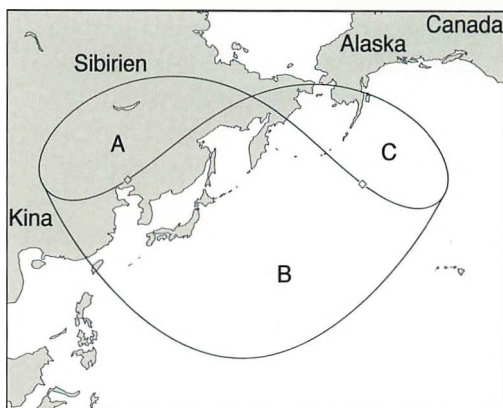
Der er en partiel solformørkelse 6. januar, en total solformørkelse 2. juli og en ringformet solformørkelse 26. dec. Ingen af solformørkelserne kan ses fra København. Deres synlighedsområder fremgår af kortene. I område A er formørkelsen begyndt inden solopgang, i område B er hele formørkelsen synlig og i område C går Solen ned inden formørkelsen er afsluttet. 21. januar er der total måneformørkelse. Det meste af formørkelsen er synlig fra København, men Månen går ned kl. 8:33 kort før den afsluttende penumbrale fase ender.

	TID	HØJDE	AZIMUT
Den penumbrale fase begynder	3:35:01	38	67
Den partielle fase begynder	4:33:34	30	81
Den totale fase begynder	5:40:48	21	94
Formørkelsens midte	6:12:17	16	100
Den totale fase ender	6:43:46	13	106
Den partielle fase ender	7:51:01	4	119
Den penumbrale fase ender	8:49:31	-2	130

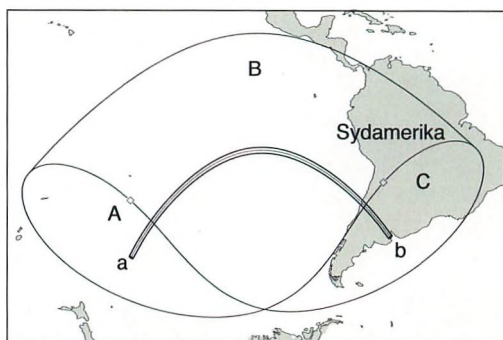
16.-17. juli er der partiel måneformørkelse. Det meste af formørkelsen er synlig fra København, men Månen står først op kl. 21:40 når den indledende penumbrale fase er i gang.

	TID	HØJDE	AZIMUT
Penumbrale begynder	20:42:03	-7	301
Partiel begynder	22:01:19	2	316
Formørkelsens midte	23:30:44	9	335
Partiel ender	1:00:04	12	355
Penumbrale ender	2:19:27	11	14

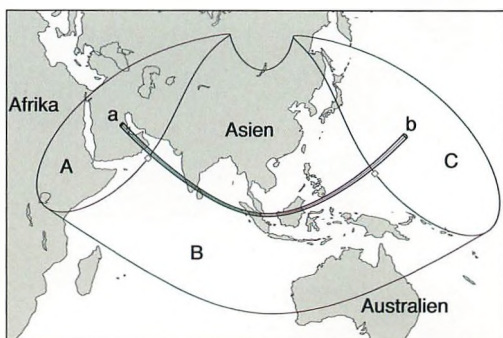
I den penumbrale fase af en måneformørkelse er Månen kun inde i Jordens

Partiel solformørkelse 6. januar 2019

Total solformørkelse 2. juli 2019

Ringformet solformørkelse 26. december 2019

halvskygge - penumbra - og er hele tiden belyst af en del af Solen. Derfor er månelyst svækket en smule, men det er ikke noget spektakulært fænomen. I den partielle fase er noget af Månen inde i Jordens helskygge - umbra - og ikke direkte belyst af Solen. Den belyste del lyser klart, mens den ubelyste del næsten ikke ses. I den totale fase er hele Månen inde i Jordens helskygge og belyses derfor ikke direkte af Solen. Noget af sollyset brydes i Jordens atmosfære og rammer Månen, som derfor ses svagt lysende, ofte i rødlig nuancer.

11. november finder en merkurpassage sted. Planeten Merkur bevæger sig ind foran Solen og ses som en ganske lille sort cirkel, der bevæger sig hen over solskiven. Starten af passagen er synlig fra

København, men Solen går ned kl. 16:09 kort før passagens midte.

1. kontakt er når merkur- og solskiverne ser ud til at røre hinanden første gang. 2. kontakt er når merkurskiven netop er helt inden for solskivens rand. 3. kontakt er når merkurskiven netop ser ud til at røre solskivens rand »indefra«. 4. kontakt er den afsluttende kontakt mellem sol- og merkurskiven.

	TID	HØJDE	AZIMUT
1. kontakt	13:35:29	14	25
2. kontakt	13:37:11	14	25
Passagens midte	16:18:37	-2	61
3. kontakt	19:02:26	-24	94
4. kontakt	19:04:08	-24	95

Alle tider er angivet i dansk/centraleuropæisk normaltid (CET)

OPLEVELSER
VENSKABER
FAGLIGHED
SPRINGBRÆT TIL DIT
FREMTIDIGE UDDANNELSESLIV
INSPIRATION

DANSETEATER

TEATER SANG

NY CIRKUS

LYDTEKNIK

MUSIK

EMK

ELEKTRONISK MUSIK KOMPOSITION

musik & teater

HØJSKOLEN

WWW.MUSIKOGTEATER.DK

SKAB
DIG
SELV

SAMMEN MED OS ANDRE

Prolog 2019

Af Inger Rahbek Andersen

Ting forandere sæ lissom æ vejr.
 Nau'e a'et ka forekom' en lille smul' sæ'e,
 men af de ti bøj, som vi har fåt,
 da gælde de flest, og det er da godt.
 Du må it stjæl', og du må it lyv'.
 Det er bøj, der er kommen for og blyv',
 og det sej'e da osse snar sæ sjel,
 at sæføl'le må en it slå folk ihjel.
 Se det vå nu de tre af de ti,
 og de passe galt godt te den filosofi,
 at vi ska behandel hverande godt.
 Å det sidst da har vi ligesom fåt
 ny regle for, hva vi hel it ka,
 og hva vi it må, og hva vi ska.
 Vi må løjs' og vi må skriv' og regn',
 men Muhammed må vi altså it tegn'.
 Der er fare for, naue muslimere blive su'e.
 (Vi ve'e jo hel it, hvordan han så u'e.)
 Et o'e som »neger« er slet it godt
 og hel it »pygmæ« elle »hottentot«.
 »Eskimo« det er richte skidt.
 Nu he'e det plusle »Inuit«.
 »Zigøjner« – er osse en saga blot,
 for »Roma« er åbenbart møj me'e flot.
 »Rødhuder« elle bar indianere
 er urminneske mel æ amerikanere.
 Åndssvag – det o'e er blevn kasse'e.
 Evnesvag – en ti er'et det, det he'e,
 men osse det er modernise'e
 te mentalt handikappet – (så vidt æ ve'e)

Jo, nu om stunde er'et galt vichte
 og ve'e præcis, hva der er richte.
 Hvem er'et monstro, der bestemme det her?
 Det hele det virke en lille smul' sær.
 Hva blive det næste, som vi it må?
 Og hva må vi sej' i æ stej for så?
 Der er jo da o'e, som ly'e æ lidt tumbe.
 Som nu for eksempel Bismarcksklumbe.
 Det er jo bom, som æ bø'en, de fik,
 dengang det it het fredes-slik.
 Den dansk' sang er en ung blond pich,
 men »blondine« – det o'e må sæføl'le vich,
 for hun har jo it det hele hjem',
 så det er et o'e, vi godt ka glem'.
 En »dværg« er jen, der har et problem
 i forhold te det vertikal system,
 men det ka æ person jo it gø'e ve'
 så her må der vist et andt o'e te.
 »Nydansker« - det er en nyføj jo osse,
 så osse det o'e det er da lidt tosse.
 Foranderng har åltins væt af det goi'
 ifølge folk mæ galt klog hoi',
 så nyårsauten er'et richte godt,
 at Dronning Margrethe fra sit slot
 fortæl vos, hva vi ål ska gø'e,
 og det er åltins spændend' og hø'e.
 Det sidst, vi sån har fåt og ve'e,
 det er, at vi ska haus' og gø'e me'e
 af nau'e, som slet ingen nøt er te.
 Så nu må æ danskere i gang mæ det!

For 50 år siden ...

Artikler
og digte

Af Lis Mikkelsen

I Danmark

I 1968 kommer VKR-regeringen under ledelse af Hilmar Baunsgaard til magten.

Hartling er udenrigsminister, og Poul Møller er finansminister. Det er nok stressende at være minister i 1969. I

hvert fald er der flere af ministrene, der bliver syge, så de må erstattes. Finansminister Poul Møller bliver alvorligt syg, og forsvarsminister Erik Ninn Hansen må tage over. Indenrigsminister Poul Sørensen bliver syg og erstattes af H.C. Toft. Poul Sørensen dør i juni. Også landbrugsminister Peter Larsen må gå af på grund

Statsminister
Hilmar Baunsgaard

Statsminister Hilmar Baunsgaard modtager den amerikanske vicepræsident Hubert Humphrey

af sygdom. Stress er ikke blot et moderne fænomen.

»Regeringens linje er at holde igen på forbruget«, siger Hilmar Baunsgaard. Men det er vanskeligt. Pristallet stiger og stiger. I enkelte måneder stiger det flere point. Man håber, at den nye skattereform med indførelse af kildeskat vil hjælpe på det hele. Hustruerne kan glæde sig. De vil nu blive selvstændigt skatteansat, også selv om de ikke er udearbejdende.

Socialdemokraterne er kommet i opposition, og det er de ikke glade for. Det kniber at holde styr på tropperne. Per Hækkerup og Ivar Nørgaard har svært ved at skjule deres indbyrdes krig. Borgmesteren i Gladsaxe Erhard Jakobsen er en rigtig rebel, der irriterer toppen i partiet. Man beslutter, at man ikke som socialdemokrat både kan sidde i Folketinget og være borgmester. Man må vælge. Erhard Jakobsen er både borgmester og folketingsmedlem. Måske håber partiledelsen, at Erhard Jakobsen er så glad for at være borgmester, at han vil vælge Folketinget fra, men det gør han desværre ikke.

I Europarådet går Erhard Jaobsen også sine egne veje. Gladsaxe har mange borgere, der gerne vil til den græske ø Rhodos, så byen har en venskabsby på øen. I Socialdemokratiet går man imod alt samkvem med den græske junta, så Social-

og får 850 millioner kroner ind ved at lægge afgift på biler, cigaretter, øl og benzin.

Europa

Man vil gerne udvide det nordiske samarbejde og er langt fremme i planerne om Nordek. I Nordek skal der ikke være told mellem de nordiske lande, og der skal være en fælles tilgang til landbrug, fiskeri, u-landsbistand og industri. Nordek er Hilmar Baunsgaards gode ide, og man venter sig meget af den, men samarbejdet bryder sammen, da Finland træder ud. Russerne bryder sig ikke om, at Finland bliver alt for tæt knyttet til Skandinavien, så det er om at træde varsomt.

I Sverige har man en sund skepsis over for den store nabo i øst. Man drøfter, hvordan Sverige kan forberede sig på en partisankrig i tilfælde af en sovjetisk invasion. Oluf Palme har afløst Tage Erlander som formand for Socialdemokratiet og som statsminister.

Den tyske forbundskansler hedder Kurt Georg Kissinger i begyndelsen af året. I efteråret 1969 bliver kanslerhvervet overtaget af Willy Brandt.

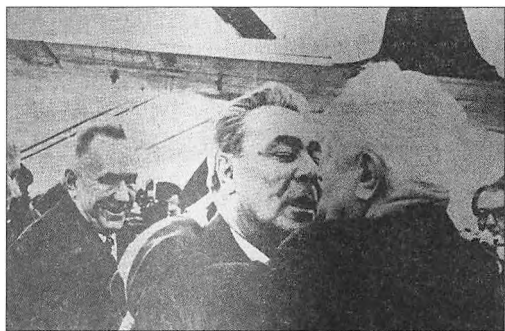
Den kolde krig spiller en stor rolle. Der er ofte historier om folk, der hopper af fra DDR. Det siges, at 50-100 hver dag prøver at kravle over Muren i Berlin. Der er også en del spionhistorier i pressen. En polsk spion falder for en dansk pige og hopper af. En russisk spion køber en kopi af en tale af Ninn Hansen og afleverer talen i Sovjetunionen. (»Spionen gav 600 kr. for den. Forstå det, hvem der kan!« står der i avisen.) Spionen bliver udvist.

I Tjekkosllovakiet er der stadig krise. Studenten Jan Palachs sætter ild til sig selv og får en heltebegravelse, hvor tusinder deltager. Alexander Dubcek afsættes og udskiftes med Gustav Husak, som er indsat af USSR. Husak er nok kun begyndelsen, tænker man. Sovjetunionen skal nok have en mere partitro mand klar i kulis-

demokratiets partisekretær Niels Mathiasen er rasende på Erhard Jakobsen, der ikke retter ind, og som ikke agter at opgive det venskabelige samkvem med Rhodos.

Man påtænker fra regeringens side at lave en såkaldt enstrengt model, der er foreslået af Socialreform-kommissionen. Det er planen at samle alle ydelser under ét. Det gælder både arbejdsløshedsunderstøttelse, sygesikring, pensioner og andre sociale ydelser. Formanden for LO Thomas Nielsen bliver edderspændt rasende. »Fingrene væk fra A-kasserne!« advarer han. »Ellers bliver der ballade.« Og ballade ønsker man ikke. Der er såmænd nok allerede. Der er fx en færgekonflikt, der varer næsten 3 uger og generer trafikken rigtig meget. Der er også ungdomsoprør, der er i fulde omdrejninger og har bredt sig til hele samfundet.

Der er virkelig tale om et samfund i opbrud. Man gør op med mange forskellige ting. Et nyt skattesystem er på vej. Ude i landet gør man alle steder klar til at sammenlægge de små sogne til de såkaldte storkommuner. Skoler vil blive nedlagt i mange af de små samfund. Det vækker modstand på forhånd. Amterne skal også være færre. I Sønderjylland skal der kun være et enkelt amt. Det kræver mange forberedelser. Der bliver dog lige tid til at binde en nydelig lille forårsbuket af afgifter. Man griber i forbrugernes lommer

Brezhnev omfavner den tjekkoslovakiske leder Svoboda

serne. Man ved ikke rigtig, hvor Dubček er blevet af.

Under en demonstration i Prag den 21. august bliver to dræbt og mange sårede. Demonstranter råber »Dubček! Dubček!« i gaderne. Fra officielt hold kaldes demonstranterne »kriminelle elementer«. Senere på året offentliggøres det, at Dubček er blevet udnævnt til Tjekkoslova-kiets nye ambassadør i Tyrkiet. Der kan han nok ikke gøre megen skade.

USSR indfører i forbindelse med invasionen af Tjekkoslovakiet den såkaldte »Brezhnev-doktrin«. Den indebærer, at Sovjetunionen ser sig berettiget til med våben at gribe ind i et socialistisk land, hvis den kommunistiske idé er truet. Mange – heriblandt Jugoslaviens præsident Tito - er bange for doktrinen. Den kan jo være undskyldning for hvad som helst.

DDR føles tæt på os i den kolde krig. Man fejrer 20 års dagen for DDR's opret-telse ved en stor militærparade. Brezhnev deltager sammen med Walter Ulbricht. Det er imidlertid ikke alle, der er lige be-gejstrede for den nye stat. 2.000 unge øst-tyskere tager opstilling ved Muren for at høre The Rolling Stones, der spiller på den anden side. 50 unge tilbageholdes ved den lejlighed. I DDR bemærker man, at mange af dem er langhårede.

Storbritannien var engang et stolt impe-rium med kolonier alle steder på jord-kloden. Nu drøfter man, om Imperiet har udspillet sin rolle. Der er problemer med

farvet indvandring. Og så fortsætter reli-gionskrigen i Irland. England overtager i august kontrollen med nordirsk politi.

General De Gaulle i Frankrig har 10 års jubilæum, men hans æra er ved at være forbi. Han ønsker at indføre en forfat-ningsreform, men ved en folkeafstemning i april siger 53% af franskmændene nej tak til reformen. De Gaulle træder tilbage og afløses af Georges Pompidou. Der er nogle af de franske provinser, der ønsker lokalt selvstyre. Det gælder fx Bretagne.

I Grækenland har militærjuntaen magt-en. Kong Konstantin og dronning Anne Marie er i 1967 flygt-et til Rom efter et mislykket statskup. Militærjuntaen af-holder fest for at mindes 2 årsdagen for magtovertagel-sen. Der bliver fri-givet politiske fanger for at vise, at land-et er på rette kurs. Men tusinder er stadig i fængsel, og mange af regimets mod-standere har mistet deres arbejde. Verdens-samfundet stoler ikke på generalernes venlige gestus. Da kong Konstantin del-tager i Eisenhowers begravelse, siger rygtet, at han mødes med juntaen, men der kommer ikke noget konkret ud af mødet. Grækenland er udelukket af det gode selskab i Europarådet.

Kong Konstantin af Grækenland

USA og USSR

1969 er året, hvor helten fra 2. Verdenskrig general Eisenhower dør.

Den kolde krig udspilles på mange fronter af de to stormagter. Kapløbet om rummet er atter blusset op. Hvor det tid-ligere så ud til, at Sovjetunionen ville vinde kapløbet, er det nu klart, at USA er langt foran.

Russerne sender i oktober de bemandede

General Eisenhower

de rumskibe Sojuz 4 og Sojuz 5 ud i rummet. De fire kosmonauter i rumskibene skal koble de to skibe sammen i rummet. Forsøget lykkes.

Amerikanerne har mere avancerede forsøg i gang. Den 18. maj er der generalprøve på månevandringen. 3 astronauter laver en nedstigning til 17 km over måneoverfladen. Der sendes farve-TV fra forsøget. Alt går efter forskrifterne, og man kan

4 russiske kosmonauter gennemfører en sammenkobling i rummet

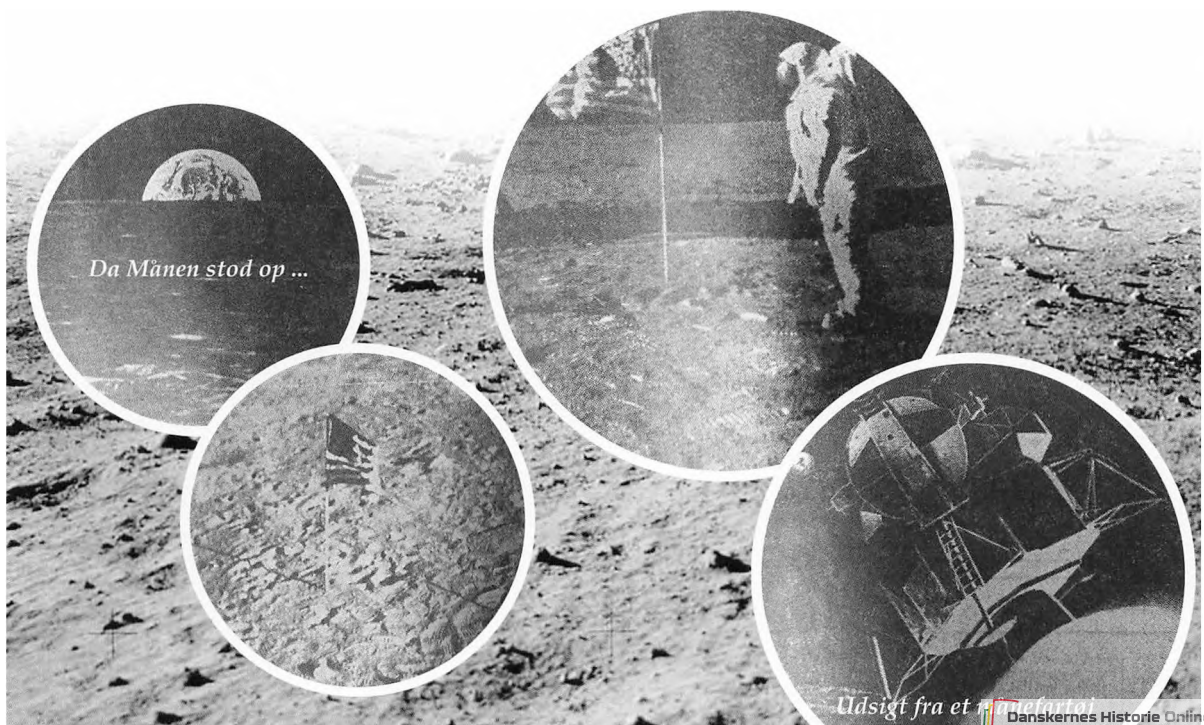
melde: »Alt vel fra rummet«. De tre astronauter lander sikkert i Stillehavet 27. maj.

I juli er man klar til den største opdagelsesrejse siden Columbus. De tre astronauter lander perfekt.

De går på Månen og efterlader en plade med deres navne på. Månevandringen vises i TV, og hele verden kan følge med. Også østlandene. Alle kan høre astronauten Neil Armstrong sige: »Et lille skridt for mennesket, men et stort skridt for menneskeheden«.

Russerne udsender samtidig en lille forkølet, ubemandet raket Luna 15, der af videnskabsmænd betegnes som »ubetydelig«. Hvad den skal, er uvist for de fleste. Man betragter den som et symbol på, at russerne også vil være en del af måneæraen. Endnu en månevandring sidst på året er lige ved at få katastrofale følger, da lynet slår ned i raketten, men missionen udføres planmæssigt, og astronaut Conrad kan sige: »Vi står der!«. Astronauten opsamler en rumsonde, der landede i et månekrater i 1967.

Planerne for fremtiden svirrer i luften. Man regner med en fast rumstation senest

Da Månen stod op ...

Den nye præsidentfamilie i USA

i 1972. Hjemme er der gang i avisskriverierne. Hvem tilhører Månen egentlig? Er det den, der først sætter sit flag på Månen, eller er Månen vores alles? Den enorme opmærksomhed, som månevandringen følges med, gør, at man følger knap så meget med i andre ting.

I USA er Nixon tiltrådt som præsident i januar. De to Kennedybrødre er blevet myrdet. John Kennedy i 1963 og Robert Kennedy i 1968. Den yngste af brødrene, Ted, er indblandet i en pinlig bilulykke i 1969. En ung kvinde dør, og der er tale om både spiritus og narkotika. Skandalen drukner i nogen grad i månevandringen.

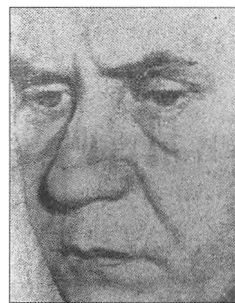
Præsident Nixon

Præsident Nixon har nok at gøre. En amerikansk løjtnant er sigtet for mordet på 100 uskyldige mennesker i landsbyen Song My i Vietnam. I slutningen af november kommer der endnu en anmeldelse om massakre på landsbyen My Lai. Grusomme billeder vises i den amerikanske kongres. Efter alt at dømme vil der komme flere afsløringer.

En af de kommunistiske helte var Ho Chi

Minh, der havde sat sit præg på Nordvietnam siden 2. Verdenskrig og som havde prøvet at udbrede kommunismen over hele Asien. Han er amerikanernes hovedfjende og dør i 1969. Han bliver betegnet som den største kommunistiske leder ved siden af Mao.

De første forhandlinger om begrænsning af kernevåben indledes mellem Sovjet og USSR i november. FN prøver at blande sig ud fra en teori om, at FN står over de enkelte nationer. Den indblanding vil de to stormagter meget have sig frabedt. For Sovjetunionen er vesten hovedfjenden, men der er også andre udfordringer. På et stort kommunistisk møde i Moskva langer Brezhnev, der deler magten med Kosygin, ud efter Kina. Det får Ceausescu fra Rumænien til at protestere og til at udvandre. Der er nok ikke fuldstændig enighed i den kommunistiske blok.

Kosygin

Kina

Kina er lukket land i 1969. Der kommer ikke mange oplysninger ud til verden. Formand Mao har styr på sine tropper. På grænsen mellem Kina og USSR kommer det i juni til grænsekampe. Kina advarer

Leder af PLO Yassir Arafat og den ægyptiske leder Nasser

Sovjet mod at fortsætte den politik. Det vil ende galt. Pludselig får vi i vesten nogle oplysninger om det lukkede Kina. En kinesisk diplomat hopper af i Haag, og han fortæller om Mao og hans styre. Det er ikke kun gode ting, der fortælles, og de vestlige efterretningstjenester får for første gang inside-viden.

Mellemøsten

Verden er som altid urolig. I de arabiske lande er der andre normer, end vi er vant til. Irak henretter offentligt 14 såkaldte spioner. Det vækker forargelse verden over. Offentlig henrettelse hører vel ikke til i den moderne verden. Man havde dog troet, vi var kommet væk fra den slags barbari. Kort tid efter er der et nyt blodbad i Bagdad. Endnu en gruppe spioner henrettes offentligt.

»Herren skal hævne deres blod« siger israelerne, hvor Golda Meir er ved magten. Yassir Arafat er blevet leder af PLO, og ham venter man sig meget af.

Kong Hussein af Jordan advarer. Medmindre stormagterne griber ind, kan der komme direkte krig i araberlandene.

I Libyen sker der et ublodigt kup.

Her afsætter hæren kong Idris. General Nasser i Egypten

kæmper både mod sygdom og modgang, men han er med til at sammenkalde til et stort arabisk topmøde i Rabat i Marokko i september måned. Her deltager enhver, der har noget at skulle have sagt i Mellemøsten.

Afrika

Afrika er ikke det blodige krigscentrum, man tidligere har set. Der er dog krig i Nigeria. Den lille provins Biafra er kommet i klemme i krigen, og man må ind-

De arabiske ledere

stille hjælpeflyvningerne hertil. Det fører til en hungerskatastrofe blandt befolkningen. I Uganda skyder man i december landets præsident Milton Obote.

Sydamerika

I september får præsident Costa e Silva i Brasilien et hjertetilfælde. Magten overtages af militæret, og en masse partisaner arresteres. En partisangruppe kidnapper den amerikanske ambassadør. Så har man lidt at handle med. Det lykkes at få 15 politiske fanger frigivet som bytte for ambassadøren. Fangerne udveksles i Mexico. USA vil nu til at sætte livvagter ved deres ambassadører i Sydamerika.

Sport

EM i atletik bliver i august 1969 afholdt i Athen. Og det er kontroversielt. Grækenland er uden for det bedre selskab i den tid. Juntastyret vil gerne have den reklame, som et EM kan give. Det vil være en slags blåstempling af generalernes regime. Desuden deler en bestemt sag vandene. Den tyske atlet Jürgen May er afhopper fra DDR. Han har tidligere stillet op for DDR – og nu stiller han op for Vesttyskland. Det vil man ikke acceptere, så han bliver afvist. Det giver megen polemik.

Grækerne truer med, at de ikke vil komme med den olympiske ild, når det næste

Kong Hussein af Jordan

OL skal afvikles i München. Så kan tyskerne jo tage den! Vesttyskerne må bøje sig og trække Jürgen May tilbage. De græske værter glæder sig over, at det ikke er muligt at blande sport og politik. I Danmark diskuterer man, om Danmarks Radio skal sende et reportagehold til Athen. Radiorådet beslutter med 9 stemmer mod 8, at man ikke vil sende fra Europamesterskaberne. Det udløser kraftig protest fra radioens journalister.

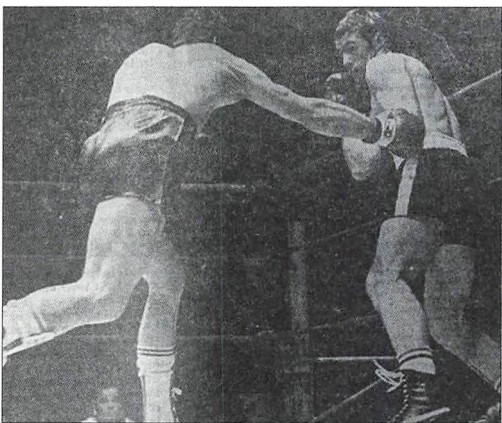
I Danmark har en 24-årig murersvend, Tom Bogs, ryddet alle sportssider. Han vinder alle de boksekampe, han kommer i nærheden af. Nu er han blevet professionel og skal bokse mod en italiensk bokser. For første gang er en professionel boksekamp tilladt i Danmark. Det er stort.

Boksepromotor Mogens Palle står bag. Det vækker nogen utilfredshed, at Mogens Palle ikke vil sælge TV-rettighederne til dansk TV. Så mener han, at billetsalget vil blive for dårligt. I stedet sælger han rettighederne til italiensk TV. Det er surt for bokseentusiaster.

Landbrug og transport

Karletlønningerne stiger, og selv om landbruget mekaniseres, er både de høje lønninger og de høje renter et problem.

Landbrugsforhandlingerne bryder sammen i april. 40.000 beskæftigede i landbruget vil strejke, medmindre regeringen

Tom Bogs

griber ind. Man strejker en halv dag, så kommer indgrebet. Det er tydeligt, at landbrugets betydning er på retur. Man har ønsket 510 mio. kr. i landbrugsstøtte, men regeringen giver kun 110 millioner kr. Der er vrede og skuffelse i landbruget.

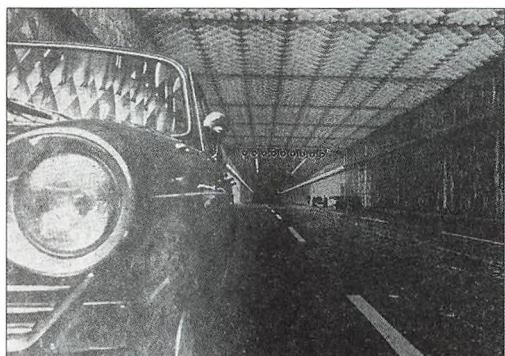
Man er i øvrigt med på noderne og indfører optisk edb-aflæsning. Tallene føres nu direkte fra håndskrevne bilag på magnetbånd.

Der har længe været planer om at slå mejerierne sammen til Mejeriselskabet Danmark. Det opgives dog i første omgang. Mejerierne i Sønderjylland Øst protesterer. De understreger, at der under ingen omstændigheder er tale om en bagstræberisk reaktion. De er skam moderne i Sønderjylland Øst, men den store mejerisammenslutning er en dårlig idé.

Den skælmske Karolineko er stadig velset i Danmark. I Tyskland er koen og dens produkter ligefrem et hit.

Sammenlægning er imidlertid løsningen på mange problemer, så DLG - Dansk Landbrugs Grovvarerelskab dannes. Man kalder det en kæmpestor landbrugsgigant. Firmaet budgetterer med en omsætning på 1 milliard.

Danskerne har taget dybfryserne til sig. I 1969 bruger hver dansker således 6 kg

Limfjordstunnelen

frysevarer. Man regner med, at det tal vil stige i det kommende år.

Trafik

Man diskuterer ivrigt, hvor en eventuel motorvej skal gå. Tyskerne er nået til den danske grænse med deres motorvejs-byggeri. Skal den danske motorvej gå østpå, vestpå eller langs højderyggen?

Foreløbig kan man indvie den nye Limfjordstunnel, der gør samfærdslen mellem landsdelene noget lettere.

Flytrafikken er i fremgang og især indenrigsflyvningen mærker dette. Måske står man over for dannelsen af et indenrigs flyselskab? A.P. Møllers Cimber Air overtager den flyvning fra Skrydstrup, som Falck indtil nu har drevet.

Minister for offentlige arbejder Ove Guldberg er en mand med visioner. Han foreslår, at der skal bygges en bro til Samsø. Øen skal så være færgecentrum for forbindelsen mellem Jylland og Sjælland. Samme Ove Guldberg fremlægger planer om et kæmpestort dæmningsprojekt, der skal forbinde Rømø og Fanø med fastlandet ved Esbjerg. På den måde vil Vadehavet blive omskabt til et fredeligt indhav ideelt til sejlsport og en oase for fuglelivet. Projektet mødes med betænkeligheder fra visse biologer. De siger, at de er bange for, at Ove Guldbergs plan vil omdanne Vadehavet til et »turistcirkus«. Naturen

Ventetid i indenrigshallen i Skrydstrup

har ikke godt af alt for mange mennesker. Ove Guldberg har flere bud på fremtiden. Han regner med, at den store Saltholm Lufthavn vil stå færdig i 1985.

Opels nye produkter Kaptajn og Admiral tager sig ud på landevejene. Det gør også Datsuns nye model.

Mode

Carmen Curlers har i et par år været anvendt af de fleste danske kvinder. Opfinderen sælger sit produkt til USA og får mange millioner på kontoen. Flower power tøj begynder så småt at dukke

DATSUN
— et navn De vil lægge mærke til
et mærke vi vil lægge navn til

Import: DATSUN DANMARK A/S
København - St. (01) 23 93 11

DATSUN 1000
4-cylindret motor - 1000 cc - 87 km/t, 120 km/l
4-2 døre - 120 km/l
1,1 m - 1100 kg - 120 km/l

DATSUN 1600
4-cylindret motor - 1600 cc - 145 km/t, 14 km/100
4-2 døre - 145 km/t, 14 km/100
1,6 m - 1450 kg - 145 km/t, 14 km/100

Kr. 18.415 incl. mv.

Kr. 26.197 incl. mv.

MODE 1969

*Flower-power tøj på vej
Frisure sat med Carmen Curlers
Terylene – en holdbar fiber*

op. Meget af det tøj, man bruger i 1969, er af terylene. Det er en fantastisk ny, uopslidelig opfindelse, der snart vil gøre udskiftning af garderoben overflødig.

Sundhed og sygdom

Jordemødrene begynder at sidde småt i det i 1969. Virkningen af p-pillerne viser sig tydeligt og rammer jordemødrene økonomisk. Der er langt færre børnefødsler end tidligere. Også tandlægerne må belave sig på at spænde livremmene ind. Man har opfundet et nyt produkt med fluor. Når det påsmøres tænderne, får man færre huller.

Det er muligheden for transplantationer, der dominerer sundhedsoverskifterne i 1969. I Houston i Texas transplanterer man for første gang et hjerte af plastik. Man mener, det må være fremtiden. Det varer nu ikke mange dage, før plastikhertet må udskiftes med et hjerte fra en kvindelig donor. Patienten dør desværre af den hårde behandling.

Den første i verden med et transplanteret hjerte lever stadig i 1969. Han er fra Sydafrika og er opereret af den kendte læge Chris Barnard. Hjerterpatienten dør dog midt i året efter at have haft sit nye hjerte i 20 måneder.

I Danmark er der en overlæge, der er klar til at foretage en hjertetransplantation. Han venter bare på Sundhedsstyrelsens

velsignelse. Overlæge Flemming Kissmeyer fra Aarhus Kommunehospital lover en dansk nyretransplantation som nært forestående.

Noget af det, danskerne virkelig holder af, er smørret. Der kan vel ikke være noget usundt ved naturens eget produkt? Mesterkokkene Conrad og Aksel bruger masser af smør i deres opskrifter.

Er det et stort arbejde at være husmor og tage sig af 7 børn? Det har i hvert fald ikke vist sig i de erstatninger, der udbetales, når en husmor dør. En død husmor vurderes til ingenting. En enkemand i Taps har mistet sin hustru ved en bilpåkørsel. Han må opsig sit arbejde for at tage sig af de 7 børn. Det lykkes ham at få erstatning for den afdøde kone, og det er første gang, der udbetales erstatning for en kvinde, der ikke har været udearbejdende.

Mesterkokkene Conrad og Aksel bruger smør

P-sprøjten lanceres som en konkurrent til p-pillen. 4 årlige sprøjter kan erstatte den daglige pille. Man laver en undersøgelse blandt kvindeforeningerne. Her viser det sig, at 3 ud af 19 går ind for fri abort.

Skole og undervisning

Kampen mod autoriteterne giver mange overskrifter i aviserne. Det ny Samfund og Studentersamfundet af 1968 protesterer mod snart sagt alt på Københavns Universitet. Da den islandske forfatter Halldor Laxness får overrakt Sonningprisen i Universitetets festsal, demonstrerer 2.000 studenter udenfor. Rektor Mogens Fog kaldet det »Bølleoptøjer!« De unge demonstranter piller brosten op fra gaden og smadrer vinduerne med dem. Et smedejernsgitter ødelægges, og en politibil væltes. »Det skal ikke komme til at gå upåagtet hen« lover Mogens Fog.

Da universitetet holder immatrikulation i september, holder de to oprørske studenterforeninger fra venstrefløj en parallel immatrikulation. Oprøret fra universitetet breder sig helt ned i folkeskolen. Her er den helt store sag i 1969 historien om Den lille røde Bog for Skoleelever. De tre midaldrende forfattere Bo Dan Andersen, Søren Hansen og Jesper Jensen har skrevet det lille antiautoritære skrift, der skulle få skolelever i folkeskolen til at gøre oprør mod de voksne og mod autoriteterne.

Demonstranter ved Københavns Universitet

Udgivelsen af bogen får et sønderjysk touch. Bogen skulle nemlig trykkes på Modersmaalets Bogtrykkeri i

Haderslev. Da man får manuskriptet og skal til at trykke, opdager man, hvad det er for et skrift, og man nægter at trykke sådan noget bras. Før det sker, bliver der imidlertid lækket visse passager fra bogen. Der står fx i bogen, at det er en god idé at forføre en lærer, hvis man vil af med ham. Man kan også føre total udmattelseskrig mod en lærer. Det er en glimrende strategi at stille de samme spørgsmål igen og igen under foregivende af, at man ikke forstår svaret. Hvis bare eleven er udholdende nok, kan det køre en lærer helt i sænk.

Udgifveren af bogen, forlægger Hans Reitzel, går til politiet, fordi trykkeriet blander sig i hans udgivelse.

Der bliver voldsom debat om den lille bog. Der er en TV-debat, hvor bølgerne går virkelig højt.

Der falder dom i sagen i november. Redaktør Svend Irgens Hansen fra Modersmaalets Bogtrykkeri idømmes en bøde på 300 kr for at have offentliggjort citater fra bogen. Det provokerende afsnit om at forføre læreren udelades i bogen, da den endelig bliver trykt. Trykningen sker ikke på Modersmaalets Bogtrykkeri.

Man søger at modernisere folkeskolen i pagt med tidsånden. 5-dages skolen indføres i 1969, og der oprettes mange steder en 10. årgang. Regeringen beslutter, at 10.-klasserne skal have en chance for komme ind ved etaterne. Nu er det ikke længere kun elever med en realeksamen, der kan avancere.

Der kommer en ny lov om fritidsundervisning. Det giver spekulationer rundt om i kommunerne. Den nye lov betyder, at skolerne skal være åbne nær-

mest året rundt og næsten også døgnet rundt. Man tør slet ikke tænke på, hvad det vil koste i opvarmning og slitage.

Radio/TV

TV programmerne begynder hver dag kl. 16 og slutter kl. 22,15 med TV-Avisen. Kun om lørdagen er sendetiden udvidet med en time. I slutningen af året udvides sendetiden med 6-7 timer til 37 timer ugentligt. Heri indgår 6 eftermiddagsrepriser, der er indført af hensyn til skifteholdsarbejdere. I avisen fylder radio-programmerne stadig mere end TV-programmerne. Licensen stiger i 1969 med 18 kroner om året.

De fleste ser sort/hvidt fjernsyn. Man har egentlig regnet med, at OL i 1968 ville få flere til at investere i de nye farvefjernsyn, men de er trods alt for dyre. Et farvefjernsyn koster 7.000 kr. Det svarer til 60.000 nutidskroner, og det vil de færreste alligevel ofre. Der sælges kun 1 farve-TV, hver gang der sælges 20 almindelige fjernsyn.

Seerne er optaget af Forsythe-sagaen. Endvidere er der en politisk duel mellem Per Hækkerup og Jens Peter Jensen. »Ende-

lig bekender politikerne kulør« skriver man i avisen efter debatten. Jørgen Clevin har stor succes hos de små. Man skal huske, at børn under 5 tror, at alt på skærmen er den skinbarlige sandhed, advarer man. Jørgen Clevin taler til de små, men han irriterer mange voksne.

Hans Sølvhøj er generaldirektør for Danmarks Radio. Han må ile hjem fra Australien, da der udbryder krise i Radiorådet. Der er spareplaner i sigte, og denne gang ser de ud til at ramme Radiorådets egne medlemmer. Man har lige givet en swimmingpool til kong Frederiks 70-års fødselsdag. Medlemmerne af Radiorådet havde det indtryk, at pengene til gaven skulle tages af licenspengene, men nu er der røster fremme om, at medlemmerne selv skal betale. Det kan vel ikke være meningen? Generaldirektøren må tage sig af det.

Også medarbejderne på tv er utilfredse. Der er for store lønforskelle, siger de. De vil alle have mere og laver en slow-down aktion i november. Hvis de ikke får deres krav opfyldt, kan det gå ud over julens udsendelser. Det er en trussel, der vil noget.

Niels Jørgen Kaiser er chef for underholdningsafdelingen. Han får 3 millioner kr. og kan for dem producere

- 12 nye Hov-Hov afsnit
- 12 nye afsnit af Huset på Christianshavn
- 6 nye afsnit af Leif Panduros smuglerdrama i TV-teatret.

Niels Jørgen Kaiser meddeler, at Leif Panduro har afløst Anders Bodelsen, som Hov-Hov forfatter.

Kultur

Det er i 1969 25 år siden, Kaj Munk blev myrdet af tyskerne. Der er mange runde fødselsdage i året. Elsa Gress fylder 50. Victor Borge og Marguerite Viby fylder 60. Maleren Sigurd Svane fylder 90 og

siger i den anledning:
»Man holder ikke op med at leve, fordi man bliver 90«.

Leo Matthiesen holder op med at leve i 1969. Det gør også Judy Garland, og medierne konstaterer, at det ikke er selvmord.

De små aviser har det svært. Dannevirke, Hejmdal og Dybbølposten slås sammen.

I august holdes et brag af en festival i Woodstock. Festivalen varer tre dage og har overskriften Peace and Music. Sloganet er »Make love not war«. Dønningerne fra festivalen når helt til Danmark. The Beatles er stadig særdeles populære. Gruppen udgiver albummet Abbey Road, der kommer til at ligge som nr. 3 på verdensranglisten. Pludselig træder John Lennon frem og siger, at han vil vie resten af sit liv til fredens sag. Han vil nu give afkald på spiritus og narkotika. Man undrer sig. Hvad er nu det for noget?

Savage Rose har stor succes i USA. I Danmark er der også andre toner. Det splinternye program Dansktoppen har som nr. 1 *Arriverderci Franz* med Birthe Kjær. Nr. 4 i Dansktoppen er *Obladi Oblada* med Peter Belli. Den tidligere bakkesangerinde Cleo har sin storhedstid. Hun

Forfatterinden Elsa Gress

rejser rundt i hele landet og underholder.

Forfatteren Hans Jørgen Lembourn udtaler, at en fast statsstøtte vil være godt for kunstnerne.

Den mest fremtrædende danske forfatter er Anders Bodelsen. Han bliver kåret til årets forfatter. I februar tildeles han også boghandlernes pris De gyldne Laurbær.

Susse Wold og Erik Mørk har afsluttet deres kontrakt med Det Kongelige Teater. De forlader teatret og rejser sammen med deres lille søn Christian ud i verden for at se på teatermanuskripter.

Lone Herz og Axel Strøby anklager Sundhedsstyrelsen, fordi deres søn Thomas er blevet hjerneskadet efter en kighostevaccine. Efter 9 års fravær er Helle Virkner atter at se på en teaterscene. Hun optræder på Det Ny teater.

I Sønderjylland ligger planerne om en landsdelsscene i hen i det uvisse, efter at det er afslået at yde bevilling på 1,2 mio. kr. Forfatteren Willy-August Linnemann har haft stor succes med sine grænselandsfortællinger. Nu får han en lunken modtagelse for sin nye bog »Planlæggeren«. Der er hverken noget om Flensborg eller om grænsen, så bogen får dårlig kritik. Det gør *Æ Skoelmesterkuen* ikke. Hun udgiver sine seneste digte i en samling, der hedder »Med æ klok i æ hand«. Den kan læserne godt lide.

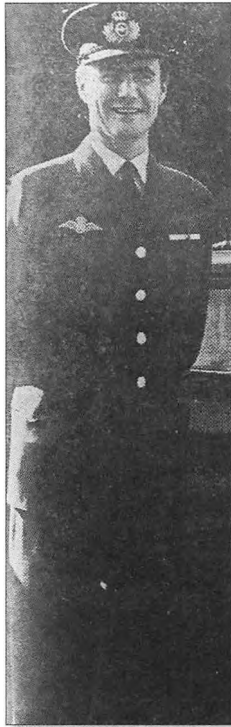

Susse Wold og Erik Mørk med deres søn Christian

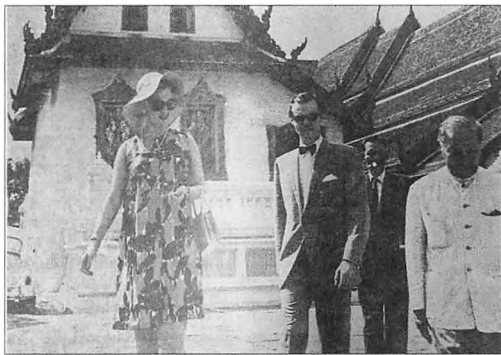
De Kongelige

Prinsesse Benedikte i Berleburg får i januar en søn. Prins Henrik har påtaget sig en del protektorater bl.a. for Røde Kors. Han er særligt tilknyttet Vietnam, hvis sprog han taler, og hvor man forventer, der vil blive mange opgaver at løse.

Prins Henrik og Margrethe er på rejse i Østen. Prins Henrik får udsendt sin militære uddannelse, fordi de skal af sted. Margrethe er højgravid. Prins Joachim

Prins Henrik som protektor for Røde Kors

Tronfølgerparret på rejse i Østen

Kong Frederik med sit barnebarn Prins Frederik

folk er særdeles forbavsede over navnet. Det har man dog alligevel aldrig hørt i det danske kongehus.

Den 11. marts fylder kong Frederik 70. I den anledning udsendes kongens mønt til minde om dagen.

Det kan somme tider være svært at være konge. Under-såtterne forventer meget af en. En hotel-ejer fra Bramming søger foretræde for majestæten. Han vil have kongen til at forbyde den nye pornografilov. Kong Frederik tager dog ikke imod.

Prins Charles krones til prins af Wales.

Den græske kongefamilie er en sten i skoen. Dronning Anne Marie har fået sit tredje barn i Rom. Aviserne har travlt og udnævner Konstantins mor dronning Frederika til den onde fe. »Hun må ud af kongens liv!« skriver sladderspalterne.

Det vækker lidt røre, at prinsesse Benediktes mand prins Richard proklamerer,

Prins Charles af Wales

To dronninger og den gravide prinsesse Benedikte

at han agter at gå ind i tysk politik. Det havde man dog ikke troet om ham. Man havde troet, at han var tilfreds med sine jagter og sine skove og lejlighedsvis besøgte i Danmark. Vil han nu også blande sig i politik? Benedikte må fraskrive sig alle rettigheder til den danske trone, forlanger man.

Dannebrog - verdens ældste flag

rektor Mogens Fog grå hår i hovedet, og de besætter saneringsmodne ejendomme i København. Det er en gruppe, man vil høre mere til, spår avisen.

Det er blevet moderne at rejse til udlandet på charterrejse. Især elsker danskerne Mallorca. Sygesikringen Danmark ser, hvad vej udviklingen går og tilbyder sine medlem-

Forskelligt

Dannebrog – verdens ældste flag - fejrer sit 750 års jubilæum. De mange år fejres ved en landsdækkende festuge.

Også NATO fejrer sit jubilæum. Det er dog kun 20 år, sammenslutningen kan prale med.

Danmarks eneste doktor i computerteknik Peter Becker fra Polyteknisk Læreanstalt siger beroligende, at computerne aldrig nogensinde vil kunne tage magten fra menneskene.

Amtsskolepsykolog Arne Langkilde udgiver en bog om et aktuelt emne. Den hedder »Ungdomsoprøret«.

1. juli frigives billedpornoen, og det giver anledning til mange spekulationer. Fra den dansk/tyske grænse kommer der en dyster rapport. Hidtil har det været smør, der var storvaren, som tyskerne ønskede at få over grænsen. Nu er smørret afløst af porno fra sexbutikkerne.

Det er en bekymrende udvikling. Man skønner, at den daglige omsætning af sexlitteratur er på 185.000 kr. Den sum, man kan bruge på varer købt i Tyskland, stiger til 176 D-mark pr. person.

Aktivister fra Det ny Samfund finder på mange mærkelige ting. De sætter Universitetets

Aktivisten og husbesætteren Ole Grünbaum

mer rekreations-ophold på den skønne ferieø. Dansk kirke i udlandet spekulerer på at oprette en filial på øen. En turist, der lige har været på Bornholm, ved godt, hvorfor folk tager til Mallorca: »På Bornholm er priserne for høje og servicen for ringe« siger han. »Næste år tager vi til Mallorca.«

Eventyreren Thor Heyerdahl har bygget en papyrusbåd, Ra, og er på vej over Atlanterhavet. Han rammes af dårligt vejr og må opgive ekspeditionen. Han forlader sin papyrusbåd, men har ikke opgivet drømmen.

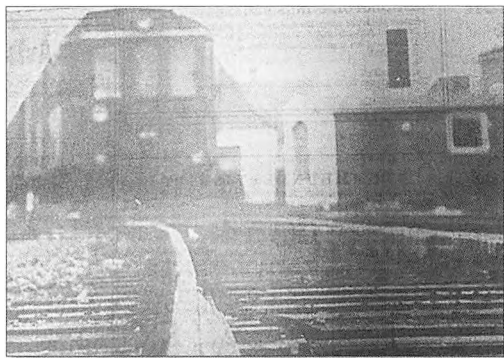
Mange rejser ud, men der er også mange, der hellere søger oplevelser inden for landets grænser. Og det kan de sandelig få. I nærheden af Grindsted har en mand sat 33 løver ud. Løverne går frit omkring. Mod entre kan man køre ind midt mellem de vilde dyr. Løveparken bliver et udflugtshit.

Den nye løvepark i Givskud

JF-fabrikken i Sønderborg

Haderslev/Vojens-banen er i god økonomisk stand

FDF-huset i Padborg

Astrid Jacobsen fra Jacobsens Hotel i Broager

En officiel kilde fra Danmark har advaret det tyske politi, der derfor er på vagt, da en ung, dansk aktivist, Amdi Petersen, går i aktion i Flensborg. Han arresteres og idømmes 6 måneders fængsel ved retten i Flensborg. Han løslades dog lidt senere med kun en betinget dom. En anden aktivist, Ole Grünbaum, udebliver ulovligt fra civilforsvarstjeneste og idømmes 40 dages hæfte.

Fra 1. januar må man ikke længere tiltale værnepligtige blot med et nummer. Fra 1. januar 1969 er soldaterne mennesker af kød og blod med et rigtig navn. Det går trods alt fremad i verden.

Fra nu af skal danskere også kunne betale med checks i udlandet, men det kræver indførelse af et legitimations-system, som endnu ikke er til rådighed. Den 15. september indføres Multidata. Det er pengeinstitutternes firma, der vil køre al løn. Pengeinstitutterne tilbyder,

at Multidata vil kunne yde stor hjælp i forbindelse med beregning af ansattes nye kildeskat. 1969 er et år med opbrud og forandring. Det føles både i byen og på landet.

Lokale nyheder

3. januar: Omtrent samme antal rejsende ved Kruså, men Kollund-bådene havde en fremgang på 1 million passagerer. Det ligger tungt med en overbygning på Vojens Isstadion. JF-fabrikken i Sønderborg skal producere 900 JF vogne i det kommende år. Cadovius i Sønderborg går i samarbejde med et svensk firma om at bygge lystbåde.

6. januar: Tilskuerrekord på Vojens Isstadion, hvor 1500 tilskuere så ishockey.

8. januar: 15.000 skoleelever skal høre Sønderjyllands Symfoniorkester i 12 store dobbeltkoncerter og 3 koncerter i Sydslesvig. Haderslev/Vojens-banen er en strækning i god økonomisk balance.

Spansk stemning på Holdbi Kro

10. januar: Kartoffelkampagnen er slut på Kartoffelmelsfabrikken i Toftlund. Der blev behandlet 179.448 tønder kartofler.

13. januar: Assens-Årøsund har fragtet 51.808 passagerer i det forløbne år

14. januar: Indvielse af FDF-huset i Padborg.

15. januar: Indvielse på Jacobsens Hotel i Broager.

16. januar: Arrild vil søge til Skærbæk i den nye kommunesammenlægning

17. januar: Tysk TV optager udsendelse på Toftlund Mejeri. Holbøl frivillige Brandværn 25 år.

18. januar: Rømkutteren Ajax forlist totalt.

20. januar: Spansk stemning i Holdbi Kro.

Direktør Sigurd Madsen siger om den aktuelle mejerisituation, at der altid er en vej.

21. januar: Sønderjyllands ældste, Adeline Nissen, Sygehjemmet i Haderslev, fylder 104 år.

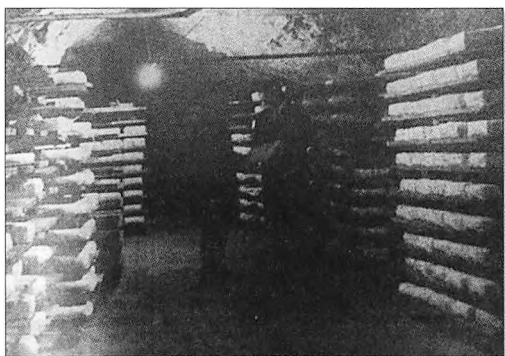
24. januar: Kirkeminister Arne Fog Pedersen siger, at præster stadig skal kunne nægte at vie.

26. januar: Oste fra Løgumkloster lagres i Mønsted Kalkgruber.

29. januar: Spiritusbevilling nægtet

Adeline Nielsen, 104 år

Oste fra Løgumkloster lagres i Mønsted Kalkgruber

Sønderby Kro på Kegnæs. Den nye svømmehal i Aabenraa placeres ved Hjelmallé. Gråsten Landbrugsskole udvides for 749.000 kr. Årø har igen en idrætsforening.

Syerske i træning

31. januar:

8 damer fra Aabenraa uddanner sig til specialsyersker inden for tekstilindustri.

Ungdomscenter i Møllen i Haderslev taget i brug.

3. februar: Lærer Svend Jensen har oprettet ny radio-

forretning i Agerskov. Forretningen har fået navnet Agerskov Importlager.

4. februar: Skrydstrupruten er et godt aktiv for SAS.

7. februar: Man foreslår at oprette et universitet i Flensborg. Håkon Elmer indvier det nye orgel i Sct. Jørgens kirke i

Agerskov Importlager

Hygum Kirke

Aabenraa. »Hvorfor skal Haderslev være den eneste større by, der ikke har en byfest?« spørger H. A. Larsen, Kløvervej. »Jeg giver 8.000 kr., så der kan laves en kæmpebyfest!«

10. februar: Hygum kirke genindviet.

Over Jerstal skole søger om lov til at oprette en 10. klasse. 13 elever har meldt sig. Beslutningen udskydes. Maugstrup vandværk udvider for 60.000 kr.

14. februar: Ulkebøl, Dybbøl og Sønderborg skriver under på, at de skal være en kommune.

15. februar: Der har været røster fremme om, at Aabenraa skulle være hovedbyen i det nye amt. Peter Holst foreslår i stedet Tønder.

18. februar: Brandinspektør Jens Lei, Gråsten, trækker sig tilbage og overlader posten til smedemester A. Schultz.

Nyt kampskrift for et universitet i Haderslev.

21. februar: Rødding Håndværker- og Handelsforening har 50 års jubilæum. Fint år for Gram Bank. Planer om udvidelse. 17 nye sygeplejersker uddannet fra Syge-

Peter Holst

Brandkaptajn Jens Lei, Gråsten, overgiver hvervet til sin efterfølger

plejeskolen i Sønderborg. De to var mænd.

Gråsten bank udbetaler 10% i udbytte.

26. februar:

Karin Steffensen og Per Jacobsen, Haderslev, blev nr. 3 ved Jyllandsmesterskabet i dans.

Tre drenge fra Gråsten fik guldmærke ved gymnastikprøve. Det drejer sig om Bo Bossen, Karsten Johannsen og Svend Erik Andresen.

2. marts: 100 parcelhusgrunde udstykket i Genner by.

7. marts:

Skoleelever i Broager får som de første lov til at ryge i skolen. Bovlund Tyrestation bygger sygestald. Poul Dissing optræder på Astoria i Aabenraa.

10. marts: Tønder orkesteret »Down Town Blues Band« blev beatmestre. Kloakeringsprojekt i Hejsager og Kelstrup for 3 millioner til drøftelse for tredje gang.

13. marts: Ny kongegplantet af borgmester Bunkenborg i Christiansfeld. Sillerup Plejehjem fordobler kapaciteten for 2,5 mio. kr.

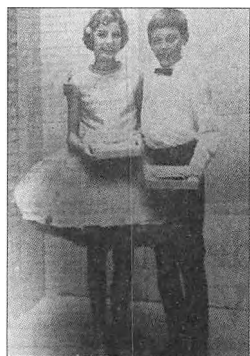
16. marts: Bolderslev Ungdomsforening har 50 års jubilæum.

18. marts: Løgumkloster og Omegns Landboforening fylder 50 år.

21. marts: Als Tøm-

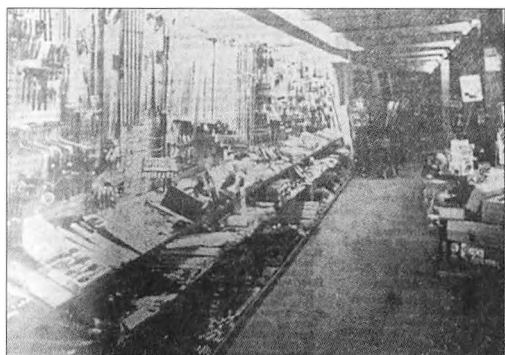
17 nye sygeplejersker fra Sønderborg Sygeplejeskole

Karin Steffensen og Per Jacobsen, Haderslev

Formand for Bolderslev Ungdomsforening Peter Christiansen

Byggemarked med selvbetjening

merhandel i Sønderborg har succes som »gør det selv« supermarked.

Moltrup kirke udvides og får nyt orgel for anonym pengegave. Frederik Heick udtaler: »Fri os for kulturprofeterne. De skal ikke fortælle os, hvad der er kønt i Jylland«.

26. marts: Vojens Hjemmeværn får egne lokaler i en af de rømmede gårde i Lilholt. Haderslev Handelsforening fylder 125 år. Grosserer Fridtjof Nielsen er formand. Konfirmandstuen i Sommersted udvides for 53.000 kr.

28. marts: Festlig afslutning på Sønderborg Teknikum for 12 svagstrømsingeniører og 9 maskiningeniører.

30. marts: Svend Kræfting, Højer, laver masser af brudekister.

1. april: Planer om nedlægning af Toftlund Politikreds. Der vil komme meget stærke protester fra befolkningen.

6. april: Europas største vindmølle i Højer trues af forfald.

Udstilling i Dynt gamle skole af Dea, Leo og Karen Ennas arbejder.

Svend Kræfting, Højer

10. april: Sønderjysk Teaterforening har 40 års jubilæum. Det markeres med en festaften i Nørherredhus. Planer om ferieparadis til 1 mio. kr. ved Diernæs Camping.

Firmaet Lorenz Hansen, Aabenraa

12. april: Magnus Mikkelsen bliver leder af den nye Lærershøjskole i Haderslev. Fodboldspilleren Peter Olesen fra Haderslev bliver ansat som lærer i Zambia.

17. april: Ny Aabenraafabrik søger 40-50 syersker. 12 kommuner skal danne den nye Haderslev kommune. Kendt Aabenraa firma Lorenz Hansen 50 år.

18. april: Kresten Philipsen ny formand for VU. Enighed om nedlæggelse af Hostrupskov skole. Bovrup vil sammenlægges med Kliplev, Felsted og Varnæs.

21. april: De Forenede Teglværker i Egersund har 75 års jubilæum. Festlig genindvielse af Rise kirke.

Højer Mølle

25. april: Skoleelever i Gråsten undersøger de unges rygevaner. Der er ingen tvivl: Spritbådene letter de unges adgang til rygning.

3. maj: Hejls og Vejstrup centraler er nu automatiserede. Haderslev Trop har 50-års jubilæum.

Spejderne gør klar til den store jubilæumslejr i Ny Hedeby.

4. maj: 400 deltager i 4. maj-optog gennem Hoptrup. Hold nr. 100 er netop begyndt på Hoptrup Højskole.

Maren Højer, Rømø

7. maj: Amtsrådsmedlem Jørgen Ludvigsen valgt som ny formand for Dannevirke Hejmdal A/S.

9. maj: Hotelejer Maren Højer, Rømø, fylder 60 og er fuld af planer.

12. maj: Tønderhus moderniseres med en gårdhave mellem bygningerne. Musiklærer Kjeld Jeppesen fra Christiansfeld vil danne et sønderjysk ungdomssymfoniorkester.

13. maj: Friluftsbadet i Toftlund åbnet. Naturhistorisk Forening i Sønderborg får besøg af den svenske venskabsforening fra Sundsvall. Foreningerne skal besøge den nyudsprungne bøgeskov.

Sct. Georgsgildet indvier hus. Fra venstre ses Joachim Warncke, Poul Dannow, Greveparret fra Gram Slot

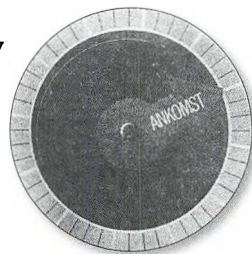
14. maj: Sct. Georgsgildet indvier sit nye hus i Gram. Huset er skænket af greveparret på Gram Slot.

19. maj: Formanden for Grænseforeningen Hardy Knudsen siger: »Foreningen har opgaver nok. De er blot anderledes end før.« 40 års jubilæum i Gråsten Sejlklub og indvielse af nyt klubhus.

20. maj: De sønderjyske krigsfanger i København. 240 deltager. Programmet varer 2 dage og højdepunktet er besøg i Folketinget og en stor fest på Københavns Rådhus.

24. maj: Oberst Paludan-Møller mindes. Jazzklubben i Sønderborg afholder stort pinsebal.

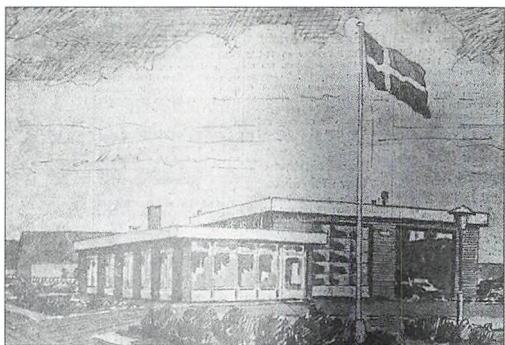
27. maj: Haderslev P-skive indføres. Vojens Bold- og Idrætsforening agter at lave 3-dages »Høtte«.

30. maj: Den nye FDM-prøvestation indviet i Aabenraa.

1. juni: Rønshoved Børnehjem fylder 50 år. Skoleudvidelse for 1,3 mio. kr. vedtaget i Tinglev.

3. juni: For at lette ekspeditionen for de udenlandske badegæster på Rømø er der oprettet en rullende politistation. Supermarkedet Vime kommer nu til Haderslev. På generalforsamlingen i Den Nordslesvigske Kvindeforening sagde formanden Ane Marie Refslund Poulsen, at året var præget af bygningen af det nye hvilehjem.

FDM's nye prøvestation i Aabenraa

6. juni: Vojens Andels Svineslagteri får nyt rensningsanlæg til 180.000 kr. Tønder Landmandsbank flytter i nye rummelige lokaler i Storegade 28. Haderslev Roklub fejrer jubilæum med nyt rostadion.

10. juni: 3 unge mænd tilstår at have stjålet våben på Sønderborg Slot. De var meget interesserede i våben, siger de, og derfor var fristelsen for stor.

12. juni: Seminarieudvalget barsler med en nedlæggelse af Tønder Seminarium. »Naturligvis må vi sørge for, at Tønder Seminarium bliver«, siger folketingsmedlem Jens Foged. Sønderborg præstegården genopføres i Den Gamle By.

16. juni: Ungdomslejr ved Vedsted Sø. Gågadebestyrelse i Aabenraa har konstitueret sig. Rejsegilde på det nye plejehjem i Sillerup.

18. juni: Der ryddes op mellem gågaden og H. P. Hanssensgade i Aabenraa. En række bygninger er fjernet. Andre forsvinder snart.

20. juni: De 5 sønderjyske elselskaber har været der i 50 år. MSE i Agerskov har 50 års jubilæum.

24. juni: Generaldirektør Hans Sølvhøj bebuder, at der vil blive 1 års forsøgsvirksomhed med radio og TV fra Aabenraa.

30. juni: I Lillehav ved Augustenborg dør tusindvis af fisk af iltmangel.

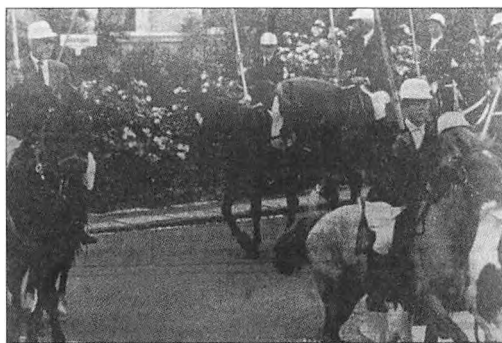
4. juli: Vesterris' fremtid som restaurant er usikker. Ejeren H. Viborg-Sørensen vil sælge. Hoptrup sætter rekord i nybyggeri med 23 huse. Toftlund-egnen udnævnes

til et nyt Hammerum. Planer om flere konfektionsfabrikker.

8. juli: 8.000 spejdere i Ny Hedeby i landnamshytter og telte. Den 20-årige FDF'er Gunnar Christensen fra Sønderborg skal med på Grønlands-ekspedition.

20-årig FDF'er skal med på Grønlands-ekspedition

Ringridning i Guderup

10. juli: Bov sogn tilbyder arealer til Padborg Fjerkræslagteri. Dronningborg D-Center Syd åbnet i Christiansfeld.

11. juli: Gråsten Andelsslagteri moderniseret for 3 mio. kr.

17. juli: Kongeparret ankommet til Gråsten i bil med kongen bag rattet. »Kvickly er et led i udviklingen af Aabenraa«, siger borgmester Erik Jessen.

24. juli: Storbrand truede den nye tæppefabrik i Gram.

27. juli: 196 ryttere til ringridning i Tinglev. 4 vikingskibe samlet ved Sønderstrand i Aabenraa

31. juli: Campingpladsen ved Lakolk er overfyldt. Peter Struck, Mølmark blev konge i Guderup.

1. august: Festlig åbning af Ny Hedeby-lejren. Folketingsmand Jens Peter Jensen, Agerskov, 70 år.

Skovby skole er den første, der nedlægges i Vojens kommune.

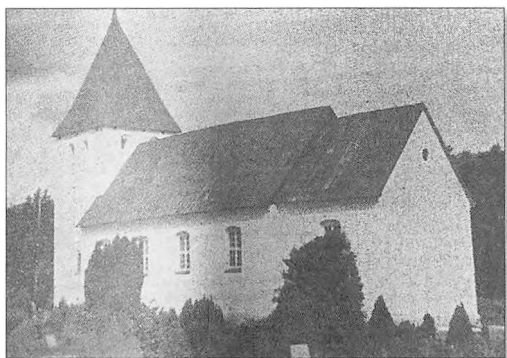
4. august: Danmarks mesterskaber i roning på Haderslev Rostadion endte

Borgmester Erik Jessen, Aabenraa

Folketingsmedlem Jens Peter Jensen, Agerskov

Højrup Kirke

skuffende for Haderslev. Kongeparret besøgte Ny Hedeby.

6. august: T. Hartvig Nielsen, Enderupskov, der er idémænden til Ny Hedebylejren, forlader lejren i protest. Han melder sig ved samme lejlighed ud af Spejderbevægelsen.

8. august: Undervisningsminister Helge Larsen siger, at seminariernes fremtid endnu ikke er afgjort.

9. august: Løgumkloster får sin første 100-årige. Det er fhv. sparekassedirektør Niels Andresen Tæstensen.

11. august: Over 700 overværede Cirkus Fidus til Toftlund Byfest.

15. august: Bylderup Bov Eksport Slagteri skal udvides for 2,7 mio. kr. Rejsegilde på Gråsten Landbrugsskole. Stationsforstander G. E. Britze, Sommersted, har været 50 år i De Danske Statsbaners tjeneste.

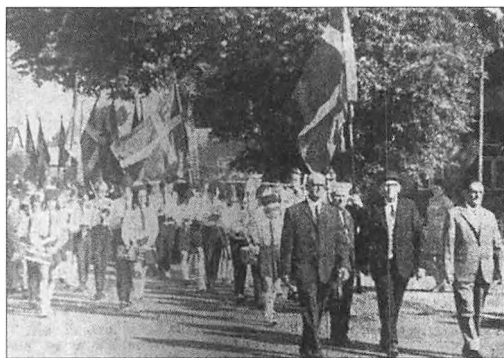
19. august: Fåremarked på Rømø. 8-9.000 campister samlet i Hejlsminde. Børn i Arrild skole lærer om rabies, da der har været flere tilfælde af sygdommen.

23. august: Højrup kirke er blevet så smuk. Det indre er dog ikke helt færdig-restaureret.

Nu er der igen to læger i Tinglev. Torben Schack har overtaget praksis i byen.

26. august: Imme Gram havareret i storm ved Diernæs.

27. august: Roost skole solgt for 85.000 kr. Den skal anvendes til damekonfektion. En domsmandsret i Flensborg idømmer den danske lærer Amdi Petersen et halvt

DSK-optog i Holbøl

års fængsel for angreb på politibetjente uden for Det Tyske Hus i Flensborg.

1. september: 88% i Tønder har nu fjernvarme. Der skal ske en gennemgribende ombygning af Rønshoved Højskole. Den store efterårsmanøvre »Felt 13« i gang. Kampstyrker går over Haderslev Fjord i amfibiekøretøjer.

6. september: Grand Hotel i Aabenraa indretter kælderrestaurant med maritim musik. Den får navnet »Havhunden«. Ulkebøl Brugsforening fejrer 50 års jubilæum.

8. september: Skibslaget fra »Imme Gram« forærer deres nybyggede vikingeskib »Imme Drøpner« til Hartvig Nielsen, Endeupskov som tak for hans indsats. DSK'erne afholdt amtsstævne i Holbøl Landbohjem.

12. september: Planer om nyt våbenhus ved Bevtoft kirke. Dyrslæge Kaj Petersen fortæller, at 2 ræve, nedlagt i Arrild, er angrebet af rabies.

20. september: »Sammenlægning af Aabenraa, Ensted og Løjt er en naturlig udvikling«, siger borgmester Erik Jessen. Lions verdenspræsident W. Bryan besøger Sønderborg.

22. september: »Sydjysk universitet tidligst år 2000« siger Johan Philipsen. Grænsekorene har nu virket i 40 år. Vandrerhjem og lejrskole skal oprettes ved Tønder Stadion. Haderslev Pige гарде laver god reklame for byen.

24. september: Det nye sygehus i Tøn-

der har indtil nu kostet 12 mio. kr. Landbrugsfaglig Ungdomsskole i Sønderborg har efter sin første sæson overrakt afgangsbetaling til 48 unge. 21 borgere i Haderslev har reddet Høppners Hotel fra konkurs.

25. september: Skrydstrup-ruten udvides med en ekstra middagsafgang.

27. september: Elever fra 3. g på Statskolen i Sønderborg smed kridt i klaveret og fik derfor deres Berlintur aflyst.

29. september: Slagterlavet i Haderslev har 335 års fødselsdag.

*Chefredaktør på
Flensborg Avis,
Karl Otto Meyer*

1. oktober: Flensborg Avis fylder 100 år. Chefredaktør er Karl Otto Meyer.

Stort idrætsstævne i Toftlund. Næste gang er børnene fra samme kommune.

7. oktober: Ringriderkroen i Sønderborg indvies. Operation Dagsværk blev ingen succes i Aabenraa. Kun 50 af 350 elever meldte sig, og kun 14 firmaer viste sig interesserede. NATO-chefen general Walter Walker besøger Skrydstrup.

8. oktober: Specialarbejderskolen i Aabenraa indvies.

9. oktober: Odd Fellow logen i Sønderborg fylder 60 år. Borgmester Peter Olesen vender tilbage til sit job efter 5 mdr. sygdom. Borgmesteren var ude for en bilulykke.

10. okt.: Bestyrerinde frk. Birgitte Balslev, Bennetgård, Københoved, fylder 60 år.

13. oktober: Glæde og tilfredshed med det store nye plejehjem i Vojens.

Birgitte Balslev

22. oktober: 50 år siden Agerskov Ungdomsskole begyndte sit virke. Den kommunale Ungdomsskole i Bov mangler specielle faglokaler.

3. november: Margarinefabrikken »Dan« i Haderslev har 50 års jubilæum og hævder sig smukt blandt konkurrerende virksomheder. Tælling viser, at der den 1. maj passerede 69.597 på gågaden i Aabenraa.

5. november: Brødrene Gram i fokus med cafeteria-udstyr i flytbare elementer.

10. november: Skandalekamp på Vojens Ishockey stadion. Mere slagsmål end ishockey. Nordisk Amatørteaterråd holder møde på Ladegårdskov, Gråsten.

14. november: Der kommer telefoner i alle klasselokaler på Toftlund skole. Sognerådet har bevilliget indkøb af 40 telefoner. Fru Bitten Clausen var vært for 800 pensionister.

15. november: Børnehaven til 350.000 kr. skal opføres i Rødekro. Nu skal der nummer på alle huse i Bolderslev.

21. november: 22 hjemmehjælpere og husmoderafløserere på kursus i Aabenraa.

24. november: Sønderborg terroriseret af »De vilde engle« fra København. 7 kom på hospitalet. Menighedsrådsvalg med 6 lister i Nustrup.

25. november: Folketingsmand Peter Gorrsen årets »æres-Rummelpot«. Stort indbrud på Kommunekontoret i Toftlund, hvor der blev stjålet 24.000 kr. Kreaturslagteriet i Rødding omdannes til pølsemageri.

29. november: Haderslev typografen Martin Jessen solgte hus og rejste til New Zealand, hvor han arbejdede i 4 år. Nu er han hjemme i Haderslev, men rejser måske igen. »Alle unge burde rejse ud«, siger han.

Hjemmehjælpere og husmoderafløserere på kursus

2. december: Gråsten Rideklub er en kæmpesucces og indvier både ny ridehal og nyt boksanlæg. Beboerne i Rebbøl meget imod Rebbøl skoles nedlæggelse.

6. december: Sprogforeningens almanak udkommer for 77. gang

9. december: Dronning Ingrid aflægger besøg i vuggestuen på Dronning Margrethes Vej i Aabenraa.

11. december: Ostefabrikken Perfora i Tiset er et moderne industrieventyr. Sønderborg Amtsråd er ved at pakke sammen.

18. december: Hammelev Savværk fylder 10 år og bygger ny lagerhal. Brdr. Platz i Aabenraa får nyt autolakereri.

27. december: Maersk overtager ruten mellem Skrydstrup og København.

NATUR • KREATIVITET • HÅNDVÆRK

– det er Kongeådalens Efterskole.

Vi er ambitiøse med vores fag og ikke mindst vores holdninger til, at alle har en plads i fællesskabet.

Sammen skaber vi efterskole med fokus på bæredygtighed, ligeværd og fællesskab.

Vi har ikke kun fokus på resultater – men på hele processen...

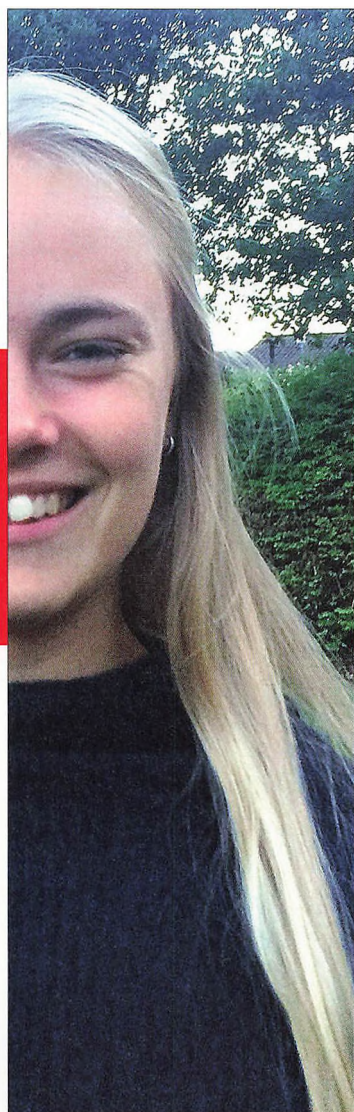

DOVERVEJ 19, 6660 LINTRUP
TELEFON 74 85 53 33
WWW.KESKOLE.DK

KONGEÅDALENS
EFTERSKOLE

Vokset op i en lille LANDSBY

Af Rebekka Ehmsen

Jeg har valgt emnet »Landsbyliv«, for jeg har nydt at vokse op i en lille landsby langt ude på landet. På trods af lange afstande og mange pligter er landet et dejligt sted at vokse op. Her er det muligt at komme helt tæt på naturen, forskellige dyr og landsbyfællesskab. Jeg hedder Rebekka, er 16 år og går på Mariager Efterskole.

»Der var så dejligt ude på landet; det var sommer, kornet stod gult, havren grøn, høet var rejst i stakke nede i de grønne enge, og der gik storken på sine lange, røde ben og snakkede ægyptisk, for det sprog havde han lært af sin moder. Rundt om ager og eng var der store skove, og midt i skovene dybe søer; jo, der var rigtignok dejligt derude på landet!«

Disse ord er skrevet af H. C. Andersen, og jeg er meget enig med ham på dette område. Landet er et rigtig dejligt sted. Landet har været mit hjem lige så langt tilbage, som jeg kan huske. Jeg er vokset op på en gård i en lille, dejlig landsby med fantastiske naboer i alle aldre, som næsten alle sammen kender hinanden. Vi deler interessen for naturen og landbruget, hjælper hinanden og holder øje med hinandens dyr og ejendomme. Jeg har arbejdet for flere af naboerne både med rengøring, børnepasning, græsslåning og pasning af grise. Vi har ikke en Netto henne om hjørnet, men er vi løbet tør for sukker, så har nabo Karen sikkert noget, som vi kan låne, og der er altid friske æg hos hønsene, kartofler i

laden og mælk i nabo Christians køletank. Vores gård er et hobbylandbrug, og det vil sige, at selvom vi har dyr og dyrker markerne, er det ikke noget, vi lever af. Det er en fritidsinteresse for min familie og mig. Landet har været et dejligt sted at vokse op for mine søskende og mig. Jeg har en storebror og to yngre søstre, og når vi var sammen udenfor, var det kun fantasien, der satte grænser for, hvad vi kunne lave. Der er mange muligheder, der bliver åbnet, når man bor i byen, men mulighederne er også mange, når man bor på landet. Her er mulighederne bare anderledes, og det er jo forskelligt fra person til person, hvad man finder mest glæde i. Jeg bliver i hvert fald glad, når jeg tænker på hvilke oplevelser, vi har fået på landet. Det har givet os mulighed for at kunne nyde naturen tæt på og følge med i årstidernes forskellighed. Vinteren har givet os mulighed for at køre på cross' er i sneen og skøjte på isen bag laden, og sommerens gode vejr fik os til at tage på opdagelse nede i mosen, bygge huler, lave bål og larme uden at skulle tage hensyn til en nærboende nabo. Følelsen af at sidde inde i halmhulen med en lille kattekillung er fantastisk.

Landsbylivet har også givet os plads til at have forskellige dyr. Lige nu har vi både katte, høns, kyllinger, duer, ænder, tre ponyer og får på marken. Vi har også haft en hund, et æsel, en ged, nogle gæs og kaniner. Dyrene har skabt liv på gården, og vi har lavet mange hyggelige ting med dem, men udover alt det sjove, skal man også huske alt arbejdet ved et liv på landet. Man tænker måske ikke over, hvor mange pligter man får, når man har så mange dyr derhjemme. Dyrene skal fodres hver dag, og de skal muges ud, selv-

om det stinker, og man bliver beskidt. Hvis man er i gang med en god serie på Netflix, skal man alligevel ud i regnen og trække sine heste ind i stalden, før det bliver for mørkt. Når man ser på de små søde lam, tænker man slet ikke på, hvad det kræver at skulle stå tidligere op inden skole for at gå ud i kulden og give dem mad.

Jeg ved også, hvor nederen det er at luge køkkenhaven, og hvor besværligt det er at tage på ferie, fordi gården og dyrene skal passes, imens man er væk. Jeg kan også nævne alle de gange i løbet af ugen, hvor det er besværligt med kørsel til de forskellige fritidsaktiviteter, men musikskoler o.s.v. ligger jo i byerne, og den offentlige transport er ikke god mellem landsbyer og større byer. Så var der alle de kolde vintermorgener, hvor jeg skulle cykle til skolebussen i mørke, fordi der ikke er noget, der hedder gadelys i vores lille landsby. Her går det op for én, at landsbylivet måske alligevel ikke er så idyllisk, som det nogle gange lyder, men efter at jeg er kommet på efterskole, har jeg alligevel indset, hvor meget jeg holder af livet på landet.

På efterskolen var vi på en storbytur, og jeg kunne mærke, at jeg slet ikke var vant til alle de biler, larmen, travle mennesker og de høje huse med ufattelig små lejligheder. Selvfølgelig ser jeg alle de praktiske, nemme og hurtige ting ved at bo der, og jeg ser alle fordele og glæder, som det kan give. Jeg tror sagtens, at jeg kan vænne mig til at bo i en storby, men jeg tror også, at jeg vil savne freden i naturen og det hyggelige ved at have stalden lige ved siden af og muligheden for at kunne ride en tur på marken. Jeg synes, at det var fedt at være på storbytur

med efterskolen, fordi det gav mig et større indblik i, hvor forskellige vi mennesker er, og hvilke forskellige måder der er at bo på.

I det hele taget er jeg enormt glad for de ting, man lærer ved at gå på efterskole, og jeg kan varmt anbefale at bruge et år på en efterskole, hvis man har mulighed for det, fordi man udvikler sig så meget, og man får mange tætte relationer. For ikke så længe siden lavede vi en musical med efterskolen, og dette store projekt viste også, hvor fedt fællesskabet er på en efterskole. Jeg blev endnu en gang bekræftet i, hvor forskellige mennesker er, og hvor skønt det er, at vi ikke alle sammen er ens og kan finde ud af de samme ting. I musicalen kunne vi hver især bidrage med hver vores evner enten foran eller bag scenen, og dermed havde alle en vigtig rolle for at få det til at lykkes. Mine tanker er, at når mennesker er så forskellige, så skal vi også bo forskelligt. Det vil ikke være nemt at bo i en landsby, hvis man helst vil læse bøger inden døre, shoppe og gå på café.

En aften på efterskolen tog nogle venner og jeg hjem til en veninde fra efterskolen, som også bor på landet, og her gik det endnu en gang op for mig, hvilke muligheder der er på landet. Vi kørte cross'er, kælkede bag en traktor, kørte markræs og skød med luftbøsse. Dette mindede mig om alle de ting, som vi har lavet derhjemme, og det gjorde mig næsten sikker på, at jeg også gerne vil bo på landet, når jeg engang flytter hjemmefra. Det, som kan få mig til at tvivle, er, at der i byerne er offentlig transport, og man bor nærmere de forskellige aktiviteter, skoler, venner og butikker. Desværre kan man ikke have både høns og en gågade i baghaven.

Fremtiden

Det er mit ønske og håb, at de små tilbageværende landsbyfællesskaber ikke vil uddø med tiden, så der kun findes storbyer. Om fremtiden tænker jeg, at vi må hjælpe hinanden med at holde liv i de små landsbyer. F.eks. kan man invitere naboer hjem til kaffe eller mødes på den lokale ridebane, når nogle rider. Man kan tilbyde at hjælpe, når der skal holdes fest, eller halmen skal køres ind. Eller man kan blot gå en tur på den lille landsbyvej en søndag eftermiddag og være så heldig at få en snak over naboens hæk. I min landsby er der næsten kun de store landbrug tilbage. De små landbrug er lukket ned, og landmændene kører væk fra landsbyen for at arbejde. Ja, de fleste i landsbyen er udearbejdende. Dermed forsvinder det daglige liv i landsbyen. Der er heller ikke en lille lokal købmand, hvor man lige kan få en sludder med naboerne. Så vi må finde på alternative løsninger, droppe genertheden og være udadvendte. Et stærkt landsbyfællesskab er nemlig noget af det, der skal til, hvis jeg skal bo i en landsby som voksen.

Der er noget særligt ved at vokse op omgivet af marker, og jeg vil altid huske den fantastiske følelse af at gå en tur på marken eller i skoven og lytte til fuglefløjt, se på bladenes forskellige nuancer i efteråret eller dufte den milde duft, når naturen spirer frem i foråret. Landet er et dejligt sted at vokse op, men der er fordele og ulemper uanset, hvor man vælger at bo, og mennesker er forskellige. Jeg ønsker, at kommende generationer også må få mulighed for at opleve glæden ved at vokse op med et hobbylandbrug i en lille landsby.

BREVE

A U S T R A L I A

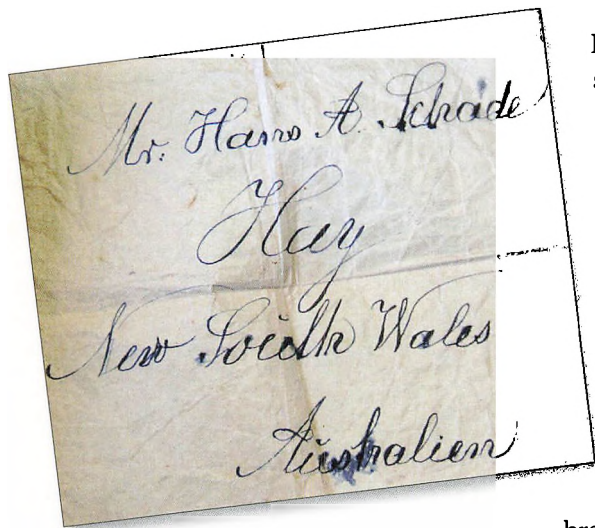
- hjemme fra Brøns og Bastrup Mark
og til udvandrerne
i Hay, New South Wales

Artikler
og digte

Af Jens Bruhn

Der var vist noget om, at min oldemors tre brødre fra Brøns udvandrede til Australien i begyndelsen af 1860'erne. Da jeg arvede oldemors »Nye Testamente«, fandt jeg i denne bog et par guldene fotografier og en seddel, hvorpå der med stor og tydelig skrift stod: »Mr. Hans A. Schade, Hay, New South Wales, Australien«. Det vakte min nysgerrighed, for hvad var det nu for noget?

I min søgen efter at få svar på Hans Andersen Schades færd i det fremmede op søgte jeg et fjernt familiemedlem, civiløkonom Niels Skade (1932-2017), som jeg vidste, havde forsket i slægten Skade/Schade. Jeg fik derfor kontakt til denne vidende mand, som straks fortalte, at navnet Skade er den danske udgave af dette efternavn, mens Schade er den tyske.

I forbindelse med sine undersøgelser af slægten var Niels Skade kommet i kontakt med nogle af Hans Andersen Schades efterkommere i Australien. I deres gemmer havde de nogle gamle

breve, skrevet på dansk, et sprog de ikke kunne læse. Derfor havde de sendt disse til Niels Skade, så han kunne se nærmere på dem. Brevene viste sig at være en guldgrube, da det var breve afsendt fra Danmark og skrevet af udvandrernes far Hans Mathisen Schade (1790-1885), min tipoldfar, deres mor, Gine Kjerstine Schade (1808-1889), min tipoldemor, en svigersøn og en af deres søstre, nemlig min oldemor Mette Kjerstine Schade, gift Bruhn (1840-1920). Derimod eksisterer der i dag kun et par enkelte breve sendt fra Australien, der ikke fortæller så meget om den australske del af familiens tilværelse.

Brevene fortæller tydeligt i al deres gru om hverdagen hos småkårsfolk i sidste del af 1800-tallet. De giver et frygteligt indblik i almindelige menneskers hverdag, om afsavn, længsel, anstrengelserne for at få tilværelsen til at fungere og kampen mod sygdom og død.

Hans A. Schade

Bernt Schade

Brevene har visse steder være vanskelige at dechiffrere, og i visse passager er teksten ulæselig. Sådanne sætninger har jeg markeret med » ...?...« Jeg har valgt at bibeholde de originale skrive- og stavemåder, som brevene er affattet på. Jeg har dog besluttet ikke at skrive navneordene med stort, da brevsriverne har taget let på denne tidligere retskrivningsregel. Flere steder i teksten har jeg i parentes skrevet det fulde navn på de personer, der omtales i brevene.

De tog fra Brøns i Sønderjylland til Hay i Australien

Det var vel fattigdommen i daglejerhjemmet, truslen om ny ufred i Sønderjylland, manglende lyst til at aftjene værnepligt eller blot håbet om en lysere og bedre fremtid i det fremmede, der fik Gine Kjerstine og Hans Mathisen Schades tre sønner til at udvandre til Australien i begyndelsen af 1860'erne. Det drejede sig om Hans Andersen Schade (1836-1923), Berndt Christensen Schade (1842-1916) og Otto Hansen Schade (1844-1884), der alle var opvokset i Brøns.

Det er ikke så megen viden, vi har om deres færd i Australien bortset fra, at de startede deres australske eventyr som guldgravere - desværre uden succes. Deres veje skiltes, og hvad der hændte Berndt og Otto, vides der kun lidt om, men det vides, at Hans tog ophold i Hay, en lille by midt på New South Wales' græssteppe, hvor fåreavl var hovederhvervet, og floderne Murrubidgee og Murra udgjorde forbindelsen til omverdenen. Her ernærede Hans Andersen Schade sig som land- og

Hans August Schades hus i Water Street i Hay, New South Wales. Fotografi fra ca. 1880

havnearbejder for siden at etablere sit eget brøndgraverfirma. I Hay traf han den langt yngre Annie Sarah Wilson (1859-1947), som han blev gift med i 1875. Her byggede de et lille hus i Water Street og fik 14 børn. Det hårde arbejde som brøndgraver opgav Hans Andersen Schade efter den første familieførelse i 1876. Hans nedsatte sig nu som vognmand og oparbejdede vistnok en god forretning. Det var under disse vilkår Annie og Hans levede frem til omkring 1918, hvor de flyttede til Sidney. Hans Andersen Schade døde i 1923 og blev begravet her.

Brev til Hans Andersen Schade fra hans far, den 85-årige Hans Mathisen Schade, dateret Brøns den 10. juni 1883

Kære søn og svigerdatter.

Nu lade vi eder vide at vi lever og er nogen-lunde ved helbred efter alderen. I kan jo nok tænke hvordan det kan være. Jeg kan ikke udrette saa meget. Jeg gaar paa kirkegaarden og sanser lidt om dagen. Jeg holder gangene og begravelser rene og graver alle grave til dem som er døde i sognet. Moder er nu ikke saa rask. Hun er ilde plaget af gigten. Det var en haard vinter. Vi kunde næsten ikke holde det ud for kulde.

Brevet fortsætter med en beretning om de forskellige søskende, bl.a. den senere brevskriver Mette Kjerstine:

Mette Kjerstine har det og godt, hun har fem børn. Frits, Bernhard, Kristian 3 drenge 2 piger, Wilhelmine, Augusta Louise har det godt. 1 pige er død.

Den sidste del af brevet vidner om den besværlige postgang mellem Australien og Danmark dengang:

Christiane har skrevet et brev for to år siden, måske I har ikke faaet. Det er en dygtig mand hun har. De har to smaa drenge, Hans M. Poulsen er 5 aar og Poul Nielsen Poulsen 2 aar hun skal snart have barn igen.

Kære Søn

Af den aarsag (h)vor for vi har ikke skrevet ...?... du skrev i det sidste brev for 2 aar siden at Otto vilde skrive med det første og ligeledes Bernt og vilde ogsaa skrive. Kjære søn kan du formaa ham til at skrive et brev til os da vi længes haardt efter at see et fra dem. Det er nu over 5 aar siden vi har hørt fra Otto. Det er besværligt for mig at skrive for min hånd ryster?... I faar det vel læst. Jeg kand ikke mere denne gang. Vi ønsker god sundhed og fornøjelse dermed være I hilset paa kærligste eders forældre og alle eders søskende.

Mette Kjerstine Bruhns og Hans Andersen Schades forældre: Gine Kjerstine Laustdatter født i 1808 Ballum og død i Brøns i 1889 og indsidder, daglejer og graver ved Brøns kirke Hans Mathisen Schade født i 1798 i Søndernæs og død i 1885 i Brøns. Fotograf ukendt. Fotografi fra ca. 1870

**Brev til Hans Andersen Schade fra svogeren Nis Jørgensen Langvad,
Branderup Mark, der var gift med Hans' søster,
Anne Augusta Louise Schade. Brevet er dateret,
men må ifølge indholdet være skrevet i begyndelsen af 1887**

Kære Svoger

Det sidste brev jeg skrev til dig har jeg ingen svar faaet paa, derfor vil jeg nu prøve nok engang at skrive et par ord til dig og fortælle dig hvorledes det gaar.

Vi er Gud ske lov sunde og raske. Det er snart 2 aar siden din fader døde. Din moder er nu flyttet hen til os for 3 uger siden og agter nu at blive hos os saalænge hun lever. Hun er ellers nogenlunde rask men de gamle dage trykker ethvert menneske og nu savnet af fader, saa blev det hende for tungt at leve i Brøns. Nu hun bedt mig skrive til dig, da det er hendes ønske at høre fra Eder endnu en gang, for at faa Eder at see er det jo ingen haab om længere. Hun taler om Eder i Australien og om alle hendes børn hver dag. Det er jo ikke saa unaturligt at en gammel moder længes efter sine børn, thi hun har jo dog baaret Eder alle under sit hjerte, og opdraget Eder i tugt og herrens formaninger. Det er ikke mange forældre der opdager saa stor en flok børn i smaa omstændigheder uden sognets hjælp. Men det har dine forældre jo dog gjort. Men vi maa dog ikke glemme at takke den kære gud for alting, thi det er jo hans naade og bistance, der har hjulpen dem, ellers har det jo vistnok tit været haardt nok at leve med mange børn i trange kaar. Vi skal nu nok, saa sandt gud vil hjælpe os, at skaffe din moder det behageligt på hendes gamle dage. Det gamle ordsprog siger én fader kan forsørge 10 børn, men 10 børn kan ikke forsørge én fader og saa kan det jo let gaa ligesaa med en moder. Det er nu hendes ønske at faa lidt hjælp fra alle hendes børn, da sognets hjælp er hende haardt imod. Nu beder jeg dig kjære svoger at opfylde din moders ønske. Tal med din familie, dine brødre og alle dine paarørende og overvej det med hverandre om I med guds hjælp kan sende lidt til Eders gamle moders understøttelse.

Jeg haaber nu du gjør hvad du kan i det mindste længes vi haardt efter at høre fra. Derfor beder jeg dig at skrive strax. Nu ønsker jeg dig og din familie et kjerligt lev-vel, en kjærlig hilsen fra din moder og fra os alle.

*Din svoger Niels Jørgensen Langvad og din søster Anne Augusta Langvad
Branderup Mark pr. Toftlund.*

**Brev til sønnerne fra deres mor Gine Kjerstine Schade
dateret Brøns den 10. oktober 1887**

Kære Sønner og familie.

Eders fødeby minder Eder om Eders barndomsdage, om Eders skolekammerater og især om Eders forældre og søskende.

Her stod Eders vugge og her vare I glade; derfor tænker I vist ofte paa Brøns, hvor I lærte livets ord. Mange som I kjendte, hviler paa kirkegaarden, og der hviler også Eders kære fader til en glædelig opstandelse. Gudhengivenhed, blid og rolig med en fast tro paa Guds naade i Kristus sagde han glad verden farvel i det haab, at alle hans kjære skulle samles med ham i Guds herlighed.

Kære børn

I dag vælger jeg at skrive til dig Otto. Du vil jo broderligt meddele dine brødre og Eders hele familie i Australien hvad jeg skriver. Siden 1881 har jeg ikke fået brev fra Eder, dyrebare børn og derfor beder jeg moderligt med taarefyldte øjne, skriv dog til mig Eders gamle moder, og lad mig vide hvorledes I hver henseende have det.

Saa længe Eders kjære fader levede havde vi føde og klæder og fik aldrig hjælp af sognet. Men nu har jeg været enke i ca. 3 aar, og nu kan jeg ikke selv ernære mig, og kære børn, jeg kan ikke tænke paa i min høje alder at bede sognet om hjælp, thi eders kjære fader blev fri derfor.

Da I vare børn kunne Eders fader og jeg arbejde og tjene føden til os alle; men nu trænger jeg til en lille understøttelse fra Eder, og jeg har det haab, at I kan sende mig nogle penge.

Jeg føler mig overbevist om, at I vil sende mig dem, når I kan, og jeg skal nok arbejde saa meget jeg kan.

Eders søskende her kan jo nok ernære sig, men de kan jo ikke give mig, hvad jeg trænger til og derfor har jeg nu henvendt mig til Eder kjære børn med familien i Australien og jeg beder Eder hjælpe mig, dersom I kan, thi nu staar jeg jo ved grave ...? ... og kan ikke bede andre om hjælp.

Kjære, tænk paa mig, Ederes moder, som nu er hos Eders søster Christiane her i Brøns. Hermed hilses I alle fra Eders herværende søskende og familie.

Meget har forandret sig siden I kjære børn, men Eders kjærlighed forandres ikke til mig Eders gamle moder. Og derfor tror jeg at I vil skrive til mig og bønne mig, thi jeg længes som kun en moder kan længes.

Altid ihukommende kjære. Her seer jeg vist aldrig Eder paa denne jord; men hos Eders afdøde fader skulle vi med Guds ledelse samles og da skulle vi samles for evigt at være hos vor kjære frelser, som har dyrekjøbt os med hans eget blod.

Kjære børn med familie, jeg venter efter brev fra Eder og har ventet i mange aar. Fortæl mig om Eders kjære børn og siig dem, at jeg altid ihukommer dem med Eder i mine bønner.

Kjærlige hilsen fra mig, Eders hengivne moder og Eders børns bedstemor. Gine Schade.

Brevet er skrevet med en flot svungen gotisk skrift, så mon ikke Gine Schade har søgt hjælp hos enten præsten eller læreren?

Huset på Bastrup Mark, hvor Mette Kjerstine (1840-1920) skrev brevene til broderen i Australien. Foran døren ses siddende, den nys lungeopererede toldassistent Frederik Otto Vilhelm Bruhn, (1875-1940) hans mor Mette Kjerstine og hendes mand pensioneret oversergent i Grænsegendarmeriet Johan Christian Frederich Bruhn (1837-1910). Fotograf P. Hansen, Vamdrup ca. 1905

Brev til Hans Andersen Schade fra hans søster Mette Kjerstine Bruhn, dateret Bastrup den 9. marts 1899

Kjære broder

Nu vil jeg gøre alvor af at skrive til dig, endskønt jeg ved jo ikke, om brevet vil træffe dig, om din adresse er rigtig og Gud ved, om du lever og er rask, og kære broder, ellers træffer det vel nok din familie eller broder Berndt, (Christensen Schade) om han er rask og lever og hvor han er. Jo kjære broder, der er gaaet mange dag og aar, siden jeg har hørt fra dig og dine, siden vore kjære forældre er døde. Hører jeg jo aldrig (noget mere) og skrive er der jo ingen der gør.

Mette Kjerstine fortæller om nogle af de øvrige familiemedlemmers skæbne og fortsætter med at fortælle om sin egen familie:

Jeg og min mand vi har det godt. Vores børn 2 døtre og 2 sønner har vi. 7 har vi faaet, men Gud har kaldt dem hjem for længe siden. Det bliver 10 aar siden den sidste (Christian Frederik Bruhn) døde. Det var et haardt stød for os, han var altid så glad og saa dygtig i skolen alt hvad han saa kunde han strax, men han har jo været for god til at være her på jorden. Moder døde det samme aar. Det bliver 10 år til juli. Vore døtre er gifte. Vore sønner ikke. Den ene er 27 aar, (Bernhard Daniels Bruhn) den anden 24 aar (Frederik Otto Vilhelm Bruhn). Den sidste er i Kolding på toldkontor. Den anden i København. Han er konduktør ved banen. En datter er gift i Kolding (Vilhelmine Clement) og har det godt. En (Augusta Bergholt) er paa Fyn, hendes mand (Laurits Bergholt) er og konduktør. De har hver 2 børn.

Hun beretter videre om andre familiemedlemmer og skriver så:

Jeg vil gerne ifald brevet træffer dig og din familie og gerne have et portræt af Eder. Lad os nu høre hvordan I har det og alle eders kjære børn, kjære broder. Det er daarligt skrevet, men du faar det vel læst. Lad mig vide, ifald du skriver til mig om broder Berndt lever, og hvordan han har det. Det ville glæde mig meget at høre engang, hvordan I lever i det fjerne land. Vi bliver jo nu gamle, jeg bliver 58 aar til den 22. juni 1899. Du, kære broder, er jo i dag lidt ældre. Min mand (Johan Christian Friederich) er 62 år. Det lakker jo snart mod enden for os. Jeg vil ikke skrive mere denne gang. Men jeg haaber, at I er raske.

Mette Kjerstines børneflok fotograferet omkring 1880. Det fine tøj, alle børnene var klædt i den dag de skulle fotograferes, havde deres mor syet - hvert eneste sting i hånden. Fotografen ukendt.

Skrevet i marginen:

*Gud ved om brevet træffer eder og alle dine kære børn, kære broder og lev evigt vel.
Fra din søster og mand. Mette Kjerstine Bruhn*

Brev til Hans Andersen Schade fra hans søster Mette Kjerstine Schade dateret Bastrup Mark den 30. december 1899

Kære broder og Familie

Med glæde modtog jeg dit brev den 17. juni, som du havde sendt den 1. maj og det glæder os meget at høre, at du har det godt og har et dejligt hjem, og at dine børn...?... ikke saa lidt hos os, men de alle og har det godt. Det vil sige da maa arbejde, men det haver vi jo og gjort i dag er min mand 62 aar og lever jeg til sommer bliver 59 aar den 22. juni. Søster Louise er ikke rask, hun har lagt på Haderslev sygehus nu i lang tid.

Jeg skal hilse mange gange fra mine børn. I skal nok faa deres portræt og det vil glæde os meget at faa nogen af dine børns portræt og naar blot de vil skrive skal vores søn, som er i Kolding paa toldkontor han kan læse alt og min mand kan og, derfor vil det glæde os at see dem skrive som vi aldrig har seet ...?... og faar heller aldrig at seet. Bernd har ikke skrevet til mig. Det glæder mig at høre af dig kjære broder og broder Berndt har det og godt. Han har jo og mange børn kan jeg se af dit brev, og at de lever og har det godt. Det er det bedste at høre. Nu vil jeg slutte min daarlige skriven for denne gang og jeg haaber at det vil treffe eder og alle dine familie raske og glade, kære Broder. Det ønskes af din søster.

Jeg har ikke fået brev fra dig for 5 aar siden, som du skrev. Og mangan hjertelig hilsener til din kone og dine børn fra alle her. Din søster og mand og alle vores børn.

Mette Kjerstine Bruhn

Lev vel - evig vel

Daarlig skreven for det skal altid gaa fordt.

I venstre margien kan læses:

»Vi har en dejlig vinter, vi har snart jul, men brevet faar du ikke til den tid«.

Brev til Hans Andersen Schade fra søsteren Mette Kjerstine Bruhn dateret Bastrup, den 26. oktober 1902

Kære broder og familie.

Vi har faaet dit brev og takker mange gang, men det er sendt fra dig den 1. april 1900. Derfor er vi ikke saa glad. For det er altsaa over 2 aar gammelt siden du skrev det. Jeg har ventet længe efter brev fra dig, men to aar, det kan vi ikke forstaa. Brevet har ikke været saa længe undervejs, gud ved jo om du lever.

Kjære broder, for din datter har jo skreven et par ord for neden paa brevet, som vi ikke rigtigt kan forstaa. Vi er ellers glade ved at høre at du har det godt og alle dine børn. Vi har kun 4 levende og 3 døde i deres unge alder. Vi har en søn som har lagt paa sanatorium i Norge,

Hans August Schade omgivet af syv af familiens 14 børn.
I midten troner den stolte familiefar og til venstre for ham hustruen Annie Wilson

Kære søster
 at jeg lever og have det godt, du vil se mit Billede tillige med min kjære Kone og 7 af mine
 Børn. 6 piger og min yngste Søn. Vi haft Billedet tagen i vores Have, jeg haver ventet for et brev for en lang
 tid, og ingen haver jeg få, og jeg skrev til Brøns jeg er jo vist forglemt dog jeg haver ikk forglemt eder saa lang
 Gud giver mig Sundhed skal jeg altid skrive, og jeg haaber at høre fra eder alle, kjære Søster og husbon.
 Lev vel og Gudhengive...?... Ønsker H. A. S.

Postkortet
 af Søster
 4. April, det Næste
 1908
 Jettehøje

H. A. Schade
 4. April 1908
 Suth Vales, Australia

På bagsiden af postkortet står: H. A. Schade, 4. April 1908, Suth Vales, Australia. Kære Søster og Svoger. Eder vide at jeg lever og have det godt, du vil se mit Billede tillige med min kjære Kone og 7 af mine Børn. 6 piger og min yngste Søn. Vi haft Billedet tagen i vores Have, jeg haver ventet for et brev for en lang tid, og ingen haver jeg få, og jeg skrev til Brøns jeg er jo vist forglemt dog jeg haver ikk forglemt eder saa lang Gud giver mig Sundhed skal jeg altid skrive, og jeg haaber at høre fra eder alle, kjære Søster og husbon. Lev vel og Gudhengive...?... Ønsker H. A. S.

På bagsiden af postkortet står: H. A. Schade, 4. April 1908, Suth Vales, Australia. Kære Søster og Svoger. Eder vide at jeg lever og have det godt, du vil se mit Billede tillige med min kjære Kone og 7 af mine Børn. 6 piger og min yngste Søn. Vi haft Billedet tagen i vores Have, jeg haver ventet for et brev for en lang tid, og ingen haver jeg få, og jeg skrev til Brøns jeg er jo vist forglemt dog jeg haver ikk forglemt eder saa lang Gud giver mig Sundhed skal jeg altid skrive, og jeg haaber at høre fra eder alle, kjære Søster og husbon. Lev vel og Gudhengive...?... Ønsker H. A. S.

nu er han meget bedre. Det er jo tuberkulose, som den sygdom kaldes han har. Han er ellers fuldmægtig på toldkontor, men sygdom er enhver mands herre.

På opfordring fortæller hun om de øvrige søskende og bl.a. lidt om Brøns:

Søster Jane bor i vor fødeby i Brøns og har det godt, hendes mand er en dygtig snedker og har bygget dem et stort flot hus østen i Brøns, men for resten er der mange flotte bygninger helt fra Brøns by og til banegården. Banen ligger imellem Brøns og møllen. Der er sket meget siden vi var smaa, naar du saa Brøns kjære broder, kunne du ikke kjende den. Min skrift er daarlig, min højre arm er helt lammet af gift og smerter, det lider jeg meget af. Nu er jeg 62 aar. Vi søskende er alle snart gamle. Vi har ingen portræt faaet fra dig, kjære broder. Vi ville gjerne se dig og din familie, for vi har ingen af dine børn eller kone. Det har jeg gjort dengang jeg sendte et til dig for mange aar siden. Da tjente jeg i Ballum. Da var jeg vel 22 aar dengang.

Nu vil jeg haabe at mit brev treffe eder alle raske og glade i det fjerne. Jeg har det ene i disse dage. Min mand og søn, som er hjemme er i Hamborg til sølvbryllup ved min mands søster. Alle min mands familie bor i Hamburg og er alle rige folk.

Nu slutter jeg min ringe skrivelse for denne gang og haaber på brev fra eder, hils min broder Bernd og familie. Mangen gang fra mig og min mand og søn være du hilset kære broder på det hjerteligste og alle dine familie være hilset tusinde gange fra din søster

*Mette Kjerstine Bruhn
Lev evigt vel!*

Brev til Hans August Schade fra Mette Kjerstine Bruhn dateret Bastrup, den 17. november 1906

Kære Broder og familie

Du kan tro vi blev glade for dit brev at alle de portrætter. Det store var lidt knækket, men mest ved kanten. Det ser ud til at det er nogen raske og kraftige børn du har kære broder og det glæder os meget at I har det godt og alle er raske. Det er ikke os her, vores børn har aldrig været raske. Vi havde 2 piger og 2 drenge. 3 er døde, men det har jeg vel skrevet før. Vi har en søn, som nu har gaaet i 7 aar og aldrig været rask og bliver det heller aldrig. Det er tuberkulose han lider af. Han venstre arm kan han slet ikke røre. Den har han altid i gipsbind. Den skulle blive stiv, men det bliver den ikke. Nu har han gaaet i 2 aar saadan og ingen forandring. Han har lidt meget og hans venstre side er bleven opereret. Der gaar han med to gummirør i og bliver udskyllet og forbunden hver anden dag. Det bliver nu 2 aar til paaske siden han blev opereret. Han bliver 31 aar til januar den 27. Han har søgt læger vidt og bredt. I Norge har han været i 7 maaneder. I Helsingør har han lagt længe for der var han toldassistent paa toldkontor. Nu har han længe været hjemme. Nu har han det meget bedre igen, og kan spise godt. Nu har han jo taget plads igen, for tiden bliver lang for ham her hjemme. For skrive kan han jo, men vist for hans skal jo have hjælp til alting stakkels og til tider (ja det er haardt at tænke paa Guds vilje sker) smerter.

Den anden søn vi har, er i København. Han er konduktør og har det godt og vores 2 døtre en er i Kolding og en i Aalborg og det godt. Hende i Kolding har 2 små drenge og hende i Aalborg har to piger. Den ene er 18 aar og den anden 13. Dejlige piger.

På opfordring fortæller hun også lidt om noget af den øvrige familie og slutter med følgende:

Nu er vi gamle alle. Vi har det jo ellers godt mig og min mand raske og det er at takke Gud for. Jeg er nu til sommer 66 aar den 22. juli. Min mand bliver i denne måned 69 aar.

Men han er kraftig og stærk og aldrig fejler nogen. Det er jo ikke saa godt mit skriverseri. Du faar det vel læst. Mine øjne er ikke gode. De er svækket meget og gigten plager mig. Ja, sorg og kummer har jeg faaet min part af. Nu har vi saa den stakkels søn at tænke paa, ellers kunne vi jo have det godt. Gud hjælpe os. Nu haaber jeg, at min dårlige skrift maa treffe eder alle raske og mangen kjærlige og venlige hilsener til dig kjære broder og din kone og alle dine kjære børn. Jeg og min mand ønsker eder en glædelig jul og en velsigned nytaar i det fjerne land. Vi ses jo aldrig os mere her paa jorden, men der hvor der hvor der skal aldrig være sorg og kummer mere. Det vil jeg haabe, at vi der skal samles
- Lev vel, evig vel

Din søster Mette Kjerstine Bruhn.

I marginen er tilføjet:

Hvordan har broder Bernd det? Jeg hører aldrig fra ham, om han lever og har det godt. Ligger broder Otto begravet tæt på eder?

Der kendes i dag ikke flere breve fra forældrene i Brøns og søsteren på Bastrup Mark, men der eksisterer et par enkelte andre breve fra andre familiemedlemmer. Indholdet minder meget om det, de viste breve indeholder, derfor er de af pladshensyn ikke medtaget.

Udover at vi i dag af brevene kan få fornemmelsen af, hvordan nogle småkårsfolk levede og tænkte for over 100 år siden, medførte fremkomsten af disse breve, at interessen blev vakt blandt Schade-efterkommerne i Australien og Danmark, og nogle af dem har genoptaget kontakten. Flere familiemedlemmer fra den danske gren har således besøgt slægtningene »down under« og flere af australierne har gæstet deres danske »relatives« – for nu om dage er Australien ikke helt så fjernt som i »de gode gamle dage«.

Billederne af brødrene Hans og Bernt Schade er ambrotyper, som er en billig form fotografi, der blev fremkaldt på en glasplade, i modsætning til daguerretypi, hvor man brugte sølvplader.

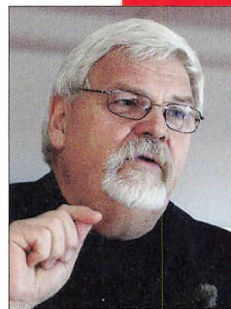
Jens Bruhn er tidligere overlærer ved Nærum Skole, museumspædagog ved Rudersdal Museer og S-kommunalbestyrelsesmedlem i Rudersdal kommune.

Folkets tale blev ført til PROTOKOL

Artikler
og digte

Af Sven-Erik Ravn

Borgerne i Agerskov sogn gav for næsten 100 år siden udtryk for hvilken dag, der var den bedste dag i deres liv. Og der var i den bevægende hjemfærdstid nok dage at vælge i mellem.

Fakta:

- ✓ Våbenstilstand: Den 11. november kl. 11 i 1918, men i nogle krigszoner blev soldaterne sendt hjem før.
- ✓ Folkemødet på Folkehjem 17. november 1918: Her talte H.P. Hanssen til sønderjyderne og oplyste, at der kom en afstemning
- ✓ Afstemningsdagen: Den 10. febr. 1920 i første zone (Sønderjylland i dag)
- ✓ Genforeningsdagen: 15. juni 1920.
- ✓ 10. juli 1920: Kong Christian X red på den hvide hest over grænsen ved Frederikshøj nord for Christiansfeld og ind i Sønderjylland.
- ✓ Og så naturligvis en række personlige, private højdepunkter.

Nu om stunder gennemfører TV ofte et rundspørge f.eks. på gaden om et enkelt spørgsmål. Det hedder en »vox pop« - oversat »Folkets stemme«. For næsten 100 år siden iværksatte præsten i Bovlund, N.A. Jensen, en rundsendelse af en protokol, hvori alle, der havde lyst, kunne skrive deres svar på det stillede spørgsmål: Den

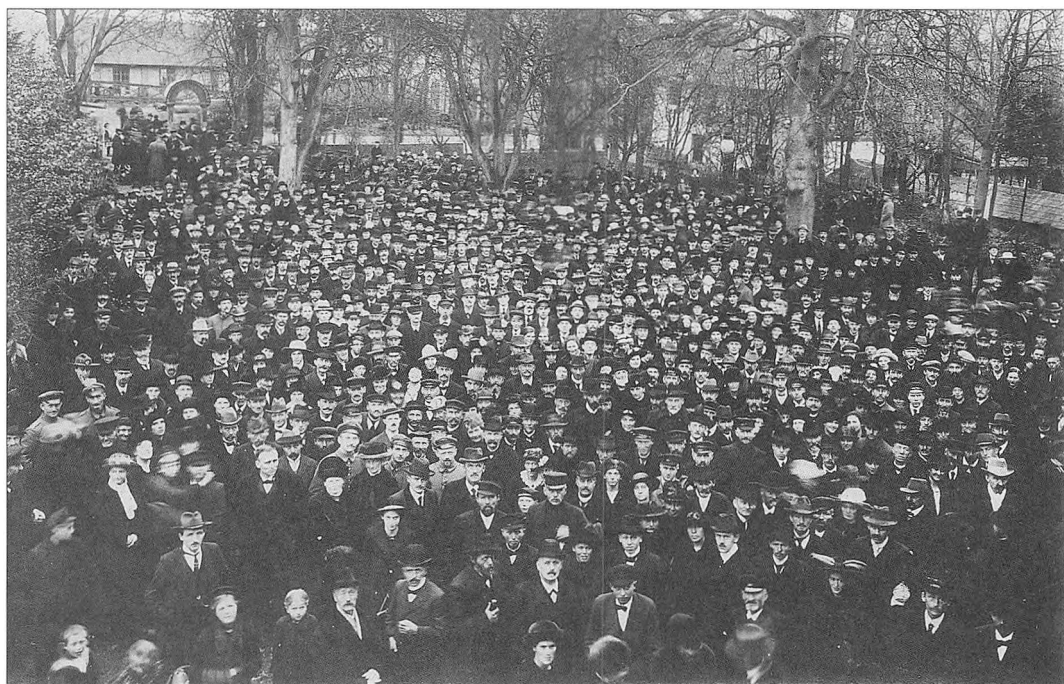
bedste dag, du har oplevet i din tid. Det var en slags Facebook opdatering, selv om Facebook ikke var opfundet, men under alle omstændigheder var der lagt op til folkets tale.

Spørgsmålet medførte mange tanker og følelser, stemninger og udsagn fra den bevægende tid mellem afstemningsdagen og Genforeningen. De blev nedfældet af 106 borgere i Agerskov sogn og udgivet under overskriften: *Mindebog fra Hjemfærdstiden*.

Tilbagemeldingerne var forskellige, men mest i fokus var selvfølgelig våbenhvilen, afstemningen og Genforeningen. Men også H. P. Hanssens store tale på Folkehjem den 17. november 1918 indtager en dominerende rolle blandt svarene, som man med god ret kan kalde folkets røst.

Mange meldte tilbage på spørgsmålet

»Da vi igen kunne hejse vort elskede Dannebrog, der i 54 år havde været gemt væk«. (Når der blev skrevet, at det var 54 år siden, man senest havde brugt flaget – og nogle huskede det vitterligt – skyldtes det, at man havde hørt H. P. Hanssen i 1918 sige, at nu kunne man godt bruge

Novembermødet den 17. november, hvor H.P. Hanssen talte fra Folkehjems balkon. Billedet viser forsamlingen udenfor. (Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig.

Dannebrog. Man ventede ikke til afstemningen var en realitet.)

Det blev bl.a. formuleret sådan: »Det var længe forudbestemt, at på afstemningsdagen kl. 8 morgen skulle Dannebrog hejses i de enkelte hjem. På slaget 8 stod jeg med hele mit hus i festdragt rundt om flagstangen for første gang at hejse Dannebrog, og som jeg for første gang i hele mit liv fik love til at hejse ...«

De store historiske begivenheder fylder naturligvis mest, men glæden er også aftegnet personligt og individuelt

»Den største glæde, jeg har oplevet, var, da budskabet lød om, at nu var der våbenstilstand, og vi kunne forstå, at nu var det til ende med magtherredømmet. Men det var ikke lutter glæde: »Med dyb vemod måtte jeg tillige tænke på vore kære brødre, som måtte føle smerten og lidelserne derude på valpladsen, og hvis lod det ikke blev at glædes på denne jord«. (Her

er indføjjet en note om, at pågældende familiefader var hårdt ramt af tab, idet han både mistede en svigersøn og tre brødre i krigen, så det er forståeligt, at det er så som så med den store jubel.

Novembermødet på Folkehjem har gjort stort indtryk på mange, og især huskes at H.P. Hanssen citerede Bjørnson: »Alt mens fædrene har kæmpet, mødrene har grædt, har Vorherre stille lempet, så vi vandt vor ret«. Sigende ord i den store tale, der gik lige til hjerterne og blev husket som en overskrift over den nationale kamp. En anden skriver. »Afstemningsdagen blev ikke den store festdag for mig, da var novemberdagen (mødet på Folkehjem) en mindededag, der aldrig glemmes.

Men ikke blot de store, fælles begivenheder er omtalt, således skrev en sønderjysk kone: »Den største dag i mit liv var, da min mand uventet efter fire års krigstjeneste stod i gårdspladsen.« Forståeligt nok.

»At skrive om den skønneste og minde-

rigeste dag i en tid, hvor den ene skønne dag afløses af en endnu skønnere, er ikke nogen let sag. Hvad dag, der har været den største, ved jeg næsten ikke, men den 10. juli da kongen drog ind i Sønderjylland hilsende til alle sider, da følte jeg: Nu var vi kommen hjem til Danmark. Nu var den store dag der.«

En anden glædelig begivenhed, som ikke er i nogen officiel kalender, men dog var en festdag

»Da jeg i Flandern hørte kirkeklokkerne bebude våbenstilstanden d. 12. november og jeg besluttede mig til at rejse hjem. Jeg kom med toget til Hamborg og var klar til at gå herfra, men jeg kom også herfra på et tog. Da jeg stod over for H.P. Hanssen og hørte ham sige: Nu bliver vi dansk.«

»Den største dag for mig var, at mens jeg gik fra Belgien og hjem og undervejs fik det budskab, at nu er der våbenstilstand. Jeg spurgte endnu en gang min fører, om det nu også var sandt. Han gav mig det svar, at nu må du komme til Danmark.«

»Da jeg var desertør, og søgte i danske blade om nyt om krigen, og da først våbenstilstanden var kendt, og jeg kunne komme tilbage ...«

»En af de største dage for mig var, da jeg hørte, at tyskerne var slagne, og der er nu er udsigt til at få mine sønner tilbage til hjemmet.«

Men der var også glæde inden våbenstilstanden den 11. november:

»Min bedste aften var i oktober 1918. Da kom Marten R. Poulsen fra Aabenraa og fortalte, at H.P. Hanssen havde skrevet fra Berlin, at nu gav Tyskland op.«

Også den genvundne ret til at bruge det danske sprog omtales

»Den store glæde var en dag, vi sang, og vort dejlige danske sprog kom til os gennem vor nye præst. Det var for mig en genforeningsfest.«

»Det er en fryd at se de tyske embedsmænd drage bort, og vi får vore egne i stedet.«

»Da krigen blev sluttet, var det en stor glæde, at vi fik vort ønske opfyldt om at tale vort danske sprog frit i kirke, skole og andre forsamlingssteder, og ingen tyskere forbyder os noget.«

Høj og lav i sognet gav sit besyv med, for her var folkets stemme. En røgterkone, sådan kaldte hun sig, digtede: »Nu kommer dagen, da vi skal stemme. Så snart kommer det spændende øjeblik og aldrig vil den tid vi glemme. Prøjerstyret gik, og ej heller vil vi glemme de dage, da vi stemte os til Danmark tilbage.«

Nogen måtte vente længere end til afstemningen, inden den store personlige lykke oprandt

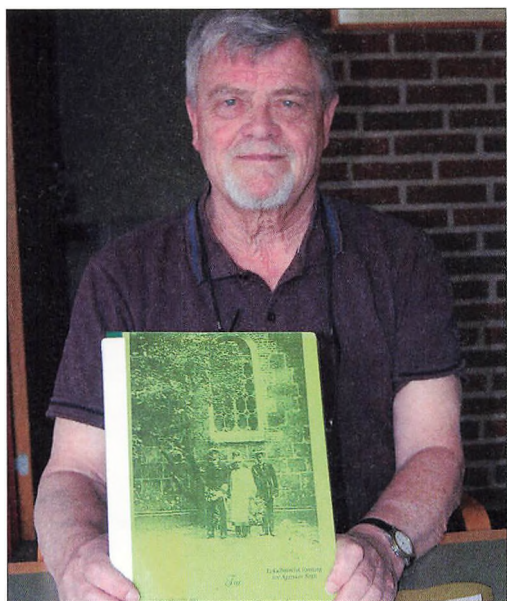
»Den 31. marts 1919 havde jeg den glæde at kunne modtage min mand i København, da han sammen med 314 kammerater fra fransk krigsfangenskab sejlede ind til byen. En stund så højtidelig, at ord ikke kan beskrive det. Men det allerstørste var dog glæden, da vi den følgende søndag kørte ind i vor gård, og blev modtaget af vore børn med Dannebrog.«

»Selv om jeg under hele krigen har troet på Tysklands sammenbrud, da betød det noget meget stærkt, da det virkelig kom.«

»Jeg hørte, at flere havde fældet en gran for at lave en flagstang, og hjertet bankede af glæde, da det kunne tænkes, at vi måtte hejse Dannebrog.«

»Jeg deltog i november mødet i Haderslev, og blandt de mange gode sange, der blev sunget, var også »Der er et yndigt land«. Den blev afsunget stående og linjen »Vort gamle Danmark skal bestå så længe bøgen spejler sin top i bølgen blå«, blev gentaget med kraft og begejstring. Jeg skammer mig ikke ved at sige, at mit øje blev vådt.«

»Den største oplevelse for mig er ikke

I en lang periode var Hjemfærdsbogen bortkommet, men så fandt pastor Husum den på loftet over præstegården i Agerskov i 1995. Herefter blev der taget nogle kopier, som blev forsynet med noter af Bertholine Refslund i Bovlund. Det er ikke kendt, om den originale protokol stadig eksisterer. Hvis den gør, vil Agerskov Lokalhistoriske Arkiv gerne påtage sig at opbevare den. Arkivlederen, Niels Baunsgaard, viser her arkivets eksemplar frem – men altså bare en fotokopi. Man kan dog stadig se forsidefotoet, der viser kongefamilien ved den sagnomspundne hyld ved Agerskov Kirke.

knyttet til en enkelt begivenhed, men i selv dette: At troen og håbet om det godes og det retfærdiges sejr stod sin prøve«.

»Det var en stor oplevelse for mig, da jeg kom til Branderup om søndagen før afstemningen og nogle af gæsterne havde et stort Dannebrogssflag med, som de fol-dede ud, da vi kom til stationen«.

Lidt malurt i bægeret blev der dog også dryppet

»Det havde været en større festdag, hvis vore brødre og søstre syd for den nye grænse også havde haft mulighed for at komme hjem til Danmark«.

»For mig blev glæden mindre af at tænke på de danske i Flensborg og Mellem-slesvig, der vedblivende må leve under vore fordums fjender, tyskerne.«

»Afstemningsdagen var en stor dag for os, og dog havde jeg svært ved rigtig at komme i feststemning, for krigen har sået dybe hjertesorger, som sent vil læges, men jeg var en usling, hvis jeg ikke i inderlig taknemmelighed til Gud kunne glæde mig, at han har lagt det skønt tilrette, at vi nu kan forenes med vort fædreland«.

Selv om glæden var stor og tiltroen til fremtiden ligeså, var der nogle skeptikere i mellem. Selvom de havde hørt H. P. Hanssen sige, at nu kom vi hjem og selvom de havde oplevet afstemningsdagen og dens fine danske resultat, troede de først rigtig på Genforeningen, da de så Kong Cristian X ride over grænsen og mødte og til-jubledede ham i Haderslev. Da vedgår nogle, at der blev knebet en tåre.

Blandt mindebogens bidragsyderne er også en rigtig veteran, en 81-årig, der havde oplevet 1849-krigen, nederlaget i 1864, verdenskrigen og nu glædede sig over at have mødt Kongen.

Det var ikke kun et øjebliksbillede, der blev tegnet i bogen. Flere anførte, at de var taknemmelige for de gamle, der havde kæmpet for danskheden og sikret, at de nu kunne blive danske. Også en tak til mødre, der lærte deres børn at tale dansk.

Jo, der var mange følelser og tanker, der røbede folkets tale.

Konklusion:

Undren over at der ikke var mere had til tyskerne, der dog havde medvirket til at slå 9 mio. mennesker ihjel i krigen - og hvad der talte endnu mere: 6000 sønderjyder var dræbt. Intet hjem var gået ram forbi, men på trods af dette, var der allerede her i 1920 lagt an til en forsoning.

Sven-Erik Ravn er født i 1945 på Asdalgård, uddannet journalist, har udgivet 12 bøger. Nu freelance historiefortæller og foredragsholder. Bosat på Sletagergård i Hjartbro.

Årets skole:

AGERSKOV UNGDOMSSKOLE

Af Sigrid Andersen

Artikler
og digte

”Time of my life”

Agerskov Ungdomsskole er en skole midt i Sønderjylland, som trods sin høje alder er en driftig skole, der

i dag huser 160 unge mennesker i 9. og 10. klasse.

Skolen er den første efterskole, som blev oprettet syd for Kongeåen efter første Verdenskrig og kort før Genforeningen i 1920. Den 3. november 2019 kan den fejre sit 100 års jubilæum.

En række fremtrædende borgere i Agerskov Sogn arbejdede på at oprette en efterskole, da tyskernes nederlag var åbenbart. Efter 55 år under tysk styre, vidste de, hvor stort behovet for undervisning i modersmålet ville være. De undersøgte, hvor der var mulighed for en skolebygning, de samlede penge ind, og det lykkedes dem at købe den gamle kirkekro, som kunne bygges om til formålet. Rejsestalden blev gymnastiksal. Det første vinterhold i 1919 bestod af 50 drenge og mænd. Flere af dem havde

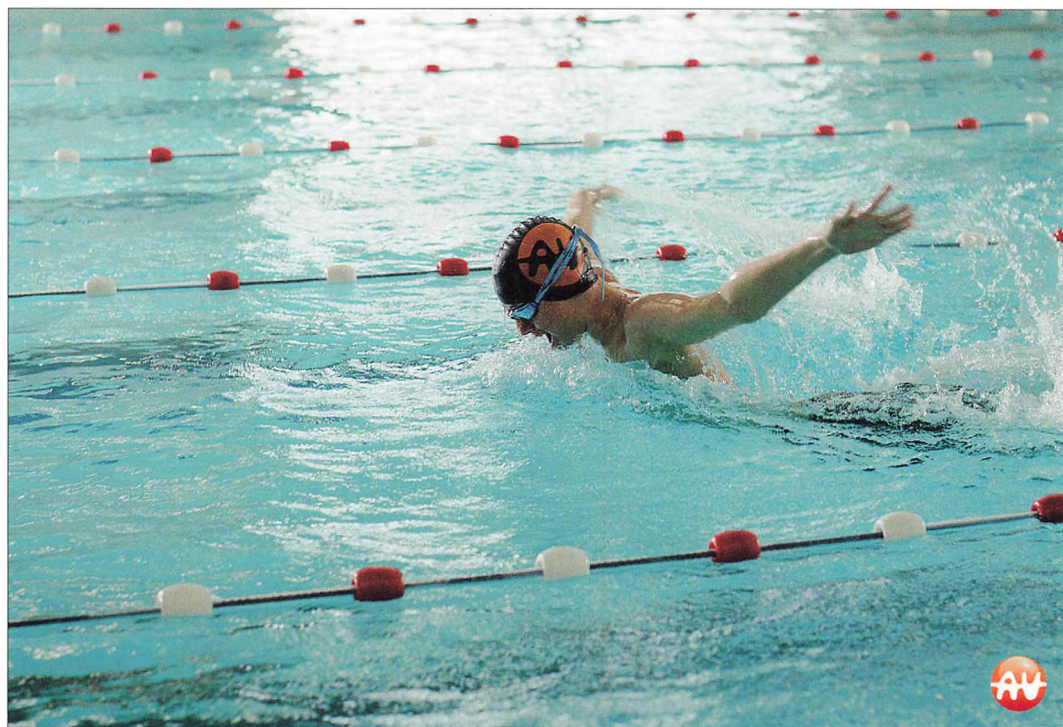
været soldater i aktiv tjeneste i flere år af 1. Verdenskrig.

Skolens formål var at blive »til støtte og fremme for danskheden i Nordslesvig, men også navnlig i Sydslesvig«. Bestyrelsen håbede gennem skolen at påvirke de unge i god dansk ånd på kristeligt grundlag, give dem kendskab til dansk åndsliv og mere forståelse for og dermed kærlighed til vort danske modersmål.

Værdier på Agerskov Ungdomsskole i 2017:

Skolen vil med udgangspunkt i et grundtvigsk livs- og menneskesyn bidrage til elevernes almene og alsidige dannelse. Begreber som respekt for den enkeltes frihed og muligheder, ansvar og forståelse for forpligtende fællesskaber og udvikling af selvstændig stillingtagen, respekt og tolerance vægtes højt. Disse mål forsøger man at tilgodese på mange måder på Agerskov Ungdomsskole i dag.

Skolen har et godt og tæt samarbejde med lokalmiljøet i Agerskov by og omegn. Man er bevidst om, at skolen blev dannet her i grænselandet, for at det danske modersmål skulle styrkes og elskes. Skolens slogan er »time of my life«, en

Butterfly i svømmehallen

linje fra efterskolernes landsstævnesang i Holbæk. »Fællesskab fødes, når jeg bliver til os«, er også et motto, som passer godt til et skoleår på Agerskov Ungdomsskole!

Eleverne er kommet med stikord til et år på Agerskov Ungdomsskole: fællesskab, venskab og sammenhold og glæde går igen. Derefter er der udvikling, tryghed, selvstændighed, et nyt hjem, en stor familie. Hvordan skal alle de ord så udmøntes i et skoleår?

De fysiske rammer er gode. Der er rummelighed med plads til mange forskellige mennesker, som kan udfolde sig fysisk og kreativt i skolens faciliteter: gode værksteder, en ny kunstgræsboldbane, svømmehal og idrætshaller. Alle skal deltage i gymnastik og de opvisninger, skolen deltager i. Alle har mødepligt til fællestimer med sang og fortælling. Der er flere fællesture.

Det boglige dyrkes i dansk, matematik, fysik, biologi, medborgerskab og sprog-

fag. I 9. kl. tilbydes folkeskolens afgangsprøve.

Et år på Agerskov Ungdomsskole
AUX, 10. klasse på skolen er et anderledes skoleår, som består af periodefag, projektarbejder og en afsluttende årsopgave. Eleven kan til dels selv sammensætte sit år, for at blive bedre til noget eller for at fordybe sig ekstra i nogle fag, en rigtig god mulighed for at styrke fagligheden før ungdomsuddannelsen.

Dannelse udvikles blandt andet gennem undervisningen i de almindelig »bogfag«, som eleverne kender på forhånd, men den udvikles især i fællestimer med sang og fortælling og i gymnastikken, som er obligatorisk for alle inkl. de 5-6 weekender i marts med gymnastikopvisninger. Alt i alt mange muligheder for høj puls, liv og bevægelse.

Det store fællesskab med alle dyrkes også på fællesturene på ski eller til ud-

Et flot skud på fodboldbanen

landet, som fx til Sydslesvig for at blive klogere på det danske mindretal. Det giver læring og udvikling. Men alt foregår jo ikke fælles. 9. klasse har noget fælles med sig selv, men også på tværs af årgangene. Der er ture med valgholdene, hvor de længste går til Maldiverne på dykkertur eller til ligakampe i håndbold og fodbold. På turene styrkes fællesskabet, det giver gode oplevelser, og alle bliver klogere på andre kulturer og samfund, og derigennem lærer man også sig selv bedre at kende.

Der er mange muligheder for valgfag. Mange idrætsdiscipliner som håndbold, fodbold, svømning, triatlon, dykning, spring m.m. Så skoleåret er ikke ret gammelt, før springhallen bruges flittigt om aftenen for at opnå færdigheder i springene! Men fag som glas, mindfulness, kok amok, kun for tøser og tøsefnidder og musik er andre muligheder. Så der er plads til forskelligheder.

AUX – 10. klasse

På skolen er der indholdsmæssigt stor forskel på 9. og 10. klasse. 9. klasse fører frem til folkeskolens afgangsprøve, 10. kl. hedder AUX og har igen afgangsprøver, men andre »prøver«. AUX er et år, hvor eleverne udvikler sig meget fagligt og menneskeligt.

Alle har gymnastik, svømning/idræt og fællestimer som 9. årgang. Men målet er, at eleven selv sammensætter sine forløb. Det giver øget motivation og tager udgangspunkt i egne styrker og faglige styrker. Dansk, matematik, fysik og sprogfagene er niveaudelt. Der er 3 niveauer:

Niveau 1 er tænkt til fagligt dygtige elever som sandsynligvis vil fortsætte på gymnasiale uddannelser, karaktererne 7-12 i fagene ved folkeskolens afgangsprøve kan være en rettesnor.

Niveau 2 er for middeldygtige elever med karaktererne 4-7 i 9. klasse, og som på-

Drengene i aktion til SES-stævne

tænker enten en gymnasial eller erhvervsuddannelse efter AUX.

Niveau 3 er for elever, der synes, det boglige er svært, og som tænker på at vælge en erhvervsuddannelse efter AUX. I særlige tilfælde kan det dog give adgang til gymnasiale uddannelser. Man kan vælge forskelligt niveau i de forskellige fag.

Karaktergivning følger folkeskolens fællesmål. Der gives karakter efter 7-trins skalaen, fælles for alle niveauer. AUX-året er opdelt i 3 perioder: 1. Periodefag 2. AUX-uger 3. Årsopgave. Periodefagene ligger i 6 gange 3-4 uger, eleven vælger selv sine fag, men der er dog udarbejdet et minimum for hvert fag. Hvert forløb afsluttes med en bedømmelse og karakter.

AUX-ugerne består af 4 moduler på 32 timer. Populært kan man sige, at modulerne får eleverne fra et MIG til et VI.

1. modul: De starter med »Rundt omkring mit stamtræ«. Her indgår fagene historie,

geografi og samfundsfag. Eleverne arbejder selvstændigt med deres stamtræ tilbage i mindst tre generationer. Produktet skal være et stamtræ med tidslinje, en opdagelse / opfindelse og en skriftlig opgave om perioden 1900-2017. Produktet skal fremlægges, og arbejdet bedømmes med en karakter.

2. modul: Privat økonomi. Målet er at give eleverne indsigt i og brug af værktøjer til deres nærmeste fremtid: indsigt i personlig økonomi og kendskab til foreningsliv, herunder også fagforeninger. Produktet er et personligt budget for en fiktiv person.

3. modul: International dimension: Europa i Sønderjylland - Sønderjylland i Europa. Målet er at give indsigt i europæiske forhold og problemer, kendskab til Danmarks rolle i EU og at give viden om det dansk / tyske mindretal i regionen. Her er holdundervisning, gæstelærere, gruppearbejde og dilemmaspil samt ekskursion til Sydslesvig.

4. modul: Samfundsborger: Valg og demokrati, Folketinget og staten med tur til København og besøg på Christiansborg. Hvordan bliver jeg en aktiv samfundsborger? Et af målene er at give eleverne forståelse for vigtigheden af deres engagement som samfundsborger og give eleverne kompetencer til at turde at have holdninger.

Afslutningen på AUX-året er en årsopgave, hvor eleverne skal vise, at de kan arbejde selvstændigt med en skriftlig opgave (opgaven er individuel), der skal arbejdes med materialer, som ligger ud over det, der er gennemgået i undervisningen. Temaet tager udgangspunkt i 2 studieretningsfag på den kommende ungdomsuddannelse. Selve opgaven skal fylde mellem 2000 og 4500 ord. Opgaven bedømmes af en ekstern censor og vejlederen.

Fra pigernes opvisning på SES-stævnet

En anden mulighed er, at eleven fordyber sig i stof, som tager udgangspunkt i fremtidige jobønsker og desuden ligger ud over det, der er gennemgået i undervisningen. Den sidste formulering kædes sammen med en uges praktikophold og skal udmøntes i en disposition, som danner grundlag for den mundtlige prøve.

Så AUX-erne oplever et helt anderledes forløb, som giver dem redskaber til at ud-

vikle deres selvstændighed og giver dem indblik i, hvor vigtigt det er at engagere sig og tage del i fællesskaber. Agerskov Ungdomsskole er en skole, som er bevidst om sin forankring i historien og stedet, men også en skole der har visioner.

Det skal for eleverne være:

"Time of my life"

Sigrid Andersen: lærer på Agerskov Ungdomsskole 1981- 2011.

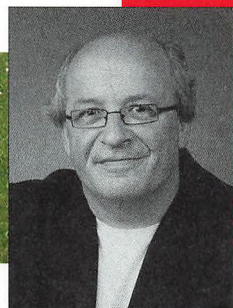
**AGERSKOV
UNGDOMSSKOLE**

"Time of my life"

Vellerupvej 25 - DK-6534 Agerskov - Telefon +45 7483 3315 - www.agerskovungdomsskole.dk

De levendes

LAND

Af Kim Furdal

**Vil nogle af vore landsbyer forsvinde, og kan det forhindres?
Kim Furdal, der har undersøgt befolkningsudviklingen og
ejendomsmarkedet i Tønder og Aabenraa Kommuner, tegner et
dystert billede af landsbyernes og de mindre byers situation.**

Det danske samfund undergår i disse år nogle voldsomme forandringer i lighed med resten af kloden. Verden bliver i stigende grad domineret af metropoler og centre præget af et stort kulturudbud og veluddannede hypermobile grupper med indkomster, der overstiger indkomsterne i periferien. Det betyder omvendt en periferi præget af mangel på samme. Succes avler succes, så vi oplever en vandring mod de store byer og bysamfund, som vokser med eksplosiv hast. I 1959 boede 29 % af verdens befolkning i byer, mens bybefolkningen 50 år senere oversteg landbefolkningen.¹

Jeg skal ikke her se nærmere på de overordnede mønstre i denne folkevandring mod de store bysamfund, men på de helt lokale konsekvenser for befolkningen og bygningskulturen i Sønderjylland gennem de sidste godt 30 år. Forskydninger af befolkningen fra Sønderjylland til især hovedstadsområdet og det østjyske bysamfund fra Kolding i syd til Århus i nord må nødvendigvis få nogle konsekvenser i de små lokalsamfund på landet. Men sognene, landsbyerne og de mindre bysamfund er vidt forskellige størrelser,

præget af deres beliggenhed, historie og det sociale fællesskab, som hvert samfund udgør på godt og ondt. For at få en lidt bedre forståelse vil jeg i det følgende se nærmere på befolkningsudviklingen og ejendomshandelen i Aabenraa og Tønder Kommuner i perioden 1980-2014. Kommunerne er her defineret ved den størrelse, som de fik med kommunalreformen i 2007.

Befolkningsudviklingen

Aabenraa og Tønder Kommuner har været præget af en vidt forskellig befolkningsudvikling i perioden 1980-2014. På den ene side har vi Aabenraa Kommune med en befolkningsvækst på 1,6 % og på den anden side Tønder Kommune, hvor befolkningen er faldet dramatisk med 10% gennem de knap 35 år. Til sammenligning havde Roskilde Kommune i hovedstadsområdet bestående af Roskilde købstad og de to landkommuner Gundsø og Ramsø en befolkningsvækst i samme periode på 13,3 %. Selv om Aabenraa Kommune har klaret sig pænt, så er det ikke en udvikling, der tilnærmelsesvis kan måle sig med udviklingen i hovedstadsområdet.

Som forventet har perioden efter det økonomiske sammenbrud, der startede med Lehmann Brothers krak i 2008, været en regulær katastrofe for befolkningsvæksten i de to kommuner relativt og målt i antal indbyggere. I Aabenraa Kommune steg befolkningstallet 1980-2008 gennemsnitligt med 77 personer om året, mens det i perioden 2008-2014 faldt med 203 personer om året. Tønder Kommune mistede 79 indbyggere om året før 2008 mod 342 indbygger om året i perioden 2008-2014. Krisen har altså forstærket en negativ tendens i Tønder Kommune og vendt en positiv udvikling i Aabenraa til et markant fald.

Udviklingen er ikke primært et problem for de to købstæder, som har klaret sig relativt godt i forhold til den generelle udvikling i de to kommuner, men langt dårligere end udviklingen i f.eks. Roskilde by, der har oplevet et befolkningsmæssigt boom i perioden 1980-2014. Tønder by mistede indbyggere, men ikke tilnærmelsesvis i samme tempo, som det er tilfældet i kommunens landdistrikter. Aabenraa by voksede, men mindre end den generelle udvikling, hvilket primært må tilskrives de manglende muligheder for byudvikling i Aabenraa. I stedet har befolkningsudviklingen fundet sted i Rødekro og de to omkringliggende sogne Løjt og Ensted. Befolkningstilbagegangen i de to kommuner er altså hovedsagelig et fænomen på landet og i de mindre bysamfund.

Det er næppe en overdrivelse at anvende ord som katastrofal og traumatisk om befolkningsudviklingen i sognene på landet og de mindre bysamfund. 29 ud af 49 sogne i de to kommuner havde en

Løjt sogn har siden midten af 1960'erne udviklet sig til en forstad til Aabenraa tæt på attraktive naturværdier, hvor der løbende foretages udstykninger. Foto: Hans-Ole Mørk.

befolkningstilbagegang på mere end 10% i perioden 1980-2014. Det svarer til 59% af sognene. Blot ti sogne havde en befolkningsfremgang, og af disse var der kun fem med en vækst på mere end 2%.

Der er altså tale om en håndfuld vindere og en stor gruppe af tabere i de sidste 35 år. Den helt store vinder er Rødekro, der kan takke sin beliggenhed ved motorvejen og ikke mindst Aabenraa for en imponerende vækst på 35%. De to næste på listen er Ensted og Løjt Sogne med en vækst på henholdsvis 4,5% og 7,9%. Begge sogne nyder godt af de manglende vækstmuligheder hos naboen Aabenraa by, og som Aabenraa Kommune derfor har prioriteret med byudvikling siden kommunalreformen i 1970.

Hjordkær, som kun ligger 7 km fra Rødekro og Aabenraa, har tydeligvis nydt godt af beliggenheden. Her kan man takket være lavere ejendomspriser end i Rødekro holde en beskeden vækst på 2,7%. Tilsvarende må den meget beskedne vækst på 1,1% i Tinglev tilskrives dens status som stationsby på den østjyske længdebane med regelmæssige afgang

Tabel 1: Befolkningen i Aabenraa og Tønder Kommuner 1980-2014²

By	1980	2008	2014	Forskydning 1980-2014	Forskydning 1980-2008	Forskydning 2008-2014
Aabenraa	58.047	60.189	58.970	1,6 %	3,7 %	-2,0 %
Tønder	42.576	40.367	38.316	-10,0 %	-5,2 %	-5,1 %

til Sønderborg, det øvrige Danmark og Flensborg.

Vestkysten er hårdt ramt

Vestkysten er ubetinget hårdt ramt af befolkningsstilbagegang. Tirslund Sogn ved Toftlund sniger sig ind på en tredjeplads i listen over de største befolkningsstilbagegange med et fald på 29 % og Burkal Sogn på en syvendeplads med en nedgang på 24,1 %. På de første femten pladser i denne rangliste ligger de tretten på Vestkysten. Først herefter finder vi det tredje sogn uden for Vestkysten, nemlig Holbøl Sogn på en sekstendeplads med et fald på 18,2 %. Sognet havde i modsætning til Bov Sogn tydeligvis ikke samme glæde af speditørvirksomhederne ved grænsen, hvilket afspejler Holbøls generelle situation siden 1945.³

Døstrup Sogn med landsbyen af samme navn, som i 1980 var et lille bysamfund på 1.000 indbyggere, var i 2014 nede på 726 indbyggere, hvilket er en væsentlig del af forklaringen på, at Døstrup skole blev nedlagt i 2013. Døstrup Sogn klarer nok nedgangen, men der er nu flere meget små sogne med en realistisk risiko for, at de forsvinder fuldstændig som lokalsamfund. Hjerpsted Sogn er blevet reduceret til 96 indbyggere. Skast Sogn havde 117 indbyggere og Randerup 139 indbyggere i 2014.

Fortsætter nedgangen i sogne som disse med samme tempo, er der en bety-

Døstrup skole blev lukket i kølvandet på kommunalreformen i 2007 og ikke mindst en kraftig nedadgående befolkningsudvikling, der fjernede grundlaget for de mindre skoler. Foto: Hans Ole Mørk.

delig risiko for, at de er tømt for indbyggere inden for en overskuelig fremtid. Et lavt befolkningstal er ikke nødvendigvis et problem, men omvendt gør det heller ikke livet lettere for de tilbageværende, hvis man vil opretholde et sundt og vel fungerende lokalsamfund.

Tabel 2: Fem sogne med størst befolkningsfald og fem med størst befolkningsvækst 1980-2014⁴

Sogn	Befolkning 1980	Befolkning 2014	Ændring 1980-2014
Ubjerg	440	282	-35,9 %
Skast	180	117	-35,0 %
Tirslund	455	323	-29,0 %
Døstrup	1.001	726	-27,5 %
Ballum	718	525	-26,9 %
Hjordkær	2.002	2.057	2,7 %
Aabenraa	15.420	15.972	3,6 %
Ensted	2.321	2.426	4,5 %
Løjt	3.238	3.494	7,9 %
Rødekro	4.851	6.580	35,4 %

Ejendomsmarkedet

Med den voldsomme udtynding i befolkningsgrundlaget i mange sogne kan det ikke undgå at få nogle konsekvenser for ejendomsmarkedet i de to kommuner, som afspejler sig i prisdannelsen. Samlet set er priserne i Viby Sjælland postdistrikt lige syd for Roskilde steget med 154 % i perioden 1992-2014.⁵ I Tønder postdistrikt lå stigningen på 190 %, mens stigningerne i Aabenraa og Rødekro postdistrikter lå på det jævne med henholdsvis 88 % og 90 %. Det sidste afspejler tydeligt, at ejendomsmarkedet i de to bysamfund er tæt forbundne. På landet og i de mindre bysamfund er det kun Bredebro postdistrikt, som med en vækst i ejendomspriserne på 159 % kan notere en tilsvarende vækst i denne periode, hvilket ECCO formentlig er en vigtig del af forklaringen på.

Udviklingen dækker dog over to vidt

forskellige forløb. Priserne eksploderede i perioden 1992-2008 i Sønderjylland som i resten af landet godt hjulpet af en økonomisk højkonjunktur og en yderst ekspansiv, økonomisk politik, hvor ejendomspriserne i 2003 fik et skub opad med indførelsen af afdragsfrie lån. I spidsen lå Bredebro og Højer med vækstrater på 222 % og 186 %. Mindst var væksten i Tønder postdistrikt med »blot« 67 %.

I betragtning af befolkningstilbagegangen, som mange sogne på Vestkysten oplevede før 2008, er det særdeles bemærkelsesværdigt, at befolkningsudviklingen tilsyneladende ikke satte mere markante spor i ejendomspriserne før dette tidspunkt. Forklaringen er formentlig, at de højere ejendomspriser i Tønder købstad fik mange til at købe hus i de mindre bysamfund som Højer og Bredebro med lavere ejendomspriser og dermed satte skub i prisudviklingen her.

Ejendommene i Rødekro postdistrikt steg i denne periode med 143 %, hvilket er 30 procentpoint over stigningen i

Aabenraa. I Rødekro postdistrikt lå ejendomspriserne i midten af 1990'erne og begyndelsen af nullerne 15-20 % under niveauet i Aabenraa, hvilket tyder på, at prisstigningerne i Aabenraa fik mange til i stedet at købe ejendom i Rødekro, hvor det begrænsede udbud tvang priserne op. Købernes kærlighed til Rødekro-området tvang i de sidste par år op til krakket i 2008 ejendomspriserne op i et niveau, så de i efteråret 2008 lå 3-4 % over priserne i Aabenraa.

Slutningen af 2008 og 2009 blev internationalt og lokalt i de to kommuner en katastrofe for ejendomspriserne. Mest fatalt ramte krisen Højer og Løgumkloster postdistrikter, hvor salgspriserne faldt med 46% og 36%. Danmarks Statistik registrerer ikke ejendomspriser i postdistrikter med færre end fem ejendoms-handler. Denne regel har betydet, at der ifølge Danmarks Statistik næsten ikke har været ejendomshandler i Højer postdistrikt i perioden 2008-2014. I Bredebro postdistrikt har Danmarks Statistik kun note-

Tabel 3: Ejendomme solgt for mindre end 700.000 kr. i perioden 1.1.2013 - 9.12.2014^a

Postdistrikt	Samlet antal solgte ejendomme	Antal ejendomme solgt under 700.000 kr.	Andel af alle solgte ejendomme
Aabenraa	353	107	30,3 %
Rødekro	186	56	30,1 %
Kruså/Padborg	192	60	31,3 %
Tønder	145	61	42,1 %
Toftlund	66	31	47,0 %
Rømø	23	12	52,2 %
Tinglev	63	35	55,6 %
Skærbæk	97	65	67,0 %
Agerskov	32	23	71,9 %
Bredebro	68	49	72,1 %
Branderup	8	6	75,0 %
Løgumkloster	81	62	75,5 %
Bolderslev	23	18	78,3 %
Højer	35	28	80,0 %
Bylderup-Bov	57	50	86,2 %

Ballum er en af meget få landsbyer langs den sønderjyske vestkyst, der har klareret sig relativt godt, efter krisen satte ind i 2008. Måske i kraft af landsbyens unikke kulturmiljø og mange meget bevaringsværdige bygninger af meget høj kvalitet. Området omkring Ballum kirke 2018. Foto: Hans-Ole Mørk.

ret to år med mere end fem handler, nemlig 2010 og 2011. Når der er solgt mere end fem ejendomme om året i Løgumkloster postdistrikt, kan det hænge sammen med de mange kirkeinstitutioner og Refugiet, som især tiltrækker mange pensionister til Løgumkloster. Denne antagelse er dog ikke undersøgt nærmere.

Nok så interessant og mindre kendt er den interne omstrukturering af ejendomsmarkedet i Aabenraa og Tønder Kommuner. Her giver boligsiden www.boliga.dk en god mulighed for at følge ejendomsmarkedet på nærmeste hold. For at få et indtryk af ejendomsmarkedet har jeg fulgt samtlige handler i de to kommuner i perioden 1. januar 2013 til 9. december 2014.⁶ Det er næsten to år på nær nogle få uger op til jul 2014, hvor ejendomshandelen var yderst begrænset. I mange af sognene er antallet af handler begrænset, så det giver problemer med den statistiske behandling, men ændrer ikke ved, at det er en realitet i sognene.⁷ Interessant i denne sammenhæng er den lave ende af ejendomsmarkedet, der her er defineret som ejendomme solgt for under 700.000 kr. og optalt i tabel 3.

Andelen af ejendomme solgt for under 700.000 kr. bekræfter billedet af ejendomsmarkedet i de to kommuner. Højest er prisniveauet i de to store købstæder Aabenraa og Tønder, stationsbyen Rødekro og Kruså / Padborg-området, hvor mere end halvdelen af ejendommene blev solgt for over 700.000 kr. Interessant er det, at Toftlund har en stor andel af ejendomshandler i den høje ende af markedet. Som jeg skal vende tilbage til, hænger det sammen med den store andel af nye og store ejendomme i byen. På Rømø, hvor man har gavn og glæde af de mange turister, har man også et relativt stort marked for dyrere ejendomme solgt over 700.000 kr., ligesom dette high-end-marked også har en relativ stor andel i stationsbyen Tinglev.

De øvrige postdistrikter har en markant større andel af ejendomme solgt under 700.000 kr. I Skærbæk drejer det sig om 67 % af de solgte ejendomme, mens det var tilfældet for 86,2 % af ejendommene i Bylderup-Bov. Beliggenheden er ubetinget afgørende for prisdannelsen på ejendomsmarkedet til glæde for de gamle købstæder og erhvervsmæssige vækst-

centre i øst. De øvrige dele af de to kommuner har åbenlyse problemer og har nærmest fået karakter af et ejendoms-mæssigt discountmarked.

Ejendomsprisernes udvikling i enkelte sogne

Dette billede kan gøres mere nuanceret ved at stille skarpt på de enkelte sogne, som det er gjort i tabel 4, hvor de fem sogne med de laveste gennemsnitlige salgspriser pr. m² og de fem højeste gennemsnitlige salgspriser pr. m² inden for gruppen af huse solgt under 700.000 kr. er opstillet.

Ser man på ejendomspriserne, er der ikke noget ligefremt forhold mellem på den ene side faldet i befolkningstallet og på den anden side ejendomspriserne.

Emmerlev Sogn oplevede et befolkningsfald 1980-2014 på 22 %, men lå alligevel i den høje ende med en kvadratmeterpris på 3.171 kr. Det samme er tilfældet med Mjolden, som havde den tredjestørste kvadratmeterpris, men her kan det spille en rolle, at der kun er tale om to handler. Alligevel er der en klar tendens. Af de fem sogne med den laveste kvadratmeterpris, er de tre billigste Døstrup, Ubjerg og Rejsby. Ser man på de tyve billigste sogne, er de ti beliggende på Vestkysten. Blandt

disse finder vi med en kvadratmeterpris på 2.503 kr. i Ballum.

I perioden 2009-2014 gik A. P. Møller Fonden generøst ind med 23 millioner kr. for at sætte mere end 50 bevaringsværdige huse i stand, et arbejde som blev fulgt op af Tønder Kommune med en bevarende lokalplan. I tidsrummet 2013-2014 blev ejendommene i Ballum gennemsnitligt handlet til en kvadratmeterpris på 2.503 kr., hvilket er højere end otte andre vestkystsogne som f.eks. Højer (2.351 kr.) og Døstrup (1.264 kr.), men stadig væsentlig lavere end f.eks. Bredebro (2.845 kr.), Emmerlev (3.171 kr.), Møgeltønder (3.626 kr.) og Skærbæk (3.763 kr.).

Omvendt finder vi netop på Vestkysten Rømø med den højeste gennemsnitlige kvadratmeterpris (3.957 kr.) inden for gruppen af ejendomme solgt under 700.000 kr. Øen har en meget stor gruppe af huse i den høje ende af ejendomsmarkedet, hvilket tydeligvis har haft en afsmittende virkning for resten af ejendomsmarkedet. Noget kunne tyde på, at Rømøs status som ferieø også har en afgørende betydning for markedet for helårsboliger, uden at mekanismerne er helt gennemskuelige.

I det hele taget skal man være yderst varsom med at trække betydningen af be-

Tabel 4: De fem sogne med højeste og laveste gennemsnitlige salgpris pr. m² 2013-2014 for solgte ejendomme under 700.000 kr.⁹

Sogn	Gennemsnitspris pr. m ² i kr.	Antal handler	Gennemsnitlig størrelse i m ²	Gennemsnitspris i kr.
Døstrup	1.264	4	134,8	170.348
Ubjerg	1.748	2	138,0	345.000
Rejsby	1.804	4	130,3	235.000
Hellevad	1.841	9	149,2	274.649
Bylderup	1.865	22	153,9	286.978
Tinglev	3.788	33	132,5	369.421
Rødekro	3.824	21	139,8	534.390
Mjolden	3.844	2	119,0	457.000
Arrild	3.856	5	97,4	375.619
Rømø	3.957	12	128,2	507.447

Landsbyen Solderup ved Tønder har det åbenlyst meget svært i disse år. Landsbyen er præget af forfald og ser, som en planlægger har udtrykt det, »aftrakket ud«. Foto: Hans-Ole Mørk

liggenheden og adgangen til f.eks. motorvej E45 for hårdt. Hellevad, som ligger knap 20 minutters kørsel fra Aabenraa og ca. ti minutter fra motorvejen, har nogle af de laveste salgspriser i de to kommuner. Let adgang til motorvejen er altså ikke en garanti for høje ejendomspriser.

Boligpriser og køberadfærd

Man skal ikke undervurdere konsekvenserne af de ekstremt billige ejendomme i såvel negativ som positiv retning. Negativt er det blevet endog særdeles vanskeligt at låne til finansiering af især de billige ejendomme vest for motorvejen, hvad formentlig har bidraget til at påvirke ejendomspriserne i negativ retning. Netop de stærkt begrænsede lånemuligheder kan være en af forklaringerne på accelerationen i befolkningsfaldet efter 2008.

Positivt er der ingen tvivl om, at i den udstrækning, det er muligt at låne, har et helt nyt segment fået mulighed for at få fod under eget bord i et hidtil ukendt omfang. Med ejendomspriser på 1.200-3.000 kr. pr. m² er priserne yderst konkurrencedygtige med den almenyttige sektor, så det giver god mening at købe hus i stedet

for at leje sig ind i en 3-, 4- eller 5-værelses lejlighed. Med en vending hentet hos kulturgeograf Kirsten Simonsen kan man sige, at udviklingen i boligmarkedet har givet personer med de færrest mulige valg flere mulige valg, bl.a. køb af eget hus. Det har skabt glæde hos mange, som foretrækker et liv på landet i rolige omgivelser i stedet for en treværelses i byen.

Man skal dog ikke være blind for, at det også har trukket en lille gruppe ud på landet, som ikke har økonomi til selv den mest nødtørftige vedligeholdelse, og/eller som har sociale problemer at slås med. Holdning til eget hus er meget forskellig. Størsteparten af husejerne behandler deres ejendom med den respekt og kærlighed, som den største investering i livet fortjener. Der er ingen grund til at fremhæve bestemte landsbyer, men forfatteren har kendskab til mindst to landsbyer, som med lektor i fysisk planlægning ved Aalborg Universitet Jørgen Nielsens ord fremtræder yderst »aftraktede« med huse og gårde præget af nedrullede gardiner, mosdækkede tage, ituslåede døre og vinduer etc. Når man samtidig kan se, at der for enkelte ejendom-

Det funktionelle parcelhus er populært. Det er en hustype, der klarer sig godt i forhold til den ældre og mere vedligeholdelseskrevende bygningsmasse. Her er det parcelhuse i Bylderup-Bov. Foto: Hans-Ole Mørk.

mes vedkommende i disse små landsbyer er en helt unormal omsætning af ejendomme, så ringer alarmklokkerne.

Er man til gamle huse, så bød chancen sig juli 2014 i Højer, da et hus fra 1670 på 91 m² blev solgt for 435.000 kr. svarende til en kvadratmeterpris på 4.788 kr. Det er en rigtig god pris for et hus i Højer med alderen med sig. Præcis et år tidligere kunne man i Emmerlev Sogn købe et hus fra 1680 på 86 m² for 75.000 kr., en kvadratmeterpris på blot 872 kr. Hjemmesiden www.boliga.dk indeholder ingen oplysninger om ejendommenes tilstand og vedligeholdelse, men man kan nok i et vist omfang gå ud fra, at sidstnævnte ejendom har været et håndværkertilbud. Prisen er selv på Vestkysten ualmindelig lav.

Selv om gamle huse ikke nødvendigvis er bevaringsværdige huse, så forholder det sig heller ikke omvendt. Relativt mange ældre huse befinder sig i den høje ende af den såkaldte SAVE-skala, der er en vurdering af et hus' bevaringsværdi. Materialet tyder på, at køberne af ejendomme i denne del af markedet foretrækker nyere huse på 120-130 m², mens de ældste og ældre huse opført før 1930 på mere end

140 m² er vanskeligere at sælge. Ligesom man taler om »convenience food«, kan man tale om »convenience buildings«, så mange købere fravælger den mere »besværlige« del af ejendomsmarkedet, som kræver større opmærksomhed og vedligeholdelse, til fordel for mere »vedligeholdelsesfrie« og bekvemme bygninger. Det kan meget vel få afgørende betydning for bevaring af den ældre del af kulturarven på landet.

Politiske beslutningers indflydelse på boligmarkedet

I lighed med mange af de vesteuropæiske lande opgav man også i Danmark i første halvdel af 1970'erne den regionale støtte, som blev bygget op i efterkrigsårene. I Sønderjylland mistede Sønderjyllands Erhvervsråd, der blev oprettet i 1947, sine muligheder for at yde støtte til de erhvervs-mæssigt trængte områder i den vestlige del af Sønderjylland efter oprettelsen af Sønderjyllands Amt i 1970, hvor politikere fra hele amtet skulle blive enige om udviklingen.¹⁰

Senere pressede især Bill Clinton-regeringen op gennem 1990'erne aktivt på for

en liberalisering af verdenshandlen, der havde til hensigt at gøre kapital, varer og arbejdskraft mere mobile. Det har bl.a. skabt en skærpet konkurrence på alle niveauer om den veluddannede del af arbejdsmarkedet, som bliver trukket til vækstcentrene, hvor karrieremulighederne er optimale, lønningerne bedst og udbuddet af kultur- og fritidstilbud størst, hvilket forplanter sig helt ned i de enkelte lokalsamfund.

Det har ført til en ny socialgeografisk opdeling af arbejdskraften eller en skærpelse af den eksisterende opdeling, der også afspejler sig i lønmodtagernes uddannelsesmæssige sammensætning i de to kommuner. I 2014 havde 34,9 % af lønmodtagerne i Tønder Kommune 10 års skolegang, mens 39,8 % havde en erhvervsuddannelse.

For Aabenraa Kommunes vedkommende var andelen hhv. 32,7 % og 39,2 %, mens tallene for Roskilde Kommune var 24,9 % og 29,9 %. Omvendt havde 9,4 % af lønmodtagerne i Roskilde Kommune lange videregående uddannelser, mens det var tilfældet for 3,2 % af lønmodtagerne i Tønder og 2,3 % i Aabenraa. Lokalt havde Aabenraa Kommune en mindre andel af lønmodtagere med 10 års skolegang og en lidt større andel af personer med en mellemlang videregående uddannelse, end det var tilfældet i Tønder Kommune.

I yderste konsekvens efterlader forandringerne bygninger, som er usælgelige og står tomme, hvilket giver området et afrakket præg. Denne udvikling har staten de senere år forsøgt at håndtere med midler til nedrivning af åbenlyst usælgelige og/eller »ruinerede« huse. I september 2010 meldte lektor i planlægning Jørgen Møller ud, at der ifølge hans forskning var godt 500 små landsbyer med 25-199 indbyggere, som med fordel kunne fjernes evt. ved at lade brandvæsenet eller civilforsvaret anvende dem til øvelser.¹¹ Foruden de planmæssige og æstetiske

argumenter var disse landsbyer ifølge Jørgen Møller for dyre for kommunerne at servicere med offentlige ydelser som f.eks. gadelys, kloakering, hjemmepleje.

Endnu er der ikke kø med politiske udmeldinger, som bakker op om Jørgen Møllers råd, men der synes at være et skred på vej. I Weekendavisen den 18. marts 2016 kunne den socialdemokratiske borgmester i Hjørring, Arne Boelt, fortælle, at man lader naturen overtage de steder i landsbyerne, hvor huse forfalder for til sidst at blive revet ned. »Man kan sagtens bygge et hus og bo her med den smukkeste udsigt over ådalen, men vi lægger ikke planer, og man skal ikke forvente service som offentlig transport. Skolen er selvfølgelig væk for længst. Resten er væk. De er overladt til sig selv«, siger byplanlægger i Hjørring Kommune Bente Mouritzen og fortsætter: »Nu er der stadig gadelamper her, men i det øjeblik masterne ikke virker længere og skal skiftes ud, bliver de det ikke. Så bliver her mørkt«.¹²

Det er en politisk beslutning, hvorvidt man som i Hjørring Kommune vil lade markedskræfterne bestemme, planlægger en styret fjernelse af landsbyer eller går til modangreb på »udviklingen«. I forbindelse med en landsbyundersøgelse kunne jeg konstatere, at kun en tredjedel af indbyggerne i det hæderkronede og smukt beliggende Store Jyndeved sydvest for Tinglev var i den erhvervsaktive alder fra 18 til 65 år. Det er yderst usædvanligt, men afspejler givet den løbende affolkning af Burkal Sogn, som landsbyen ligger i. Omvendt har landsbyen Løjt, nord for Aabenraa, udviklet sig til en forstad præget af funktionærer og velstillede børnefamilier.

De levendes land

De kulturhistoriske muséer arbejder bl.a. for at dokumentere den samfundsmæssige udvikling i deres lokalområder. Vi ved i dag meget lidt om livet i de sønderjyske

landsbyer, som det udspiller sig i dag, og om de konsekvenser, som forandringerne har skabt og formentlig fortsat skaber for livet, selv om advarselslamperne mange steder blinker faretruende.

Hvordan er udviklingen gået i Sønderjylland sammenlignet med Sydslesvig, hvor man har en anden planlovgivning? Hvorfor kan det være, at sogne, som ligger blot få kilometer fra hinanden, udvikler sig vidt forskelligt? Hvem er blevet tilbage i sognene? Ser vi en ny socialgeografisk opdeling mellem by og land på den ene side og på den anden side mellem de enkelte sogne? Hvordan har livet i sognene udviklet sig siden kommunalreformen i 1970, og hvordan leves livet i dag?

Med den befolkningsmæssige udtynding af sognene kunne man forestille sig, at de sociale relationer internt i sognet

eller landsbyen bliver skiftet ud med eksterne, så trådene i stedet breder sig ud til andre sogne, landsbyer og bysamfundene i et langt større geografisk område? I givet fald udtyndes det sociale liv i sognene? Hvilke konsekvenser får denne udtynding for livet i sognet og dets institutioner som f.eks. forsamlingshuset? Det er blot nogle af de spørgsmål, som melder sig, når man ser på den befolkningsmæssige udvikling i Aabenraa og Tønder Kommuner siden 1980.

I 1976 udkom det kulturhistoriske årskrift Arv og Eje som et temanummer med titlen »Det forsømte århundrede«, hvor nu afdøde professor i europæisk folkelivsforskning Bjarne Stoklund understregede behovet for at dokumentere museernes egen tid. Måske var det på tide, at Museum Sønderjylland dokumenterede de levedes land i starten af det 21. århundrede.

Litteratur:

Andersen, Morten: De mange muligheds land. Sønderjyllands Erhvervsråd og egnsudviklingens historie 1945-1975. Aabenraa 2013.

Det forsømte århundrede. Arv og Eje 1976.

Dragsbo, Peter: Kulturhistoriens lange aftryk. I: Kim Furdal (red.): På sporet af den tabte tid - tid, sted og hjemstavn i det moderne samfund. Aabenraa 2012, s. 82-99.

Lyck, Lise: Udkantsdanmark og sammenhængskraft i Danmark - en helhedsanalyse. Frederiksberg 2014.

Rasmussen, Carsten Porskrog: Vækst og virke ved grænsen. Bov og Holbøl sogne 1920-90. Aabenraa 1992.

Simonsen, Kirsten: Segregrationsprocessen i mindre danske købstæder. En analyse af bosætningsmønstre og aktivitetsmuligheder. I: Laboratoriet for bebyggelsesgeografi, byggegeografi og fysisk planlægning. Rapport nr. 5, 1976. Københavns Universitet.

Stensgaard, Pernille: Udflygt i det levende og det døende. I: Weekendavisen 18. marts 2016.

Noter:

1) Lyck, Lise (2014), side 7.

2) Statistikbank.

3) Se Rasmussen, Carsten Porskrog (1992).

4) Statistikbank.

5) Statistikbank.

6) Materialet blev indsamlet og bearbejdet i julen 2014, hvilket forklarer det specielle sluttidspunkt. De få uger op til jul 2014 rykker dog ikke ved konklusionerne.

7) To sogne, Randerup og Tirslund, havde ingen ejendomshandler i dette tidsrum.

8) www.boliga.dk.

9) www.boliga.dk.

10) Se Andersen, Morten (2013), side 205.

11) Riv de døende landsbyer ned. I: Politiken 11. september 2010.

12) Stensgaard, Pernille: Udflygt i det levende og det døende. I: Weekendavisen 18. marts 2016.

Kim Furdal (f. 1959) har 1994-2016 været leder ved Institut for Sønderjysk Lokalhistorie (fra 2006 en afdeling af Museum Sønderjylland). Siden 2017 har han været leder af Ærø Museum. Han har skrevet en række artikler og bøger om arkitektur, byudvikling og den sønderjyske lokalhistorie. I 2012 blev han ph.d. med afhandlingen »Kampen om lokalhistorien«.

Hvad skal der til, for at landsbyerne kan **OVERLEVE**

Tema:
Landsbyliv

Af Britta Slot Johnsen

Spørgsmålet om landsbyernes mulighed for at overleve har også været på den politiske dagsorden, og 9. april 2018 udkom en rapport med 17 anbefalinger til, hvad der skal til, for at landsbyer kan overleve.

Udvalget for levedygtige landsbyer under Erhvervsministeriet blev nedsat i juli 2017 som en del af den politiske aftale mellem regeringen, S og DF om »Danmark i bedre balance« og modernisering af planloven.

Udvalget har arbejdet ud fra følgende vision: Målet er levedygtige landsbyer over hele landet, der kan danne rammen om et aktivt og indholdsrigt liv for alle aldersgrupper.

Udvalget, der er meget bredt sammensat, har bevæget sig rundt i hele landet og samlet baggrundsviden ved at mødes med lokalpolitikere, interesseorganisationer og borgere for at kunne identificere de udfordringer og muligheder, de små samfund står over for, men man har også interesseret sig for, hvad der karakteriserer de landsbyer, hvor det går godt.

Mere end 1 mio. danskere bor i dag i landsbysamfund med op til 1.000 indbyggere. I alle dele af Danmark er der levende og levedygtige landsbyer med potentiale, men også landsbyer, hvor udviklingen går den forkerte vej, og som rummer store udfordringer, og det bliver ikke nogen let opgave at bremse vandringen mod de større byer.

To scenarier for landsbyerne i 2030

Udvalget beskriver de to følgende scenarier for udviklingen frem mod 2030:

1: Udfordringerne med en bygningsmasse præget af tomme, utidssvarende eller misligholdte boliger, skolelukning, lukkede dagligvarebutikker, lang afstand til arbejdsmarkedet m.v. begrænser lysten og muligheden for at bo og leve i landsbyen. Det fortsatte fald i befolkningstallet vil således med al sandsynlighed betyde »mere af det samme« – en bygningsmasse i forfald, reduceret lokalt udbud af kultur- og fritidstilbud samt større afstand til offentlig og privat service.

2: Landsbyen er præget af et attraktivt nærmiljø med tidssvarende boliger, et omsætteligt boligmarked, en tilpasset bygningsmasse med attraktive beliggenheder, nærhed til offentlig og privat service, øget mobilitet, beskæftigelse samt mulighed for etablering af virksomhed og med social og kulturel sammenhængskraft.

Landsbyen og det omkringliggende område er et attraktivt sted at bo, arbejde og leve i, og området tiltrækker nye indbyggere, der afspejler det omkringliggende

Billede: Skovby på Als er et eksempel på, at lokale ildsjæle får ting til at ske. Fra juletræstændingen ved Dammen (Skovby Landsbylaug)

samfund og bidrager i mange tilfælde til områdets vækst i indbyggertallet.

Udvalgets anbefalinger

På baggrund af de udfordringer, som mange kommuner oplever i landsbyerne, er det udvalgets opfattelse, at det er afgørende, at kommunerne foretager en strategisk afvejning og planlægning for landsbyerne og deres udvikling. Der skal her lægges vægt på følgende:

- 1: Et attraktivt nærmiljø med tidssvarende boliger, en tilpasset bygningsmasse samt adgang til landskab og natur
- 2: Nærhed til offentlig og privat service
- 3: Tilgængelighed til beskæftigelse og gode muligheder for etablering af virksomhed
- 4: Social og kulturel sammenhængskraft

Udvalget peger på en række konkrete ind-

satser, som er nødvendige for at skabe en bedre strukturel balance mellem land og by og fremme arbejdet med levedygtige landsbyer.

Nogle af de 17 anbefalinger beskæftiger sig med boligsituationen, og her foreslår udvalget: styrket indsats til nedrivning og istandsættelse af boligmassen, også at lade bolig-job-ordningen omfatte nedrivning i landzone, at finde nye finansieringsformer til at tilpasse bygningsmassen, mulighed for at omplacere boliger i det åbne land og et tilpasset og mere varieret boligudbud.

Af andre anbefalinger kan nævnes: at udnytte de potentialer, der findes i forvejen, en mere langsigtet planlægning af offentlige servicetilbud, nye kollektive trafikløsninger, bedre digital infrastruktur som et middel til at fremtidssikre erhverv og bosætning i landdistrikterne.

Landdistriktsudvikling og fremme af

landsbyernes levedygtighed er en opgave, hvor stat, kommune, civilsamfund og det lokale erhvervsliv skal arbejde sammen. Det behøver ikke at være et mål i sig selv at fastholde befolkningstallet i alle dele af Danmark. Men udfordringerne med omstilling skal håndteres, ellers mister Danmark både menneskelige, kulturelle og materielle værdier. Samtidig går vi glip af muligheder for at skabe både vækst og livskvalitet i alle dele af landet.

For at den ønskede udvikling skal kunne sættes i gang, kræver det politiske beslutninger og ikke mindst penge - og dermed også politisk vilje til at investere i landdistrikterne. Udvalgets besøg i driftige landsbyer viser med al ønskelig

tydelighed, at uden ildsjæle går det ikke: det gælder foreningsliv, iværksættere, dialog med politikere og at sætte mere fokus på aktiviteter, der samler landsbysamfundene. Og det er ikke kun ildsjæle, det drejer sig om, et andet kodeord er fællesskab – der er brug for, at alle engagerer sig i landsbyens liv på den ene eller den anden måde.

Kilder: Artiklen er udarbejdet ud fra og med citater fra rapport fra Udvalget for Levedygtige Landsbyer, Erhvervsministeriet og »Landsbyer – nu og i fremtiden – 17 anbefalinger til at understøtte og styrke levedygtige landsbyer« udgivet af Udvalget for Levedygtige Landsbyer.

Britta Slot Johnsen: er tidligere underviser og uddannelseskonsulent ved bl.a. EUC SYD og BC-Syd. Hun arbejder som guide for Sønderborg Turistkontor og er ansvarshavende redaktør af Sønderjysk Almanak.

ET ÅR MED FÆLLESSKAB OG UDFORDRINGER I DE BOGLIGE FAG

FRA 8. - 10. KLASSE

Bovrup Storegade 5
6200 Aabenraa
Tlf. 74 68 03 11
www.sundeved-efterskole.dk

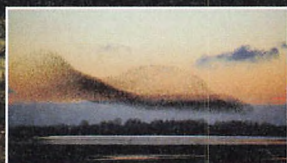
 Sundeved
EFTERSKOLE

VADEHAVET

Nationalpark og
UNESCO Verdensnaturarv

nationalparkvadehavet.dk
www.toender.dk

Midt i flyttefeberen skal vi fastholde fokus på landsbyerne

Af Karsten Gram

Selvom flytningen af statslige arbejdspladser fra hovedstaden til resten af landet er et vigtigt landdistriktpolitisk instrument, bør vi overlade scenen til et andet forsømt emne: De danske landsbyers levedygtighed.

Den seneste tid har regeringens nyeste store flytterunde af statslige arbejdspladser siddet tungt på den landdistriktpolitiske dagsorden. Tiltaget er godt og nødvendigt; et vigtigt skridt på vejen mod at skabe et Danmark i bedre balance.

Men den store bevågenhed på de statslige arbejdspladser, der nu skifter hovedstadens adresser ud med provinsens, må ikke fortrænge de landsbyer, som er landdistrikternes livsnerve. Selvom de flyttede statslige arbejdspladser sikrer et mere varieret jobudbud rundt om i landet, generer de altså ikke pr. automatik den tilflytning, flere danske landsbyer har hårdt brug for.

Og udfordringerne i landsbyerne er til at tage at føle på, for mens befolkningstallet siden år 2000 er steget på landsplan, bor der i dag færre i landsbyerne og landdistrikterne. Derfor er det afgørende, at man på tværs af stat, regioner og kommuner indgår i dialog og samarbejder med hinanden og med landsbyernes borgere om de muligheder og udfordringer, der eksisterer i landdistrikterne med henblik på at sikre en bredt forankret udvikling med en fælles retning.

Dertil har vi behov for en endnu mere

målrettet indsats. Og derfor er der behov for at sætte landsbyerne, landområderne og de mindre bysamfund på den landdistriktpolitiske dagsorden.

Landsbyerne burde egentlig sælge sig selv: Som små klynger i det danske land finder man billig havudsigt, nære fællesskaber samt muligheden for at leve et familieliv midt i naturen. Men som det ser ud nu, er de danske landsbyer underlagt rammer, der besværliggør mulighederne for at leve et helt liv i alle egne af Danmark. Det væsentlige er, at rammerne kan ændres med politisk handlen.

Skal vi forhindre, at Danmark ikke knækker over i udvikling og afvikling, er det fuldstændig afgørende, at vi skaber forandring på følgende områder:

Bredbånd til alle

Et internet i sneglefart er en barriere for, at nye digitale muligheder skaber fjernarbejdspladser i landsbyer langt fra hovedstaden og landets øvrige storbyer. Tilbage i 2013 vedtog et bredt flertal i Folketinget da også, at alle danskere skal have adgang til en bredbåndshastighed på 100/30 mbit i 2020.

I 2017 blev 80 pct. af bredbåndspuljens

Pumpehuset i Mjels ligger ved den idylliske Mjels Sø, som er et naturgenopretningsprojekt. Pumpehuset er restaureret ved hjælp af LAG-midler

102 mio. kr. fordelt på landområder, hvor de var med til at sikre områdernes opkobling på den digitale udvikling. Men samlet blev 25 pct. af midlerne givet til kommuner i hovedstadsregionen, blandt andet har kommuner som Høje-Taastrup, Gladsaxe og Rødovre fået del i midlerne. Det er helt forfæjlet og totalt skudt forbi målet.

Bredbåndspuljen skal øremærkes til de danske landdistrikter og dermed landsbyer, som har hårdt brug for et digitalt løft. 270.000 danske husstande har stadig ikke en tidssvarende bredbåndsforbindelse. Dermed ser den digitale fremtid dystre ud for store dele af Danmark. Konsekvensen kan blive, at hussalget går i stå, fraflytningen tager til, og i sidste ende at flere danske landsbyer rømmes for liv. Derfor er det meget positivt, at energi-, forsynings- og klimaminister Lars Chr. Lilleholt (V) har indgået en bred politisk

aftale om et nyt teleforlig, som imødekommer mange af de ting, Landdistrikternes Fællesråd har arbejdet målrettet for.

Lånemuligheder uanset postnummer

Et andet indsatsområde bør være at sikre finansieringen af såvel boligkøb som iværksætteridéer i de danske landdistrikter. Som det ser ud nu, oplever mange danskere, at geografien bliver afgørende for, hvorvidt de kan forløse en drøm om at bo på landet eller en spirende iværksætteridé, der måske kan vokse sig til en stor arbejdsplads med mange medarbejdere.

Derfor er der hårdt brug for at udvikle en politisk model, der sikrer udlånsmuligheder i hele Danmark. Flere steder langt fra hovedbyerne er det stadig næsten umuligt at få finansieret et boligkøb. Da jeg sad i Udvalget om finansiering af bo-

Indgangspartiet til gårdbutikkerne i Rønhave, som har fået støtte af LAG-midlerne

liger og erhvervsejendomme, udpeget af daværende erhvervs- og vækstminister Henrik Sass Larsen, fik vi lempet på flere forhold i den finansielle regulering, bl.a. liggetid og rådighedsbeløb, men vi oplever desværre stadig udfordringer. Vi bliver ofte kontaktet af borgere og erhvervsdrivende, der har en oplevelse af, at det er svært at låne pga. deres postnummer. Derfor er der brug for en evaluering af, om de anbefalede tiltag er blevet implementeret hos banker og realkredit-selskaber.

Brug for flere LAG-midler

Et tredje indsatsområde for landsbyerne bør være at tilbagerulle millionbesparelsen på LAG-midlerne. LAG-midlerne er lokalforankret erhvervsudvikling, der virker gennem 26 lokale LAG-grupper, som uddeler de EU-finansierede midler til projekter, der lever op til den udviklingsstrategi, den lokale LAG-gruppe har formuleret. En udviklingsstrategi, der i

øvrigt flugter med de kommunale strategier.

Ud fra evalueringer af ordningen kan vi se, at LAG-midlerne skaber reel erhvervsudvikling og arbejdspladser helt lokalt. Problemet er bare, at projektmidlerne er så små, at de ikke i tilstrækkelig grad er med til at sikre en bæredygtig erhvervsudvikling på øerne og i landdistrikterne på trods af, at samtlige partier på Christiansborg snakker meget om at skabe et Danmark i bedre balance. Folketinget bør derfor gå sammen på tværs af partier og sikre flere penge til de tiltag, vi ved skaber udvikling.

Udvalget for levedygtige landsbyer, der blev nedsat i juli 2017 som en del af den politiske aftale om modernisering af planloven, aflagde for noget tid siden en rapport for erhvervsminister Brian Mikkelsen (K). Jeg er overbevist om, at udvalgets anbefalinger til, hvordan flere landsbyer kan gøres levedygtige, vil sætte positive

Rønhave-slagteren

aftryk for fremtiden i landdistrikterne, men jeg tror heller ikke, vi skal tro, at alle udfordringer bliver løst af den grund.

Der er levende og levedygtige landsbyer i alle dele af Danmark, men der er også store udfordringer bl.a. foranlediget af store politiske reformer som Strukturreformen, Politireformen og Sygehusreformen, der har centraliseret mange offentlige servicetilbud. Og det kommer næppe tilbage. Hvis der er områder af

landet, der helt kobles af udviklingen, er der en risiko for, at oplevelsen af et delt Danmark forstærkes. Derfor skal der flere tiltag – og ikke mindst flere midler – til at sikre mange flere levedygtige lokalsamfund.

Det er landsbyernes tid til at indtræde på den landdistriktspolitiske scene. Lad 2018 blive året, hvor vi sikrer Danmarks landsbyers levedygtighed.

Karsten Gram er ægte indfødt sønderjyde, og har det meste af sit 53 år gamle liv levet syd for Kongedænen. De seneste mere end 30 år i Broager-/Egersund-/Gråstenområdet. Selvom der er en formel uddannelse med revisor med i bagagen, der har ført til flere jobs som økonomichef o.s.v., er den uformelle titel som Cand. Scout så absolut den bedste for Karsten. 44 år som spejder har givet en bred ballast for såvel ledelse i erhvervslivet som konsulentjobbet, der har ført Karsten rundt i landets landdistrikter. Interessen for Danmarks landdistrikter har også ført til, at Karsten på 6. år nu sidder i bestyrelsen for landsorganisationen Landdistrikternes Fællesråd – og alle 6 år som næstformand. Privat er Karsten gift med Britt på 30. år. Sammen med Britt har han to voksne sønner, hvoraf den ene studerer i Odense, og den anden arbejder i butik i Sønderborg.

BEVTOFT

- en landsby
på vej og
på vejen ...

Tema:
Landsbyliv

Af Michael Fleischer

Bevtoft er en mindre Sønderjysk landsby med ca. 750 indbyggere. Over de seneste år er befolkningstallet faldet, som i de fleste andre tilsvarende landsbyer i udkantsdanmark.

For nærværende, det vil sige de sidste 3 år, er befolkningstallet stabiliseret. Dette skyldes en blanding af flere faktorer.

Forflyttelse til Bevtoft

Jeg kom til Bevtoft foråret 1974 efter forflyttelse fra Flyvestation Karup. Det var

den gang, hvor Forsvaret skulle trimmes til et lidt mindre, men mere effektivt forsvar. Mantraet var »Defensivt Forsvar«, som folketingsmedlemmerne Knud Damgård og Keld Olesen (begge Soc.) rejste rundt og prædikede. Min enhed (Eskadrille) fløj med jagerbombefly (F-100), og vi blev flyttet til Flyvestationen i Skrydstrup for at erstatte en luftforsvareskadrigle, der blev nedlagt. For at føje spot til skade indkøbte Forsvaret flere jagerbombefly til erstatning, så antallet af

Bevtoft Forsamlingshus

jagerfly var næsten det samme. Så meget for »Defensivt Forsvar«!

Det var ikke uden problemer at flytte familien til Bevtoft. Min kone havde et godt job i Herning, og vi havde et fint parcelhus i nærheden af Karup. Det betød ingenting for den politiske og militære ledelse. Vi sagde blot javel og bandede. Dengang fik man ikke psykologhjælp og anden social bistand. Vi var blot en normal lille soldater-familie. Vi kom til Bevtoft og købte en byggegrund og byggede et parcelhus. Min kone fik arbejde. Alle var glade. Vi skulle bare bo her i 3 år, og så var tiden i Forsvaret forbi. Det er nu 44 år siden, og vi bor stadig i Bevtoft og er meget glade for det.

Vi var mange familier, der flyttede fra Karup og slog os ned i Bevtoft. Tæt på Flyvestationen og blandt venlige folk. Det var markant at mærke. Vi var velkomne i Sønderjylland. I Karupområdet var vi tålt!

Bevtoft før og nu

Da vi kom til Bevtoft, boede der ca. 900 mennesker, i dag bor her 750. Der var en stor købmandsforretning, en slagter, frugt og grønt, posthus, skomager, tankstation med mekanikerværksted, cafeteria og to udskænkingssteder (Kroen og Forsamlingshuset). Endvidere en skole med ca. 160 elever og en børnehave, der er nor-

ret til 55 børn. Tilbage i dag er der skolen med ca. 100 elever, børnehaven stadig med en normering på ca. 55, en selvbetjeningstank, kroen, som holder åbent 3 dage om ugen og Bevtoft Købmand ApS, som har været igennem en sej overlevelseskamp! Forsamlingshuset er status quo.

I 2014 lukkede købmanden, og butikken stod tom i 15 måneder. Når man kørte ind ad »Hovedgaden«, var hvert 3. hus til salg. Fraflytningen var i gang. Mismodet bredte sig, og elevtallet i skolen faldt.

Den 20. juni holdt Bevtoft Købmand ApS 3 års jubilæum. Det har været 3 hårde år med modgang den første halvdel af perioden. Købmanden rejste med meget kort varsel, og vi stod fuldstændig uforberedt. Heldigvis var der ildsjæle klar til at springe til. De samme ildsjæle, som 37 år tidligere fik bygget en idrætshal, på trods af modstand fra Agerskov- og Toftlundhallerne.

Knap et år efter Købmanden lukkede, mødtes en lille gruppe fra byen og besluttede at give den en »skalle« og få butikken åbnet igen. Vi holdt to borgermøder med stor tilslutning. Det første i Forsamlingshuset, som var for lille, det næste i Hallen med knap 300 mennesker. Vi fik grønt lys fra forsamlingen og begyndte at sælge anparter á 250 kr. stykket. Dette indbragte i alt 430.000 kr. i start-

Børnehaven Myretuen

På vej til købmanden

»Min Købmand« i Bevtoft

Bevtoft Hallen

kapital. I dag har 77% af byens husstande anpart i butikken. Senere fik vi et lån på 250.000 kr., som vi regner med at afvikle over de næste 5 år. Vi har fra starten været begunstiget af en dygtig og flittig »bogholder«. Det har gjort det hele meget lettere! Uden realistisk økonomisk overblik går det ikke.

Den nye købmand fik vendt stemningen og omsætningen til det positive. Nu er der stigende omsætning, bedre bruttoavance og flere glade kunder. Vi har stadig mange trofaste frivillige hjælpere, der går til hånd med praktiske opgaver og vedligeholdelse. Uden dem var vi ilde faren. Nu overlever butikken, og der er ikke nær så mange boliger til salg.

Bevtoft Købmand er den eneste butik i byen, med alt hvad der sig hører til en landsby-købmandsbutik. Post og pakker,

udlevering af medicin fra Vojens Apotek og håndkøbs shoppens samt et socialt mødested.

Som tillægsgevinst har vi fået en rigtig god præst, der støtter op om alle gode tiltag i Bevtoft.

På trods af problemer og stagnation så har vi stadig et stort ringridningsstævne hvert år samt en meget aktiv krolfklub.

Det seneste år er stemningen vendt, og Borgerforeningen og Idrætsforeningen har fremgang. Det er nu (igen) muligt med flagallé ved konfirmationer, ringridning og andre højdepunkter i Bevtoft.

Moralen for en lille landsby:

Sammenhold, tro på idéen, hold ud og stop al negativ tanke og handling.

DET KAN LADE SIG GØRE!!!

Michael Fleischer: Pensioneret oberst og i dag formand for Bevtoft Købmand ApS

BOVLUND

Friluftsscene

Af Pia Møller

I artiklen om Bovlund Friluftsscene skriver Pia Møller om, hvad man kan opnå, når frivillige ildsjæle skaber kultur, sammenhold og oplevelser for sig selv og andre. Bovlund ligger i hjertet af Sønderjylland og er en lille landsby (slag på tasken ca. 50 indbyggere), men med et stort opland af teaterinteresserede og talentfulde beboere.

Teater med naturen som bagtæppe

I 1999 byggede en lille gruppe bovlundere en friluftsscene som supplement til de to indendørsspil, der dengang blev opført i vinterhalvåret. Stadig spiller børn og unge deres skuespil i slutningen af november, men de voksnes er flyttet ud på friluftsscenen. Scenen og tilskuerpladser er en

lille perle af intimitet og atmosfære. Gennem en lund bevæger tilskuerne sig dybere ind i skoven, hvor scenen føjer sig ind på et ophøjet stendige mellem de høje bøgetræer. teaterkulisserne afgrænser scenen, men det egentlige bagtæppe er naturen, der giver en naturlig ramme - det er bare hyggeligt.

Scenen ligger smukt, omgivet af bøgetræer.
Foto: Ella Warming, Midtsyd, Toftlund

De fysiske rammer

Tilskuerpladserne er opbygget af gamle jernbanesveller, som nu har udgjort siddepladserne i 18 år. De er begyndt at rådne/smuldre væk og synke i jorden. Publikum klager over, at siddekomforten er ikke-eksisterende. Derfor skal hele tilskuerdelen renoveres med øje for de omkringliggende arealer og holdes i naturlige nuancer. Der tænkes i lang holdbarhed.

Alle jernbanesveller fjernes, og der skal laves dræn ind i bakken af hensyn til det fugtige vejr. Trappeopgange vil blive lavet i kompositsveller (genbrugsplast), og selve siddepladserne vil bestå af et kompositelament til at holde på jorden i niveauer. Alle vandrette arealer vil blive belagt med græsarmering, så græsset kan holdes pænt og plant. Derudover skal der opsættes tribunestole med ryglæn, som kan tages ned og opbevares indendørs. Pladsen foran siddepladserne forstærkes med græsarmering, så der er plads til og brugervenligt for kørestole.

Organisering og involvering af frivillige

Renovering og fornyelse af tilskuerpladserne vil udelukkende blive udført af frivillige lokale ildsjæle, hvilket tilskynder til et fortsat lokalt engagement, som er med til at bevare, styrke og udvikle fællesskabet. Vi forpligter hinanden til at gøre en forskel og tage ansvar. Næsten alle lokale inklusive bestyrelserne for Bovlund Forsamlingshus og Bovlund Teaterforening er involveret, og derfor vil den fortsatte drift og vedligehold heller aldrig blive en udfordring.

Den gode idé

Der var stor indvielse i år 2000, og i 11 år blev der opført et skuespil hvert år. Fri-luftsspillet blev et samlingspunkt for hele lokalsamfundet. Men i erkendelsen af hvor meget tid, der skulle afsættes for den enkelte, besluttede vi, at det fremover

Billeder fra forestillingen »Midt om natten« 2011.
Foto Ella Warming, Midtsyd, Toftlund

Fra »My Fair Lady« - kostumedamerne på arbejde og Pia Møller og professor Higgings. Foto: Ella Warming.

skulle være hvert andet år - og det har fungeret godt. Jeg plejer at sige: »selv om vi er et lille sted, kan vi godt gøre os uma-ge«. I dag har vi fornøjelsen af, at publi-kum kommer for at se stykket, og ikke fordi de kender os. Socialt er det en kæmpe gevinst. Vi leger på tværs af alder - i sidste stykke My Fair Lady var den yngste 5 år og den ældste 74 - man lærer at holde af-taler, komme til tiden og erkende, at vi er totalt afhængige af hinanden. Efterhånden trækker vi aktører fra »det store opland«. Der kom næsten 1300 tilskuere fra nær og fjern.

Et lille samfund har den fordel, at der er ingen, der kommer og gør det for dig - du skal selv i gang, men det skal være sjovt. Bestyrelsen for forsamlingshuset står for servering af mad, kaffe, kage m.m. og at skabe en stemning, der siger: »Velkommen, vi er glade for, I kommer«. Det er et fantastisk samarbejde, hvor vi hele tiden opdager nye talenter og mulig-heder og er glade for alle, der hjælper, hvor de kan.

Alt er ulønnet arbejde, så vi er meget

glade for opbakning fra sponsorer og fonde, hvilket også medvirker til forbed-ring af faciliteter fra år til år.

Vi har alle årene satset på kvalitetsstykker:

- 2000 – Fra Bovlundbjerg til Elverhøj
- 2001 – Nej
- 2002 – Grease
- 2003 – Skatteøen
- 2004 – 7 brude til 7 brødre
- 2005 – Frøken Nitouche
- 2006 – Askepop
- 2007 – West Side Story
- 2008 – Charleys tante
- 2009 – Folk og røvere i Kardemomme By
- 2010 – Oliver Twist
- 2011 – Midt om natten
- 2013 – Annie get your gun
- 2015 – Rønja Røverdatter
- 2017 – My Fair Lady

Og lige nu arbejder vi på det stykke, vi skal opføre i 2019 – altid i uge 30. Årets forestilling i 2019 bliver »Sommer i Tyrol«. Glød jer og på gensyn!

Pia Møller: født 1941 på Lolland og uddannet frisør. 3 gange Danmarksmester og 1 gang nordisk mester som frisør. Havde Salon Møller i Haderslev sammen med sin mand, og efter sin mands død flyttet til Bovlund, hvor hun åbnede salon i mandens barndomshjem. Siden 1989 har Pia Møller instrueret i alt 7 forestillinger på Bovlund Friluftsscene.

Tilskuerpladserne i dag

Klassisk
grundtvigsk højskole
i Sønderjylland

 Rønshoved Højskole
Højskolen ved Flensborg Fjord

Tlf.
74724433

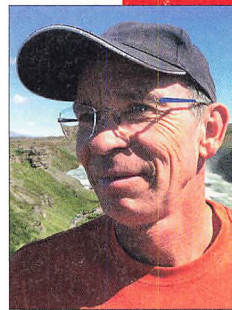
Efterskolen for normaltbe-
vede unge med skrive- og
læsevanskeligheder.

Læs mere på www.eeskole.dk
eller mød os på facebook

EMMERSE
efterskole

Restaureringen af SØLSTED MOSE

Artikler
og digte

Artikel og fotos
af Ole Ottosen

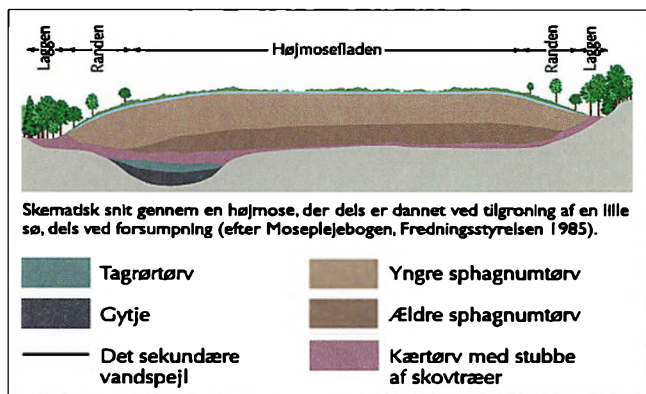
Med baggrund i restaureringen af Sølsted Mose beskrives de store værdier, der er og har været knyttet til moserne. Desuden forklares mosernes betydning for udviklingen, samt hvordan de tilbageværende moseområder kan genoprettes og komme til at få stor betydning fremover.

Sølsted Mose er gennem de seneste år blevet restaureret. Formålet med naturgenopretningen er at få genskabt det tidligere højmosedområde til gavn og glæde for såvel dyr og planter som mennesker. Besøger man Sølsted Mose i

dag, kan man opleve et enestående moseområde, der igen er på vej til at udvikle sig til højmose, som det var for godt 100 år siden.

Besøgte man området for blot fem år siden, bestod det hovedsageligt af skov

Skitse af højmose

Sphagnum

og engarealer. Efter genopretningen, hvor vandstanden er blevet hævet og mere end 60 hektar træbevoksede arealer er blevet ryddet, fremstår den centrale del af Sølsted Mose nu lysåben. Det betyder, at der igen kan opleves et smukt frit syn ud over mosefladen svarende til det, de ældre lodsejere kan huske fra tiden før den store afvanding, og tørveproduktion ændrede landskabet.

Restaureringen af det cirka 250 hektar store moseområde har kostet cirka 15 mio. kr., hvor hovedparten af udgiften omfatter kompensation til lodsejere og anlægsudgifter, herunder udgifterne til rydningen af større skovområder. EU's såkaldte LIFE-midler betalte 60 % af udgifterne, A. P. Møller og Hustru Chastine Mc-Kinney Møllers Fond bidrog med 3 mio. kr., mens 15. Juni Fonden, Fugleværnsfonden og Tønder Kommune, som var projektansvarlig, hver bidrog med cirka 1 mio. kr.

Sølsted Mose skal igen være en højmose

Sølsted Mose er en af de mange moser, der tidligere udgjorde en af de mest almindelige naturtyper i Sønderjylland. Moserne er dannet gennem flere tusinde år i store vandlidende områder, hvor tørvemos (sphagnum) og sumpplanter ikke forrådnede, men bevares som tørv i det sure, næringsfattige miljø. Tørvedannelsen er den

mest centrale egenskab for højmoser. Tørv virker som en svamp, der holder på vandet.

For at Sølsted Mose igen skal blive en aktiv højmose, har det i første omgang været vigtigt at tilvejebringe forudsætningerne for en tørvedannende vegetation af sphagnum. Med de gennemførte restaureringstiltag forventes det, at der i løbet af de kommende 10-20 år vil have bredt sig en tørvedannende vegetation af sphagnummoser i hele den centrale del af Sølsted Mose. Dermed vil betingelserne være til stede for, at Sølsted Mose i løbet af de næste hundreder af år igen kan udvikle sig til en højmose.

Når tørvelaget bliver så tykt, at rødderne ikke længere kan nå ned i mineraljord, kan planterne kun optage næring, som tilføres oppefra. Kun få planter, herunder sphagnummoser, kan klare sig under disse næringsfattige betingelser, som er forudsætningen for dannelse af højmosen. I de større moser, blandt andet i Sølsted Mose, blev der på den måde opbygget flere meter tykke tørvelag. Den naturlige højmose kan derfor komme til at hæve sig op over det omgivende landskab.

Moserne indeholder mange værdier

Der er rigtig mange værdier knyttet til moserne. Moserne indeholder et helt unikt

Udsigt over mosen - bemærk træstubbene i forgrunden

Sphagnum og den kødædende plante soldug

plante- og dyreliv, ikke mindst er der knyttet mange spændende fugle til moserne. Med et godt afmærket stisystem er Sølsted Mose et af de få større moseområder, hvor der er god adgang til store naturoplevelser. På en tur rundt på det afmærkede stisystem i Sølsted Mose vil man, afhængig af tidspunktet, blandt andet have mulighed for at se eller høre en lang række fugle, blandt andet nattergal, dobbeltbekkasin, trane, rørdrum og hedehøg, samt se sjældne planter som kongebregne, den fredede orkide mosgøgeurt og den kødædende plante soldug.

Hvor mosernes værdi tidligere primært var knyttet til tørveproduktion, vil restaureringen af moseområder være værdifuld i fremtiden på en hel anden måde. Restaureringen af moseområder kan nemlig være med til at begrænse og afhjælpe problemer med klimaændringer. Mosernes evne til at tilbageholde vand kan i perioder med stor nedbør være med til at begrænse oversvømmelser af nedenfor liggende by- og landbrugsområder. Moserne binder ligeledes CO₂, hvilket betyder, at restaureringen af moser er med til at begrænse den globale opvarmning.

Moserne før og nu

Moserne i Sønderjylland har på mange måder haft stor betydning for den historiske udvikling. Tilbage i tiden var belig-

genheden af moseområderne afgørende for placeringen af vejene, fx Hærvejen, og moserne har haft stor betydning for placeringen af forsvarsværker. De seneste 200 år har moserne bidraget med energi i form af tørveproduktion, og nu efter afvanding er hovedparten af de tidligere moseområder udnyttet som landbrugsarealer.

Som følge af tørveproduktion og afvanding er mange af de mindre moser helt forsvundet, og de fleste større moseområder er i dårlig forfatning. En del af de store tilbageværende moseområder, herunder Sølsted Mose, er på nationalt og internationalt plan blevet udpeget som meget bevaringsværdige. De er udpeget som såkaldte Natura 2000-områder, som betyder, vi er forpligtet til at sikre, at områdernes naturværdier bevares og forbedres for fremtiden. Sølsted Mose er udpeget, både fordi den har potentiale til igen at udvikle sig til en højmose, og fordi der lever en sjælden fisk, dyndsmerring, i vandhuller og grøfter indenfor moseområdet. Udpegningen som Natura 2000-område og den såkaldte rødlistede fisk, dyndsmerringen, var afgørende for, at projektet kunne medfinansieres af EU's LIFE-midler.

Sølsted Mose giver et godt billede af den udvikling moserne i Danmark har gennemgået og indeholder samtidig en

Skovmaskine i færd med at rydde

Pladevej og fældede træer

spændende del af den historiske udvikling for landsbyen Sølsted. En af lodsejerne sammenfattede det kort ved at sige, at Sølsted Mose tidligere skabte værdi til området ved udnyttelse af tørven og landbrugsdrift, og at den efter restaureringen kan skabe værdi i form af naturoplevelser.

Et forsigtigt skøn er, at der for 200 år siden var over 100.000 hektar moseområder i Sønderjylland. I 1930 var dette areal reduceret til cirka 30.000 hektar og en opgørelse i dag viser, at der er under 7000 hektar tilbage.

Ingen af de tilbageværende moseområder kan betragtes som helt upåvirkede af tørvegravning og afvanding. De fleste af de tilbageværende moseområders tilstand er dårlig. Disse moseområder vil i løbet af få år ændres gradvist fra mose til skovområder, såfremt der ikke foretages en restaureringsindsats. Mange af moseområderne vil med en fornuftig naturgenopretning kunne bevares for fremtiden.

Forholdene for en stor del af de tilbageværende moseområder i Danmark er desværre stadig så dårlig, at der er stor risiko for, at der i de kommende år forsvinder endnu flere moseområder, hvis der ikke gøres en større indsats for at restaurere dem.

Begrænsning af trævækst

Når moseområdet bliver afvandet ved

dræning, begynder den aktive mose at tørre ud, og tørvelaget synker sammen på grund af afvandingen. Tørven er herefter mange steder blevet afgravet, og der er begyndt at komme trævækst. Trævæksten bevirker, at der forekommer en væsentlig større fordampning, end hvis overfladen er uden træer. Den øgede mængde træer på mosefladen bevirker derfor, at der sker en endnu større udtørring af området.

Et vigtigt element i en moserestaurering vil ofte omfatte en reduktion af den fordampning, der foregår via træerne. Det kan enten gøres ved at fjerne træerne, og derefter hæve vandstanden så meget, at genvæksten af trævegetation reduceres mest muligt eller ved blot at hæve vandstanden så meget, at træerne går ud. Afhængig af forholdene i moseområdet kan den ene eller anden metode være at foretrække. Ved restaureringen af Sølsted Mose er begge metoder blevet afprøvet.

Fjernelse af trævegetationen fra et moseområde kan være meget vanskelig, dels fordi moseoverfladen er følsom overfor tryk, og dels fordi det mange steder er vanskeligt at bevæge sig rundt i moseområder, da de fleste større moseområder, der tidligere har været udnyttet til moseproduktion, består af et stort netværk af mere eller mindre vandfyldte og tilgroede tørvegrave.

For ikke at lave trykskader blev der i

Græssende kreaturer

Stem under etablering

forbindelse med fjernelsen af trævegetation i Sølsted Mose lavet køreveje ved udlægning af 2,3 kilometer køreplader. Træerne blev fældet manuelt ved brug af motorsave, og de fældede stammer blev herefter samlet i bunker med en udkørselsmaskine med 1,4 meter brede bæltter. De brede bæltter betød at trykket pr. fladeenhed af moseoverfladen var mindre end det tryk, en voksen person påvirker overfladen med ved at gå på den. Træet blev herefter på pladevejen findelt til flis op i store containere, der transporterede flisen til afbrænding i kraftvarmeværker.

Det er meget vigtigt, at vandstanden i områderne bliver hævet så hurtigt som muligt, efter at trævegetationen er fjernet, da der ellers vil kunne forekomme en meget stor genvækst. For at begrænse genvæksten er flere af de ryddede områder blevet indhegnet, og der foretages en afgræsning med kreaturer i det omfang, det er muligt i de første år efter restaureringen.

I en del af området er trævæksten ikke blevet fjernet. Her 2 år efter at vandstanden er blevet hævet, er mange af træerne i disse områder begyndt at gå ud, og mange af træerne er væltet.

Hævet vandstand i Sølsted Mose

Den naturlige højmoser hæver sig over grundvandspejlet og fødes kun af nedbør.

For at få genskabt højmosen er det vigtigt, at grundvandsstanden forbliver konstant højt hen over året, samt at næringsstofftilførslen er begrænset. Ved at lave restaureringstiltag, der sikrer disse forhold, har man skabt betingelserne for, at tørve-mosserne kan trives og dermed fået sat udviklingen i gang for genskabelse af højmosen.

Sølsted Mose er blevet afvandet af tre større vandløb. For at sikre et konstant højt grundvandsspejl i moseområdet er vandspejlet i de tre vandløb blevet hævet til tæt på terrænniveau. Dette er sket ved at indbygge barrierer/stem ned gennem vandløbene. Stemmene er etableret således, at der er en overløbskant, og nedenfor denne er der fyldt op med grus, således at fisk den største del af året kan passere frit over dem.

Forholdene i det ene vandløb var relativt ukomplicerede, idet grøften stort set udelukkende afvander arealer inden for den vestlige del af moseområdet. De to andre vandløb afvander derimod større landbrugsarealer syd for moseområdet, inden de passerer gennem Sølsted Mose. Det betyder, at næringsstoffindholdet i disse vandløb er relativt højt, og at det derfor ikke er acceptabelt, at der efter store nedbørsbegivenheder løber næringsrigt vandløbsvand ind på de centrale moseflader. For at begrænse mængden af næ-

Stem med stryg

Dyndsmerling. Foto: Bent René Voss Grimm.

ringsstoffer i vandløbsvandet er der derfor lige inden indløbene til moseområdet i forbindelse med restaureringen gravet et par større søer, der reducerer næringsstofindholdet i vandløbene.

For at begrænse risikoen for overløb fra vandløbene til de mest følsomme moseflader, er der desuden på udvalgte strækninger opbygget volde langs vandløbene. Langs arealer i den nordlige del af projektområdet, hvor der ikke er større forekomst af tørvemosser, er beskyttelsen af den truede fisk dyndsmerlingen prioriteret. Af hensyn til dyndsmerlingens spredningsmuligheder accepteres det derfor, at der kan forekomme overløb til disse arealer i forbindelse med store nedbørsbegivenheder.

Sikring af gode livsbetingelser for dyndsmerling

Sølsted Mose var for godt 100 år siden en del af et meget stort sammenhængende vådområde. Dette store vådområde forbandt Sølsted Mose mod øst til Kongens Mose/Draved Mose ved Løgumkloster, og mod vest ved Højer med Kogsbøl/Skast Mose, der står i direkte forbindelse med Tøndermarsken og Ballumarsken.

De store ændringer af landskaberne som følge af afvanding har, i takt med at vådområdearealerne svandt ind, også betydet, at en stor del af det varierende

dyre- og fugleliv, der var knyttet til heder, moser og andre vådområder, er stærkt reduceret eller helt forsvundet i Sønderjylland. For fuglene drejer det sig blandt andet om urfugl, sortterne og hvid stork.

Et andet eksempel er den særprægede fisk dyndsmerlingen, som var meget almindelig i Sønderjylland frem til første del af 1900-tallet. Det siges, at russiske krigsfanger ved Løgumkloster under første Verdenskrig fik et stort bidrag til deres kost ved at fange og spise dyndsmerling i forbindelse med deres tvangsarbejde i Draved/Kongens Mose.

Dyndsmerlingen fandtes særligt i Vidåsystemets kanaler og vådområder. Her indgik den hyppigt som bifangst ved rusefiskeri efter ål og blev fundet talrigt under oprensning af kanaler. Senere er dyndsmerlingen gået voldsomt tilbage, og nu er en meget lille bestand i kanaler og vandhuller i Sølsted Mose dens eneste kendte levested i Danmark.

Dyndsmerlingen lever i vandhuller og kanaler med slammet bund og foretrækker lavt og langsomt flydende vand. De voksne dyndsmerlinger er hårdføre og kan leve på steder, hvor der stort set ikke er ilt tilstede. Den kan trække vejret ved at svømme op til overfladen og sluges luft fra atmosfæren. Den overskydende luft ryger ud af bagenden og lyder som prutter. På baggrund af denne egenskab

Rasteplads Syd

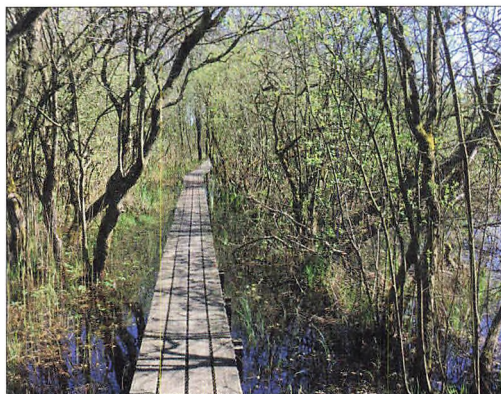
kaldes dyndsmerlingen i Sønderjylland for pif-ål.

For at forbedre livsgrundlaget for dyndsmerlingen er der i forbindelse med restaureringen af projektet gravet nye kanaler, hvor vandstanden holdes højt hele året. Vedligeholdelse af de eksisterende vandløb for at skabe bedre afvanding er ligeledes ophørt, og med den øgede vandstand i området har dyndsmerlingen samtidig fået bedre mulighed for at benytte de mange tørvegravsvandhuller som levesteder.

Lodsejraftaler og jordfordeling

Projektområdet i Sølsted Mose omfatter cirka 250 hektar, og arealerne var før restaureringsprojektet fordelt på 22 lodsejere, hvoraf Fugleværnsfonden ejede ca. 40 % og private lodsejere resten. Sølsted Mose har ligesom mange andre større moseområder været fordelt på mange lodsejere. Mange af beboerne omkring mosen havde deres eget moselod, hvor de om sommeren kunne hente tørv.

Forudsætningen for at der kunne gennemføres en restaurering af Sølsted Mose var, at der kunne indgås aftaler med samtlige lodsejere. Lodsejernes benyttelse af og ønsker for mosen var meget forskellige, spændene fra natur- og jagtinteresser til landbrugsdrift. Nogle ønskede at få byttet deres arealer ud af mosen af hensyn til

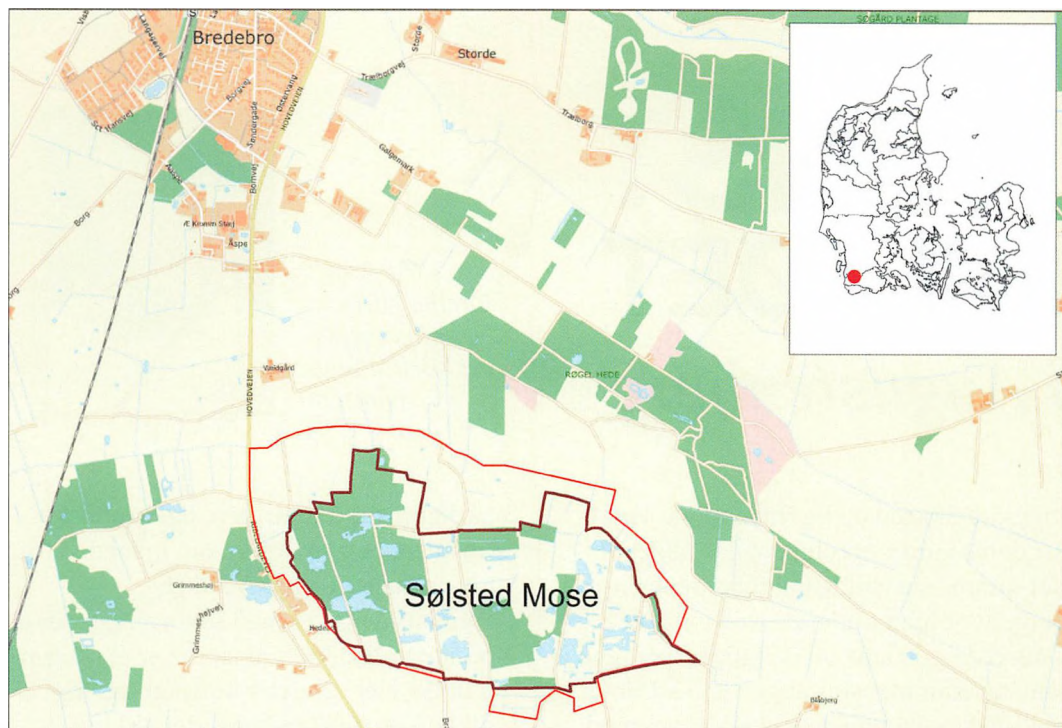
Boardwalk

fortsat landbrugsdrift, og nogle ønskede at sælge deres moselodder. Andre ville gerne have et større og samlet areal i mosen, og en del ønskede blot at få en erstatning for den mindre værdi, projektet medførte for arealerne.

For at tilgodese de forskellige lodsejeres ønsker blev der gennemført en jordfordeling og udbetalt kompensation for den reduktion af arealernes værdi, som projektet medførte. Resultatet af jordfordelingen blev, at antallet af lodsejere blev reduceret til 12. Placeringsmæssigt er arealerne fordelt således, at Fugleværnsfondens areal er blevet samlet i den centrale del, mens de private lodsejeres arealer nu ligger samlet i større enheder i yderkanten af moseområdet.

Vandreturen i mosen

Man kan besøge Sølsted Mose fra P-pladsen beliggende henholdsvis syd og vest for Sølsted Mose. Begge steder er der informationstavler og borde/bænkesæt, og der er direkte adgang til stisystemet i moseområdet. Den nye P-plads vest for Sølsted Mose ligger lige op ad Hovedvej 11, 2 kilometer syd for Bredebro. Fra denne P-plads er der direkte adgang til moseområdet via en såkaldt boardwalk. Stisystemet er godt markeret og omfatter en varieret rundtur med blandt andet et par udsigtsplatforme.

Oversigtskort over projektområdet (rød streg) og Natura-2000-grænsen (brun streg).
Copyright baggrundskort Geodatastyrelsen

Hvis man tager en vandretur i moseområdet, vil man på alle årstider have garanti for gode naturoplevelser. Inden man tager afsted, bør man dog altid sikre sig, at man har det rigtige fodtøj med, idet stierne visse steder kan være fugtige, selv efter længere perioder uden nedbør.

Ligeledes bør man forberede sig på, at der i sommerhalvåret kan være tidspunkter, hvor moseturen kan blive generet af myg, hvis man ikke har forberedt sig. Når dette er sagt, vil jeg blot ønske alle en god tur i Sølsted Mose. Men pas på, det kan være vanedannende.

Ole Ottosen, Geolog, Naturgeograf. Har efter 1½ års projektarbejde på Grønland siden 1986 været ansat ved Sønderjyllands Amt og Tønder Kommune som natur- og miljømedarbejder. Har fungeret som projektleder for en lang række vandløbs-, ådals-, sø-, okker- og moseprojekter.

KUNST MILJØET

i Augustenborg

Af Anne
Grethe Nielsen
i samarbejde
med Britta Slot
Johnsen

Ligesom Skagen og Egersund var kendt for deres kunstnerkolonier, gør noget af det samme sig gældende for Augustenborg, hvor man finder de tre kunsthuse Galleri Augustiana med Skulpturparken, kunstnersammenslutningen KunstPunkt med 200 kunstnere og KunstVærket med 54 kunstværksteder.

Augustiana og Skulpturparken præsenterer internationale udstillinger med kendte kunstnere og har et stort internationalt netværk og et godt samarbejde med bla. med Nord Art i Büdelsdorf ved Rendsborg i Nordtyskland. Skulpturparken ligger i slottets park, hvor de moderne skulpturer indgår i et smukt samspil med naturen. I det hvide palæ er der skiftende kunstudstillinger.

KunstVærket

KunstVærket er det nyeste skud på stammen, som opstod 2013, da man fik det gamle rådhus i Augustenborg stillet til rådighed. Sønderborg Kommune giver

KunstVærket på Louise Augustas plads

et årligt tilskud til driften, og de enkelte kunstnere betaler 300 kr. om måneden for at have atelier i KunstVærket.

KunstVærket er med sine værksteder et specielt miljø i kraft af, at det er et skabende miljø. Her udvikler kunsten sig. Det er ikke kun de kunstnere, der er i huset, men det er også samlingsstedet for mange udefrakommende kunstnere fra ind- og udland, der grupperer sig og løser temaer og udstillinger sammen. Af grupper kan nævnes The Nordic, der har udstillet i den samlede mexicanske presses palæ i Mexico City under stor mediebevågenhed, samt gruppen AZUR, der gør sig bemærket og bliver brugt i mange offentlige sammenhænge.

KunstVærket har åbent hus den sidste weekend i hver måned og afholder desuden intimkoncerter, foredrag og meget andet.

Fremtidsplaner

KunstVærket har købt afdøde Eiler Madsens Bronzestøberi og venter på at kunne flytte dette ind i »Kartoffelhuset« ved Augustiana sammen med keramikkerne og glaskunstnerne. Dette vil få stor betydning for Augustenborg. Gammelt håndværk der passer ind i slotsmiljøet og byen med de gamle smukke bygninger. Endnu et kunstnerisk turistmål.

Forkvinde for KunstPunkt Anne Grethe

KunstPunkts hus, Storegade 14 i Augustenborg - det gamle posthus

Nielsen fortæller historien om KunstPunkt. Må vi præsentere jer for en forening, hvis formål, vi har sat os for, skal være at formidle og udøve kunst i Sønderborg Kommune og langt ud over kommunens grænser. Vi samarbejder med interesseorganisationer for at synliggøre kunstkolonien Augustenborg samt sætte varige aftryk i Hertugbyen Augustenborg og dens gamle historiske huse.

Huset og begyndelsen

Huset, vi fik stillet til rådighed af Sønderborg kommune sidst på sommeren 2010, er et tidligere posthus, opført i 1888 af bygherre W. Burmeister under tysk herredømme og købt af det danske postvæsen efter Genforeningen i 1920 for 30.000 kr. Huset var indrettet med privat bolig på 1. sal og postekspedition i stueetagen. Efter ombygning i 1980 fungerede hele huset som posthus indtil lukningen 30. april 2001.

Den 11. december 2010 åbnede KunstPunkt dørene for sin første udstilling.

Medlemmerne og børn fra Oksbøl Friskole havde forvandlet tomme, triste lokaler til et levende hus. Forud lå godt 18 måneders lobbyarbejde og foreningsstiftelse og søgning efter et egnet hus/lokaler. Med tidligere borgmester A. P. Hansen som formand for de godt 30 kunstamatører og græsørdder var formålet at indrette et udstillingssted med mulighed for kreativ udfoldelse. Det skulle være afløsning for Duponthuset i Sønderborg (tidl. udstillingssted - nu Brøggeriet). Foreningen bygger på folkeoplysningsloven, hvor kommunen stiller lokaler til rådighed, og foreningen frivilligt står for den daglige drift og indvendige vedligeholdelse.

Den stiftende generalforsamling var 9. juli 2009, så i år har vi således afviklet generalforsamling nr. 10. Lidt tal fra 2017: 223 medlemmer, 30 udstillinger, 223 udstillingsdage og 8500 gæster - et pragtfuldt år, der brød vore hidtidige rekorder hele vejen igennem. Nu kan vi med sikkerhed sige, foreningen har et hus, der er

Ung Kunst udstilling

rummeligt for alle - børn, unge, voksne og det grå guld.

Huset har 9 udstillingsrum + trappeopgang; det er undervejs blevet opgraderet til et tidssvarende galleri af ihærdige bestyrelsesmedlemmer og støttemedlemmer. Huset er velegnet til såvel solo- som gruppeudstillinger. Og det har tiltrukket udstillere og gæster langvejs fra. Det er et sted i evig forandring og udvikling.

Galleri Ung Kunst

Fra starten har det været en vigtig del af visionen at give særlig plads til børn og unge i huset. Mange skoler, børnehaver og andre institutioner har udstillet deres projekter og temaer. De seneste år har også enkeltpersoner vist deres kunnen frem i deres helt egen del af KunstPunkt: et særligt rum der er reserveret til »Ung Kunst«, og skolebørn, børnehavergrupper, børnebørn og dygtige unge har udfyldt rummene, imponeret og bevæget os og gæsterne.

Anerkendelse

Vi er altid glade for »roser«, der gives os - her er nogle af dem:

- I 2013 fik KunstPunkt 5000 kr. af Sydbank for vores gode initiativ.
- I 2014 blev vi fejret som årets forening 2013 i Sønderborg Kommune.
- Sønderborg Kommunes Kunstfond

har købt værker i KP til kommunens kunstprojekt.

- Sønderborg Kunstforening har købt værker til medlemsudlodning.
- Sammenslutningen Af Danske Kunstforeninger har i 2018 været på besøg.
- Danmarks Radio, TV Syd, og Sønderborg Lokal TV har omtalt KunstPunkt
- Kunstavisen bringer artikler fra vores årlige Åben Censureret Udstilling og Kunstkolonien
- Omtale i bogen Kunstkolonien Augustenborg
- Støtte fra Danfoss, LINAK og Sydbank til Åben Censureret Udstilling
- Og ikke mindst anerkendende ord fra alle de kommunalpolitikere, embedsmænd samt en enkelt minister, der har holdt åbningstaler på vore ferniseringer.

Udstillinger

Foreningen har en velfungerende hjemmeside med bl.a. et booking system på www.kunstpunkt.dk for medlemmer og Ung Kunst. Lejeren vælger periode, typisk 14 dage. Rum: Stueetagen, 1.sal eller hele huset, betaler årskontingent og leje. Han/hun har derefter det fulde ansvar for bookingen og overholdelse af husregler.

Det gælder opstilling / ophængning, fernisering, vagter og slutrengøring, oplæg til plakat og PR-tekster. Medlemmerne har på den måde medansvar for huset. Udstillerne får den direkte respons fra gæsterne i åbningstiden dagligt kl. 13-17.

Lejeindtægten går til den daglige drift og nye tiltag. Foreningens udstillingsansvarlige Bente Rotzler står gerne til rådighed, og på samme måde kan der aftales kuratorbistand til ophængning. Hvert halve år laver foreningen en udstillingsfolder, og medlemsinfo udsendes på FB og mail.

Bookede udstillinger

Vores medlemmer gennem årene har flittigt booket huset. De har fundet sammen i grupper og inviterer gæstestillere på faste årlige udstillinger, som vi og publikum ser frem til, bl.a. fylder vævere, strikere og andre kunsthåndværkere huset hvert andet år.

Vi har de seneste år haft en stigning i tyske udstillere. Anerkendte malere og skulptører af høj kvalitet. Også kunstnere fra Århus og København har fundet vej til vores galleri. Det er og bliver imponerende, at vi stort set fylder vore lokaler året rundt med glade amatører, professionelle og unge med så stor variation i udtryk og præsentation: noget af alt dette kan ses på husets hjemmeside.

Vi samler billeder, avisartikler, plakater og andre gode ting fra udstillinger, måske bliver det en gang til en minderig udstilling – man kan aldrig vide.

Faste udstillinger

Fødselsdagsudstillingen blev i 2015 afløst af Åben Censureret Udstilling med henblik på at anerkende, udfordre og tiltrække nye kunststudøvere. Det er gået godt, og den stigende interesse kan ses i et øget antal tilmeldinger fra det meste af landet og sydfra helt ned til Hamborg. Det kræver en del forberedelse af bestyrelse og udstillingsudvalg, men er det hele værd.

Da en stor del af vore medlemmer er eller har været kursister på Sønderjyllands Kunstscole med dygtige, lokale, anerkendte kunstnere som undervisere, har vi fra starten valgt, at censorerne skal være udefra - men ikke helt uden rødder i det Sønderjyske. Vi er stolte af de kunstnere, der har sagt ja til opgaven.

2015: Elisabeth Hertzum, Aabenraa.
Mogens Davidsen, Højer.
Inka Sigel, Odder

2016: Nana Agger, Svendborg.
Stefan Herrik, Fyn.
Margit Enggaard Paulsen, Rømø

KunstPunkts vartegn

2017: Vibeke Petersen Gerther, Kbh.
Søren Tækker Behncke, Kbh.,
Morten Krogsgård, Odense

Hvert år i februar udstiller BGK, Sønderjyllands Kunstscoles billedkunstneriske talentskole, i KunstPunkt; næstformand Hanne Jacobsen, der er medlem af kunstscolens bestyrelse, fik idéen og er ansvarlig for afviklingen. De unge får megen omtale, og KunstPunkt får ung kunst på tapetet til glæde for alle parter.

Medlemmernes påskeudstilling er populær. På den netop overståede måtte vi stoppe tilmeldingerne inden deadline for at sikre alle rimelig plads. Gulvplads til kunsthåndværkere var påkrævet. Vore dygtige keramikere og kunsthåndværksudøvere tiltrækker publikum. Her i 2018 havde vi 22 glade udstillere samt 1317 gæster på 14 dage. Der er sandelig aktivitet i vores dejlige hus.

Påskeudstillingerne på Als er i samarbejde med Nordals Kunstinstitut en tilbagevendende begivenhed, hvor vore medlemmer er at træffe i andre sammenhænge med et samlet besøgstal fra nær og fjern på over 10.000. Det er formand og kasserer Erik Pedersen, der er ansvarlig for udstillingen på KunstPunkt.

Et nyt tiltag: Åben udstilling

Banegården i Aabenraa, som mange af vore egne medlemmer har besøgt og udstillet i, er desværre lukket. En konkurent,

Udstilling i KunstPunkt

en partner og udstillingskoncepter er forsvundet. Vi vil savne og huske Banegården. Derfor har vi besluttet at »adoptere« Åben Udstilling og fortsætte den gode idé i vores forening. Vi har netop afviklet KunstPunkts første Åbne Udstilling med 36 tilmeldte. De kom fra mange steder - fra Berlin, fra Aabenraa, Haderslev, Svendborg, og også nye lokale kunstudøvere meldte sig.

For udstillingen stod næstformand Hanne Jacobsen og undertegnede. Og det bliver bestemt en årlig gentagelse. Med forbedringer og medlemsforøgelse som sidegevinst. Vi vil gerne udbrede kendskabet til vores forening og alt det, der foregår i Augustenborg; en åben udstilling er anledning til nye besøgende.

KunstPunkt og byen

Vi kom, vi malede, vi fyldte, vi blev set an. Vi inviterede til samarbejde og »ryste-sammenfest«. Vi støtter, når der holdes Havne-, Høst- og Julemarkeder. Vi har haft sognepresten og lokale foreningsformænd til at holde åbningstale ved ferniseringer i KunstPunkt. I samarbejde med lokale foreninger kom temaudstillingen »Augustenborg« op at stå. Der er udlånt kunstværker til lokale butiksdrivende. Vi samarbejder med KunstVærket, der er

Anne Grethe Nielsen: Medstifter af KunstPunkt, forkvinde for bestyrelsen og kontaktperson for Børn- og Ungegalleriet.

Udstilling i KunstPunkt

KunstPunkts genbo - mange medlemmer er også en del af Kunstværkets brugere, der er ofte fælles aktiviteter ... Det er godt at have gode naboer.

Vi afholder fælles foreningsmøder med gensidig information på en fælles arrangementskalender. Kort sagt vi ønsker, at der fortsat er liv i de gamle huse. Med kunst vil vi gøre vort for at bevare de historiske bygninger, tiltrække turister og fastboende kunstudøvere til Augustenborg.

Langt omkring

Det er ikke kun i Augustenborg, man kan få øje på KunstPunkts medlemmer. Ud over landets grænser finder vi dem, de er at finde på kunstmesser i de større byer, de er i gallerier og udstillingssteder overalt i landet, de ses også på større anerkendte, censurerede udstillinger. Det er vi stolte af i KunstPunkt.

Vi håber, vi ses i KunstPunkt, I skal være så hjertelig velkomne!

Åbningstider, aktiviteter m.m.:

www.Augustiana.dk
www.kunstvaerket.eu
www.kunstpunkt.dk

Bogen: KunstKolonien Augustenborg - udkommet 2017.

Søndagsturen

Af Mikkel Leth Jespersen

Dette års søndagstur begynder med en rundtur på Løjt Land, et smukt landsogn med maritime traditioner, og slutter med en vandretur på Kalvø.

Nordøst for Aabenraa ligger den bakkede halvø Løjt land, som nok er en søndagstur eller to værd. I syd afgrænses Løjt af Aabenraa Fjord og i nord af Genner Bugt. Mulighederne for landbrug i den frugtbare jord har således kunnet suppleres med indtægter fra maritime erhverv. Centralt ligger sognets store landsby, Løjt Kirkeby, hvor det store kirketårn, der tjente som sømærke for områdets skippere, endnu rager op over huse og landskab.

Løjt har langt tilbage i tiden været et

rigt område, først fordi sognets bønder tjente gode penge på landbrug og kvæghandel, senere fordi mange bønder investerede penge i Aabenraas søfart, stak til søs og blev kaptajner på langfart. Løjts historie kom således til udtryk i en bygningskulturarv, der både rummer store, flotte bondegårde fra 1700-tallet og fine kaptajnshuse fra midten af 1800-tallet.

Hvis man begynder turen i Aabenraa, vil det være oplagt at tage turen fra Jørgensgård og gennem skoven til om-

Strågård, Jørgensgård Skovvej 101. Fotograferet engang i 1940'erne. Privat foto.

Duborg, Dyrhave 36 (privat foto)

*Stollig Bygade 2.
Foto: Flemming Sørensen, Museum Sønderjylland*

*Høgebjerg, Skrevenstenvej.
Foto: Flemming Sørensen, Museum Sønderjylland*

Kalvø, Herrehuset (privat foto)

rådet kaldet Dyrhave. Den første gård, man kommer til, hedder Strågård og huser nu Aabæk Efterskole (Jørgensgård Skovvej 101). På gavlen af den gamle hovedbygning ser man initialerne MB og årstallet 1832 i smedejern. Initialerne henviser efter alt at dømme til Margrethe Marie Bruhn, som var gift med Jørgen Bruhn, alle tiders største skibsreder på Aabenraaegnen. Han var født på denne gård og boede der i mange år med sin familie, indtil han senere flyttede ind til Aabenraa i Redergården på Storetorv. Ham vender vi tilbage til.

Dyrhave

Dyrhave var det område på Løjt, hvor der boede flest kaptajner i forhold til antallet af gårde. Her kunne de sidde og kigge ud over fjorden og holde øje med områdets søfart. Blandt de mest traditionsrige af gårdene er den flotte Duborg (Dyrhave 36), der ligger helt ned til vandet, og Eldorado

(Dyrhave 101), som ligger lige øst for den øvrige bebyggelse. På Eldorado boede familien Styding fra anden halvdel af 1700-tallet. Omkring 1800 møder vi den første kaptajn, Jens Jensen Styding. Han fik tre sønner, der alle stak til søs på skibe fra Aabenraa. Deres historie viser, hvor farlig søfartserhvervet kunne være: I 1833 døde Peter på Kap Verde, i 1835 døde Jens i Havana, og i 1842 døde Nis i New York. Heldigvis havde den gamle Jens Styding også to døtre, og den ene giftede sig med kaptajn Jens Christian Grønnebæk, der førte adskillige af Jørgen Bruhns store sejlskibe på langfart og overlevede tiden til søs.

Herfra vender man om og kører tilbage forbi Restaurant Knapp (Stennevej 79), der også stammer fra Jørgen Bruhns dage. Inde i skoven ligger en række huse ved vejen. Det er det gamle Stentoft, som først var beboet af medlemmer af den gamle søfartsslægt Bendixen og senere af kaptajnerne Matthiessen, der var blandt de

Restaurant Knapp, Stennevej 79. Foto: Flemming Sørensen, Museum Sønderjylland

største redere, da sejlskibstiden sang på sidste vers i Aabenraa i 1880'erne.

Stollig og Skovby

Videre kommer man til landsbyen Stollig, hvor Stennevej rammer Kongensgade. Når man holder i dette kryds og vender blikket mod højre, ser man en stor flot ejendom med to søjler i det parti, der vender ud mod haven (Stollig Bygade 2). Da denne ejendom blev bygget i 1850'erne, anså man den for at være et af de fineste huse på Løjt. Bygherren var Bendix Georg Bendixen, søn af kaptajn og storreder Jacob Bendixen på Stolliggård.

Bendix Georg Bendixen førte Aabenraas største sejlskibe jorden rundt, og når han vendte hjem, var alles øjne rettede mod ham. I slutningen af 1850'erne gik det dog galt for familierederiet, man måtte sælge alle de store sejlskibe og den fine ejendom på hjørnet i Stollig. Bendix Georg Bendixen endte sine dage som

alkoholiseret fattiglem på fattiggården i Aabenraa.

I krydset drejer man til højre, og på højre side kommer man forbi den ejendom, der engang var den store Stolliggård (Kongensgade 28), som i middelalderen var en af Løjts adelsgårde. Nu går turen til Skovby, hvor der i søfartstiden blev undervist i navigation, og hvor Jørgen Bruhns broder, kaptajn og skibsreder Hans Detlev Bruhn, ejede storgården, det tidligere kancelligods (Skrevenstenvej 20), Høgebjerg. Turen går nu videre gennem Barsmark, som primært var småfolk og menige søfolks område. De boede i de mange stråtede huse langs Barsmark Bygade, der tilsammen udgør et smukt, historisk kulturmiljø.

Kalvø

Som afslutning på turen anbefales et besøg på Kalvø i Genner Bugt, hvor Jørgen Bruhn anlagde sit berømte skibsværft om-

kring 1850. Næsten alle bygningerne står endnu og vidner om en tid, hvor der boede værftsarbejdere og -smede på øen. Jørgen Bruhn selv tilbragte sin alderdom i det statelige herrehus, som i dag huser et lille lokalmuseum, drevet af foreningen Det Maritime Kalvø.

Her på Kalvø blev de største og hurtigste af alle Aabenraa-sejlerne bygget. Når man kigger ud over den smukke Genner Bugt, er det ikke svært at forestille sig, hvorledes de store sejlskibe er sejlet ud i Lillebælt og derfra ud på verdenshavene for aldrig mere at vende tilbage til deres hjemstavn.

Størstedelen af Kalvø ejes i dag af Naturstyrelsen, som bl.a. har anlagt afmærkede

stier. Det er muligt fra de afmærkede stier på tunneldalens skrænter og på Kalvø at opleve det spændende landskab. Ruten er 3 km lang og tager ca. 1 time. Der findes også en særlig afmærket sti, som kan benyttes af bevægelseshæmmede.

God tur!

Litteratur

Løjt Sogns Historie, Hans H. Worsøe (red.), Aabenraa 1988.

Kaptajner og kolonier. Sejlskibstidens oversøiske Aabenraa-søfart, Mikkel Leth Jespersen, Aabenraa 2014.

Værd at bevare. Gårde og huse i Løjt Sogn, Peter Dragsbo m.fl. Varde 2015.

Mikkel Leth Jespersen (f. 1977), cand.mag. i historie og engelsk fra Aarhus Universitet 2005. Stipendiat på Studiefællesskabet ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig 2006-2009. Ph.d. på en afhandling om hertug Hans den Ældres fyrstestat i 2009. Fra 2010 museumsinspektør ved Museum Sønderjylland med ansvar for Sønderjyllands søfartshistorie. 2012-2014 post.doc. på et forskningsprojekt, som resulterede i bogen Kaptajner og kolonier. Sejlskibstidens oversøiske Aabenraa-søfart (1820-1890).

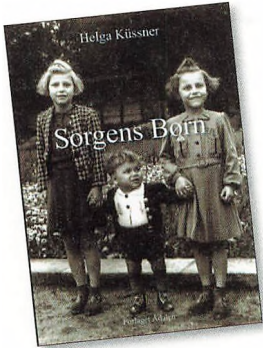

Der var engang ...

- en barndom i 2. Verdenskrigs skygge

Af *Helga Küssner*

Helga Küssner, der i 2016 udgav bogen »Sorgens børn«, fortæller om, hvordan det er lykkedes hende at overvinde sine barndomstraumer ved at begive sig ind i eventyrenes verden.

Min barndom starter med så mange smukke oplevelser. Og de første år bliver jævnlige delt mellem Hamborg og Flensborg. I Flensborg venter eventyret med roserne i morfars have, med de daglige ture til skov og strand og med følelsen af at være omgivet af en stor kærlighed. Hamborg er hjemme. Her er både glæder og sorger. Men her er også en dejlig familie, der jævnlige mødes bl.a. for at musicere sammen. Her er børneværelset med dukkerne, bøgerne og det utroligt smukke dukkehus, som morfar, der er møbelsnedker, har skabt. Der er turene til parken, der har det smukke navn Rosenhaven.

Ganske langsomt bliver alt dog forandret. Krigen - 2. Verdenskrig - griber pludselig ind i mit liv. Min morbror er den første soldat, der bliver dræbt i vores familie - 25 år gammel på vej mod Rusland. Min morfar dør kort efter, af sorg siger de voksne til hans begravelse. Så fem år gammel er jeg nu berøvet det sted, der har rummet al min tryghed.

Og nu snubler de ulykkelige hændelser

nærmest over hinanden. Min far bliver indkaldt. Jeg ser ham, da han er på en kort orlov efter at være blevet såret i Rusland. Vi har mistet alt under de voldsomme bombardementer i 1943 og er blevet evakueret til Oberfranken i Sydtykland. Min far må i 1943 til vestfronten, hvor han senere bliver taget til fange i Frankrig. Vi ser først hinanden igen, da jeg er blevet tolv år. Han kan ikke forbinde meget hos mig med den lille pige, han har længtes efter de mange år i fangenskab. I sin uniformsjakke havde han under hele krigen et foto af en glad og køn seksårig pige. Hvad så han i stedet, da han kom hjem i 1948?

Krig, evakuering og flugt

I mit livs eventyr samler der sig mørke skyer i horisonten. På grund af 2. Verdenskrig, der begyndte, da jeg var tre år, forandres min tilværelse ret hurtigt. Det synes, som om hver ny forandring blot gør alt værre. Med min lillebror er vi nu tre børn i huset. Tilsyneladende beholder

min far sit arbejde, da hans firma er gået over til at fremstille krigsmateriel, men i 1942 bliver han alligevel indkaldt. Han har vægret sig mod at blive påbudt et medlemskab i Nazipartiet. Hans idealisme kommer til at koste ham dyrt. Uden partibog er han også en udstødt ved fronten. Han bliver brugt til at gå bagom fjendens linjer for at udforske dennes stillinger. Hans oplevelser knækker ham som menneske, så da han i 1948 vender hjem igen, er han ikke længere den mand, der mod sin vilje blev beordret til at deltage i krigen.

Seks år gammel starter jeg i en fin pigeskole og får hurtigt lært at læse. Nu åbner verden sig for mig. Man kan vist rolig sige, at jeg fra da af altid er i gang med at læse et eller andet. Og foruden det, der læses i skolen, går jeg i gang med eventyrene. Krigen, der er den første af sin art, nærmer sig ubønhørligt. Denne krig involverer såvel kvinder som børn på det grusomme. Vi, min mor og hendes tre børn, har overlevet bombningerne i Hamborg, evakueringen til Oberfranken og en hjemrejse, der viste os, at vi, da vi kom tilbage i 1945, ikke længere kunne bo i Hamborg.

En sommerdag står vi fortabte foran murbrokkerne af det hjem, der engang havde rummet så megen lykke. Hele gaden, ja hele kvarteret er en stor stenørken. I løbet af nogle timer får vi også vished for, at vores før så talrige familie er borte. Vi vender Hamborg ryggen og starter på en lang vandring mod Flensborg, hvor vores mormor bor. Denne del af rejsen bliver uendelig lang, da den må

foretages til fods. Vi går på landevejen blandt et hav af mennesker. Vi er en flok, der er på vej mod nord, mens en anden flok går mod syd, heriblandt dele af den tyske hær, der kommer fra Danmark.

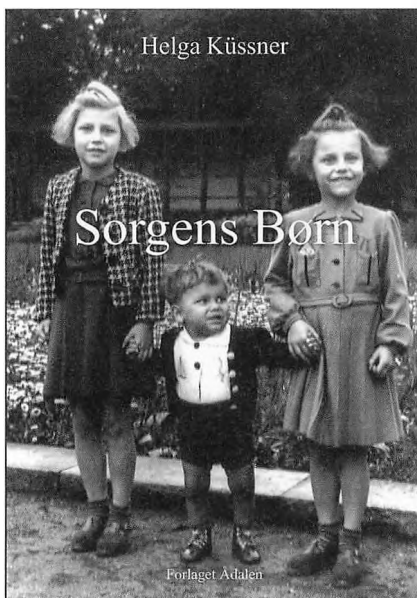
Nye trængsler i Flensborg

Men endelig oprinder dagen. Vi får øje på Flensborg i det fjerne. Vi har sovet i lader om natten, men er alligevel utrolig trætte. Så tanken, om at vi er så tæt på mormor, giver os nye

kræfter. Det er juli, da vi dukker op i Åbenrågade. Aldrig har jeg mindet så meget om den lille pige i eventyret »Stern-taler«. Som hende står jeg bogstavelig talt i den bare særk. De sidste ejendele, vi havde med fra Oberfranken, blev i Hamborg. Da min mor og jeg måtte skiftes til at bære min lillebror, blev vi hurtigt så udmattede, at vi lod vores kurvekuffert stå et eller andet sted på vej ud af byen.

Så da vi banker på mormors dør, ejer vi absolut intet. Så står hun i døren. Jeg rækker armene mod hende. Hun ser koldt på mig og spørger, hvad vi vil. Det viser sig, at hun har været syg et stykke tid. Da gasforsyningerne kommer og går, har hun pådraget sig en voldsom gasforgiftning. Det offentlige har sat to familier ind i hendes hus, og da hun ikke genkender os, tror hun, at vi er en tredje flygtningefamilie, hun er nødt til at huse. Det kommer til at vare flere måneder, inden hun bliver klar over, hvem vi er.

Fortvivlet sidder jeg på harmonikasengen. Igen og igen hører jeg min mors skingre stemme. Hun bliver ved med at gentage de samme sætninger. »Det har

Forsiden af Sorgens børn med de tre søskende Helga, Waltraut og Dieter

aldrig været meningen, at vi skulle være her i Flensburg. Vi skulle være på Ohlsdorf nu.« Ohlsdorf er den kirkegård, der hørte til vores kvarter i Hamborg. Min mors stemme jamrer igen: »Jeg bliver nødt til at skære halsen over på Jer, så vi kan komme hjem.« Jeg gør mig så godt som usynlig i sengen - den seng, som jeg har sovet i, hver gang jeg som lille pige har været på ferie i Flensburg. Jeg er meget bange. Det er første gang, jeg ikke kan nå ind til min mor. Hendes øjne skræmmer mig, der ligger en mørk slange i bunden af dem. Aldrig har jeg set hende sådan før. Men jeg ved også, at jeg nu må prøve at redde mine små søskende.

Egentlig er det første gang, min mor er helt alene. I Weismain havde hun været sammen med en eller flere af kvinderne fra Hamborg hver eneste dag. Husarbejdet var hurtigt overstået, og foruden min lillebror tog jeg mig også af et par andre børn, når jeg kom fra skole. Her i Flensburg er der ingen hjælp at få, vi kender jo ingen. Offentlige kontorer er ikke kommet i gang.

Det er nu tre år siden, at min far bad mig om at hjælpe min mor og mine søskende. Jeg er vokset med opgaven. Min mor rådfører sig med mig. Desværre mister jeg hende dermed som mor. Ofte forekommer det mig, at hun egentlig mere er en lillesøster for mig. Så mens jeg nu sidder i harmonikasengen, er jeg klar over, at jeg må overtage familien på egen hånd et stykke tid. Så jeg sætter vore sovesteder sådan, at min mor må tæt forbi min seng, hvis hun skulle gøre alvor af at bruge kniven. Jeg finder et stort, gammelt spejl, som jeg placerer overfor min seng, så jeg kan få øje på hende, så snart hun kommer ind ad døren. Og så ligger jeg ellers der og prøver at holde mig vågen, indtil jeg regner med, at hun er faldet i søvn.

Hun er syg i lang tid og får i årenes løb en del tilbagefald. Men vi overlever. Jeg står i kø seks-syv timer for at skaffe vores

sparsomme mad. Den kommer overvejende til at bestå af roer. Det resulterer i, at vi alle er ret så underernærede en del år fremover. I mormors hus, der egentlig er et énfamiliehus, har man jo sat to flygtningefamilier ind. Det skulle efterhånden vise sig, at faderen i den ene familie er pædofil og har siddet i fængsel. Så fra dag et er der fjendskab mellem min mor og disse familier.

De første år efter krigen og lykkelig skolegang

Min hverdag, de første år efter krigen, er ret barsk. Og dog holdt jeg modet oppe. Det skyldtes nok kærligheden til min familie, dog mest af alt kærligheden til min lillebror. Og så er eventyrene der jo stadig. Der er næsten ingen tid til læsning, men jeg kan mange af dem udenad. Og skønt alt omkring mig synes at styrte i grus, får jeg næsten altid øje på noget smukt og livsbekræftende. Jeg holdt også meget af mormors ret så forfaldne hus. I mine øjne var det stadig selve eventyret, jeg færdedes i.

I begyndelsen af 1946 står skolerne klar igen. Deres tid som lazaretter og flygtningelejre er forbi, så nu bliver de fyldt med videbegærlige børn, der forventningsfulde møder op for om muligt at indhente det forsømte. Jeg starter i min mors gamle skole; rektor havde været en af hendes lærere. Vi er halvtreds elever i fjerde klasse. Alle mere eller mindre usselt klædt. Flere af os er for længst vokset ud af vores sko og tøj, og det er komplet umuligt at skaffe noget andet.

Vores unge klasselærer er kun lige kommet hjem fra krigen. Han får os til at lægge alle vore fortrædeligheder fra os uden for klassen, hvorefter han underviser os med en smittende entusiasme. Jeg tror, at vi alle kom til at holde af ham. Han viser sig også at være en formidabel organisator. Ingen andre klasser på skolen bliver så hurtigt udstyret med skifertavler,

grifler eller med det mest vidunderlige - en helt nytrykt læsebog. Jeg kan stadig genkalde den følelse af lykke, der gennemstrømmer mig, da jeg bærer den hjem første gang.

Jeg giver mig straks til at læse i den og hvilken forskel fra læsebogen i Weismain. Væk er parolerne og de hæslige billeder af stovte germanske kvinder og af deres mænd i uniformer. Her er spændende eventyr og smukke fortællinger af gamle tyske digtere. Skønt mit liv stadig mest består af afsavn, så opvejer skolen dem en del. Vi sulter og vi fryser. Vore senge er totalt klamme af fugt, og lugten er hæslig, men når jeg sidder på en gaffelgren i et af baghavens blommetræer med min læsebog, så er alt det svære glemt i samme øjeblik.

Et skoleskift

Min mor får det langsomt bedre. Hun får kontakt med nogle ungdomsvenner. Disse er alle en del af det danske mindretal, som også hendes forældre havde tilhørt. De tilskynder hende til at sætte sine børn i den danske skole. Og da vi ikke har hørt fra min far siden 1944, er håbet om at gense ham svundet kendeligt ind. Så hun foreslår en skoleflytning. Jeg protesterer voldsomt. Hun lokker med alt det, jeg vil få i den danske skole, bl.a. et par træsko. Jeg stamper fortvivlet i gulvet, mens jeg råber, at jeg hellere vil gå barfodet resten af mit liv, end at blive skilt fra min lærer og mine klassekammerater.

Jeg græder mig i søvn. Jeg kender ingen, jeg kan søge hjælp hos. Dog tvivler jeg på, at min mor kan finde på at tvinge mig. Men sagen er for længst afgjort, hun har indmeldt min søster og mig i den danske folkeskole. En lørdag morgen sidder jeg på gulvet i min klasse foran et stort sort stykke mørklægningspapir i gang med at male en fisk, der skal pynte den bare væg. Pludselig står rektor i døren med et A4-ark i hånden. Han ser

ned på mig og siger: »Også du, Helga«. Da han er gået igen, rejser jeg mig stille og finder min plads. Jeg regner ikke med, at jeg må fortsætte med fisken. Men min lærer mener, at det er ret så vigtigt, at fisken bliver færdig, da den nu skal være et minde om mig.

Da jeg forlader skolen den dag, er jeg så fortvivlet, at jeg har mest lyst til bare at blive ved med at gå. Men det bliver selvfølgelig mandag, og min skolevej går nu i den modsatte retning. Jeg tænker på min gamle klasse og på min lærer, der har lært mig så meget på så kort tid. Mine skridt standser ved den danske folkeskole, hvor jeg til at starte med havner i flygtningeklassen. Og dermed begynder en helt ny udfordring og et helt anderledes liv, der kommer til at indeholde såvel sorger som glæder.

At overleve med en tung bagage

Min »plejemor« fra mit feriested i Danmark fortæller om sit første møde med mig som tolvårig: »Du bestod kun af skind og ben og øjne.« Kan man alligevel udvikle sig til et helstøbt menneske med en sådan bagage?

Ser jeg på de muligheder, jeg fik, er jeg er ret sikker på, at mine første leveår blev spiren, der trods alt gav mulighed for udvikling. Jeg lærer tidligt at læse. Fra det øjeblik, jeg kan sætte et par bogstaver sammen til et ord, har jeg i grunden aldrig ophørt med at dykke ned i de ufattelige universer, som bøger repræsenterer. »At læse er at låne en andens tanker« sagde den engelske forfatter Paul Brunton.

Og jeg har lånt til overflod. Man kunne ligefrem fristes til at spørge: hvor mange af mine tanker er nu egentlig mine egne? Mine »lånebøger« dukker op fra mange sider dels fra de forskellige skoleformer, barndomsskolerne, højskolerne, derefter seminariet og endelig universitetet. Og jeg har ofte lånt fra biblioteket. Men der er så også »ønskebøgerne« fra mange jule-

aftener og ligeså fødselsdage. Så nu har jeg reoler i stuen, køkkenet, soveværelset - ja sågar i entréskabet.

Nogle af mine første minder stammer fra omkring etårsalderen. Jeg vågner tidligt og fornemmer, at jeg er hos morfar. Han bøjer sig over min seng og tager mig nænsomt op på armen. Jeg lægger hovedet mod hans uldne sweater og indsnuser dens duft. Det er sommer, så vi går straks ud i forhaven, hvor han har skabt en vidunderlig rosenhave, der dufter bedøvende så tidligt om morgenen, da duggen endnu ligger over haven. Solen får de små dugdråber til at stråle. Vi fortsætter vores morgenvandring over gårdspladsen og ind i baghaven. Her står frugttræer og frugtbuske. Han rækker mig en klase ribs. Forsigtigt plukker jeg bærrerne og putter dem i munden. Jeg gør mine første erfaringer med bær, der splatter ud, fordi jeg tager for hårdt fat. Gennem det åbne køkkenvindue kan vi høre, at vi ikke længere er de eneste, der er oppe. Da duften af kaffen når os, går vi ind i huset.

Jeg begynder at udvikle mit sprog og kan derfor ret hurtigt efterspørge alt det

underfulde, jeg lever midt i. De store spørgsmål stiller jeg oftest min morfar. Min mor har fortalt mig om de usynlige engle, der passer på mig. Jeg kan lide at se dem på billeder, men når jeg om aftenen ligger i min seng, er jeg ret så bange for disse usynlige, vingede væsener. Morfar mener heldigvis, at de nok ikke er så usynlige. Man kan som regel mærke dem som noget trygt og kærligt, der kun er omkring en, hvis man ønsker det. Jeg er beroliget, for det betyder, at jeg kan sende disse usynlige engle væk. Ved samme lejlighed spørger jeg til stjernerne. De er små kighuller, sagde han. Ved at se gennem dem, kan du få et glimt ind i den smukke himmel ovenover os. Som nævnt tidligere mister jeg både min morbror i Rusland og min morfar i Flensborg. I sorgen bliver det mig en stor trøst, at de to mennesker, jeg elskede så højt, nu befinder sig i denne smukke gyldne verden.

Mærkelig nok spørger jeg først langt senere til den usynlige Guds eksistens, skønt min mor synger aftensang og beder aftenbøn med os. Man kan altså ikke sige, at jeg blev opdraget religiøst. Jeg vokser

snarere op i en selvskabt eventyrverden. Eventyrene kommer tidligt ind i mit liv. Til min fireårs fødselsdag får jeg en stor, tyk bog i gult lærred. Udenpå står der »Brødrene Grimms samlede eventyr.«

Eventyret som trøst og livsfortolkning

Lige fra begyndelsen får disse eventyr stor betydning for mig, og de kommer til at følge mig fremover. De bliver efterhånden suppleret med eventyr fra hele verden. For blot at nævne et par fortællere: H. C. Andersen, Asbjørn og Moe, Carl Ewald, Astrid Lindgren, Selma Lagerlöf, Russiske eventyr, Tusind og en nat og mange andre. Hvorfor bliver de ved med at fortrylle mig? De vokser helt naturligt sammen med mig og åbner sig mere og mere.

Mit yndlingseventyr er helt fra starten »Sterntaler« om en lille pige, der giver alt, hvad hun ejer til de nødlidende, hun møder på sin vej, for så til sidst at få en belønning, der daler ned fra himlen. Eventyr viser en, hvordan livet kan komme til at forme sig. De følger det samme skema, som et levet liv. I det heldigste tilfælde vokser man op i et beskyttet miljø. Men en dag slutter barndommen. Helten eller heltinden forlader derfor barndomshjemmet for at begive sig ud på en farefuld færd.

Under vandringen kommer der mange udfordringer, der vil vise, om vor helt eller heltinde er gjort af det rette stof. Langsomt udvikles alle de klassiske dyder, for bare at nævne et par af dem: udholdenhed, barmhjertighed, godhed, tro, håb og kærlighed. Som regel slutter eventyret lykkeligt. For har man klaret sine prøver,

og har man udvist respekt for såvel mennesker som dyr og for naturen omkring én, så kan man være vis på, at belønningen udløses. Nu har helten skabt fundamentet for sit eget liv.

Når man bliver ældre, opstår der en ny oplevelse af eventyr. Man læser ikke længere hen over det absolut onde, det listige eller det skuffende. Helten viser sig at være ret så afhængig af andres hjælp. Mange opgaver kan kun løses i samarbejde med andre. Bliver man ved med at læse eventyr, selv om man efter nogles mening er over eventyralderen, så har man, uden at ane det, det bedste tilbage. Man får nu øje på ligesindede, der, som man selv, har udviklet en stor hengivenhed for disse små perler.

Man er stødt på eventyrfortolkerne. En af dem, mag.art. i nordisk filologi Vibeke Arndal, skriver i sin bog »Heksen i håret« om eventyrenergi. Hun har forsket i den kvindelige individuationsproces, som man kan aflæse den i en række af Grimms eventyr. Hos brødrene Grimm findes der mange kvindeeventyr. Mange af de bøger, der er udkommet om tolkning af eventyr, er skrevet af psykologer eller psykoanalytikere. Disse viser hen til det fremragende terapeutiske materiale, eventyrene udgør. De er blevet en slags erkendelsesform, der også kan omfatte et psykoanalytisk aspekt, men de er dog mere end det. »De er en måde at vide på, før den viden er trådt frem i den mentale og rationelle del af bevidstheden.« Paul Rubow siger om eventyr: »Ene i den lille Genre, som endnu ingen Genre er, kan der digtes med Evigheden for Øje«.

Helga Küssner: Elev på Jaruplund Højskoles vinterhold Elev på Ollerup Frie Lærerskoles sommerhøjskole og derpå en læreruddannelse på Tønder Statsseminarium.

Litteratur:

Paul Brunton (1898 - 1981). *Britisk journalist, forfatter, filosof og mystiker.*

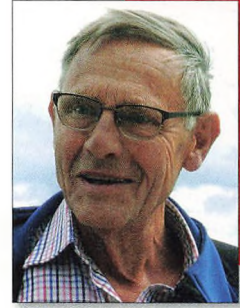
Paul Rubow (1896 - 1972). *Litteraturhistoriker og magister i nordisk filologi.*

Vibeke Arndal (1942 -). *Cand. Phil. i dansk. Har det meste af sit liv studeret C.G. Jungs psykologi.*

Helga Küssner (1936 -). *Lærer. Har udgivet bogen »Sorgens børn« på Forlaget Ådalen.*

DANSKE LÆGER UNDER NAZISMEN

Af Andreas Johannsen

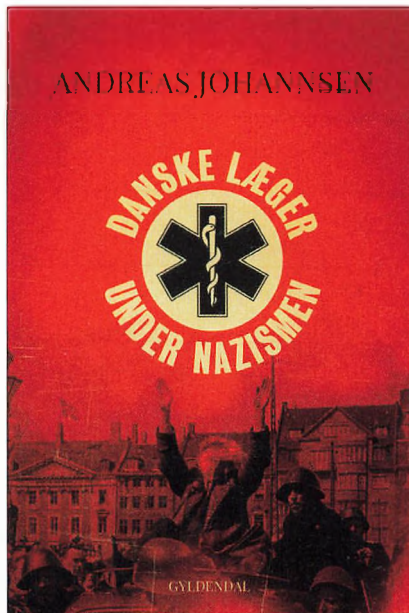

Med Andreas Johannsens bog får vi for første gang historien om det overraskende store antal danske læger, som valgte den forkerte side under krigen. Bogen afdækker dermed en hidtil ukendt side af retsopgøret efter besættelsen.

Det er almindeligt kendt, at danske læger ydede en stor indsats i modstandsbevægelsen under besættelsen. Prisen var høj. 21 læger blev henrettet eller dræbt ved clearingmord, flere blev arresteret og indsat i tyske Kz-lejre, og Lægeforeningens hovedkontor blev ødelagt ved Schallburg-tage.

Mindre kendt er det, at nogle læger støttede tyskerne. Udover et par bøger og artikler om Frits Clausen og en enkelt biografi om Carl Værnet er emnet kun perifert berørt i et par små artikler, og det er aldrig tidligere undersøgt, hvor mange læger der støttede tyskerne, og hvilke konsekvenser det fik for dem.

Museumsinspektør i Frøslevlejren, Dennis Larsen, opfordrede mig til at

undersøge dette emne. Undersøgelsen mundedede ud i bogen »Danske læger under nazismen«, der udkom på Gyldendals forlag oktober 2016. I den forsøger jeg at afklare: - hvor mange læger støttede tyskerne? - hvad gjorde de? - hvorledes blev de straffet? - og hvordan gik det dem senere hen? Lægernes unationale handlinger afveg ikke fra unationale handlinger i befolkningen i øvrigt. Bogen giver derfor også et generelt

billede af retsopgørets forløb.

Umiddelbart efter befrielsen startede retsopgøret, dels ved offentlige domstole, dels ved en nyoprettet ekstraordinær tjenestemandsdømstol og en ekstraordinær undersøgelseskommission. Retsgrundlaget var henholdsvis et tillæg til straffe-

loven og tjenestemandsløven. Minimumsstraffen for krigsdeltagelse blev sat til 4 års fængsel (ændret til 2 års fængsel i 1946) og frakendelse af almen tillid.

Desuden startede der et internt opgør i 179 foreninger, organisationer og firmaer. Lægeforeningen, der fandt, at straffelovs-tillægget ikke var gennemgribende nok, ønskede at markere, at man tog afstand fra enhver unational handling - også handlinger, der ikke var strafbare efter de nye love.

Æresretterne handlede og dømte efter egne love og regler. Undertiden var der tilknyttet en juridisk dommer, men Lægeforeningens æresret bestod udelukkende af egne medlemmer. Der er tidligere kun foretaget en enkelt dybtgående undersøgelse af, hvorledes de interne æresretter handlede og dømte. (Arne Hardis: Æresretten - Dansk forfatterforening og udrensningen af de unationale 1945-52).

Lægeforeningens æresret blev oprettet den 27. maj 1945. Hovedbestyrelsen indhentede oplysninger fra Centralkartoteket (oprettet i 1944, hvor alle anonymt kunne indberette personer, som man fandt unationale), og fra nazistiske registre, desuden blev Lægerekredsforeningerne pålagt at indberette »ikke blot graverende, men også mindre tilfælde af unational optræden under besættelsen«.

Bogen giver en beskrivelse af forløbet i de i alt 114 sager, som Lægeforeningen samlede. Hvoraf sønderjyske læger udgjorde ca. en fjerdedel og over halvdelen af dem, der blev idømt fængselsstraf.

I det følgende gives overvejende et kort sammendrag af de sønderjyske sager.

Offentlige sager

På landsplan startede 36 af de indberettede lægesager ved en offentlig instans. De forløb og blev pådømt på samme måde som alle øvrige offentlige sager. Tretten blev idømt fængselsstraf og frakendt almen tillid for 5 år. Det betød,

at de bl.a. mistede deres lægeautorisation og administrativt blev ekskluderet af Lægeforeningen.

Syv af de dømte havde gjort tjeneste i Waffen-SS. Kun 4 blev dømt - 1 faldt på Østfronten, Frits Clausen døde før domsafsigelse, og Carl Værnet, der havde udført hormonforsøg på Kz-fanger i Buchenwald, flygtede til Sydamerika. Under retsopgøret påstod de dømte, at de udelukkende havde gjort fronttjeneste. Da deres tjenesteforhold i SS ikke blev undersøgt nærmere, blev de idømt mellem 1½ og 4 års fængsel og frakendelse af almen tillid udelukkende på baggrund af deres egne oplysninger. Tyske militærarkiver afslører imidlertid, at 2 i perioder havde været tilknyttet SS-Führungsamt, amtsgruppe D, der var ansvarlig for forholdene i Kz-lejrene. Den ene havde yderligere i 2 år været tilknyttet Himmlers Lebensbornprojekt, der bl.a. omfattede kidnapning af arisk udseende børn i de besatte lande. De børn, der efter en lægeundersøgelse opfyldte de ariske krav, blev bortadopteret til SS-familier i Tyskland, de øvrige blev ført til Kz-lejre. Den anden havde skaffet materiale til de tyske nedkølingsforsøg udført på Kz-fanger.

SS og ledelsen af det tyske mindretal lagde et stort pres på mindretallet for at få dem til at melde sig på en tysk session. Efterhånden som flere og flere faldt, frygtede ledelsen, at mindretallets indflydelse i Sønderjylland ville blive reduceret. Man oprettede derfor et hjemmевærns-lignende uniformeret korps, Zeitfreiwilligen Dienst, der sorterede under Værnemagten. Korpsset skulle fungere som vagtværn i tilfælde af krigshandlinger i Sønderjylland og derved frigøre tyske soldater til fronttjeneste. Lederen af det tyske naziparti (NSDAP-N), Jens Møller, blev bemyndiget til at erklære personer, der blev kendt krigsduelige på sessionen, for »unabkömmlich« (uundværlige i hjemstavnen). I stedet kunne de så melde sig til Zeitfreiwilligen Dienst.

Ti mindretalslæger meldte sig til korpset. Otte blev idømt mellem 8 måneder og 4 års fængsel og frakendt deres lægeautorisation. Efter udstået fængselsstraf ernærede de fleste sig ved tørvegravning og landbrug.

Fængselsstraffen på 4 år blev givet til én, der ud over at have været medlem af korpset, havde angivet en ung mand, der var indsat i Frøslevlejren, og som efterfølgende blev ført til en tysk Kz-lejr. Lægen blev prøveløsladt i 1948, men gen erhvervede først sin autorisation i 1951.

Fire læger havde haft en ledelsesmæssig funktion i det danske naziparti, DNSAP. Den mest kendte er Frits Clausen, der var leder af partiet fra 1933 til 1944. Frits Clausen blev under besættelsen og de følgende år opfattet af de fleste som et fordrukkent, intelligensmæssigt afstumpet menneske uden evner som politiker. Efter arkiverne fra besættelsen er blevet tilgængelige, er synet på ham til en vis grad blevet ændret.

Der er ingen tvivl om, at Clausen var nazist, men samtidig var han stærkt dansksindet. Han ønskede at oprette et Danmark efter nazistisk mønster i et selvstændigt Danmark uafhængigt af Tyskland. Clausen lå i konstant strid med SS og navnlig med den tyske rigsbefuld-mægtigede, Werner Best. Dette førte til store interne problemer i partiet, hvor andre fremtrædende medlemmer ønskede et tættere samarbejde med tyskerne.

For at komme ud af problemerne meldte Clausen sig i 1943 til Waffen-SS. Under tjenesten på et lazaret i Minsk blev han anklaget for et umådeholdent spiritusforbrug og forulempelse af det kvindelige personale. Han fik ordre til at lade sig indlægge til alkoholafvænnning på et hospital i Würzburg, hvor mistanken om et alkoholproblem blev afkræftet. Blandt

Plakat med Frits Clausen som leder af DNSAP - i modsætning til andre plakater med Frits Clausen indeholder denne plakat nazisymboler

historikere er der i dag almindelig enighed om, at Werner Best havde en finger med i spillet i misbrugsanklagen. Best ønskede ikke, at Clausen kom tilbage til Danmark. Clausen nedlagde hvervet som partifører i maj 1944, men rygter om alkoholmisbruget blev sammen med talrige andre rygter efterhånden en stor belastning for partiet, og i november 1944 blev han ekskluderet af DNSAP.

Frits Clausen blev varetægtsfængslet den 5. maj 1945 og ekskluderet af Lægeforeningen i juni 1946. Han døde den 5. december 1947, samme dag som anklageskriftet mod ham blev færdigt, og han blev således aldrig dømt.

Opgøret i Lægeforeningen

Alle 114 indberetninger til Lægeforening-

en blev gennemgået af et udvalg bestående af 3 personer (primært offentligt anlagte sager blev først taget op til behandling, når den offentlige sag var afsluttet). Efterfølgende udarbejdede udvalget en indstilling til hovedbestyrelsen med forslag til det videre sagsforløb. Graverende sager blev videresendt til æresretten, mindre graverende og bagatelagtige sager blev færdigbehandlet af hovedbestyrelsen, evt. med en misbilligelse.

Æresretten, hvis retsgrundlag var foreningens eksisterende love og vedtægter, havde 2 sanktionsmuligheder - eksklusion og misbilligelse. En eksklusion var tidsubegrænset og udelukkede - på grund af en eksklusiv aftale mellem Lægeforeningen og De samvirkende danske sygekasser - vedkommende fra at praktisere for sygekasserne. Genoptagelse i foreningen krævede en ansøgning. En misbilligelse havde ingen erhvervsmæssig konsekvens, men fik ofte store personlige konsekvenser, idet vedkommende som regel blev totalt isoleret i den kollegiale kreds.

Hovedbestyrelsen færdigbehandlede selv 60 uberettigede eller bagatelagtige sager - 18 blev afsluttet med en misbilligelse, der blev offentliggjort i Ugeskrift for Læger, 42 blev henlagt uden påtale. Mange af de henlagte sager var forårsaget af personlige uoverensstemmelser med patienter eller kolleger. 11 henlagte sager vedrørte mindretalslæger. To havde i 1937 under en ferie i Frankrig skrevet i en gæstebog: »Så længe der er uenighed og mangel på tiltro mellem folkene, vil der være krig. Nu har vi føreren. Heil Hitler«. Begge havde været fuldt dansk loyale under besættelsen.

32 sager blev afgjort ved Æresretten. På landsplan blev 12 (de fleste på grund af civilarbejde for tyskerne), ekskluderet af Lægeforeningen. Derudover var 13 tidligere blevet administrativt ekskluderet på grund af en fængselsdom, 16 blev meddelt en misbilligelse, og 4 blev frikendt.

Bestyrelsen var usikker på, hvorledes mindretalsagerne skulle behandles. Man indhentede derfor udtalelser om mindretalsforholdene fra en særlig sagkyndig dommer og fra offentlige instanser. Konklusionen blev, at mindretalsmedlemmer, der var danske statsborgere, havde samme nationale pligter som andre danske statsborgere, men ved nationale forseelser kunne tilhørsforholdet til Tyskland til en vis grad anses for en formildende omstændighed. Unødig omgang med besættelsesmagten blev i almindelighed betragtet som en unational handling, men blev ofte accepteret i mindretalsammenhæng.

Ca. 20% af de praktiserende læger i Sønderjylland tilhørte det tyske mindretal. De fleste var medlem af det tyske naziparti, NSDAP-N, men en del tog afstand fra nazismen, og enkelte støttede endda modstandsbevægelsen. Dansk-sindede læger i regionen tog klart afstand fra nazismen, og kun ganske få sluttede sig til det danske naziparti, DNSAP.

Den Sønderjyske Lægekredsforening ønskede en grundig udrensning af unationale medlemmer i regionen. Medlemmerne blev derfor pålagt at udfylde et skema med over 120 spørgsmål om deres nationale holdning og optræden under besættelsen - til stor utilfredshed blandt de dansk loyale mindretalslæger, der følte sig uretmæssigt mistænkt.

Civilarbejde for besættelsesmagten

Civilarbejde var ikke strafbart efter straffelovstillægget, men Lægeforeningen betragtede det som en unational handling, idet der derved blev frigjort tyske læger til krigstjeneste. 14 danske læger (heraf 3 tilhørende det tyske mindretal) havde udført civilt lægearbejde for tyskerne i Tyskland (11) eller Norge (3). De fleste havde søgt arbejdet som følge af arbejdsløshed, enkelte var tydeligt tysksindede, andre havde aldrig givet udtryk for tyske sympatier. Heraf blev 7 ekskluderet af

Lægeforeningen, 5 blev meddelt en alvorlig misbilligelse og 2 slap for påtale.

Tre civilarbejdere, der efter befrielsen nedsatte sig i en praksis i Sønderjylland, blev tvunget bort fra landsdelen, fordi Den Sønderjyske Lægekredsforening nægtede at optage dem som medlem. Kredsforeningen havde en særskilt eksklusivaftale med Centraludvalget for de Sønderjyske Sygekasser, der krævede, at lægen, ud over at være medlem af Den Almindelige Danske Lægeforening, også skulle være medlem af lokalforeningen for at praktisere for sygekasserne i regionen - en regel, der ikke var gældende i det øvrige land.

Den ene sag udviklede sig til en bitter strid og stærk uro i lokalbefolkningen. En læge, der var blevet ekskluderet af Lægeforeningen på grund af civilarbejde i Tyskland, købte kort tid efter hjemkomsten til Danmark en praksis i Tinglev. Kredsforeningen nægtede imidlertid at optage ham som medlem, og patienterne skulle derfor selv betale for konsultationer hos ham. Han blev hurtigt en afholdt mand på egnen og fik efterhånden en del patienter. I 1947 blev han genoptaget i Lægeforeningen, men kredsforeningen nægtede fortsat at optage ham.

Ud over den nye læge havde byen en læge, der tilhørte det tyske mindretal, men skønt han havde været dansk loyal under besættelsen, ønskede flere danske borgere ikke at konsultere ham. Den lokale landbetjent skrev derfor til Lægeforeningen, at der »kun er adgang til en tysk Læge eller en svigagtig Læge i Byen«. Foreningen indrykkede herefter en annonce i Ugeskrift for Læger om, at der var gode praksismuligheder to steder, fordi befolkningen manglede lægehjælp.

En dansk sønderjyde, der havde praksis i Jylland, ville gerne tilbage til landsdelen. En række patienter, der konsulterede den nye læge, lovede at søge over til ham, hvis han flyttede til byen. Han solgte herefter sin praksis i Jylland og nedsatte

sig i Tinglev, hvor han blev fanget mellem to skarpe fronter - ikke mellem dansk- og tysksindede, men mellem de der var for, og de der var mod landbetjenten. De fleste, der havde lovet at søge over til ham, glemte løftet, og han fik meget svært ved at klare sig økonomisk.

Den »svigagtige« læge søgte flere gange om optagelse i kredsforeningen, men fik hver gang afslag, og kollegerne i kredsen chikanerede ham på forskellig måde. På et mæglingsmøde i 1947 blev det aftalt, at den nyttilflyttede læge skulle købe den uønskede læges praksis, og denne købte herefter en ny praksis i Nordjylland. Den uønskede tilhængere ville imidlertid ikke acceptere denne løsning, de krævede, at aftalen skulle forkastes. Et tremandsudvalg henvendte sig til socialministeriet. Ministeriet betegnede byen som en hvepserede, men kunne ikke gøre noget ved sagen.

Internerer

De første uger efter befrielsen blev knap 22.000 personer anholdt og interneret af modstandsbevægelsen. Ca. to tredjedele blev løsladt uden påtale efter kort tid. Efter den 13. maj, hvor politiet atter trådte i funktion, blev yderligere ca. 12.600 anholdt og interneret.

Det store antal interneringer betød, at det tidsmæssigt ikke var muligt at fremstille de frihedsberøvede for en dommer indenfor 24 timer. Regeringen ønskede, at alle anholdte skulle behandles efter danske retsregler. Det var derfor meget belejligt, at det var modstandsbevægelsen og ikke politiet, der foretog de første anholdelser. Disse sorterede til stadighed under modstandsbevægelsen og blev først fremstillet for en dommer efterhånden som der var plads i systemet. Mange var således interneret i flere måneder. Alle, der blev anholdt af politiet efter den 13. maj, blev fremstillet for en dommer indenfor 24 timer.

Tyve sønderjyske læger (ca. 20% af samtlige læger i regionen), der helt overvejende tilhørte mindretallet, blev anholdt af modstandsbevægelsen og interneret i Fårhuslejren. Nogle blev løsladt efter få dage, men mange var interneret i flere måneder, inden de blev fremstillet for en dommer og evt. varetægtsfængslet.

Allerede i efteråret 1945 stod det klart, at afviklingen af retsopgøret ville trække længere ud end forventet. Folketinget vedtog derfor i december 1945 en lov, der gav mulighed for at løslade varetægtsfængslede midlertidigt, såfremt den forventede fængselsdom ikke overskred den tid, der var forløbet under varetægtsfængslingen.

I maj 1946 klagede Den Sønderjyske Lægekredsforening til hovedbestyrelsen over, at 4 fængslede læger var blevet løsladt og havde genoptaget deres praksis. En forespørgsel til Justitsministeriet bekræftede, at dette var i overensstemmelse med loven. Frakendelse af lægeautorisationen var først gældende fra den dag, dommen var endelig. Klagen skyldtes ikke blot manglende kendskab til loven, men også manglende kendskab til reelle forhold i de enkelte sager. En af sagerne var afgjort allerede i juni 1945 med tiltalefrafald. De øvrige havde været varetægtsfængslede i 1 år.

Resocialisering

I løbet af 1946 bredte der sig en mildere holdning til landssvigerne blandt politikerne og i befolkningen. Også i Lægeforeningen begyndte man at drøfte, hvorledes de ekskluderede medlemmer kunne blive resocialiseret. I 1947 blev det besluttet, at ekskluderede medlemmer kunne genoptages i foreningen med begrænset medlemsret. De måtte her efter praktisere for sygekasserne, men havde i øvrigt ingen rettigheder i foreningen. »Man ville ikke være i stue med dem«. I Sønderjylland var det dog stadig et krav, at vedkommende blev accepteret fra kredsforeningen.

Denne ordning var gældende indtil 1950. Herefter kunne alle ekskluderede læger, der havde generhvervet autorisation, efter ansøgning, blive genoptaget i foreningen med fuld medlemsret. Enkelte offentligt dømte, der stadig var frakendt autorisation, måtte vente. Den sidste sønderjyske læge blev genoptaget i 1951.

Sammenfattende blev således 114 danske læger anklaget for unationale handlinger efter besættelsen. 25 blev ekskluderet af Lægeforeningen - 13 på grund af en fængselsdom, 12 efter en afgørelse ved foreningens æresret - og 33 blev meddelt en misbilligelse på grund af unational optræden under besættelse.

Andreas C. Johannsen: Født 1938. Medicinsk embedseksamen (1967), speciallæge i diagnostisk radiologi. Overlæge ved røntgenafdelingen, Sønderborg Sygehus (1978-2001) og efterfølgende konsulent ved samme afdeling (2001-2004).

1993 medstifter af Museet ved Sønderborg Sygehus. Formand 1993-2014.

1992 tildelt Schlesiens Medicinske Akademis Æresmedalje. Universitetet i Katowice, Polen.

2000 tildelt Palle Franks mindelegat. Dansk Radiologisk Selskab. Tidsskriftsartikler om medicinske (gynækologiske og radiologiske) emner samt medicinhistoriske artikler om sønderjyske forhold.

Medforfatter til »Sønderjyske Soldater - Kasernen i Sønderborg 1907-2014«. Red. Carsten Porskrog Rasmussen, René Rasmussen og Axel Johnsen. Hist. Samf. F. Als og Sundeved og Museum Sønderjylland-Sønderborg Slot.

2015. Forfatter til: »Danske læger under nazismen«. Gyldendal 2016.

En ung iværksætter i Hjerpsted

Jesper Nissen
i samtale med
Lis Mikkelsen

Jeg tager mine kunder

ALVORLIGT

Jeg vil nemlig gerne beholde dem ”

Langt ude på landet

Firmaet WNB ligger langt ude på landet. Så langt ude, at man tror, man er kørt forkert. På den velholdte gårdsplads til en marskgård ved Hjerpsted er der skilte, der viser mod et skiltefirma og firmaet WNB.

Firmaet ligger tilbagetrukket så at sige på gårdens bagside. Her er der en noget slidt udseende lastbiltrailer. Man kommer op til traileren ad en trappe lavet af gamle, brugte betonspalter fra gulvet i en svinestald. Trappen ser lidt hjemmelavet ud. Det er ikke til at se, at containeren rummer værdier for millioner.

Langs ladebygningen er der en lang containerbygning, hvor et nyt skilt viser, at man er på rette vej. Der er ikke noget prangende over firmaet WNB-gruppen. Ejeren af firmaet hedder Jesper Nissen og er bare 22 år. Det er utroligt at tænke på, at så ungt et menneske har nået så meget i sit liv. I pessimistiske stunder kan man som ældre godt spekulere på, om de unge kan bevare velfærdssamfundet, så der stadig vil være pension til folkepensionisterne. Når man har truffet Jesper Nissen, stiger troen på fremtiden. Det hele skal nok gå.

Den unge iværksætter tager imod. Kontoret har arbejdsplads til fire, men der er

kun to på arbejde den dag. Det er Jesper og hans kæreste Lea.

Begyndelsen var hjemmesider

Jesper Nissen fortæller: »Firmaet er startet i 2010. Da var jeg kun 15 år. Jeg gik i skole først i Sdr. Sejerslev og derefter på Digeskolen i Højer. Jeg kan ikke sige, at jeg var glad for at gå i skole. Jeg blev mobbet, så jeg havde masser af tid hjemme for

Jesper på trappen til containeren

mig selv. Tiden brugte jeg på computere. Min fætter Morten var 3 år ældre end jeg og også bidt af en gal computer. Han boede i Løgumkloster, og jeg har tilbragt masser af timer sammen med ham, mens vi sad og makkede med computere. Vi kom vældig godt ud af med hinanden på trods af aldersforskellen.

Jeg har aldrig tvivlet på, at jeg en dag ville få mit eget firma. Det har ligesom ligget i luften, at det var sådan, det skulle være. Da jeg tog på efterskole i 9. klasse, sagde min klasselærer på Digeskolen til mig: »Husk lige at sige til, når de begynder at skrive om dig i aviserne.« Han sagde det i spøg, men jeg tror, han troede på mig. Jeg kom på Nordborg Slots Efterskole, hvor jeg gik på Sciencelinjen. Der skulle der også være computerundervisning, men jeg lærte nu ikke noget nyt der. Alligevel var jeg glad for mit efterskoleophold.

Jeg var begyndt så småt at lave hjemmesider for folk. Det var nærmest vennetjenester, hvor jeg fik en skilling for det, men der var ikke tale om et regulært arbejde. Folk stak mig 500 kr., når jeg havde lavet en hjemmeside for dem. Jeg syntes, det var sjovt, og det var meget let for mig.

Uddannelse

Jeg har altid interesseret mig for computere og har lært mig selv det meste. Jeg var en kort tid i lære som IT-supporter i Esbjerg, men jeg så hurtigt, at jeg kunne meget mere end det, jeg lærte der, så jeg afbrød lærekontrakten. Jeg tog i stedet 1½ år på Hansenberg i Kolding og blev færdig med grundforløbet som web-integrator. Jeg fik 12 for mit afgangsprøve. Da Sydenergi lagde fibernet ind herude hos os, fik jeg de muligheder, der skulle til, for at lave en forretning.

Hvordan kan man se dansk TV i udlandet?

Min fætter Morten havde været inde på nogle udenlandske chatfora. Der havde han set, at der var flere, der spurgte om, hvordan man kunne se dansk TV på nettet, når man boede i udlandet, eller når man var på ferie i udlandet. Vi købte en gammel computer og fik den installeret på fars loft. Vi lod TV-signalerne gå gennem computeren og videre til computere i udlandet. Denne vpn-forbindelse solgte vi til nogle af dem, der havde spurgt på chatforummet.

Vi kunne se, at der var forskellige steder, hvor der var et potentielt publikum. Det gjaldt fx på Solkysten og i Tyrkiet. Jeg fik fremstillet nogle roll-ups og rejste til Solkysten og præsenterede produktet. Samtidig reklamerede vi i »Solkysten«, som er et blad, alle danskerne i Sydspanien får. Det viste sig at være en god måde at sælge på. Når man møder kunderne ansigt til ansigt, er det nemmere at skabe en god forbindelse. I 2014 tilbragte jeg en stor del af min tid på rejse på Solkysten.

WNB

Firmaet kaldte vi WNB. Det står for Wehmeyer, Nissen og Bork. Wehmeyer var en fyr, vi samarbejdede med, Nissen er mig og Bork er min fætter Morten. Wehmeyer trådte ud af firmaet efter et stykke tid, og nu er der kun Morten og mig tilbage. Vi ejer hver 50% af firmaet. Selv om der kun er os to, har vi bibeholdt navnet.

Min fætter tog uddannelse i Århus som it-ingeniør, men vi kommunikerede på nettet. Han bor i Århus i dag, men det er ikke et problem. Vi sparrer godt med hinanden og kan støtte hinanden i det meste, også selv om han ikke bor i nærheden.

Reklame for dansk TV i udlandet. Den viser en dansk flag og teksten: 'FRA 49,99 KR. PR. MÅNED SE DANSK TV I UDLANDET VIRKER I ALLE LANDE'. Der er også en liste over fordele: 'Hurtig oprettelse', 'Gratis oprettelse', 'Vælg den periode du ønsker', 'Dansk-talende kundeservice'. Nederst er der tre ikoner: et gear, et tv og en stjerne.

Reklame målrettet til danskere på Solkysten

Jeg kunne selvfølgelig ikke leve af det i begyndelsen, men jeg boede hjemme hos mor og far, og vi havde købt en gammel lastbiltrailer som det første kontor. Den har vi stadig i dag. Det var begrænset, hvad det kostede at starte op. Der var selvfølgelig mange ting, vi skulle undersøge. Vi spekulerede på, om det var lovligt at gøre, hvad vi gjorde. Vi kontaktede en advokat, der undersøgte sagen for os. Vi sælger ikke et TV-signal. Vi sælger bare forbindelsen til det. Og det må man godt.

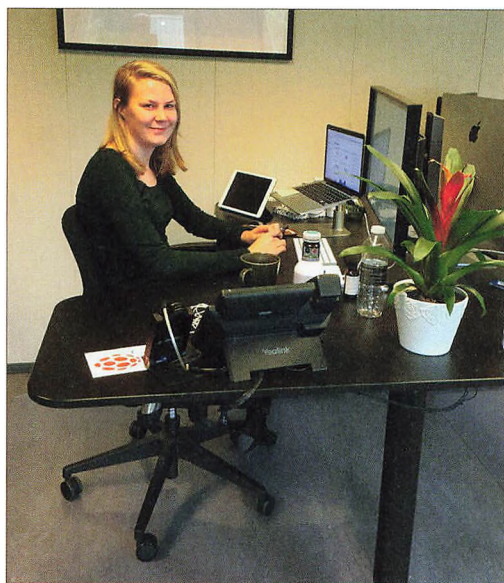
Kunder i 125 lande

I dag har vi kunder i 125 forskellige lande. Nogle steder har vi rigtig mange kunder, andre steder kun enkelte. Vi ekspederer 50-60.000 ordrer på et år. Det er forretningens mål, at det skal være så nemt som muligt. Alt det, der kan køre automatisk, gør det. Mange af vore kunder tilhører den generation, der ikke har haft computere fra opvæksten, så de skal ikke tage stilling til en hel masse teknisk. Deres abonnement skal bare køre.

Vort firma leverer udelukkende til danskere, så al telefonsupport foregår på dansk. Det er der mange af vore gamle kunder, der rigtig godt kan lide. Jeg prøver i det hele taget altid at tage kunderne alvorligt. Hvis ikke kunderne er tilfredse, har vi ikke noget firma.

Abonnementsprisen for at tage dansk TV i udlandet er meget lav. Den enkelte kunde betaler kun 60 kr. om måneden. Når systemet er indkøbt, passer det sig selv. Der er et par konkurrenter på området her i landet, men vort koncept er simplet, nemmere og enklere end konkurrenternes. I udlandet er der mange, der leverer den vare, vi leverer. Vi har overvejet, om vi skulle oprette en server i Tyskland og i England. Jeg har været i England for at se på muligheder. Foreløbig holder vi os til Danmark.

Jeg ærgrer mig over, at jeg ikke koncentrerer mig om at lære tysk i folkeskolen.

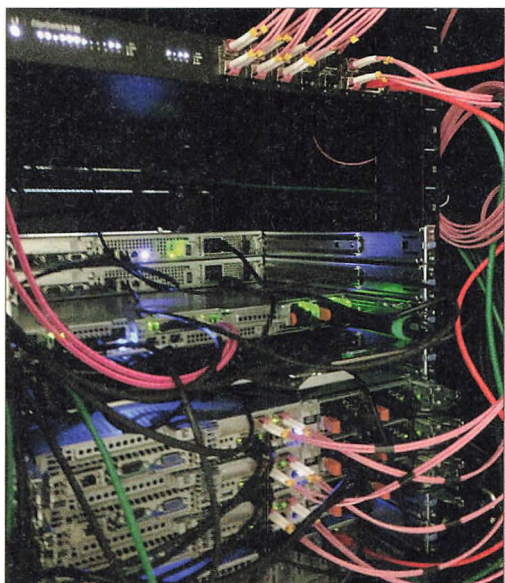
Lea på kontoret

Det troede jeg ikke, jeg ville få brug for. I dag ville jeg gerne have behersket tysk ud over det niveau, hvor man bestiller en øl på en restaurant. Mine dårlige tyskkundskaber er en af grundene til, at jeg ikke prøver at oprette en forretning i Tyskland.

Kostbart udstyr

Det hele foregår automatisk, og serverne passer stort set sig selv. Jeg er som sagt meget omhyggelig med min kundepleje. Jeg ved, at hvis TV-signalet svigter bare i 10 minutter, er der kunder, der søger andre muligheder. Alfa og Omega er derfor, at min leverance er stabil. Mit system må ikke gå ned. Jeg har to af alt. To computere – to sæt reservebatterier, der træder til i tilfælde af strømsvigt. Jeg har søgt at sikre mig på alle måder. Svigter strømmen, har jeg batteribackup til en halv time. Svigter også batterierne, har jeg en generator, der kan gå i gang. Man må både gå med livrem og seler.

Jeg har heldigvis aldrig haft brug for generatoren. Den startes en gang om måneden, så jeg er sikker på, den kører, men der har aldrig været brug for den.

Mange ledninger at holde styr på

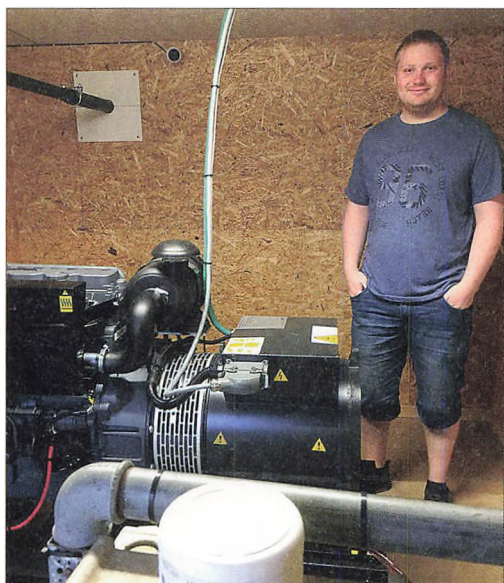
Jeg har brug for en enorm datakapacitet. En overgang var jeg på den server, der betjener Højer by, men i dag bruger jeg mere datakraft end Højer by tilsammen, så jeg har fået min egen server.

Serveren er sikret efter alle kunstens regler. I dag er man meget sårbar, hvis ikke systemet er sikret mod både fysisk indbrud og datahacking. Jeg har sikret mig fysisk på alle måder. Det, der udefra ligner en almindelig lastbiltrailer, er forficeret og sikret mod indbrud. Der er videoovervågning, sikkerhedsalarmer og alle mulige sikkerhedsforanstaltninger installeret. Der er nogle, der forsøger at hacke os hver dag. Det kan være konkurrenter, der prøver at overbelaste vort net, men vi har datastyrke nok til at stå imod.

Idéer der ikke blev til noget

Når man har mange ideer, sker det, at idéerne ikke kan bære. I 2014 startede vi et teleselskab IP-fon. Vi fik kontor i Tønder og fik ansat personale. Det viste sig ikke at være bæredygtigt, og jeg solgte firmaet, da det havde givet underskud et år.

En anden satsning, der ikke gav overskud, var en større annoncering i Tyrkiet.

Jesper med generatoren

Her har mange danskere lejlighed eller hus, og vi havde satset en del penge på reklamer der. Det faldt lige sammen med urolighederne i Tyrkiet, og mange fastboende danskere i Tyrkiet rejste dengang hjem. Den satsning fik vi ikke noget ud af. Men sådan er det. Nogle gange vinder man, og nogle gange taber man.

Totalløsninger for store firmaer

Firmaet laver totalløsninger for forskellige større firmaer. Vi laver fx alt for radio Globus. Vi laver deres hjemmeside, og alle deres programmer ligger tilgængelige på vores server. Det er sådan en slags totalentreprise.

I øjeblikket er vi i gang med et administrationsprogram for et firma, der laver måltidskasser. Programmet skal kunne vise, hvilke kunder, der skal have hvilke kasser, hvilke råvarer der skal købes ind til kasserne, og hvilke ting der skal være i hver enkelt kasse. Det er et spændende projekt, der tager et par måneder at gøre færdigt. Vi laver det præcist, som firmaet vil have det.

Man skal altid være lidt foran konkurrenterne, og det er et marked, hvor der

sker rigtig meget. I de første år brugte vi en del penge på annoncer, men det gør vi ikke mere. Nu reklamerer vi på nettet, og facebook er en fantastisk mulighed for at få sit produkt ud til folk.

Totalreklame

Den gård, vi bor på, har været mine bedsteforældres. Min far har drevet gården og også kørt som lastbilchauffør. Min mor har en virksomhed som zoneterapeut. Mine to yngre brødre bor også hjemme. Jeg er født her, og her føler jeg mig hjemme. Vi hjælper hinanden i familien, og det er en god ting, synes jeg.

Min far havde lyst til at prøve noget andet end at køre lastbil, så da DK-Vest Totalreklame i Højer blev til salg, købte far og jeg det sammen. Vi indrettede den gamle grisestald til værksted, og nu laver vi skilte og reklamer her. Far og mor arbejder begge på deltid i firmaet, og jeg hjælper til med regnskabet. Jeg kan godt lide, at det hele ikke går op i computere, men at der også er lidt praktisk arbejde ind imellem.

Hvad kræver det at være entreprenør?

Hvis man vil drive en virksomhed, kræver det, at man har idéer og gåpåmod. Men det kræver også, at man er god til beregninger og kalkulationer. Vi har hele tiden sat tæring efter næring i firmaet. I begyndelsen havde vi ingen penge. Vi fik en kassekredit i banken på 80.000 kr., da vi begyndte. Banken må have troet på os. Jeg har heldigvis aldrig haft brug for at røre kassekrediten, men det var godt at have i baghånden.

I dag er vi i stand til at finansiere det hele selv. Vore servere er dyre. Jeg har investeret i et solcelle-anlæg, så vi leverer noget af strømmen selv. Vores sidste investering er generatoren, der kom til at koste 200.000 kroner. Den er placeret i en bygning for sig selv.

Fra reklame- og skiltefirmaet

Jeg har ikke de store personlige behov og har i perioder ikke fået løn. Jeg bor stadig i mit værelse inde hos far og mor i stuehuset. Det meste af tiden er jeg herude på kontoret, så jeg føler ikke trang til at lave om på det.

Skal man drive en succesfuld forretning, må man også have forstand på regnskab. Min fætter Morten er rigtig dygtig til den del af det, og det er ham, der har stået for regnskabet i firmaet. Morten er min sparingspartner og min gode ven. Vi har aldrig haft et problem, vi ikke kunne løse i samarbejdet, og det er meget værd.

I dag er jeg 22 år og jeg føler, at jeg allerede har gjort mange erfaringer, som kan komme mig til nytte senere i livet.«

De forsvundne feriebørn

Artikler
og digte

Af Marianne Brink Asvig Iversen

Klar til afrejse - gruppebillede af de sydslesvigske ferieborn i 1954. Foto: Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig

Ved et tilfælde fandt jeg noget, som endte med at blive mit hjertebarn. Det var en næsten 100-årig tradition, som på daværende tidspunkt ikke var blevet undersøgt eller nedfældet. Derfor satte jeg mig for at gøre netop det. Nedenstående er et lille skriv om, hvordan jeg kom på idéen, og hvad undersøgelsen bevidnede. Undersøgelsen handlede om sydslesvigske børns ferierejser til Danmark i perioden 1949-74.

Da jeg som kommende historiker skulle vælge, hvad mit speciale skulle omhandle, havde jeg tanker om at skrive noget lokalhistorisk. Jeg ville undersøge artikler i lokalavisen før, under og efter Anden Verdenskrig, så jeg besøgte arkivet i Brørup, da jeg er bosiddende i området. Det viste sig, at den daværende lokalavis ikke indeholdt artikler, men kun reklamer, så den idé blev kasseret, før den havde

fået fodfæste. På arkivet kom jeg i snak med en ældre herre, som havde mange gode og interessante historier om netop lokalområdet.

Han fortalte blandt andet, at da han var barn, havde han og familien haft sydslesvigske børn boende i ferierne. Han havde overvejet at skrive lidt om hans oplevelser, men var ikke rigtig kommet i gang endnu. Jeg forlod arkivet med feriebornene i tankerne og måtte med det samme hjem og undersøge, hvad jeg kunne finde om dem. Efter flere ugers søgen på bibliotekerne og kontakt til forskellige arkiver opdagede jeg, at de sydslesvigske børns ferier i Danmark ikke var blevet bogført. Der var ikke lavet noget samlet værk om feriebornenes oplevelser, og arkiverne havde kun sparsomt materiale om dem.

Arbejdet med at finde frem til kilderne

Jeg tog derfor beslutningen om, at jeg skulle være med til at nedfælde i hvert fald dele af de sydslesvigske børns ferierejser til Danmark. For at begrænse omfanget at mit speciale, måtte jeg indskrænke mig til perioden 1949-74. Jeg ville gerne have krigsårene lidt på afstand, og kildematerialet på arkiverne var desuden meget sparsomt fra de tidligere år.

Da der ikke var tilstrækkeligt kilde-materiale på arkiverne, besluttede jeg mig for at få kontakt med de førstehåndskilder, som stadig var tilgængelige, nemlig de tidligere ferieborn. Jeg begyndte at udarbejde et spørgeskema, som jeg kunne sende til dem og også til de tidligere ferieværter. For at komme i kontakt med tidligere ferieborn og værter, lavede jeg opslag i diverse grupper på Facebook og sendte spørgeskemaer til dem, som henvendte sig til mig herefter.

Jeg fik med hjælp fra arkiv-og forskningschef, Mogens Rostgaard Nissen, en fin artikel i Flensborg Avis, som virkelig

satte gang i ilden og gav stor respons fra tidligere ferieborn. Flensborg Avis' tillægsblade »Fokus« og »Kontakt« bragte også en lille artikel og en notits om forskningsarbejdet, hvilket også var med til at sprede budskabet og få skabt kontakt med feriebornene. Jeg fik sågar en fantastisk hjælp i den tidligere leder af feriebornkontoret, Alfred Mejenborg, som hjalp med at udskrive spørgeskemaer syd for grænsen, få dem udfyldt af feriebornene og levere dem til mig i Brørup.

DR P4 Syd fik også nys om mit forskningsarbejde, så de valgte at interviewe mig i radioen og lægge en lille film op på deres Facebookside med billeder af tidligere ferieborn. Det gav god omtale og førte også til flere mails fra sydslesvigere og tidligere ferieværter, som gerne ville have spørgeskemaet tilsendt. Jeg endte med at udsende 141 spørgeskemaer, og jeg fik 104 retur, hvoraf de 19 er fra tidligere ferieværter. Jeg var tilmed så heldig også at få tilsendt gamle julekort, som nogle af børnene havde modtaget fra deres plejefamilier, og enkelte sendte tidligere skrevne beretninger om deres ophold.

Udover spørgeskemaerne lavede jeg også tre interviews bl.a. med et tidligere ferieborn, Inge Grümser, som senere i livet også var ledsager på ferierejserne. Jeg interviewede også manden, som gav mig idéen til undersøgelsen, Andreas Bruun, som var værterbror, samt Eberhart von Oettingen og Sally Flindt-Hansen fra Feriekontoret, som kunne give mig indsigt i den organisatoriske del af ferierejserne.

De første sydslesvigske ferieborn

En stor del af de ældre sønderjyder kender til de sydslesvigske ferieborn. Mange har formentlig haft kontakt med et ferieborn fra Sydslesvig på den ene eller den anden måde. Ordningen startede efter Første Verdenskrigs afslutning, hvor nøden var stor blandt den sønderjyske

Afgang fra
Flensborg
station i 1949.
Foto: Dansk
Centralbibliotek
for Sydslesvig.

befolkning, som på daværende tidspunkt tilhørte Tyskland. Derfor gik foreningerne Komiteen for Sønderjyske børns Landophold og De Danske Menighedsplejer sammen for at hjælpe de nødlidende børn i Sønderjylland.

Børn fra både danske og tyske familier blev sendt på ferierejser i Danmark, man så hverken på nationalitet eller sindelag. Det ændrede sig i 1920, da Sønderjylland igen blev en del af Danmark. Nu var det kun børn fra de danske børnehaver eller de danske skoler, som blev tilbudt en ferierejse til landet. I 1920 blev Komiteen for Slesvigske Børns Ferierejser oprettet, og der blev samtidig etableret lokal-komiteer over hele Danmark, som skulle hjælpe med at få børnene placeret hos danske familier.

Komiteen for Slesvigske Børns Ferierejser fortsatte i de efterfølgende mange år med at sende børn på ferie i Danmark. Det eneste år, hvor ferierejserne blev aflyst, var i 1940, hvor Danmark blev besat af Tyskland. Arbejdet med ferie børnene var blevet hæmmet allerede i starten af 1930'erne pga. nazismen i det tyske, men

feriebørnene fortsatte med at komme til Danmark, uanset om de havde dansk eller tysk statsborgerskab.

Da krigen sluttede i 1945, blev ca. 500 børn sendt afsted til Danmark på sommerferie sidst i august samme år. Sammenlagt blev ca. 27.900 børn sendt til Danmark på ferierejser i årene 1947-49. Nøden var igen stor i Sydslesvig, og danskerne ville endnu engang hjælpe. I 1949 overtog Grænseforeningen arbejdet med ferie børnene, og i dag er det Rejsekontoret v/Dansk Skoleforening for Sydslesvig, som tager sig af ferierejserne.

Feriebørn i perioden 1949 til 1974

Perioden, som jeg beskæftigede mig med, omhandlede ferie børnene, som kom til Danmark fra 1949-1974. Der var dog et lille overlap, da nogle var afsted fra fx 1947-1952 eller fra 1972-1976, og de er selvfølgelig også med i undersøgelsen. Jeg havde udarbejdet et langt spørgeskema, hvor jeg spurgte ind til både nutid og fortid for at få et bredere indtryk af, hvad de sydslesvigske børn fik ud af opholdene på kort og på lang sigt. Det var samtidig

vigtigt for mig at få nedfældet opholdet fra rejsens begyndelse og til kontakten med plejefamilien efterfølgende. Jeg ønskede, at andre, som havde lyst til at vide mere om ferie børnene og deres ophold, havde mulighed for at læse om det.

Stort set alle ferie børn startede rejsen fra Flensborg Banegård. Her fik børnene et skilt om halsen med deres eget navn samt navn og adresse på plejefamilien i Danmark. Så gik turen ellers afsted i tog, som stoppede ved mange stationer, og rejsen blev meget lang for børn, som skulle til fx Nordjylland eller Sjælland. Ferie børnene blev afhentet af deres plejeforældre på de forskellige stationer, og så begyndte sommereventyret.

I min undersøgelse af ferie børnene havde jeg, p.g.a. den forholdsvis store periode, opdelt dem i to grupper. Den første gruppe var dem, som havde været afsted fra 1949-1960, og den anden gruppe var dem, som havde været afsted fra 1960-1974. Og derudover var der gruppen med plejefamilierne.

Som noget af det første blev ferie børnene i spørgeskemaet spurgt om, hvorfor de blev sendt på ferieophold i Danmark. For den gruppe, som var afsted sidst i 1940'erne og først i 1950'erne, var den mest gængse forklaring, at de trængte til noget ordentlig ernæring. Nogle af dem havde også søskende, som havde været ferie børn, og det var derfor blevet en tradition i deres familie, at børnene kom afsted. På den måde havde deres forældre heller ikke så mange munde at mætte og kunne således også give deres børn en god sommerferieoplevelse.

Ferie børnene fra sidst i 1950'erne og 1960'erne kom ikke på samme måde afsted p.g.a. materiel nød, men primært fordi de fortsatte en familietradition, som havde eksisteret i sydslesvigske familier i mange år. Det ses desuden også i antallet af ferie børn sidst i 1940'erne og først i 1950'erne, at nøden har været stor. I 1949 var ca.

10.000 børn på ferierejser i Danmark, mens tallet i den sidste periode, lå på ca. 2.000 ferie børn årligt.

I spørgeskemaerne blev de også spurgt om gode oplevelser, de kunne erindre fra Danmark. Her svarede mange af dem, som havde været afsted i den første periode, at hyggen i de danske hjem med deres plejefamilier, var noget af det bedste, de kunne huske.

De, som kom til en gård i Danmark, fortalte om alle de gode oplevelser med dyrene, og at de fik lov til at hjælpe i marken som en del af den danske familie. Den sidste periodes ferie børn var præget af opsvinget i både den danske og den tyske økonomi, og de havde fokus på gode oplevelser, som fx en tur i Tivoli eller Zoo. Her hører man ikke noget om, at ferie børnene hjælper til hos plejefamilien som i den tidligere gruppe. De, som var på besøg på en gård, skulle ikke deltage i de gøremål, som hørte gården til. De erindrer i stedet om turene i traktoren og leg med de forskellige dyr. Til gengæld er de enige med den tidligere gruppe om, at hyggen med den danske familie var en vigtig del af de gode oplevelser.

De blev også spurgt om de negative oplevelser, men dem var der umiddelbart ikke mange, som kunne erindre nogen af. Der var enkelte i den første gruppe, som nævnte, at de havde hjemve, hvilket var ganske naturligt. Mange af ferie børnene beskrev også, at afskeden med plejefamilien var trist, hvilket de også nedfældede under de negative oplevelser.

Der var kun et ferie barn ud af de knap 90 spørgeskemaer fra ferie børnene, som havde en decideret negativ oplevelse. Hun og hendes søster ankom til destinationen, og måtte her vente på plejemoderen, da hun kom for sent. Herefter viste det sig, at hun egentlig ikke havde plads til pigerne, så de måtte sove i sengen hos hende sammen med hendes hund. På den baggrund ville det tidligere ferie barn ikke

Klar til afgang – bemærk billetterne om halsen. Foto: Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig.

sende sine egne børn afsted på ferieophold til Danmark.

For størstedelen af feriebørnenes vedkommende var deres plejefamilie som deres egen familie. De havde et godt forhold til hinanden, og mange af dem kom gentagne gange til den samme familie. En stor del af plejefamilierne i begge perioder havde også selv børn, som så de nye medlemmer af husstanden som deres søskende.

Kulturforskelle

Selvom Danmark og Sydslesvig ligger lige op og ned ad hinanden, mærkede feriebørnene en betydelig forskel på de 2 lande. De børn, som var afsted lige efter Anden Verdenskrig, bemærkede, at Danmark ikke på samme måde som Sydslesvig var mærket af krigen. Flere af feriebørnene fra denne periode erindrer, at de havde mange flygtninge i området, og at de havde be-

svær med at huse dem alle. De oplevede også en del kriminalitet i Sydslesvig efter krigen, og feriebørnene oplevede at føle sig mere trygge og frie i Danmark.

Forholdet mellem børn og voksne var ligeledes anderledes og knap så formelt, hvilket også kom til udtryk ved, at man i Danmark sagde 'du' til hinanden, og ikke 'De'. Efterkrigstidens børn satte igen fokus på maden, når det kom til forskellene mellem Danmark og Sydslesvig. Mange af dem ankom til landet med halvtomme kufferter, og vendte hjem med nye garderober og mad til familien syd for grænsen.

Feriebørnene fra perioden 1960-1974 noterede sig, at tolerancen og kulturen var anderledes i Danmark end i Sydslesvig. Danmark blev beskrevet som et hyggeligere sted at være, og opdragelsen og forståelsen for unge mennesker var ligeledes forskellig. Her måtte børn og unge gerne deltage, når forældrene havde gæster på

besøg, og tolerancen var anderledes, når det kom til det at få kæresten og rygning. Børn og unge var generelt mere frie, og man så ikke den samme respekt for autoriteter i Danmark som i Sydslesvig.

Fælles for de to perioder gælder, at feriebørnene fandt, at der var store forskelle mellem de to kulturer og mentaliteter. På den korte bane fik de sydslesviske børn en masse gode oplevelser med sig tilbage fra opholdet i Danmark. De fik et indblik i den danske kultur, og de tog ligeledes en del af den danske identitet med sig retur. De knyttede familiære bånd med deres plejefamilie, som mange af dem både fik glæde af på kort sigt, men også langt ind i fremtiden. Alle feriebørnene fik på både lang og kort sigt en sproglig fordel, da de efter en sommer, hvor de kun havde talt dansk, fik lært sproget flydende.

Ferieopholdets betydning på lang sigt

På den lange bane fik de tidligere ferie-børn også en del med sig fra opholdet i Danmark. Af dem, som havde været afsted fra 1949 til 1960, vurderede næsten halvdelen, at opholdet havde haft indvirkning

på deres senere karriere. Det samme gjaldt for næsten $\frac{1}{3}$ af den senere periodes ferie-børn. Flere af dem valgte erhvervsretninger, hvor de kunne udnytte deres dansksproglige kundskaber. Det gav dem også en fordel i forhold til at studere. De havde med deres danskkundskaber mulighed for både at læse i Danmark og i Tyskland.

Foruden den sproglige fordel redede-gjorde næsten alle af de tidligere ferie-børn fra den første periode, at de fik noget andet med sig ind i deres videre liv. De berettede, at de fik nogle andre menneskelige værdier med sig, eksempelvis et mere tolerant og åbent menneskesyn, samt de danske skikke og den danske væremåde. Noget lignende gjaldt for den senere peri-odes ferie-børn. En stor del af denne gruppe omtalte, at de fik nogle særlige menneskelige kompetencer med ind i deres videre liv. Her bliver der bl.a. talt om den danske mentalitet og en dansk væremåde.

Plejefamiliernes engagement

De, som valgte at blive plejeforældre eller ferievært for et sydslesvisk barn i perioden 1949-1974, gjorde det blandt andet for

*Der kommer stadigvæk sydslesviske ferie-børn til Danmark – her er et billede fra 1980'erne.
Foto: Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig.*

at hjælpe et barn fra det danske mindretal. En stor del af dem beretter yderligere, at de sydslesvigske børn også var tænkt som en legekammerat til familiens biologiske børn. Nogle af opholdene startede under eller lige efter Anden Verdenskrig, hvorfor familien gerne ville give en hjælpende hånd til de nødlidende og underernærede mindretalsbørn.

Nogle af plejefamilierne var engagerede i de forskellige bevægelser syd for grænsen, mens andre havde interesse i mindretallet i Sydslesvig. Det var kun ca. halvdelen af dem, som erindrede, at der havde været en form for godkendelse af plejefamilier i form af et besøg fra et medlem af Sydslesvigsk Forening eller en af de dertil hørende lokalforeninger. Den anden halvdel mindes ikke, at der havde været en godkendelsesproces. Alle var glade, når bare der blev åbnet et hjem for børnene. Det ser umiddelbart heller ikke ud til, at der fra statens side har været opsyn med, hvem der blev plejefamilie for feriebørnene. I hvert fald ikke før 1966, hvor Socialministeriet udsendte et »Cirkulære om tilladelse til og tilsyn med privat familiepleje«.

Plejefamilierne havde et generelt positivt syn på det at have et sydslesvigsk feriebarn boende. De beretter alle om gode oplevelser med barnet, og at vedkommende hurtigt blev en del af den danske familie. Der var ingen, som berettede om dårlige oplevelser, men her skal også påpeges, at jeg kun modtog 19 besvarelser fra tidligere plejefamilier. Antallet har ikke været nok til at skabe en repræsentativ andel af plejefamilier.

De gode og hjertelige forhold mellem børnene og deres plejeforældre kan bl.a. ses i nogle af de julekort, som et par stykker af de tidligere feriebørn var så søde

at sende til mig. Heri kan man læse, at en plejemor ved juletid har sendt en halv gris til et barn i Sydslesvig. I et andet kort står der, hvor meget et feriebarn er savnet hos den danske familie, og at de glæder sig til at se vedkommende igen.

Det, at have et sydslesvigsk barn boende, gav de fleste plejefamilier indsigt i kulturen syd for grænsen. Nogle fik indsigt i skolegangen på de danske skoler i Sydslesvig, mens andre fandt ud af, hvordan det var at være mindretal i et andet land. Ca. halvdelen fik yderligere indblik i, hvor fattigt det var i Sydslesvig efter Anden Verdenskrig.

Når plejebarnet rejste hjem, havde størstedelen af plejefamilierne kontakt med barnet efterfølgende. Feriebørnsordningen ophørte, når de sydslesvigske børn forlod skolen, men mange af børnene fortsatte med at komme hos deres plejefamilier derefter. Nogle valgte at cykle til Danmark for at være sammen med plejefamilien, når de havde forladt skolen. Andre valgte at arbejde i Danmark for på den måde at kunne være sammen med deres plejefamilie.

Alt i alt fik jeg igennem min undersøgelse af de sydslesvigske feriebørn fra 1949-1974 et indblik i, hvordan ferieopholdene blev erindret af børnene, såvel som deres plejefamilier. Jeg brugte i mit speciale betegnelsen værtsfamilier i stedet for plejefamilier, hvilket jeg efterfølgende fik påtalt af flere tidligere feriebørn. Den rette betegnelse var plejeforældre, hvilket samtidig også bevidner de bånd, der blev knyttet under et sådant ophold.

Artiklen her er baseret på mit speciale »Sydslesvigske børns ferierejser til Danmark 1949-1974« samt min artikel i Sønderjyske Årbøger 2017 med samme titel.

Marianne Brink Asvig Iversen. Født 1980. Uddannet cand.mag. i historie med dansk som sidefag 2016, og har siden været underviser på Business College Syd i Sønderborg.

DA STAFET
FOR LIVET SATTE HADERSLEV
KOMMUNE PÅ
VERDENSKORTET

Af Børge Koch

At én person kan gøre en forskel. Det er den amerikanske læge Gordy Klatt et levende bevis på. I 1985 startede han Stafet For Livet. I dag deltager over 4 millioner mennesker fra hele verden om året i en stafet.

Stafet For Livet er et døgn, der skal symbolisere, hvordan mennesker, der er berørt af kræft, skal kæmpe både i de lyse og mørke timer, og hvor deltagerne sætter fokus på kræftsagen, kæmper sammen og fejrer livet. Det er en anledning til at mindes dem, man har mistet og give håb til dem, der kæmper. Stafet For Livet er fællesskab, oplysning og indsamling i kampen mod kræft. Hædersgæsterne ved en Stafet For Livet er Fighterne. Fighterne

er deltagere, der enten er eller har været ramt af en kræftsygdom.

En mand startede det hele

Den amerikanske kræftlæge Gordy Klatt ønskede at gøre en forskel for de mange patienter og pårørende, han mødte gennem sit arbejde. Derfor lånte han i 1985 det lokale atletikstadion i byen Tacoma i det vestlige USA. Gordy Klatt løb selv i 24 timer på banen, og undervejs donerede

Stafetten starter med en såkaldt »fighterrunde« - den allerførste runde i Stafet For Livet. Her går kræftramte eller tidligere kræftramte, iklædt en gul T-shirt, forrest, da de er stafettens

Damparken i Haderslev er en smuk ramme for Stafet For Livet, og det er tilladt både at gå og løbe

hans venner, patienter og samarbejdspartnere penge for at løbe med ham. I alt indsamlede de fremmødte cirka 150.000 kr.

Arrangementet blev startskuddet til Relay For Life, det vi i dag kender som Stafet For Livet her i Danmark.

Stafet For Livet i hele verden

Gordy Klatts vision om at rejse penge til kampen mod kræft har spredt sig til alverdens lande. Stafet For Livet er i dag verdens største indsamlingsarrangement mod kræft.

I 2017 deltog 4,0 millioner personer i Stafet For Livet i over 29 lande - blandt andet Irland, Japan, Alaska, USA, Australien, Sydafrika, Danmark og Honduras. Der samles ca. 400 millioner dollars sammen om året på verdensplan til kampen mod kræft.

Stafet For Livet kommer til Danmark

Projektet Stafet For Livet startede i Danmark under Kræftens Bekæmpelse i 2006, og i dag er stafetten vokset til en aktivitet under Kræftens Bekæmpelse, som er Danmarks største sygdomsbekæmpende organisation og Danmarks største patientforening, med hele 74 planlagte afviklinger af Stafet For Livet rundt i hele Danmark i

2018. I 2011 bliver det besluttet, at Stafet For Livet skal gennemføres i Haderslev Kommune.

Tre initiativtagere bag verdens største stafet

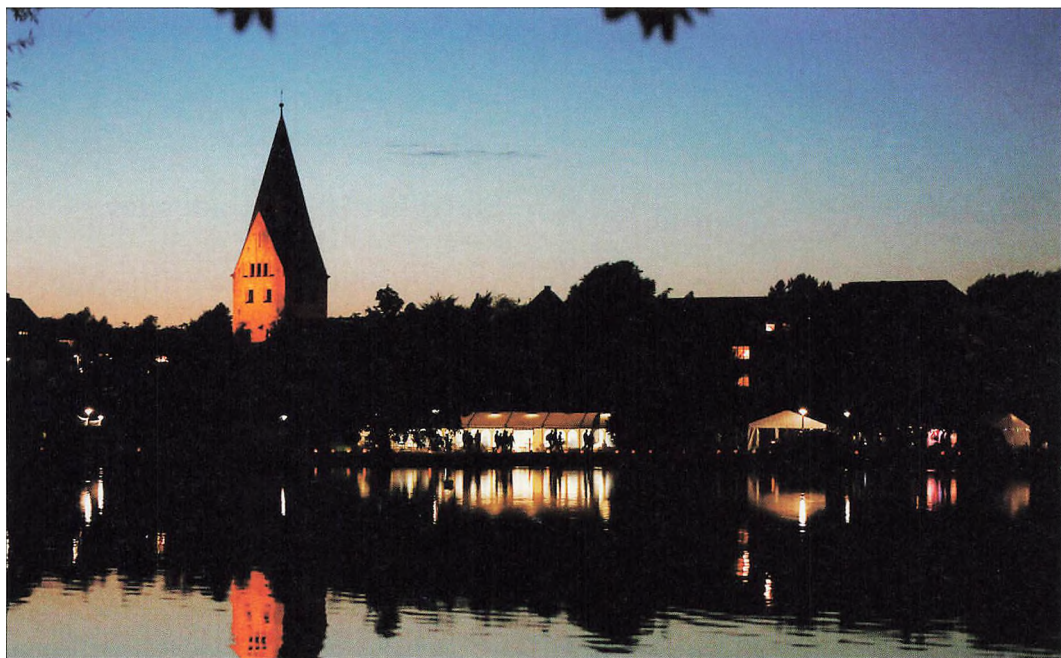
30. juni 2011 blev der på Tørning Mølle i Haderslev Kommune nemlig afholdt et møde, hvor repræsentanter fra Kræftens Bekæmpelses Lokalforening, Haderslev Kommune og JydskeVestkysten besluttede at tage initiativ til at arrangere Stafet for Livet i Haderslev. Tanken med beslutningen var at støtte en god sag og samtidig skabe et stærkt, lokalt fællesskab omkring stafetten.

I foråret 2012 blev der efter et informationsmøde om Stafet For Livet på »Bispen« i Haderslev nedsat en meget bredt sammensat styregruppe, som i dag består af cirka 22 medlemmer, der hver har ansvaret for et specifikt arbejdsområde ved gennemførelsen af Stafet For Livet samt desuden har ansvaret for en arbejdsgruppe af frivillige, der er med til at gennemføre selve stafetten inden for arbejdsområdet.

7. og 8. september 2013 var der så premiere på Stafet for Livet i Haderslev Kommune. Styregruppen var i løbet af planlægningen blevet enige om, at Stafet For Livet i Haderslev Kommune skulle place-

Der er plads og mulighed for andet end at gå og løbe. Damparken er smuk i september med flotte blomsterbede, som kan vække enhver nysgerrighed.

Damparken, hvor Stafet For Livet afvikles i Haderslev Kommune, er smuk uanset hvornår på døgnet man befinder i parken.

res i Damparken. Ikke mindst fordi styregruppen havde sat sig som mål at skabe Danmarks Smukkeste Stafet.

Deltagermæssigt var den første målsætning 500 deltagere det 1. år. 14 dage inden afviklingen blev dette mål justeret op til 1000 deltagere. Da stafetten var afviklet, viste det sig, at Stafet For Livet i Haderslev Kommune allerede det første år blev Danmarks næststørste og den største nogensinde i et debutår med 69 forskellige deltagende hold og 2208 deltagere, der tilbagelagde knap 32.000 km i de smukke omgivelser i Haderslev Dampark. Det blev det første år til et overskud på 547.182 kroner til kampen mod kræft.

2014-udgaven af Stafet For Livet i Haderslev Kommune viste sig deltagermæssigt at blive endnu større end i 2013. Der var så mange tilmeldte deltagere til stafetten, at Stafet For Livet i Haderslev Kommune blev Europas største udendørs stafet takket være et imponerende engagement fra alle involverede. Der deltog 167 fightere, som er tidligere og nuværen-

de kræftpatienter, der var tilmeldt flere end 120 hold med tilsammen 5511 deltagere, og der blev tilbagelagt 56.334 runder, hvad der svarer til 73.234 km. Overskuddet til Kræftens Bekæmpelse blev på 1.227.423,24 kroner.

Denne imponerende start på at afvikle Stafet for Livet i Haderslev gik ikke helt ubemærket hen. I april 2015 blev stafetten i Haderslev Kommune belønnet med »hædrende omtale« af den globale organisation for Stafet for Livet og blev dermed vurderet til en andenplads blandt stafetterne på verdensplan inden for eventkategorien.

Stafet For Livet i Haderslev Kommune sætter verdensrekord i antal deltagere

Det rygtedes at man i Haderslev Kommune afviklede Danmarks smukkeste Stafet For Livet med rigtig mange deltagere og stor succes. Endnu flere ønskede at deltage, og i 2015 blev Stafet for Livet i Haderslev verdens største udendørsstafet. Der

Verdensorganisationen bag Stafet For Livet er meget optaget af, hvordan stafetten i Haderslev Kommune har udviklet sig. Som en »tak for indsatsen« bragte organisationen i 2017 sangeren Taboo til Haderslev. Taboo stammer fra den verdensberømte musikgruppe Black Eyed Peas.

var hele 7651 tilmeldte deltagere, heraf 203 fightere. Der var 137 deltagende hold, og der blev løbet og gået 74.703 runder, hvilket vil sige 97.455 kilometer på et døgn! Der blev tændt 1606 lysposer ved lysceremonien lørdag aften.

Når mørket falder på, stopper stafetten, og alle stafetdeltagere samles til en lysceremoni. Her får deltagerne mulighed for at tænde et levende lys i en lyspose for at støtte eller mindes en person, der kæmper mod kræft eller som mistede livet til kræft. Lyset symboliserer håbet om, at kræft en dag kan bekæmpes - og at de, der mistede livet, ikke er glemt. Under ceremonien afholdes til ære og minde et minuts stilhed, der giver plads til eftertanke og fordybelse.

Der var med indtægter på 1.795.372,13 kr. og driftsomkostninger på 341.885,55 et overskud på 1.453.486,58 kr. De penge, der bliver samlet ind til Stafet For Livet, går til Kræftens Bekæmpelses livsvigtige arbejde med forskning, forebyggelse og støtte til patienter og pårørende. Pengene bruges til:

- 61 % af de indsamlede penge på forskning

- 20 % på patientstøtte lokalt
- 16 % på oplysning
- 3 % på administration går til Kræftens Bekæmpelse.

Stafet For Livet i Haderslev Kommune slår sin egen verdensrekord i antal tilmeldte deltagere

Stafet for Livet 2016 i Haderslev Dampark blev både den hidtil største og mest vellykkede siden debuten i 2013. Vejret og stemningen var i særklasse, og det lykkedes stafetten med 8065 deltagere at overgå antallet fra 2015, som var på 7651 deltagere.

De 8065 deltagere var fordelt på hele 158 deltagende hold, og samlet gik de mange deltagere 101.705 km. Der var 192 fightere med, og der blev solgt flere end 1900 lysposer. Det blev til et overskud på 1,761 million kroner.

Prominente gæster til Stafet For Livet i Haderslev Kommune i 2017

Med 7873 deltagere blev 2017-udgaven af stafetten i Haderslev for tredje gang verdens største blandt over 5000 Stafet for Livet-arrangementer verden over.

Lykke Friis, prorektor på Københavns Universitet og tidligere minister, og den kendte sanger, Pernille Højmark, kastede glans over henholdsvis åbningen og afslutningen af 2017-udgaven af Stafet For Livet i Haderslev Kommune, og som en særlig gave til stafetten i Haderslev Kommune bragte den globale organisation for Stafet for Livet den amerikanske sanger, Taboo, til Haderslev, hvor han som det eneste sted i verden gav en koncert lørdag aften. En koncert som længe vil blive husket, da det er et af de største musiknavne, der nogensinde har besøgt Haderslev. Taboo har tidligere været en del af den berømte musikgruppe Black Eyed Peas.

Der deltog 180 fightere og 152 hold. Der blev gået 65.939 runder eller 88.793 km, og der blev solgt flere end 1800 lysposer. Den fælles indsats og de mange aktiviteter og donationer gør, at Stafet for Livet Haderslev sender et overskud på kr. 1.546.747,42 videre til Kræftens Bekæmpelses arbejde med forskning, patientstøtte og forebyggelse af kræft, - eller sammenlagt for 6,5 millioner de første 5 år med Stafet For Livet i Haderslev Kommune.

Den globale organisation for Stafet for Livet er vild med stafetten i Haderslev Kommune

Som noget helt enestående har Stafet For Livet i Haderslev Kommune haft besøg af den globale organisation bag Stafet For Livet hele to gange i løbet af stafettens første 5 år. Ingen anden stafet i hele verden har haft samme opmærksomhed fra amerikanerne. Noget af det, amerikanerne i 2015 bemærkede ved stafetten i Haderslev Kommune, var den enorme opbakning, der er fra alle. Ved dette besøg

var der desuden repræsentanter med fra Irland, Belgien og Holland. Delegationen besøgte tre forskellige deltagende hold for at høre, hvordan holdenes oplevelse var i forhold til at deltage, og den blev officielt budt velkommen af Haderslev Kommune.

Anden gang, der kom besøg fra USA for at overvære og deltage i stafetten, var i 2017, hvor den globale organisation bag Stafet For Livet medbragte rapperen, Taboo, fra det legendariske amerikanske band Black Eyed Peas. Han leverede en medrivende koncert ved Stafet for Livet i Haderslev lørdag aften og fik håbet til at blusse med sin sang »The Fight«. Taboo, der seks gange har vundet en grammy i USA, er nemlig selv en fighter. I 2014 fik han konstateret testikelkræft. Han er endnu ikke helbredt, men han er i bedring og har valgt at vie en del af sit liv til at fortælle, at man altid skal lytte til sin krop. På den baggrund deltog han i Damparken, - som en gave fra den amerikanske delegation. Hans optræden var den første overhovedet ved et Stafet For Livet arrangement i hele verden.

Børge Koch, lektor og videncenterchef ved Videncenter for Sundhedsfremme UC SYD/Det Nationale Videncenter KOSMOS Danmark, Lembckesvej 7A, DK- 6100 Haderslev-Frivillig i mange forskellige aktiviteter. Har været med til at starte Stafet For Livet op i Haderslev Kommune lige siden etableringen af styregruppen i 2012.

Skærbæks Kultur- & Forsamlingshus Emanuel er et besøg værd!

Emanuel er med sin særlige historie et interessant mål for en udflugt. Vi fremviser gerne huset og fortæller i ord og billeder om dets spændende historie: Bygget i 1909 som dansk frimenighedskirke - i dag et aktivt kultur- og forsamlingshus - en smuk ramme til enhver fest!

- der kan bestilles kaffe med brød eller andet traktement
- vi kan tilrettelægge sangtime eller underholdning
- der er teleslynge og god tilkørsel for kørestole
- husk, at Emanuel også lejes også ud til private - vi glæder os til at høre fra jer!

EMANUEL
Skærbæk Kultur-
og forsamlingshus

Tøndervej 38a - 6780 Skærbæk - Fmd. Tove Tersbøl - tlf. 2070 5728 - www.kulturhus-emanuel.dk

*Indblik i et ægtepars
brevveksling skrevet i*

TRO, HÅB & KÆRLIGHED

gennem hele 1. Verdenskrig

Artikler
og digte

Af Solvej Aagaard

Mere end 1000 breve og kort har Helene og Nis Timmermann bevaret af deres brevveksling fra 3. august 1914 - 11. november 1918. En sand historisk skat, som giver indblik i Helene og børnenes færd og følelser hjemme på landet og Nis' færd og følelser i krigstjenesten.

Jeg har lånt brevene af deres barnebarn, som også hedder Nis Timmermann. Det førte til, at jeg afskrev dem alle og oversatte den fjerdedel, som på grund af censur var skrevet på tysk. Jeg udelod noget og forkortede brevene og indtalte dem til en lydbog, som trods redigering er på 23 timer – men det var også en lang krig!

Jeg vil her gengive brudstykker af tilfældigt valgte af deres breve til hinanden gennem alle årene og tilføje kommentarer. Brevene er generelt præget af en solid tro, et stort håb og en stærk kærlighed som modvægt til usikkerhed, længsel, angst og følelse af meningsløshed.

Forhistorie

Helene er født Rostgaard i 1886 på en gård i Roost. Nis er født i Kastrup ved Gram i 1883. Nis er udlært tømrer og blev selvstændig bygmester, da han var 25 år.

De forelsker sig i hinanden i forbindelse med, at Nis bygger lade på Lenes forældres gård. De bliver gift i 1910 og bosætter sig i Kastrup på den lille landejendom, som Nis er opvokset på. Faderen har også væ-

*Helene og Nis'
forlovelsesbillede
fra 1909*

ret bygmester, og han har bygget et stort stuehus til ejendommen i 1896, så der er rigeligt med plads til alle generationer.

Da krigen bryder ud, er Helene 28 år, og Nis er 31 år. De har to børn, Hans på 2 ¾ år og Cecilie på ¾ år. De har pige og karl, og bedstefar kan også lave lidt i landbruget. De har lærlinge og svende på kost i byggesæsonen og dertil en del selskabelighed med familie og venner - ofte med overnatninger. Der var stor byggeaktivitet i årene inden krigen, så de sidder ret godt i det.

Pludselig og uventet kommer ordren om at stille til krigstjeneste med en dags varsel. Nis havde aftjent sin værnepligt med graden korporal, så han skal afsted 3. august. Afskeden er tung, men indstillingen er »vi skal gøre vor pligt og kræve vor ret«. Parret er aktive dansksindede og lever i håbet om at blive genforenet med Danmark.

Brudstykker af breve med kommentarer

Metz den 4. oktober 1914

Kære hustru!

Skriver for anden gang i dag, men jeg tænker hellere to gange end slet ikke ... Det er sådan, når jeg har fri, så er der altid noget vigtigt, jeg skulle snakke med dig om. Så vidt jeg ved, kan der ikke være nogen tvivl om min livsforsikring i tilfælde af død i krig. Dog, min kære, lad Jakob Østergaard bekræfte det. Det er vores pligt overfor os selv, at den sag er i orden ... Kære Helene, vær glad. Jeg har det stadig godt her. Håber du er flittig med at spille klaver til glæde for børnene og Agnes. Jeg glæder mig til koncert, når jeg kan være hos jer til jul.

Kærlig hilsen din Nis Timmermann

De skriver næsten dagligt til hinanden, når det er muligt. Nis er heldig. Han er kommet til fæstningen i Metz i Lothringen, hvor han skal undervise rekrutter i teknisk krigsførelse i tre uger, inden de

skal i felten. Nis ved ikke, hvornår han selv skal afsted, ordrer kommer altid pludseligt. Han frygter det, men trøster også Lene og tror selv på, at krigen er slut inden jul. Nis underskriver samtlige breve med N. Timmermann, men det er en stil, han har haft siden konfirmationsalderen, uanset hvem han skriver til.

Kastrup den 7. oktober 1914

Min egen kære Nis!

Ja, du kan nok forstå, at jeg længes, siden jeg nu skriver hver dag ... Kæreste Nis, du skriver, at vi skal tænke på dem, der har det værre end os, og det gør jeg også, men den personlige længsel kan man ikke komme uden om. Dog er det vel også Vorherres mening, at vi midt gennem sorgen og længslen skal finde hen i hans frelserfavn ... Er det tjenligt, får vi nok hinanden igen. Vi kommer rigtig til at mærke, hvor lidt værdi alt andet har for os ... Godt at børnene er sunde og stærke. Det er en fryd at se dem. Må nu ud til middagsmaden.

Hilsen fra alle her og især dine børn og din egen Lene

Længslen er stor, men de skal være taknemmelige over, at de trods alt har det meget bedre end soldaterne i skyttegravene og fattige kvinder og børn i byerne, og at de er sunde og raske alle sammen. Der blev ikke fred i 1914. Nis kom ikke hjem til jul. Krigen raser videre. Skriveriet fortsætter som livlinen imellem dem.

Metz den 15. februar 1915

Kære Lene!

... I går søndag kom der landsmænd udefra og besøgte mig. Nu til morgen vil jeg udnytte timen før skydningen til dig, min kæreste.... Skade at der endnu ikke er våbenfred, så jeg kunne rejse hjem til dig for altid.... Der er nok kludder i posten, jeg har længe ventet brev fra dig... Jeg sender gamle sokker og breve med Holm hjem. Håber du

Nis med rekrutter ved skydestanden

vil gemme dem godt, til jeg kommer hjem. Det er jo kærestebreve, som vi, hvis det er Guds vilje, kan have glæde af at læse senere. Det glæder mig med disse landsmænd ude fra fortet, der næsten hver søndag besøger mig her... Efter vor forstand er nøden og sorgen nu stor nok, til at krigen kunne være forbi. Det er forfærdeligt med de mange faldne blot fra det kære Nordslesvig. En Jørgen Schultz har mistet to sønner. Hårdt for fader og moder at opleve denne sorg. Mandag aften: Endnu ikke brev fra min frue og ingen avis. Er i grunden så ked og led af det hele her, at jeg mangler ord derfor. Men det kan jo ikke nytte – op med hovedet, Nis. Tænk på dem, der ligger derude i måneder eller sidder som fanger i fremmed land. Ved siden af dem, har jeg jo kongedage, og må takke og prise min Gud derfor. Det ser næsten ud til, at hunger skal gøre ende på denne krig. Man får indtryk af, at den ene stat søger at ødelægge den anden på den måde.

I håb om, at den ventede fred snart må komme, mange kærlige hilsner og kys, din egen Nis Timmermann

P.S. Kære du, har billedet af dig og børnene

stående foran mig her på mit skrivebord. Hvor kan vi være Gud taknemmelige for de kære børn. Billedet, jeg sendte i går er ude fra skydestanden. En fotograf, vi har i kompagniet, knipser os ved lejlighed.

I krigen er alle kammerater, men de dansk-sindede nordslesvigere betyder særlig meget for hinanden. De har fælles sprog og værdigrundlag og kan drøfte nyt derhjemmefra, når de kan mødes om søndagen. Der opstår stor mismod, når der er postspærre eller forsinkelser hos både Helene og Nis. Det er rørende, at Nis videst muligt har sørget for, at Helenes breve kommer hjem igen. Bekendte er begyndt at falde i krigen, og det er svært at forestille sig, at krigen kan vare ved. Nis har ikke ønsket at komme hjem på orlov, da han vil vente på fred. Han gruede for afskeden efter orlov. Men nu kan han ikke vente længere, så han kommer hjem på orlov i 1915. Nis holder avisen Hejmdal gennem hele krigen. Der findes mange fotos på tysk side fra krigen, taget af ansatte fotografer.

Kastrup den 20. maj 1915

Min egen kære Nis!

Jeg er ellers snart træt i aften, men længslen driver mig alligevel til at skrive til dig, du kære gode Nis... Vi har i dag haft storvask, og da vi var færdig med det, var vi ude og plante nogle kål, så det blev helt aften. Det er på en måde godt at have travlt, men ved mange ting kommer jeg så tit til at tænke på, om vi får fornøjelse af det. Så kommer mismodet, allerbedst som man har mest travlt. Men det kan jo ikke nytte. Vi må vente og håbe og kan ikke lade 5 og 7 være lige. Jeg synes også at kunne mærke, at du kære, har været mere mismodig i den sidste tid end jeg. Åh ja, det er sådan op og ned, man kan ikke selv gøre stort til eller fra... Så længe du er i Metz, skal vi jo ikke klage, og det gør vi vel heller ikke Nis. Det er blot længslen, der af og til løber af med os ... Den uvisse fremtid er endnu tungere at tænke på, men det er sandt, at vi ikke må sørge over dagen i morgen ... Nu er det snart mørkt, og jeg må til at slutte, men det er ligesom med vores kys og kærtegn, det kunne vi heller ikke blive færdig med – et brev er også så lidt ... Ellers er alt vel herhjemme.

Tusind hilsner og kys fra børnene og din egen Lenemor

Der er mange gøremål for Lene. Hun skal sørge for, at alt bliver gjort ude og inde, omend hun har god hjælp. Nis har ligget på lazaret nogle uger på grund af betændelse i en fod efter en lang march. Helene mere rolig i den periode. I den tid kan der ikke ske ham noget. Selvom det ikke er til at fatte, raser krigen videre. Nis kommer heller ikke hjem til jul i 1915. I 1916 er han hjemme på orlov igen.

Metz den 7. maj 1916, søndag aften kl. 7

Kære, kære Lene!

Nu må vi så atter nøjes med at skrive til hinanden, det er i grunden så fattigt i for-

hold til at favne hinanden, se hinanden i øjnene og af hjertet tale og elske. Hjærtelig tak for dagene derhjemme og for din godhed, trofasthed, og for alt det du er mig værd som hustru, moder og meget andet, som jeg ikke har ord nok til at udtrykke. Havde jeg ikke haft dig og børnene, ville livet, ja, også døden og evigheden aldrig have fået så stor værdi for mig. Ved at skilles og se det bedste, man ejer i livet, forsvinde for ens øjne, føler og forstår man først, hvad hustru og mand er for hinanden i livets kamp. Kan slet ikke forstå, hvor de tre uger er bleven af. Naturligvis havde vi begge travlt med arbejde, men om vi havde 6 uger, var vi vel alligevel ikke blevet færdige. Savnet er stort i dag, men forholdene herne er sådan, at vi har stor grund til at være tilfredse og takke Gud for hans store nåde imod mig og eder. Jeg har overtaget min gamle plads som skydeunderofficer, og foresatterne tog godt imod mig ...

Den lille nymåne, som vi hilste derhjemme, viser sig også her over Lothringerlandet. Med den sender jeg tusinder hilsner, kys og godnat i Jesu navn til alle I kære derhjemme.

Din egen N. Timmermann

Som krigen trækker ud, bliver Nis tiltagende følsom og formår at sætte ord på følelserne. Man kan sige, at han udvikler sine såkaldte kvindelige kvaliteter, mens Helene tilsvarende udvikler de mandlige kvaliteter i og med, at hun skal handle og beslutte alt derhjemme med landbruget, pengene, børnene osv. Grundet omstændighederne sker der således en stor personlig udvikling af dem begge. Det er heldigt for Nis, at han stadig er i Metz. De har brug for hans evner til at lede, under vise og som håndværker til at lede stillingsbyggeri, broer o.s.v. I 1916 leder Nis også en ammunitionstransport til Sofia. Det er et privilegium, og han nyder rejsen, er god til at sanse og beskrive skiftende

natur, mennesker og byer. Da han vender tilbage til Metz, får han dysenteri og indlægges et par måneder på lazaret, men da det ikke er livstruende, er parret tilfreds med den periode. Da kan han da ikke blive skudt.

Kastrup den 26. juni 1916 søndag aften
Min kære elskede Nis!

I aften er det en af disse dejlige sommeraftener, hvor man helst ville sværme med sin hjærtenskær og ikke har lyst til at gå i seng. Har nu lige været oppe hos Søren Keller og fået stemplet orlovsansøgningen, som jeg skal til Haderslev med i morgen. Var hos Petersen og få skrevet i går. Han stilede den til landråden ikke til kompagniet – det havde de fået pålæg om... Vi har lejet en eng af Kjestine Stæcker til høbjergning. Den må kunne give 20 læs. Med vores egen giver det 25 læs, det har jeg nu skrevet i ansøgningen. Bedstefar og Knud synes, at den skal stå til sidst i måneden for at give mere hø. Derfor har jeg bedt om orloven fra d. 20. juli. Du havde ellers ventet den lidt før, men når vi skulle have nogen gavn af dig, og det

kan jo nok behøves, så må du finde dig i det. Det er også knap nok, at jeg kan vente så længe, men vi må være fornuftige og så for resten lægge alt i Guds hånd.... Kan nu ikke se mere. Vil skrive lidt til dig fra Haderslev i morgen. Så godnat, du kæreste, gid vi snart må ses og være lykkelige sammen.

Tusind kærlige kys, din egen Lene

Der bruges meget tid på orlovsansøgninger. Det er meget bureaukratisk. Ofte er der orlovsspærre for Nordslesvigere på grund af, at mange er deserteret til Danmark. Ofte afslås orlov på grund af nødvendig tjeneste i krigen. Der skal også være landbrugsjord nok for at begrunde vigtigheden af at komme hjem og hjælpe. Derfor har de lejet ekstra jord. Krigen raser videre i 1917. Nis bliver pludseligt beordret til Gallicien og Rusland, men selvom det først opleves som en slem nedtur, viser det sig også at være heldigt. Krigen er ved at ebbe ud i øst, og Nis hører til reserven, så heller ikke her kommer han i skyttegravene, men er trods alt i større fare end hidtil.

Rusland den 22. juli 1917

Min kære Lene!

Ruski er slet ikke at spøge med i disse dage, det er krig for alvor på vort afsnit.... 2 døde, 2 sårede og mange er taget til fange, måske kommer kun få tilbage af de udsendte 80 mand. Jeg er som altid heldig, ligger ca. 7 km tilbage, men vil aldeles ikke skjule, at vi alle har døden for øje, thi granaterne slår ned rundt omkring os. I formiddags var vi klar til flugt, men så gav det en lille vending til gunst for germanski, så nu ligger vi parat og i spænding. Det er første gang, at jeg er krigen og dens grusomheder på så nært hold... Åh hvor er verden og mennesker slette. Takker Gud for, at jeg til denne stund er blevet fri for at være i forreste linje, hvor grusomhederne er dobbelt store. Her nede ved vejen kommer sårede og fanger i flokkevis. Det er rørende at se, hvorledes de let sårede bærer deres hårdtsårede kammerater på alle mulige måder.

Den 23. juli 1917

Kære Lene! Nu er det blevet mere roligt ... For tiden bor jeg i en gammel lade tækket med spån - meget luftig - men dog et skjul. Et broget billede: Her og der ligger en snavset kriger i strå eller træuld og sover eller søger efter lopper, som her er en plage. Jeg sidder i en gammel kane på loftet og skriver, mens tankerne går til eder derhjemme. Blot freden ville komme hurtigt, at dette grusomme kan være forbi.

Mange kærlige hilsner til eder alle
din N. Timmermann

Det er den hidtil værste situation Nis har været i

Kastrup den 31. juli 1917

Min kære Nis!

Først tak for alle dine breve. Jeg blev glad over, at der igen er nogenlunde ro hos jer. Her er vi ved at køre fast i det. Der er jo så meget, der skal tænkes på. Hvor er jeg blevet

sanseløs og nervøs nu under krigen, jeg kan til tider slet ikke samle tankerne til nogen ting. Vi har tømmeret hjemme fra savværket. Byggetilladelsen er ikke kommet. Vi skal også til at høste rug. I dag var den ikke tør, ellers var vi begyndt. Der er uendelig meget i haven, vi har så travlt hele dagen. Nu får du nøjes for i aften, kære Nis. Håber dog at du kommer snart.

Kærlig hilsen din egen Lene«

Nu er nok ved at være nok for Lene. Hun er træt, modløs og nervøs. I maj ville lille Hans tænde op i kakkellovnen i værkstedet, og det blev til nedbrænding af lade og noget af stalden. Nis har fået afslag på orlov. Lene har været i retten, beskyldt for ikke at gemme tændstikkerne godt nok. Byggetilladelsen lader i den grad vente på sig. De tyske myndigheder gør, hvad de kan for at drille de dansksindede. Heldigvis har de en russisk krigsfange, som er dygtig til det daglige arbejde i landbruget, det eneste han nægter er at malke, det er kvindearbejde. Der blev heller ikke fred i 1917. I marts 1918 bliver reservetropperne sendt tilbage til Vestfronten. Nis har mange funktioner forskellige steder og evner altid at indrette sig og få det bedste ud af situationen, men han er ikke i stor fare, indtil han alligevel bliver ramt.

Cambrai den 5. september 1918

Kære Lene, børn og bedsteforældre!

I går blev jeg såret på venstre bryst af en lille granatsplint. Doktoren mener, at jeg er sluppet meget heldigt ... Gud ske evig tak og pris, at jeg blev skånet - kan jo slet ikke takke ret derfor ... Ligger for tiden i en kirke sammen med mange sårede. Undskyld skriften, thi her er næsten mørkt. Kære Lene, vær nu ikke angst. Skriver snart igen til eder, men endnu har vi ingen orning. Modstanderne giver os prygl, som du ser af telegrammerne. Hjertelig hilsen og Gud i vold.
Din egen N. Timmermann

Ja, Nis har været meget heldig hele krigen igennem, og han reddede også livet trods en granatsplint tæt på hjertet. Han bliver senere overført til lazaret i Tyskland og kommer direkte hjem derfra efter våbens-tilstanden den 11. november. Han skriver i den periode mange breve hjem, men har ikke formået at bringe Lenes breve hjem fra den periode, så sidste bevarede brev fra Lene er fra 7. september, hvor hun endnu ikke ved, at han er blevet såret.

Kastrup den 7. september 1918

Min egen kære Nis!

Endnu ikke brev fra dig. I dag havde jeg så sikkert ventet, men man må tage så mange skuffelser nu under krigen, ikke sandt? Når blot først vi havde hinanden, kære Nis, så

glemmes alt det onde, man har døjet, og man gemmer lettere de gode lyse minder end de slette. Sådan er det i hvert fald for mig, og det er sikkert ligesådan for dig. Vi ligner jo hinanden i mangt og meget. Jeg drømmer så meget om dig, snart det ene og snart det andet. Sidste nat var du hjemme på kort orlov helt uventet, havde det blot været virkelighed.

*God nat, de bedste kys og hilsner
- din egen Lene*

Der er selvfølgelig mange sørgelige historier i brevene om venner og bekendte, som er døde i krigen. Her har jeg dog alene valgt at zoomme ind på, hvad tro, håb og kærlighed betød for Lenes og Nis' selvopretholdelse gennem hele krigen.

Solvej Aagaard: født i 1946. Jeg er i familie med Nis Timmermann og opvokset i Aalkjær 3 km fra Kastrup og har kendt mange af de mennesker, der omtales i brevene mere eller mindre perifært fra barnehøjde. Jeg er privatpraktiserende psykolog og bor i Øster Lindet i en gammel præstegård. Lydbogen om Lene og Nis' brevveksling kan erhverves ved henvendelse til mig på tlf. 2611 2272 eller på e-mail solvej@psykologerne.nu

Sprogforeningens formål er at gavne det danske sprog og den danske kultur i Sønderjylland.

Vi arrangerer og støtter kulturelle aktiviteter, nord og syd for grænsen. Vi udgiver bøger, uddeler Sprogforeningens Kultur- og Sprogpris og vi støtter ungdommen i Sydslesvig.

Medlemskab af Sprogforeningen koster 250 kr. én gang for alle.

Indmeldelse kan ske på telefon 2218 1938 eller på sprogforeningen@gmail.com

Bliv medlem af

SPROGFORENINGEN

Folkehjem · Haderslevvej 71 · 6200 Aabenraa · www.sprogforeningen.dk

Ansigt til ansigt med en svunden

Artikler
og digte

TID

Af Georg Bendix og Bent Nicolaisen

Måske aner vi ikke, hvem personerne på familiens gamle fotografier er. Men det kan være værd at kaste et blik på dem alligevel.

Det skete for én af forfatterne til disse ord, at han var på Malta på det stedlige krigsmuseum. Billederne på museet fra 2. Verdenskrig fortalte om engelske søfolk, hvis ansigter i hundredevis lyste fra væggene. Han var ikke særlig interesseret, indtil han fik fisket en lup op af lommen og kikkede på ansigterne. Pludselig blev de levende, deres ansigter fik form og deres øjne lyste. Blev virkelige.

Han fik den tanke, at det måtte gælde også de billeder, der fandtes i danske gemmer. Han vidste, at mange børnebørn af deltagere i Den Store Krig, 1. Verdenskrig, havde billeder liggende, som de ikke anede, hvad de skulle stille op med, når både bedsteforældre og forældre var borte. De skulle ikke bare ryge i brændeovnen, så derfor disse ord om, hvordan man kan få noget ud af at se på ansigter og omgivelser. Det kan måske inspirere til nye oplevelser i mødet med de støvede gamle billeder.

Historien bag billedet

Et godt billede fortæller noget: det betyder, at det ikke bare gengiver et motiv, men viser det på en sådan måde, at betragteren

forstår noget af den sammenhæng, som billedet indgår i, og måske hvorfor det blev taget. Det gælder enkeltfotoet og større billedlige fremstillinger. Det gælder både miljøbeskrivelser og skildringer af situationer og hændelser. Hvad enten billedet er taget i den givne situation eller er arrangeret, er kravet til det gode billede det samme: billedet skal gerne fortælle noget på en aktiverende måde. Det er forventningen både til billedet, der dokumenterer noget eller billedet, der som erindring sættes i mindealbummet.

Hvad sker der, når vi ser et fotografi?

Er det bare skønne ruiner, der minder os om vores egen forgængelighed? Eller har det en grundlæggende gådefuld karakter, som får os til at spørge til det? Foran et fotografi bliver vi arkæologer. Vi føres over i en anden tid, erindringens tid. Billedet er det sted, hvor det, som har været, i et glimt føjes sammen med nuet. Vi er tilbøjelige til at stille os tilfredse med gennem et billede at erindre noget, bare ét eller andet, men det erindrede billede kan sættes sammen med et billede i vores nu-

tid, som åbner for et syn på den samme genstand eller noget, der ligner.

Når 1 og 1 bliver 3

Når vi ser på billeder fra Den Store Krig og lige efter vandrer langs Normandiets kyst og ser sporene af Anden Verdenskrig dér, må vores erindring, ligesom vores øjne, se dobbelt. Billederne bringes til sammenfald i vores bevidsthed og en ny virkelighed opstår. Den engelske forfatter Julian Barnes har i et essay, han kalder »Højden som synd«, skrevet »Man sætter to ting sammen, som ikke før har været sat sammen. Og så er verden forandret. Det bliver ikke nødvendigvis bemærket, når det sker. Men det er lige meget. Verden er ikke desto mindre forandret.« Der fremkommer et nærvær af noget, der er fraværende. Billederne, vi ser her, er uigenkaldeligt fremmede, og de fotograferede er døde og borte. Det vi ved er, at én eller anden tog et billede, satte det i et album eller sendte det af sted, og så skete det pludseligt eller gradvist, at der ikke var nogen, der tænkte på det mere, og billedet endte som spor af en forsvunden bevidsthed.

I en stærknet erindring er fortid bare fortid. Og hvad skal vi egentlig stille op med den med mindre vi, selv når vi direkte taler om og forklarer den fortid, lader den være rettet mod fremtiden.

Idéer til billedanalyse

Her er nogle spørgsmål, du kan stille til dine gamle billeder:

Hvad ser du?

Hvem er personerne?

Hvor er de fotograferet?

I hvilken anledning?

Hvad oplever du?

Hvilken historie fortæller billedet?

Hvad får du ud af se på billedet?

Hvad skulle billedet bruges til i samtiden?

Personerne

Hvad fortæller personernes fysiske frem-

træden om dem – deres liv og situation?

Hvad siger det om tiden?

Omgivelserne

Hvor er billedet taget – i atelier eller ude i virkeligheden?

Hvordan er billedet arrangeret og hvorfor?

Hvem er fotografen?

Det kan i mange tilfælde være med til at bestemme tid og sted, hvis billedet er uden angivelse af tid og sted. Vend billedet om, måske er der også en historie der.

Billedanalyse af de 4 soldater

Vi har valgt dette billede, fordi det fortæller en historie om en soldat i en armé, et organisationssystem af store dimensioner. Der står fire personer på rad. Bortset fra den ene, der med sin oppakning og geværet signalerer »menig«, er de tre andre udtryk for magtforhold mellem mennesker.

Nr. 1 fra venstre er af højere rang end de øvrige, de to til højre er lavere rangeret i organisationen. Rummet de står i er særpræget. På buskene bag dem ser det efterårsagtigt ud. Bygningen i baggrunden synes udenfor sin tid (1915) med ovenlys og build-uplignende tag. Det kan være formiddag eller eftermiddag. De fire mænd står løsrevet fra baggrunden. De tre af dem er ret ens, den fjerde er forsynet med pikkelhue, gevær og en oppakning, et sammenrullet tæppe oven på oppakningen. De står som på en scene med en smal brostensforgrund, mellemgrunden og baggrunden med buske og bygninger.

Der kommer bevægelse ind i øjeblikket ved deres fodstillinger: Soldaten med oppakning i »rør«, de tre andre sætter venstre ben frem i en friere position og stemmer med, hvad afsender har ønsket, at billedet skulle sige dem derhjemme om dagligdagen blandt de krigsdeltagende.

Vi tror, at den menige har villet sende en hilsen til dem, hvoraf det skal fremgå,

»Bare jeg var hos jer« - Fire soldater fra 1. Verdenskrig. Nr.2 fra venstre er Fr. Buchardt., Rødding

at han trods sin akavede situation (her er jeg, en sønderjyde, i fælles kamp med folk, som jeg ikke deler tanker og følelser med) får det til at gå alligevel. Denne soldat med sin oppakning trækker vores blik til sig. Han ser træt, nærmest sløvet ud, hans venstre hånd hænger løst ned, han kunne tænkes for sig selv at sige: »Var jeg bare hos jer.«

Officeren t.v. med hånden i bæltet ser på fotografen med hovedet let løftet til markering af status og øjenbrynene sammentrukket. De to sergeantlignende ser også på os, men uden engagement. »Vil I have os med på billedet, så er det i orden, men vi er kun figurer.«

Billedanalyse af folkene på gården

Vi ved, hvem en del af personerne er. Prøv at se ansigterne gennem et forstørrelsesglas: Gårdejeren August Lassen med stok, hans kone Maren, i sort kjole på stol, en lille dreng, Aage Colfach, soldaten Baum, to piger, to russiske krigsfanger.

Om dette billede har været tænkt som

en fortælling til modtageren om en fotografering en dag under Den store Krig, kan vi ikke sige. Men opstilling, påklædning og ansigtsudtryk synes at sige: »Her er vi, vi har det godt, trods en unormal dagligdag med fremmede blandt os.«

Scenen er en gårdsplads. Forgrunden er bred, tilsyneladende grusbelagt. Personerne er i normalperspektiv, mellemgrunden udfyldes af personerne, og baggrunden er det stråttækte stuehus. Årstiden og tid på dagen er ikke til at aflæse, men påklædningen tyder på forår eller efterår. De udbragte stole fra stuen tyder på velstand trods krig og fremmed indkvartering

Her er fire par, August med sin stok med Maren i forgrunden på stolen. Parret stående til venstre, hvor hun har en hvid krave, er yngre folk. I forgrunden på en stol fra stuen sidder en ældre mand med pibe, en kvinde står bag ham. Barnet står på en stol for at være synlig. Bagved en mand i hvid busseronne med en kvinde til højre for sig. Skråt bag hende en kasket-

»Det hele er ikke ved det gamle herhjemme«. Bondefamilie på Toftegårdens gårdsplads, Toftegårdsvej 3, Rødding

klædt mand, og bag Maren ses en lavere officer i den tyske hær, så »gammelfar« med stokken og en russisk krigsfange.

De opstillede er pænt klædte. Bemærk fodtøjet som varierer en del: fra træsko over fedtelæderstøvler til velpolerede lædersko med snørelisser. Også hovedbeklædningen er forskellig for mændenes vedkommende. De to russiske krigsfanger skiller sig ud med mindre svaj i kasketten end den tyske soldat. Deres holdning til fotografens kamera er venligt prøvende, kun den prøjsiske soldat synes at kende situationen og udtrykker med sin kropsholdning og sit ansigt: »Jo, her er helt fint, og jeg har det fint med det«.

Billedanalyse af slagmark

Her er det tydeligere end på de andre, at vi synes at være på teater. Vi betragter en scene fra soldaterlivet. Det er en tysk kanonstilling under Den store Krig. Den er gravet ud og sikret med tømmerstokke, hvoraf en del ubrugte peger frem fra et

hul i jorden. Noget, der ligner et bålsted med en mast konservesdåse (er det en tømmerstok-ende?) ligger ovenfor. Lige overfor for dem ligger bundter af pinde, måske tændsatser til kanonen. Fra venstre til højre ligger hylstre fra afskudte projektiler i mellemgrunden. En soldat med pikkelhue sidder på 8-9 stk. ammunition.

Det, som tiltrækker sig blikket, er et stort hjul fra kanonen, som bare anes, men som med sin placering styrer vore blikke ud i den fjendtlige horisont, hvis linje vi aner bagerst.

Scenen, vi er på, er konstrueret. Her er pause i krigens gang. Der er seks kasket eller hatteklædte og fire med hjelme. Kun én af de tilstedeværende drejer hovedet mod venstre, spørgende, og den femte fra venstre ser besynderligt nok på sceneriet og os bagfra mellem en hatteklædt og en kasketklædt militær.

De højere officerer er iagttagere med opmærksomhed, men på en ejendomme-

Die tapfere Kanone
Schwierige Stellung, dem Feind gegenüber

»Die tapfere Kanone« - det tredje billede er fra 1915 - et postkort i sort/hvid, 14 x 9 cm

lig måde: De ved, de er aktører i en opstilling. Den første fra venstre med en vis nonchalance, den anden med opknappet uniformsfrakke, kun manden med kikkert synes at være aktivt optaget.

Tid og sted er ikke udtrykt, men påskriften »En vanskelig situation overfor fjenden« synes at modsige, hvad billedet viser. I nedgangen til beskyttelsesrummet sidder en intendant (med en dåse?) og spejder ud gennem hullet, hvor det store hjul viser åbningen.

Mellem de militære er magtforholdene angivet via deres uniformer og udstyr og placering, men den fremmede ser på os

udefra. De tre officerer er de centrale. Billedet er et postkort, som ude i verden skal tilkendegive krigsmagtens årvågenhed og offervillighed.

Påskriften er mærkelig: *Kan kanoner være tapre?* Det kan vel kun kanonerne? Og hvori består det særlig vanskelige i situationen. Den pauselignende status ser ikke så vanskelig ud. Snarere ret fredsommelig. Det er kun gravearbejdet og den røde mellemgrund, der får os til at tænke på krigens alvor. Den diagonale opbygning understreger konstruktionen og fører os gennem området med de blandede magtforhold mellem de deltagende.

Billeder fra Lokalhistoriske Arkiv i Rødding.

Georg Bendix: *cand. theol.*, tidligere seminarielærer på Ribe Statsseminarium og forstander på Båring Højskole, senere lærer på Rødding Højskole med et broget program.

Bent Nicolajsen: *cand. mag i dansk, historie og internationale forhold.* Programme manager i Danish Liberal Democracy Programme. Formand for Mellempfolkeligt Samvirke og var i næsten 10 år næstformand for Dansk Flygtningehjælp.

Reppien og Drewes Fond 1988-2017

Af Nanna Hørluck

Gråsten Husholdningsskole

Olga Reppien og Ebba Drewes var ejere af og forstandere på Gråsten Husholdningsskole fra 1933-1970. Olga Reppien var uddannet husholdningslærer, Ebba Drewes var uddannet håndarbejdslærer, og de havde begge været ansat på Ankerhus i Sorø af Magdalene Lauridsen. Skolens bygninger lå på 3 matrikler, hvoraf de to blev erhvervet senere. Reppien og Drewes ønske om, at husholdningsskolen kunne videreføres som selvejende institution, måtte opgives efter nogle år.

Citater fra Gråsten Husholdningsskoles elevskrift 1985 og 1987:

Ingrid Nørgård, Flensborg:

Det var i vinteren 1931-32, at jeg første gang mødte Ebba Drewes og Olga Reppien på Ankerhus. Det blev et venskab, der blev af værdi i alle disse år.

Det var i januar 1933, at jeg sendte et brev eller telegram til Ebs og Rejs, at de skulle komme og gøre deres pligt i grænselandet ved at købe husholdningsskolen

i Gråsten, der stod uden forstander grundet sygdom (frk. Ehrenreich). De rejste derned sammen med Magdalene Lauridsen og skolen blev købt 17. marts. Det blev en berigelse for den sønderjyske landsdel.

I kom, I sejrede - om jeg så må sige. Det I to præsterede, var noget helt specielt. Den indsats, der blev gjort på skolen, var enestående, også for os sydfra.

Hanne Dahlkild:

Minder fra vi var elever på Gråsten Husholdningsskole: Ebs du var vores håndarbejds lærer og så inspirerende, smittende glad og belærende; vi gjorde os den største umage. Så ser vi jer begge i hvide kitler og stivede kapper gå morgentur med elever og lærere. Det hørte med i Gråstens bybillede. Ebs og Rejs supplerede hinanden på alle måder og gjorde vort ophold på GH så uforglemmeligt.

Bodil Junker Rindom:

Hverken før eller siden vil man finde en skole, hvor man som her delte hverdag og fest med eleverne, forsøgte at give dem al mulig ballast, så de siden kunne leve et godt og nyttigt liv med deres kommende familier. På alle måder blev der sat ind, - det praktiske, det teoretiske, det kulturelle. Olga Reppien og Ebba Drewes var selv fine eksempler på, hvordan man bør være overfor sine medmennesker og sin samtid. Gråsten Husholdningsskole havde gennem tiden mange forskellige lærere, hvoraf nogle var der i mange år, bl.a. Alma Jakobsen.

Efter at Gråsten Husholdningsskole var lukket, fortsatte elevforeningen i mange år, og Gråsten Landbrugsskole blev rammen om elevmøderne. Elevforeningen besluttede, at talerstolen fra Gråsten Husholdningsskole skulle til Sønderjyllands Husholdningsskole, Rødding.

I 1987 oprettedes en fond til minde om Gråsten Husholdningsskoles forstandere Olga Reppien og Ebba Drewes.

Ebba Drewes og Olga Reppien

Fundats for Reppien og Drewes fond

Navn hjemsted og formål

- § 1 Fondens navn er
»Reppien og Drewes fond«.
- § 2 Fonden har sit hjemsted i Gråsten kommune.
- § 3 Fondens formål er – til gavn for danske hjem og det danske samfund – at hjælpe unge fra Sønderjylland (Nordslesvig og Sydslesvig) til en huslig uddannelse.

Fondens kapital

- § 4 Fonden har i dødsboerne efter Olga Reppien og Ebba Drewes, som i mange år i fællesskab har drevet Gråsten Husholdningsskole, arvet i alt kontant kr. 254.772,30, hvoraf dog går den arveafgift, der vil blive beregnet med forventelig 12%. Restbeløbet anses som fondens grundkapital.
- § 5 Fondens midler skal anbringes til bedst mulig forrentning efter anvisning af Sydbanks forvaltningsafdeling.
- § 6 Det årlige udbytte skal i sin helhed, efter fradrag af omkostninger og eventuel skat, anvendes til uddeling

Olga Reppien, Ebba Drewes og Alma Jakobsen

i overensstemmelse med fondens formål. Når 36 år er forløbet ved udgangen af 2023, skal der også ske udbetaling af grundkapitalen, således at denne opbruges over en 10-årig periode.

Fondens bestyrelse

- § 7 Fonden ledes af en bestyrelse på 3 personer, der udpeges af henholdsvis Direktoratet for Folkeskolen, Sønderjyllands Amtsråd og Dansk Skoleforening for Sydslesvig. Det overlades til disse institutioner selv at bestemme valgperiodens længde.
- § 8 Bestyrelsen vælger selv sin formand og udfærdiger selv efter behov bestemmelser om møder, behandling af ansøgninger m.v.

Fondens regnskab

- § 9 Regnskabsåret følger kalenderåret.
- § 10 Bestyrelsen kan udpege en revisor.

Denne fundats er udfærdiget af advokat Sven Kjems, Gråsten som befuldmægtiget for alle arvinger i boet efter Olga Reppien, død 9.7.1987 og Ebba Drewes, død den 10.4.1985.

Gråsten 17. november 1987 Sven Kjems.

Uddrag af referater

10. maj 1988 modtager fondens bestyrelse besked om, at Fondsregisteret den 4. maj har godkendt fonden; samtidig oplyses, at fondens bestyrelse herefter kan disponere over de 232.064,54 kr. i Sydbanks depot.

Bestyrelsen, bestående af amtsrådsmedlem Grethe Zachariassen, udpeget af Sønderjyllands Amt, undervisningsinspektør Edith Kjærsgård og Elva Thorup Nielsen, udpeget af Dansk Skoleforening for Sydslesvig, afholder sit 1. møde den 9. august 1988 på Søgårdhus Husholdningsskole.

Grethe Zachariassen vælges som for-

mand. Der aftales at følge den kommunale valgperiode. Edith Kjærsgård skal fortolke »huslig uddannelse« inden næste møde. Alle ville dog overveje, om håndarbejde skal fortolkes ind under huslig uddannelse.

På 2. møde 26. januar 1989 overtager Elva Thorup Nielsen regnskab og kontakt til skattevæsenet, og Edith Kjærsgård bliver sekretær i bestyrelsen. Otto Christensen vælges som revisor. Fondens bestyrelse beslutter, at følgende uddannelser hører ind under fondens formål: uddannelser på husholdnings- og håndarbejds-skoler, husholdningsseminarier og håndarbejdsseminarier.

I 1989 annonceredes i Flensborg Avis, Vestkysten og Jydske Tidende. Ansøgningsskema skal indeholde fyldestgørende oplysninger om navn, alder, stilling, bopæl, uddannelsens formål og varighed, og hvor og hvornår den skal finde sted. Legatportioners størrelse sættes til 2.000 kr., ansøgningsfrist 1. marts og uddeling 17. marts. Sven Kjems orienteredes om, at der blev modtaget 29 ansøgninger og uddelt i alt 12.000 kr., dvs. 6 portioner til 2 køkkenledere, 1 husholdningslærer, 2 håndarbejds-lærere og 1 husholdnings-skoleelev.

Bestyrelsen

Omkring 1994 beslutter Undervisningsministeriet, at den til enhver tid siddende forstander på Sønderjyllands Husholdningsskole skal have Undervisningsministeriets plads i fondsbestyrelsen, da stillingen som undervisningsinspektør nedlægges. Forstander Anna Pedersen indtræder i bestyrelsen og afløses i 1996 af Annelise Zander, ny forstander for Sønderjyllands Husholdnings- og Håndarbejdsskole.

I 1998 ønskede Elva Thorup Nielsen at udtræde af fondens bestyrelse. Signe Andersen kom herefter til at repræsentere Dansk Skoleforening for Sydslesvig, og Elva Thorup blev valgt til revisor. I 2010

afløstes hun som sådan af Helga Light Braun, Slesvig.

Grethe Zachariassen genopstillede ikke til Sønderjyllands amtsråd og ønskede ikke at fortsætte i fondens bestyrelse. Som amtsrådsmedlem søgte jeg at blive udpeget til fonden og blev det med begrundelsen at have været ansat på Ankerhus Husholdningsskole og uddannet husholdningslærer. I den forbindelse havde jeg mødt Olga Reppien og Ebba Drewes ved en del forskellige lejligheder, bl.a. på ugekursus på Gråsten Landbrugsskole med besøg på Gråsten Husholdningsskole samt i Foreningen af Husholdningsskoler.

17. marts 1998 mødtes den afgangende og kommende bestyrelse på Sønderjyllands Husholdnings- og Håndarbejdsskole. Alle fuldmagter blev underskrevet og overdraget til den ny bestyrelse, bestående af Nanna Hørlück, formand, Signe Andersen, kasserer og Annelise Zander, sekretær. I 2005 blev Annelise Zander afløst af Jette Christensen, nu Kost og Tekstilskolen.

I forbindelse med Sønderjyllands Amts nedlæggelse, beslutter Reppien og Drewes

6 glade elever fra Rødding Fri Fagskole modtager legat foran Gråsten Husholdningsskoles talerstol

Fonds bestyrelse at forespørge Sønderborg kommune, hvor Gråsten er beliggende, om de vil overtage Sønderjyllands amts plads i fondsbestyrelsen. Samtidig oplyses, at Nanna Hørlück er villig til at fortsætte i bestyrelsen. Forslaget modtages. Nanna Hørlück kan fortsætte i fondsbestyrelsen. Michael Schlüter udpeges en overgang som observatør og afløses som sådan fra 2014 af Jane Steg, Gråsten.

Ansøgning og uddeling

Bestyrelsen fra 1998 valgte at følge den første bestyrelses linje. Som noget nyt udarbejdedes et ansøgningsskema til Reppien og Drewes fond, hvilket skulle ses som hjælp til ansøgerne for lettere at huske alle de oplysninger, der krævedes i følge fundatsen. Ansøgningsskemaet udsendtes hvert år i januar måned til de relevante uddannelsesinstitutioner med opfordring til at hænge skemaet på de studerendes opslagstavler. Hermed fik alle unge kendskab til Reppien og Drewes fond, og der sparede udgifter til annoncer. Jeg modtog ansøgningerne og samlede alle oplysningerne i et skema til bestyrelsen.

De sidste mange års lave rentesats medførte forholdsvis små uddelinger, og det har løbende været nødvendigt at ændre, hvilke uddannelser der faldt indenfor fundatsen, da uddannelser blev nedlagt/og eller skiftede navn og indhold. I 2014 stod der således i ansøgningsskemaet: Legatet kan søges af sønderjyder og sydslesvigere til hjælp til deltagelse i kurser og uddannelser på husholdningsskoler eller håndarbejdsskoler / Frie Fagskoler og til hjælp til uddannelse til bachelor i Sundhed og Ernæring.

Fonden og dens fremtid

Efter at have gennemgået Reppien og Drewes fonds regnskab meddelte Civilstyrelsen (uddrag) den 3. oktober 2013: *Under hensyn til fondens forholdsvis beskedne*

kapital skal vi derfor henlede bestyrelsens opmærksomhed på muligheden for at søge fonden ophævet eller sammenlagt med en anden fond. Vi vil se velvilligt på en ansøgning fra bestyrelsen om, at fonden nedlægges, og kapitalen uddeles til formålet, f.eks. over 2-3 år.

Bestyrelsen beslutter at søge Civilstyrelsen om at uddele kapitalen over 5 år. Begrundelsen er, at vi gerne vil give flest mulige mulighed for at søge legater. Svaret er: Dette er ikke muligt, max. 3 år.

13. maj 2014: *De har ved brev af 28. april 2014 oplyst, at bestyrelsen har besluttet at opløse fonden ved uddeling af fondens kapital i overensstemmelse med fondens formål over en 3-årig periode. Civilstyrelsen har noteret dette. Når fondens kapital er uddelt, bedes De indsende dokumentation herfor til Civilstyrelsen.*

Gennem alle næsten 30 år, har bestyrelsen for Reppien og Drewes fond sat en ære i at uddele så mange penge som muligt som legater og holde udgifter til administration så lavt som overhovedet muligt. Hvert år efter uddeling sendtes pressemeddelelser til lokale aviser. Det har været vigtigt at ophæve fonden, mens vi var flere, som havde mødt Olga Reppien og Ebba Drewes, og undgå en sammenlægning med andre fonde.

Bestyrelsen bestående af Signe Andersen, Jette Christensen, Jane Steg og Nanna Hørlück, besluttede at uddele kapitalen nogenlunde ligeligt over årene 2015-2016-2017. I disse 3 år har der været udsendt særligt mange pressemeddelelser til alle lokale ugeblade, Jydske Vestkysten og Flensborg Avis. Ansøgningsskemaerne har indeholdt oplysning om de større beløb, som var til uddeling.

I 2015 uddeltes 93.500 kr.: 9 legater á 8.500 kr., 5 legater á 3.000 kr. og 1 legat á 2.000 kr. I 2016 uddeltes 36.500 kr.: 3 store legater og 7 legater á 3.000 kr. Alle, der havde søgt og opfyldte fundatsen, fik legater. I 2017 uddeltes 94.200 kr.: 6 store legater, 2 legater á 5.000 kr. og 8 legater á

3.000 kr. + 1 legat på 2.200 kr. (det resterende beløb efter at alt var betalt). Pengene var uddelt til unge, der ønskede »en huslig uddannelse« i bredeste forstand, noget jeg har glædet mig meget over.

23.11.2017 afholdt Reppien og Drewes Fond sit sidste møde. Breve til Civilstyrelsen, Sønderborg kommune og Skoleforeningen for Sydslesvig blev underskrevet.

Den 15. februar 2018 modtog vi brev: *Civilstyrelsen har modtaget dokumentation for midlernes anvendelse ved opløsning af ovennævnte fond. Styrelsen har ingen bemærkninger til det indsendte. Civilstyrelsen betragter hermed fonden som opløst.*

Det har været en fornøjelse at være med i bestyrelsen i 20 år, vi har haft et virkelig

Bestyrelsen ved det sidste møde - november 2017. Fra venstre Jette Christensen, Nanna Hørlück, Jane Steg og Signe Andersen

godt samarbejde. Tak til alle tidligere bestyrelsesmedlemmer og revisorer for deres store arbejde for fonden.

Nanna Hørlück: Født den 8.8.1943. Opvokset i Skodborg. Flyttede tilbage til Sønderjylland i 1990. Lærer fra 1966 og forstander på Ankerhus Husholdningsskole 1972-1990. 1994-2007 Medlem af Sønderjyllands Amtsråd. 1992-2018 bestyrelsesmedlem, senere formand på Rødding Fri Fagskole (tidligere Sønderjyllands husholdningsskole og bestyrelsesmedlem i STUK, Toftlund.

Idrætshøjskolen i Sønderborg ...
Du bliver mærket for livet!

Læs mere på www.ihs.dk

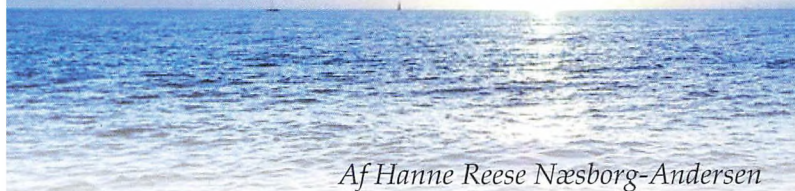
Idrætshøjskolen i Sønderborg
Friheds Allé 42 - 6400 Sønderborg
Telefon 7442 1848

IDRÆTSHØJSKOLEN
SØNDERBORG

Assens-Årøsund OVERFARTEN

Artikler
og digte

Af Hanne Reese Næsborg-Andersen

I artiklen fortælles historien om en af de vigtigste færgeruter i Danmark gennem tiden, en rute, som ikke mange nulevende har sejlet på.

Mange færgeruter i Danmark er nu lukkede, og hvor mange, der på langt sigt overlever, er et åbent spørgsmål. En af de vigtigste før i tiden lå faktisk i Sønderjylland, nemlig ruten Assens-Årøsund. Denne rute hørte i mange hundrede år til blandt de vigtigste hovedfærdselsårer i kongeriget, både når det gjaldt post og almindelig person- og godstrafik.

Ruten svarede i vigtighed til vores motorvej i dag, da den var en del af den for staten livsvigtige forbindelse mellem København og Hamborg. Den konkurrerede i størstedelen af perioden med den lidt længere rute over Middelfart-Snoghøj. Denne var til gengæld lidt mere driftssikker om vinteren, fordi selve sejltiden var kortere. Hvad udfaldet blev, er kendt af enhver i dag, men dengang var det ikke en given sag. Ruten via Assens-Årøsund var nemlig kortere i transporttid på landjorden.

Færgeruten Assens-Årøsund ophørte midlertidigt fra 1885-1920 og permanent den 28.12.1972. Dens oprindelse ved vi ingenting om, vi har ingen skriftlige kilder herom. Første gang, den nævnes, er i Haderslev Stadsret fra 1292, hvoraf det fremgår, at Haderslevborgere ikke skulle betale for overfarten: »Bymænd skal også

være fri for den sundleje (færgetakst), som plejer at betales.« Færgen var altså en etableret kendsgerning på det tidspunkt.

Person- og fragttransport

Ruten har gennem århundrederne haft mange forskellige funktioner. Fordi den var en del af hovedfærdselsåren gennem landet, har de kongelige brugt den uden at betale. Kronen ejede fra gammel tid alle færgefarter ud fra den opfattelse, at alt, der ikke direkte tilhørte nogen, var kongens. Han kunne så give eneret til at drive ruten enten til et færgelav eller en færge-

Om Sommeren, som regnes fra 1 Apr. til 1 Oct.			Om Vinteren, som regnes fra 1 Oct. til 1 Apr.		
	Nbr.	Sk.	Nbr.	Sk.	
Af en ganske Smalke	2	1 8	2	4	·
Den største Færge eller Vaad	2	·	2	3	·
Den mellemste Vaad	1	2	1	4	·
Den mindste	·	4	1	·	·
En reisende Person og hans Tøi	·	1	·	1	4
En Rytter med sin Hest	·	1 8(*)	·	2	·
En Dre	·	· 12	·	1	·

Windre Quag à l'advenant. En Kvinde og et Barn under 10 Aar regnes for en Person. Den agende Post med 12, 16 à 18 Personer og deres Gods giver i alt intet mere, end som for en heel Smalke. En fornem Person med 4 til 6 i sin Suite, og med Heste og Vogn, giver intet af Koffertter eller Skrine.

Bestemmelser om færgetaksterne mellem Assens og Årøsund. 1684. Rigsarkivet

mand. I Årøsund og Assens var det færgeomænd, som fik tildelt det privilegium. Til gengæld herfor bestemte kongen taksten, samt hvor mange både, der skulle være, og at disse skulle holdes i forsvarlig stand.

Med privilegiet fulgte også forpligtelse, dvs. færgeomanden var forpligtet til at færge personer og gods over.

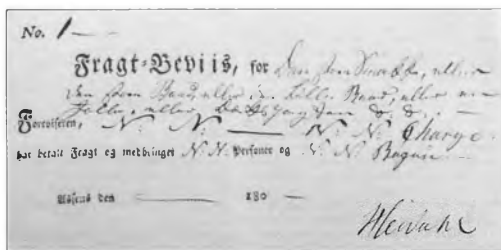
Kongen udstedte med mellemrum forordninger om de enkelte færgesteder, flere og flere forordninger jo nærmere vi kommer vor egen tid, hvilket formodentligt hænger sammen med, at kongen i stigende grad prøvede at kontrollere samfærdslen og den deraf følgende kommunikation.

Den første forordning, vi kender fra Assens-Årøsund ruten, udstedtes i 1661. Mere detaljeret er forordningen fra 1684, der i detaljer fastlagde såvel antal skibe som tidspunkter for postoverførsel og takster for passagerer. Militæret brugte ligeledes ruten til transport af soldater og materiel i krigssituationer.

Udover transport af personer var ruten også i flere hundrede år et vigtigt fragtransportsted. Assens-Årøsund var en del af Oksevejen, ad hvilken studedrifterne og før det hestetransporterne gik. Denne trafik varede for fuld styrke fra i hvert fald begyndelsen af 1400-tallet til 1600-tallet, hvor deltagelse i Trediveårskrigen og senere Svenskekrigene, samt ikke mindst en dalende efterspørgsel, gradvist satte en stopper for studeopdrættet. Bevarede toldregnskaber viser en anselig transport denne vej.

Posttransport

I praksis sejlede færgerne i hvert fald i ældre tid kun, når der var passagerer og gods nok. Dette gjaldt dog ikke, når posten kom og skulle videresendes. Den måtte ikke vente og havde faste tider, som helst skulle overholdes. Dette sidste var med til at skabe en mere regelmæssig færgetrafik i takt med, at postvæsenet blev mere og mere organiseret.

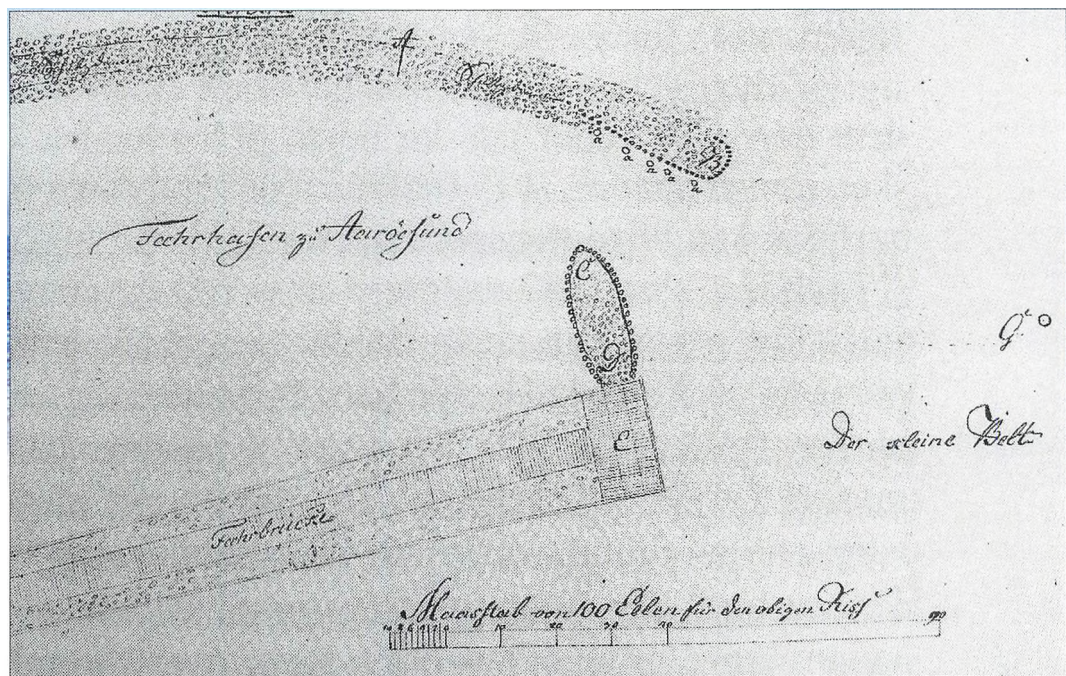

Eksempel på et frugtbrev, udstedt i Assens omkring 1810. (Rigsarkivet)

Første gang vi hører om overfart af post, er i 1555, hvor tolderen i Assens, som også var færgeomand, af kongen fik ordre til altid at holde en færge parat til Haderslev Næs for at hente kongens breve og bud. Dette udviklede sig gradvist. Vi har bevaret nogle kontrakter fra Assens fra 1707-31, hvor færgeomanden forpligtede sig til også at overføre post med færgen og have det nødvendige antal skibe hertil. Den myndighed, som tegnede kontrakten med færgeomanden, var det daværende postvæsen: Generalpostamtet.

Dette »væsen« fik fra 1786 overdraget tilsynet med de færger, hvor posten gik igennem, fra 1807 udvidedes dette til alle færgeruter i Danmark og i 1809 også dem i Hertugdømmerne. Fra 1849, hvor Enevælden ophørte, overgik myndigheden til Finansministeriet, som havde det med få afbrydelser indtil 1871, hvor Indenrigsministeriet overtog det. På lokalt plan var det amtmændene, der stod for tilsynet med ruten indtil 1820, hvor postmestrene overtog det.

Fra ca. 1730 optræder en ny titel: transportforvalter. Dette dækkede ikke over transport i stil med vognmænd i dag, men var en kongelig udnævnt forvalter af postens transport over bælteerne. Der var kun 4 i Danmark, nemlig i Korsør, Nyborg, Assens og Årøsund. Transportforvalterne var i de fleste tilfælde også forpagtere af færgeriet samme sted, dette gjaldt i hvert fald for Assens-Årøsund. Posttransporten var delt i to; en, der trans-

Den ældste eksisterende tegning af havneanlægget i Årø Sund. 1822. (Rigsarkivet)

porterede breve, også kaldet den ridende post, og en, der transporterede pakker og personer, kaldet den agende post.

Fra 1640 til 1792 blev Assens-Årø Sund overfarten brugt af begge slags transporter, fordi den tog kortere tid end Middelfart-Snoghøj. Dog havde man fra starten betæneligheder ved rutens brugbarhed i isvintre, hvor Middelfart-Snoghøj i højere grad var isfri og passabel. Dette skulle senere vise sig at være et afgørende problem.

Paskontrol

Udover selve færgeriet og videresendelsen af posten havde færgemændene andre opgaver. Man var fra kronens side interesseret i at kontrollere de rejsende, både dem med dansk indfødsret og dem uden. Til den ende forlangte man, at alle rejsende skulle udstyres med pas. Der var her tale om en gradvis udvikling, som første gang viste sig juridisk i Christian V's Danske Lov (1683), hvor færgemænd blev forbudt at overføre pasløse personer.

Det var dog i begyndelsen meget diffust, hvordan passene skulle se ud, og hvem de skulle vises til. Dette ændredes gradvist, og i hvert fald fra 1790'erne skulle alle, der rejste, få udstedt pas af øvrigheden mod betaling og forevise dette, hvor man kom hen, især ved færgestederne.

Øvrigheden fik pålagt at føre protokoler over de rejsende, de såkaldte pasprotokoller. Udover almindeligt pas fandtes også markedspas, som betød, at kun autoriserede personer med særlige markedspas kunne sælge ved markederne. De særlige protokoller for markedspas viser en livlig trafik over bæltet på de store markedsdage.

Fra 1828 indførtes vandrebøger til de omkringrejsende håndværkersvende for at forhindre deres »omflakken«. Disse skulle også vises ved færgoverfarterne. Det samme gjaldt skudsmålsbøger for tyende, som indførtes i Danmark 1832, i Slesvig-Holsten 1840.

Gradvist blev dette kontrolsystem løst. Fra 1816 behøvede man ikke vise pas ved færgen, hvis man var et kendt ansigt

og kun rejste lokalt. For alle andre op-
hævedes pastvangen i 1846, dog vedblev
vandrebøger at skulle vises indtil 1888, og
skudsmålsbøger ophørte først 1921.

Færgemandens opgaver

Færgemanden i Årøsund havde altså fle-
re kasketter på. Han var ansat af staten
til at sørge for færgeoverfarten mod selv
at indkassere indtægterne herfra. Titlen
indebar også, at han var en del af statens
kontrolsystem over for borgerne i kraft af
passystemet. Han var ligeledes ansat af
staten som transportforvalter til at sørge
for postens transport over bæltet. For det-
te modtog han en årlig godtgørelse.

Derudover var han krovært, idet Årø-
sund færgetro var færgemandens. Flere af
færgemændene havde også biindtægter,
bl.a., havde de ret til at sælge brændevin
og høkervarer. Færgemanden i Årøsund
skulle endvidere gratis sørge for transport
over bæltet af de østers, som fra gammel
tid blev leveret til hoffet i København
fra den jyske vestkyst. Hvis der var det
mindste problem med disse transporter,
fik færgemanden meget hurtigt besked
herom fra hoffet. Det var åbenbart en højt
prioriteret transport.

Det var også færgemandens opgave at
sørge for, at færgelejet blev vedligeholdt.
Ganske regelmæssigt ødelagdes havnen
i Årøsund mere eller mindre af vinter-
storme, og lige så regelmæssigt tog det
lang tid at få pengene ud af postvæsenet.
Endelig var færgemanden også i nogle
år postmester, dvs. han havde ansvaret
for modtagelse og fordeling af posten,
Derudover dyrkede han landbrug ved
siden af. I Råde var samme jordstykke i
århundreder fæstet af den til enhver tid
siddende færgemand i Årøsund.

Færgemændene i Årøsund

Den første færgemand, vi har kendskab
til, hed Jørgen Falsen. Han nævnes i 1542
og 1562 som betalende »2 mark udenfor

bondeskatten for færgeriet«. Derudover
ved vi, at han havde øen Linderum kvit
og frit. Næste færgemand er Jørgen Niel-
sen, som omtales 1609 i forbindelse med
den senere Frederik III's dåb. Hoffet samt
de fornemme gæster drog til Årøsund,
spiste der et festmåltid og så Christian
IV's nye skib »Justitia« løbe af stabelen.
Dette skete i Årøsund, fordi Haderslev
Fjord var for tilsandet til, at store skibe
kunne komme derind.

Derefter påvirkedes færgestedet af de
forskellige krige i det 17. århundrede.
Bl.a. omtales i indberetningen til Christian
IV 1629 om krigsskaden i Haderslev amt,
at »færgebroen ved Årøsund var tilintet-
gjord«. I Årøsund døde færgemanden Vel-
lemb Jensen i 1660 samtidig med, at hans
gård i Råde brændte. Det var også fra
Årøsund, at svenskekongen Karl Gustav
i 1658 satte over Lillebælt, dog ikke i båd,
men i slæde, da bæltet var frosset til.

Fra ca. 1669 indtog familien Horne-
mann færgestedet og havde det i tre gene-
rationer. Pouel Hornemann nævnes som
»kongl. Mayst. Færgemann udi Aarøsund
Færgehuus erlig og velfornemme Mann«,
hvilket viser, han var en mand, man måtte
regne med. Pouel efterfulgtes af sin søn
Daniel Hornemann, som giftede sig med
Mette, datter af herredsfogeden. Hun
overtog efter sin mands død 1696 bevillin-
gen til færgeriet. I denne periode klagede
postvæsenet meget over forsinkelser med
posten. Man mente, det måtte have med
færgeskippernes magelighed at gøre; de
ville ikke sejle, hvis vejret var dårligt. I
1707 overtog svigersønnen Johan Valentin
Knabe bestallingen.

Den første, der direkte kaldes trans-
portforvalter, var Poul Boldich, som over-
tog embedet 1727. Med postmesteren i
Haderslev havde han kontrakt om at
sørge for transport af den ridende post
mellem Haderslev og Årøsund tur/retur.
Derudover ved vi, at han abonnerede på
aviserne fra Hamborg. På den tid var det

Tegning af Årøsund Havn fra ca. 1855 (Historisk Arkiv for Haderslev Kommune)

kun embedsmænd samt den økonomiske overklasse i byerne, der havde råd til en sådan luksus. Under hans embedsperiode indtraf en ulykke, hvor postbåden kæn-trede, og 4 personer druknede.

Embedet blev 1743 overtaget af et nyt familiedynasti, Bøeg-familien. Jens Baldzersen Bøeg havde været kongelig livkusk, før han, formodentlig som tak for tro tjeneste, blev udnævnt til postmester og transportforvalter i Årøsund. Han var også den første postmester på stedet. Hans søn Christian Friedrich Bøeg over-tog embedet omkring 1770.

Igen i 1770 klagede postvæsenet over postens langsomhed og mente stadig, det skyldtes skibsfolkenes magelighed. En optegnelse fra Søren Abildgaard i 1775 kunne tyde på, at der var noget om snak-ken. Han skrev bl.a. om Assens-Årøsund: »De forstod ikke ret at føre Aarerne, den ene af dem drak alt som tieste, og imidlertid stak han sin Aare ind under Knæet og lod Baaden tumle sig af Bølgerne ... Da de var over Halvvejen, roede de Baaden fast paa en Sten.«

En dagbog fra 1792 viser, at forholdene

nu er blevet forbedret. Derimod er der sket en anden ændring, som var meget betydningsfuld. »Imedens Smakken blev tillavet, fortalte Bøeg, at hand nyelig havde været i Kiøbenhavn i Anledning af een ham fornærmelig Forandring, at Posten nu gaaer over Colding, men udviste ved sin Snakkeras over Regieringen og den unge Princesses Naun, at hans Klage intet havde frugtet.«

Her kan vi spore begyndelsen til Mid-delfart-Snoghøjs »sejr« som overfartssted. Forhistorien her var en ulykke i 1784, hvor en færgebåd sank, da den stødte på drivis, og 15 mennesker druknede. Ikke nok med det, pakkeposten gik tabt, her-iblandt en stor sum penge, over 15.000 rigsdaler. Man prøvede forgæves at finde pengesækken, sendte to dykkere til stedet for at bjærge den, men disse var ikke så forfærdelig pålidelige. Postmesteren i As-sens skrev i hvert fald i sin indberetning, at »nu er den ene Dykker med en Skøge her fra Assens bortrømt, og den anden er sygelig og ej kan taale at være i Vandet.«

Postvæsenet bestemte da, at fra 1792 skulle al pakkepost gå via Mid-

delfart-Snoghøj. Bøeg modtog en årlig kompensation herfor, men var altså ikke tilfreds. Fra 1792 var det kun den ridende post, der tog vejen over Årøsund. Det må have nedsat antallet af passagerer.

Den sidste i Bøegdynastiet var Jens Bøeg. Han fungerede sammen med sin far fra 1800 til 1812. Efterfølgeren hed Henrik Henriksen. Han var den første i embedet med en eksamen og kom fra en stilling som konstitueret stiftsforvalter på St. Croix, Vestindien. Han købte bygningerne og færgerne af Christian F. Bøeg og fik af postvæsenet tilladelse til også at overtage bestallingerne. Henriksen fik dog en uheldig afslutning på sin stilling, idet han i 1831 gik fallit. Der afholdtes offentlig auktion over færgegården med post- og færgefartøjer, og Henriksen selv blev allernådigst udnævnt af postvæsenet til postmester i Elmshorn.

Køberen på auktionen hed Hans Carl Muus, søn af en justitsråd og toldinspektør. I sin ansøgning fortalte han, at han havde rejst som styrmand med Det asiatiske Kompagnis skibe til og fra Kina, for 6 år siden var taget til Bengalen for at arbejde som faktor ved en indigofabrik, men havde ikke kunnet tåle klimaet. Derfor var han nu tilbage i Danmark og skulle have noget at lave. Muus fik ikke en lang embedsperiode, han døde den 4.7.1832 i Assens. Vi ved ikke hvorfor, men muligvis havde han eftervirkninger af sit ophold i Indien.

Hans efterfølger, den sidste postmester og transportforvalter i Årøsund, holdt til gengæld i mange år. Han hed Hans Christian Hansen Bruun og var ud af meget anset familie, hvis medlemmer havde stor indflydelse i forrige århundrede.

Havnen og tilsejlingen

Havnen blev repareret af stort set samtlige transportforvaltere, mere eller mindre gennemgribende.

I Bruuns tid skete mange forandringer,

både store og små. Havnen blev gennemgribende renoveret, et stort projekt, som også involverede Haderslev havn, fordi man søgte at få koordineret Haderslevs og Årøsunds havnetakster.

Et andet af Bruuns projekter var at få bygget et fyrtårn med fladt tag til signalgivning. Fyrtårnet stod klart i 1837. Sejl-ruten var nord om Årø, mellem Årø og Baagø. Vedligeholdelsen af fyrene i Assens, Baagø og Årøsund var hidtil blevet betalt af postvæsenet og Generaltoldkammeret, men i 1841 overtog brødrene Bruun tilsynet med disse mod en årlig godtgørelse.

Nye tider 1838-1885

I disse år begyndte dampskibene at sejle i de danske farvande, bl.a. på ruten København-Kiel, og Bruun mærkede konkurrencen herfra.

Storebælt var den første bæltrute, der fik dampskib, nemlig i 1828. Assens-Årøsund fik som den anden bæltrutebetjening af dampskib i 1838, da »Mågen« indsattes. Det var det andet danskbyggede dampskib overhovedet. Med dette skib ændredes driftssikkerheden betydeligt. Brødrene Bruun fik skibet til disposition af postvæsenet i 20 år og fik årligt 5300 rigsdaler for at transportere posten.

Under Tre-årskrigen, 1848-1850, blev »Mågen« indskrevet til militæret og bl.a. brugt til at fragte post fra Sønderborg til Assens. Transportforvalter Bruun opholdt sig noget af tiden i Assens hos sin bror, men var tilbage på sin post, så snart det var muligt. I 1849 sejlede han fra Assens til Årø for ved selvsyn at konstatere, hvor slemt færgebroen var blevet ødelagt af tyskerne.

Noget af skaden var dog sket i forbindelse med en skudveksling mellem tyskernes kanoner, som var placeret ved færgegården, og danske kanonbåde, som lå i Lillebælt. Ødelæggelserne på bygningerne, færgebroen og fyrtårnet betaltes

Årøsund Havn med fyrtårnet fra 1905 (Historisk Arkiv for Haderslev Kommune)

efter meget skrivi frem og tilbage og efter afholdt syn og skøn som en slags krigsskadeserstatning til Bruun. Indtægten ved at drive færgen var efterhånden lille. Heldigvis for Bruun havde staten stort set overtaget udgifterne herved.

I december 1863 begyndte troppetransporterne igen over Lillebælt i forbindelse med krigen i 1864. Færgeruten blev lukket i foråret 1864. Bruun var flygtet til Assens, og færgfolkene, som var blevet i Årøsund, blev i efteråret 1864 afskediget efter ikke at have fået løn i 3 måneder. Samtidig tilbagekaldtes Bruuns bestalling.

Postvæsenet beholdt en mand i Årøsund til at holde øje med fartøjerne og sejle de få ture, der måtte være. Tyskerne havde slæbt den store færg væk, og den var sunket i Alssund. På et tidspunkt bad myndighederne Bruun undersøge, om det var rigtigt, at færgen var blevet hævet og nu var til salg via en tømrermester i Sønderborg. Det blev nu aldrig til noget.

Bruun døde i 1871, hans næstældste søn var faldet ved Dannevirke i februar 1864. Hans bror i Assens var død i 1863 og blevet efterfulgt af sin søn. Denne søn

tegnede i 1865 kontrakt med postvæsenet om færgedriften Assens-Årøsund, men opsigde i oktober 1885 kontrakten, fordi det ikke kunne løbe rundt økonomisk.

Fra 1885 til 1920 var der ingen færge-drift på ruten. Der var flere forsøg på at få ruten genoptaget, men de blev ved forsøget.

Den sidste tid 1920-1975

Efter Genforeningen i 1920 oprettedes et aktieselskab »Lillebæltsoverfarten«, som startede sejladsen 30. maj 1920. Under 2. Verdenskrig blev færgen minesprængt, og ruten betjentes af båden Lyra. Ruten blev i høj grad brugt til transport af sukkerroer fra Sønderjylland til Assens og havde efterhånden ikke nok passagerer til, at det kunne løbe rundt.

Oliepriserne steg i begyndelsen af 1970'erne meget, og DSB var ikke interesseret i at overtage ruten, da de satsede på Bøjden-Fynshav. Sønderjyllands amt, Haderslev og Assens kommuner og Fyns amt gik i 1971 ind og støttede ruten med i alt 288.000 kr. Dette var man dog ikke interesseret i at fortsætte med, og ruten

SØNDERJYLLANDS FÆRGE-RUTEN ASSENS-ÅRØSUND

mest centrale Overfarts-Rute mellem Fyen og Sønderjylland.

(nær Haderslev)

TIL FÆRGEN - ASSENS-ÅRØSUND

Færgen Sønderjylland på Assens/Årøsund-overfarten. Foto fra 1920'erne. (Lokalhistorisk Arkiv for Assens og Omegn)

måtte derfor lukke, selvom der blev gjort forsøg på at redde den med en ny rute bestyret af skibsreder Knud Petersen fra Assens. Han skulle betjene Årøsund, Bågø, Brandsø og Thorø. Dette strandede på, at Haderslev kommune ikke kunne gå med til det forslag, Assens kommune opstillede. Alle planer om redning blev nu opgivet, og den 28. december 1972 sejlede færgen sin sidste tur.

Indsejlingen til Assens. Gennem færgen ser man Assens by. Foto fra 1930'erne. (Lokalhistorisk Arkiv for Assens og Omegn)

Lukningen forblev dog ikke uomtvistet; den 3. august 1975 åbnedes for en kort bemærkning med veteranfærgen »Øen«, drevet af selskabet »I/S Lillebælt«. Dette varede dog ikke ret længe. Det var klart, at Bøjden-Fynshavs etablering i 1964 havde været en meget afgørende faktor i Assens-Årøsund rutens lukning. Staten havde valgt at støtte Bøjden-Fynshav og ikke Assens-Årøsund ud fra den betragtning, at den trafikpolitisk passede ind i den overordnede, fremtidige planlægning. Og mod statens planlægning og tilskud kæmper færgeruter forgæves. Man kan sige, at staten oprettede ruten, og også at staten lukkede den.

Som et kuriosum kan nævnes, at Assens nu besejles fra Haderslev i sommerperioden med hjuldampere »Helene«, men kun på udflugtsbasis, ikke som egentlig transport.

Artiklen her er en forkortet udgave af samme artikel i »Langs Fjord og Dam«, Haderslev 1998.

Hanne Reese Næsborg-Andersen:

Født i Løjt Kirkeby, uddannet bibliotekar, bifag i Historie fra SDU Odense.

Beretning til Sprogforeningens generalforsamling

2018

Artikler
og digte

Af Frode Sørensen

I Sprogforeningen hverken kan, skal eller vil vi løbe fra, at vi har en spændende historie, som begyndte i 1880. Som det første trin i moderniseringen af vores hjemmeside, har vi produceret en ny udgave af Sprogforeningens historie, denne gang krydret med billeder.

Her to år før 100 året for Nordslesvigs genforening med Danmark er det også værd at tænke tilbage på de mænd: J. P. Junggreen, Gustav Johannsen og C. F. Monrad, som så faren i, at løfteparagraffen i Pragaftalen med et pennestrøg var slettet af Bismarck i slutningen af 1870'erne.

Der skulle ske noget, såfremt det danske sprog og den danske kultur ikke blot skulle overleve, men også være en markant del af befolkningens hverdag. I 1880 var undervisningen på tysk, og de tyske påvirkninger var mange. Hvis befolkningen skulle bevare det danske sprog, så var det nødvendigt med bøger med dansk tekst, kun derved kunne man bevare det danske sprog og den danske kultur

Man oprettede Sprogforeningens bogsamlinger. Bøgerne skulle ud i sognene, i skolerne og i præstegårdene, men problemet her var, at lærerne og præsterne ofte var tyskere. Derfor blev det på gårdene og i håndværkerhjem, at bøgerne ofte blev placeret. Man kan vel godt sige, at projektet lykkedes – hvilket afstemningsresultatet den 10. februar 1920 klart beviste.

I bestyrelsen har vi med jævne mellemrum drøftet bogsamlingerne, der udviklede sig så eksplosivt, at man i 1900 erhvervede sig det, vi i dag kender som Folkehjem, for at have plads til bøgerne, før de kom ud at arbejde hos de danske i sognene.

Men vi har manglet noget i vores viden.

Hvem bestemte, hvilke bøger?

Hvordan blev de fordelt?

Hvordan var det med økonomien?

Det og sikkert mange andre forhold er vi ved at få undersøgt, en opgave som Lis Mikkelsen

og Ingolf Haase med stort engagement har påtaget sig. Det er forventningen, at resultatet kan publiceres i feståret 1920.

Kim Andersen på talerstolen

I arbejdstøjet

Perioden fra midten af 2017 har været præget af forberedelserne til to meget travle år. Kommunerne i vort område, de to mindretal på hver side af grænsen og repræsentanter for de nationale foreninger har ikke blot dannet en styregruppe, de har også ansat tidligere overborgmester Simon Faber til at stå i spidsen for det praktiske arbejde. Det betyder dog langt fra, at Sprogforeningen kan forvente, at det tager de sig af. Vi skal selv være fremme i skoene, og det er vi.

Den første store aktivitet er den **17. november 2018** her på Folkehjem. Vi skal naturligvis markere 100-årsdagen for H. P. Hanssens store tale til det sønderjyske folk. Det havde været nærliggende at gøre det fra den samme balkon og så placere alle deltagerne uden for som i november 1918. Vi har dog besluttet at gøre det på en anden måde. En dramatiseret udgave af H. P. Hanssens tale bliver opført fra scenen i Kongesalen.

Jeg skal afsløre noget af det, som der ellers kommer til at ske på denne mindeværdige dag.

Sammen med Historisk Samfund for Sønderjylland udgiver Sprogforeningen 1. bind af Hans Schultz Hansens biografi om H. P. Hanssen. Oprindeligt var det meningen, at bogen skulle kunne indeholdes i et bind. Det er ikke muligt, og vi ønsker ikke at indgå kompromisser, så derfor bliver det to bind. Bind 2 bliver så udgivet i starten af 2020, måske endog den 10. februar.

- Den 17. november 2018 begynder vi kl. 16.00 med velkomst, sang og foredrag af Hans Schultz Hansen, naturligvis med udgivelsen af bind 1 i fokus.
- Efterfølgende vil Mogens R. Nissen fra forskningsafdelingen på Centralbiblioteket i Flensborg komme med et kort indlæg.
- Kl. 18 er der buffét, – og da vi forventer

fuldt hus, vil der blive serveret uden for Kongesalen, i billedsalen og i restauranten.

- Kl. 19.30 samles vi igen i Kongesalen, hvor teaterstykket om H. P. Hanssens tale opføres. Det bliver ikke alene en genfortælling af talen, men begivenheder før og efter vil også være en del af opførelsen.
- Vi slutter aftenen med et par sange ca. kl. 21.15.
- Vi har allerede nu besluttet, at prisen for at deltage inkl. en god buffet bliver 250 kr., og vi forventer, at bind 1 kan erhverves samme dag for 150,- kr., som også skulle blive medlemsprisen.

Vi er meget optimistiske og forventer fuldt hus (400), så allerede i august måned går vi i gang med at tage imod tilmeldinger, i første omgang fra medlemmer af Historisk Samfund, Skoleforeningen, H. P. Hanssens Mindefond og Sprogforeningen. Det bliver en fantastisk dag, hvor vi får lejlighed til at hylde Sprogforeningens formand fra 1921-1936: H. P. Hanssen.

Sprogforeningens Sprog- og Kulturpris 2017

Årets Sprog- og Kulturpris blev den 6. november 2017 tildelt museumsinspektør René Rasmussen. Hans arbejde med at udgive og formidle er formidabel. Her skal jeg blot nævne dobbeltbindet på over 1.000 sider, »Front og Bro«, som på fornem vis beskriver Flensborg Avis' spændende og indimellem også vanskelige historie. Stort set på selve dagen udgav René Rasmussen sin seneste bog »Den sorte dag ved Moulin« om slaget den 6. juni 1915, hvor mere end 100 sønderjyder faldt. For at dokumentere, at valget af prismodtager 2017 var perfekt, blev der også i argumentationen henvist til det kæmpearbejde, som prisvinder har været primus motor i, nemlig hjemmesiden www.denstorekrig1914.1918.dk

Nu er det jo sådan, at Sprog- og Kulturprisen ikke nødvendigvis uddeles hvert år, og bestyrelsen har besluttet, at i 2018 bliver der ikke uddelt nogen pris. Årsagen er den simple, at det er svært at finde plads i kalenderen, når vi tænker på arrangementet 17. nov., men I kan glæde jer til, at vi vender stærkt tilbage i 2019.

Og så bliver der alligevel noget nyt, som har med prisvinderne at gøre. I alt 23 har siden 1978 modtaget Sprogforeningens Sprog- og Kulturpris. Vi har derfor besluttet at ofre den ene væg i vores mødelokale på de nuværende og kommende prisvindere. Inden 17. november vil der hænge et billede på væggen af hver af prisvinderne, og på en reol nedenunder vil der være 2-3 bøger, som prisvinderne enten selv har forfattet eller udvalgt.

Samarbejdet med de andre nationale foreninger

Sprogforeningen har et godt udbytte af samarbejdet med de andre nationale foreninger. Afstemningsfesten den 10. februar her på Folkehjem er et af årets højdepunkter. Jeg tænker ofte tilbage på Jydske Vestkystens tidligere redaktør, Karsten Madsen, som interviewede mig for næsten 20 år siden. Citat: »Om 10 år er den sidste afstemningsfest historie.« - Heldigvis tog den gode redaktør grumme fejl. Kongesalen fyldes hvert år på selve dagen, og rundt omkring i landsdelen er der fortsat velbesøgte afstemningsfester. Simon Fabers sekretariat er ved at finde ud af, hvor mange steder der er afstemningsfester. Mit tip er minimum 20.

Det er vort håb, at de aktiviteter, som skal markere 100 året, også vil komme uden for de større byer. Det vil være nærliggende, om man de steder, hvor der holdes afstemningsfester, får økonomisk mulighed for at gøre noget ekstra ud af det i februar 2020.

Samarbejdet mellem Grænseforeningen, Foreningen Norden, Sprogforeningen

og bibliotekerne i de fire sønderjyske kommuner fortsætter. Vi er glade for disse decentrale arrangementer, som betyder, at man ikke behøver at køre så mange kilometer for at komme til et spændende foredrag.

Det fælles bogprojekt - H. P. Hanssen - med Historisk Samfund for Sønderjylland er ikke første gang, vi går sammen. Også H. E. Sørensens flotte bog »Alle de Skjalde« er resultatet af et godt samarbejde, men det kommende bogprojekt bliver et af de helt store projekter. I Sprogforeningen glæder vi os over den nye milepæl, der nu bliver sat over den måske største sønderjyske personlighed. At H. P. Hanssen prægede Sprogforeningens arbejde i næsten 40 år, heraf de 15 år som formand, gør ikke vores forventning til bogprojektet mindre

Folkehjem

Jeg er sikker på, at I har lagt mærke til, at der er sket meget inden for murene her på Folkehjem, og flere forbedringer kommer til også udenfor.

Hvor der nu er parkeringspladser lige uden for Folkehjem, etableres en Genforeningspark. Hermed fører man på en måde tingene tilbage, som det var for 40-50 år siden. Vi bifalder dette, men har naturligvis gjort opmærksom på, at det nok betyder, at Aabenraa Kommune må investere i et parkeringsanlæg / parkeringshus bagved den store bygning.

Jeg har tidligere udtalt min bekyrning

for Folkehjems fremtid. Det vil altid være en udfordring at få et så stort kompleks som Folkehjem til økonomisk at hvile i sig selv, men min bekymring er i dag væsentligt mindre, end den tidligere har været.

Der skal fra Sprogforeningens side være en uforbeholden ros til Hanne Sennels for den måde, hun styrer tingene på. Det er altid en fornøjelse at komme her og se, hvordan tingene udvikler sig i den helt rigtige og positive retning. Sprogforeningen er som tidligere repræsenteret i Folkehjems bestyrelse ved Gunnar Vind og undertegnede.

Afslutning

Vi udsender hvert år i juni måned vort Årsskrift. I år kommer I til at vente til august. Årsagen til denne ændring er, at vi planlægger at vedlægge en tilmeldingsblanket til festdagen den 17. november. Inden udsendelsen vil vi have aftalt med Historisk Samfund, Skoleforeningen og H. P. Hanssens Mindefond, hvordan vi får tingene til at gå op, så medlemmerne af de fire foreninger får en mulighed for at tilmelde sig, før der åbnes for fri tilmelding. Dermed har jeg som før nævnt afsløret, at vi forventer fuldt hus med omkring 400 deltagere. Hvis I allerede nu ved, at I vil deltage, så send en mail med navn og antal til sprogforeningen@gmail.com

Om lidt åbnes døren, og kaffen samt brødtorten kommer ind, men inden skal jeg sige tak til bestyrelsen for et godt og konstruktivt samarbejde om de spændende udfordringer, som vi er en vigtig del af. En tak til vores repræsentanter i, udover Folkehjems bestyrelse, H. P. Hanssens Mindefond, Ingeborg og Thomas Thomssens Legat, Dansk Kultursamfund af 1910 og Den Sønderjyske Fond. Og som jeg nævnte sidste år, så lykkes det nu at komme af med pengene til højskoleophold via Anna Larsen Stevns Legat, som vi bestyrer.

Og til allersidst en stor tak skal der og-

Gæster ved Sprogforeningens generalforsamling

så lyde til vores mange kontaktpersoner, som sikrer, at vi er synlige såvel nord som Syd for Grænsen, og som er med til at fastholde vort medlemstal

Beretning fra Syd:

Katrin Lass, der er konstitueret formand for Sprogforeningen i Sydslesvig, fortalte om arbejdet i Syd og bragte en hilsen.

I Syd har man valgt Ina Grønvig i stedet for Jens Erik Salomonsen og Arne Bruus Poulsen i stedet for Betina Andresen.

Man har i Syd haft gode arrangementer. Der har været foredrag ved Camilla Hansen, Center for Mindretalspædagogik.

Sprogforeningens bod har været opstillet ved møder og forskellige arrangementer. Det har givet 10 nye medlemmer til foreningen. Endvidere har man afholdt læsefestival.

Katrin Lass glædede sig til det fortsatte arbejde med Sprogforeningen i Syd.

ADVENTURE EFTERSKOLEN

B R O A G E R

Fede linjefag i skøn natur

SURF
KAJAK
SKI
OUTDOOR
RACE
RIDNING
eSport

Selvtillid, sundhed
og venner for livet!

Dyntvej 113 . 6310 Broager . Telefon 7444 2762

info@adventure-efterskolen.dk . www.adventure-efterskolen.dk

Sønderjydske Skoleforening

Formandens beretning
Årsmødet den 7. juni

2018

Artikler
og digte

Af Peder Moltesen Ravn

Det forgangne år i Sønderjydske Skoleforening har stået i jubilæets tegn. Foreningen kunne den 30. november 2017 markere sit 125 års jubilæum, hvilket skete på dagen ved en jubilæumssammenkomst på Folkehjem med deltagelse af 120 indbudte personer. Det blev en rigtig fin aften med underholdning, taler og sang. Vi havde i bestyrelsen besluttet, at jubilæet skulle markeres som nævnt, men også at der skulle laves et jubilæumsskrift, der skulle indgå i almanakken for 2018. Jeg synes, at vi derved samlet set fik markeret Skoleforeningens 125 års jubilæum på en god måde.

Sønderjydske Skoleforening står økonomisk godt rustet til at løse sin formålsbestemte opgave mange år frem i tid. Selv om afkastet af foreningens formue har været faldende gennem en årrække grundet den lave rente, blev året 2017-18 igen et rigtig godt år for Skoleforeningen.

Vi har opnået et resultat før uddelinger på 569.000 kr. Vi har uddelt i alt 320.000 kr. Vores resultat bliver herefter et overskud 249.000 kr. Hvis resultatet skal holdes op imod forrige års resultat, er der især to forhold, der gør sig gældende. Det ene er, at vi forrige år fik udbetalt dobbelt afkast af nogle af vore investeringsbeviser grundet forskydning af udbetalingsterminen. Det andet forhold, som påvirker resultatet, er ekstra omkostninger i forbindelse med afholdelse af jubilæet. De

uddelte midler fordeler sig med 270.000 kr. til 204 efterskoleelever. Til 24 højskoleelever er der i alt uddelt 35.650 kr.

Der er uddelt 12.000 kr. i stipendier til 12 førsteårsstuderende ved videregående uddannelser. Til kulturelle formål har vi uddelt 2.000 kr. Skoleforeningens formue udgør nu 11.444.000 Kr.

Foreningens medlemstal ligger meget stabilt. Der har i det forgangne år været en medlemstilgang på 199 nye livsvarige medlemmer.

Købmand af Nr. Hostrup Hans Jessen og hustru Kela Jessens studielegat har uddelt 55.800 kr. til 31 studerende på videregående uddannelser. Den Sønderjyske Fonds Legat for skolehjælp til danske sydlige grænsen har uddelt 32.000 kr. til 20 unge studerende fra det danske mindretal i Sydslesvig. I det kommende år vil der være 27.000 kr. til rådighed for unge sydslesvigiske skoleophold i Danmark - det være sig efterskole- og højskoleophold samt videregående uddannelser. Tilgangen af unge fra Sydslesvig til de danske efterskoler er stigende. Det skyldes ikke mindst, at undervisningsministeriet i Kiel for et par år siden godkendte, at 10. klasse på en dansk efterskole giver adgang til gymnasierne i Slesvig-Holsten. Det var en god beslutning.

Jeg er overbevist om, at de unge fra Sydslesvig har stor glæde af et efterskole-

Vindere i årets artikelkonkurrence – de to af deltagerne er repræsenteret af deres mødre pga eksamen.
1. præmie: Rebekka Ehmsen, 2. præmie: Anne Mandrup Kristensen & 3. præmie: Lærke Bjerre Knudsen

ophold i Danmark. Det styrker deres kendskab til dansk kultur og sprog, og det giver dem danske venner for livet. Det er vigtigt, for at de gode forbindelser hen over grænsen kan fastholdes og udbygges frem i tid.

Årets gang i Skoleforeningen

Bestyrelsens og almanakudvalgets ordinære udflugts- og studietur var sidste år henlagt til Als. Turen var tilrettelagt af Jes Speggers Simonsen og Britta Slot Johnsen. Første stop på turen var Augustenborg Slot, hvor den nye landbrugsstyrelse nu har til huse. Vi fik en god orientering af chefen for landbrugsstyrelsen, der beskæftiger 1000 personer, hvoraf de 650 er ansat i Augustenborg. Vi besøgte desuden slotskirken.

Turen fortsatte til Nordborg Slots Efterskole, hvor forstander Rune R. Madsen viste rundt og fortalte om skolen. Man havde lige indviet en ny multihal. Skolen har plads til 140 elever. En veludbygget efterskole med spændende linjefag. På trods af sin beliggenhed formår skolen at tiltrække elever.

Vi drak kaffe på skolen, hvorefter turen fortsatte til Vibæk Vandmølle. Et bevaringsprojekt, som en flok frivillige mennesker står bag. Herefter gik turen til Sønderborg,

hvor vi efter en byvandring sluttede en god dag af med hyggeligt samvær og middag i »Det Sønderjyske Køkken«.

Vi har afholdt vores ordinære fire bestyrelsesmøder med sædvanlig dagsorden i forhold til årets gang i Skoleforeningen. Dertil har der været nedsat nogle udvalg, som har haft følgende opgaver:

Et jubilæumsudvalg - hvis opgave var at få udarbejdet et jubilæumsskrift i samarbejde med Lis Mikkelsen. Desuden at udarbejde program for jubilæumssammenkomsten.

Et udvalg vedrørende artikelkonkurrence for efterskoleelever - Skoleforeningen har igen i år haft en artikelkonkurrence for efterskoleelever, der har søgt tilskud. Det nedsatte udvalg har blandt de indkomne artikler udvalgt de 3 bedste. Der vil senere i aften være præmieoverrækkelse til dette års vindere. Jeg synes, at det er spændende at læse om de unges gode oplevelser med et efterskoleophold og deres tanker om fremtiden for de mindre bysamfund.

Skoleforeningen er medarrangør af afstemningsfesten på Folkehjem. Den 10. februar 2019 er det Skoleforeningen, som står for dette arrangement.

Vi har via »De nationale foreningers Netværk« deltaget i møder vedr. planlægning af genforeningsjubilæet i 2020. Skoleforeningen vil som tidligere nævnt indgå i arrangementer vedrørende gen-

Deltagere i årsmødet

foreningsjubilæet, hvor det falder naturligt at gøre dette i samarbejde med andre aktører. Jeg kan desuden oplyse, at Vejen kommune har igangsat en møderække på Bennetgård i Københoved vedr. planlægning af en markering af genforeningsjubilæet langs den gamle grænse ved Kongeåen, specielt i området omkring Skibelund og Rødding. Skoleforeningen deltager i disse møder.

Sønderjysk Almanak

Almanakken bidrager igen i år positivt til regnskabet. Der har været ekstraordinære omkostninger til trykning m.v., idet almanakken er udvidet med en jubilæums-omtale.

Vi søgte fondsmidler til at dække disse ekstraomkostninger og har modtaget i alt 35.000 kr., som fordeler sig med 25.000 kr. fra Sydbankfonden, 5.000 kr. fra Velux-fonden og 5.000 kr. fra Dansk Kultursamfund af 1910.

Lis Mikkelsen har forfattet artiklen om Skoleforeningens 125 års jubilæum i Sønderjysk Almanak 2018. Jeg vil gerne her ved årsmødet rette en stor tak til Lis for veludført arbejde. Artiklen er et godt supplement til tidligere jubilæumsbøger.

Jeg har tidligere nævnt det, men jeg gentager gerne. Der gøres et enestående stykke frivilligt arbejde af alle i Almanakudvalget. I fortjener alle stor ros for jeres indsats. Uden jeres indsats ingen Almanak. 26. årgang er ved at være klar til at gå i trykken. I kan glæde jer til at blive præsenteret for en ny og spændende udgave medio november måned. Årets tema vil være: »Landsbyliv i fremtiden«.

Andreas Andresen og Lisbet Skau har efter mange års indsats valgt at stoppe i almanakudvalget. Der skal her i aften lyde en stor tak til jer for jeres indsats for almanakken. Lis Mikkelsen har også valgt at trække sig udvalget - dog således at hun fortsat påtager sig at skrive artiklen: For 50 år siden. Tak for en mangeårig stor

Aftenens foredragsholder, Vibeke Sørensen, fortæller engageret om sit arbejde på Julemærkehjemmet Fjordmark

indsats - vi er glade for, at Lis fortsætter med den nævnte artikel.

Tak til alle jer, der er med til at sælge almanakken i jeres nærområde. Det gælder foreningens tillidsmænd, bestyrelsesmedlemmer og andre, der gør en stor indsats. I er med til at sikre en god og stabil kundekreds. Jeg skal sluttelig nævne, at Almanakken også kan bestilles via vores hjemmeside.

Efterskolerne gør en forskel

Landsstævne 2017 med stort efterskoleophold var en fantastisk oplevelse både for de unge som deltog, men absolut også for publikum. Dejligt at medierne gav plads til en fyldig omtale og flere timers TV. En sådan oplevelse var på én gang både berigende og underholdende. Dejligt at opleve de unge mennesker udstråle humør og livsglæde. De er rigtig gode ambassadører for skoleformen.

Efterskolerne er en succeshistorie. Godt 28.000 unge mennesker er i indeværende år på efterskole. Disse unge mennesker får en oplevelse for livet, og samtidig udvikles de på det personlige plan i et forpligtende fællesskab.

Jeg har tidligere nævnt, at et efterskoleophold er et godt springbræt til en ungdomsuddannelse. Politikerne ønsker, at flere unge søger en erhvervsfaglig uddannelse. Derfor ønsker man, at 10. kl. skal

målrettes mere mod disse uddannelser via brobygning til erhvervslivet. Ambitionen er, at mindst 25 procent af en årgang vælger en erhvervsuddannelse i 2020. Efterskolerne er parat til at imødekomme disse ønsker. Flere skoler har allerede projekter i gang, hvor man med stor succes har indledt et samarbejde med omkringliggende erhvervsvirksomheder. Efterskolerne vil nemlig meget gerne tage et medansvar for at skærpe de unges interesse for erhvervsuddannelserne.

Mange forældre prioriterer et efterskoleophold, selv om et sådant ophold stiller krav til økonomien. Et efterskoleophold er dyrt, men absolut en god investering. Der arbejdes fra flere sider på, at flere unge fra lavindkomstfamilier kan få råd til et efterskoleophold. Vi har i skoleforeningens bestyrelse haft et ønske om at kunne finde midler til en særlig pulje til støtte for lavindkomstfamilier.

Et udvalg har arbejdet med denne opgave, hvor vi bl.a. kontaktede en række fonde om støtte til en sådan pulje. Vi må dog desværre erkende, at det ikke har været muligt at få midler til formålet. Derfor har vi i bestyrelsen besluttet at droppe denne idé, og i stedet for vælger vi fortsat at støtte bredt. Vi vil fremover justere på det årlige tilskud afhængig af, hvor mange ansøgninger, der kommer. Der har været færre ansøgninger gennem de senere år - flere kunne ønskes.

Jeg vil dog slå fast, at de gavebeløb, der blev givet i forbindelse med Skoleforeningens jubilæum, vil blive anvendt til formålet. Beløbet er isoleret i regnskabet.

Tak til Hanne Clausen for 37 års virke som kasserer i Sønderjydsk Skoleforening

På vores hjemmeside oplyser vi om:

- Individuel supplerende støtte til efterskoleophold som kan søges på den skole, hvor en elev er tilmeldt. Skolerne modtager hvert år en pulje fra staten. Denne pulje er øremærket til at hjælpe forældre, der har svært ved at finansiere et efterskoleophold. Det er den enkelte skole, der afgør til hvem og med hvilket beløb, der kan ydes hjælp til nedsættelse af egenbetalingen. Find evt. yderligere oplysninger på efterskoleforeningens hjemmeside eller hos den efterskole, jeres barn er tilmeldt.
- Stipendier til efterskoleophold: Egmont Fonden har afsat i alt 5 millioner kr. til stipendier til udsatte unges ophold på efterskoler. Familier med indkomster under 240.000 kr. årligt kan ansøge om 20.000 kr. i tilskud til egenbetalingen. Efterskoleforeningen står for at administrere ordningen. Yderligere oplysninger kan indhentes ved kontakt til Efterskoleforeningen.

Jeg vil slutte min årsberetning med at bringe en tak til vores tillidsmænd for jeres indsats i det forløbne år. Desuden en tak til bestyrelsen for et godt samarbejde. Sidst men ikke mindst en tak til Skoleforeningens sekretær og kasserer for jeres store indsats i det forgangne år.

Torsdag den 30. november 2017

Sønderjydsk Skoleforenings 125 års jubilæum blev markeret med jubilæumssammenkomst på Folkehjem med deltagelse af 120 indbudte personer.

Det var en festlig aften med taler og sange og med Karen Hanne, som fortalte om og akkompagnerede sange fra Højskolesangbogen.

Inger Rahbek Andersen læser prologen - selvfølgelig på sønderjysk

Lis Mikkelsen fortæller om jubilæumsskriftet

Marie Aagaard Larsen synger sit vikingekvad akkompagneret af sin mand

Efterskoleforeningens formand Troels Borring bringer en hilsen

Forsamlingen synger akkompagneret af Karen Hanne Munk

Gæsterne forsyner sig ved buffeten

Finn Clausen

Bredebro

* 26.06.1944

† 29.11.2016

Minde-
ord

Den 29. november døde Finn Clausen uden nogen form for varsel.

Aftenen i forvejen var Finn som altid i godt humør og havde klare meninger om alt det, der rørte sig.

Finn var født og opvokset i Toghale ud af en søskendeflok på 5. Da han var godt 1 år gammel, mistede han sin mor, men en »moster« kom til og var som en mor for børnene.

Finn startede tidligt – som skoledreng - med at tjene sine egne penge ved kanin- og fåreavl. Det med fårene holdt ved i mange år, han havde talent for omgang med dyr.

Efter endt skoletid var Finn på Højer Ungdomsskole, inden han kom ud at tjene ved landbruget. Han fik ansættelse hos forskellige, dygtige landmænd på egnen, og han var meget dygtig til sit arbejde. I foråret 1963 døde Finn's far.

Der blev også tid til et ophold på Rønshoved Højskole, som Finn elskede at omtale, og der blev knyttet venskaber, der varede hele livet. Finn fik sin teoretiske landmandsuddannelse, som foregik på den tids traditionelle måde, på Gråsten Landbrugsskole.

I 1970 blev Finn kontaktet af Korn- og Foderstofhandel Hans Sønniksen A/S i

Møgeltønder, om han ikke kunne tænke sig at blive leder af en ny afdeling, som Sønniksen ville starte op i Bredebro. Det gjorde Finn.

I den første tid boede Finn på min fødegård i Svanstrup ved sin farbror og tante.

Finn blev i 1973 gift med Hanne Petersen fra Tønder, og de flyttede ind i et nybygget hus på Visbyvej ved siden af foderstofafdelingen. Der er 3 voksne sønner, der alle er gift og bosat i Kolding med familier.

Finn blev en meget respekteret og afholdt foderstofmand, og han fik tildelt Dronningens belønningsmedalje efter 45 års arbejde inden for foderstofbranchen.

Udover at engagere sig i familien gjorde Finn en stor indsats i Handels- & Håndværkerforeningen i Bredebro. Han havde altid klare holdninger til tingene og blev meget respekteret for det.

Ud over at Finn var min fætter, var han også min bedste ven, som man altid kunne regne med.

Æret være Finns minde.

Ved en fejl blev mindeordet over Finn Clausen ikke bragt i Sønderjysk Almanak 2018.

Redaktionen undskylder og beklager.

Lorens C. P. Hansen

Højer

★ 11.03.1927

† 03.06.2017

Lorens Hansen blev født på Blomsgård ved Lydersholm og tog studentereksamen på Tønder Statsskole i 1945. Efter en praktisk landbrugsuddannelse var han elev på Ladelund Landbrugsskole. Derefter fulgte videreuddannelse på Landbohøjskolen til agronom, en uddannelse som senere blev brugt ved Hedeselskabet, derefter som adjunkt på Landbohøjskolen og udbygget med en lic.agro. i 1962.

I 1963 blev Lorens Hansen forstander for Statens Marskforsøg på Hohenwarte i Højer. Da denne institution blev nedlagt sidst i 80'erne, blev han leder af Jyndeved Forsøgsstation indtil sin pensionering i 1990. Et halvt år før han gik på pension, blev han tildelt Ridderkorset, en anerkendelse som betød meget for ham.

Lorens Hansen var som agronom

meget faglig kompetent, han var en god leder, normalt rolig og velovervejet, men han kunne også skrue bissen på, når det var nødvendigt. Når han viste rundt i marsken var han i sit es, meget vidende, velformuleret og spændende at høre på.

Slægtshistorie og lokalhistorie var en glødende interesse. Han kunne føre sin slægt tilbage til 1600-tallet. Til lokalhistorien var han forfatter til flere bøger og en række artikler, bl.a. bogen »Marsken ved Tønder-digebygning og afvanding« og artiklen om flygtningebørn på Hohenwarte i årene 1945-46.

Familien betød meget for Lorens Hansen. Han blev enkemand i 2012. Han efterlader fem børn, ti børnebørn og tre oldebørn.

Æret være hans minde.

Inge Adriansen

Sønderborg

* 27.07.1944

† 27.10.2017

Den 27. oktober 2017 afgik Historisk Samfund for Sønderjyllands mangeårige og markante styrelsesmedlem Inge Adriansen ved døden efter en langvarig kamp mod en tiltagende sygdom.

Inge Adriansen var uddannet lærer, men blev i 1969 ansat på Museet på Sønderborg Slot, som blev udgangspunktet for hendes virke i 45 år. I 1988 blev hun ph.d. i nordisk folkemindevidenskab fra Københavns Universitet og blev herefter ansat som museumsinspektør på Sønderborg Slot. Hun bestred denne stilling frem til 2002, hvor hun blev souschef på museet. Fra 2007 har hun også været adjungeret professor på Syddansk Universitet I 2014 blev hun pensioneret.

Hun har særligt forsket i Sønderjyllands historie, men har også forsket i mad fra området, og udgav således den kulturhistoriske kogebog Smag på Sønderjylland i 2012.

Inge Adriansen blev medlem af Historisk Samfunds styrelse i 1986 og stod sammen med Steen Andersen og Henrik Fangel for fornyelsen af Sønderjysk

Månedsskrift, hvor hun var et flittigt medlem af redaktionen frem til 1996. Inge var dybt engageret i markeringen af genforeningsjubilæet i 1995, og hun har udgivet to hæfter i serien Sønderjyske billeder med temaer i tilknytning til 1920: Dansk eller tysk? Billeder af national selvforståelse i 1920 (sammen med Immo Doege) og Fra det tyske nederlag til Slesvigs deling 1918-1920 (sammen med Broder Schwensen).

Inge var også en bærende kraft i mange af vore foredragsrækker og i de efterfølgende bogudgivelser, såsom De slesvigske Hertuger, Sønderjyderne og Den store krig 1914-18 og Skurke og Helte i Sønderjyllands Historie. En særlig indsats lagde hun sammen med Elsemarie Dam-Jensen og Lennart Madsen i udgivelsen og redaktionen af Sønderjylland A-Å, som er et fyrtårn på vor forenings bogliste. Meget andet kunne nævnes. I Historisk Samfund for Sønderjylland har vi meget at sige Inge tak for, og vi vil holde hendes minde højt i ære!

Peter Brinkmann

Slesvig

★ 18.01.1931

† 05.12.1917

Peter Brinkmann er død. En æra i det danske mindretal i Slesvig er forbi. Peter blev næsten 87 år gammel og nåede meget i sit liv.

En lang og betydelig del af sit virke lagde han på Hiort Lorenzen-Skolen. Det blev til godt 22 år her af hans samlede 40 års virke i Skoleforeningens tjeneste.

Peter var helt igennem humanist med en positiv tilgang til tilværelsen, som han gennem sit arbejde formåede at overføre til elever og kolleger. På Hiort Lorenzen-Skolen var han en respekteret kollega og loyal medarbejder. Han formåede at samle mange omkring gode tiltag og at sprede godt humør uden på noget tidspunkt at blive plat jovial.

Han sad også inde med kunstneriske evner og idéer, som blandt andet gav sig udslag i oprettelsen og gennemførelsen af drama som fag og fritidstilbud på Hiort Lorenzen-Skolen. Et tilbud, der var godt efterspurgt af eleverne, selv om det kostede tid for dem ud over skoletiden.

Som lærer i Skoleforeningen startede Peter som »omrejsende« tysklærer ude på de små landsbyskoler, som ikke selv havde lærere til tyskundervisningen. Hans arbejdsområde faldt i Ejdersted, som han holdt troskaben over for indtil 1970. I tiden derefter, på Hiort Lorenzen-Skolen, var Peter kommet tilbage til sin fødeby og lagde sin manddomsgerning der. Han nåede at præge skolen og generationer af elever med sin undervisning – altid med

en positiv indgang, samvittighedsfuld gennemførelse, kollegialt sind og loyalitet over for opgaven, forældrene og skolens ledelse.

Peter var også pragmatiker, når noget skulle ordnes. En god og nødvendig forudsætning for at noget kunne lykkes indenfor politikken. I mange år sad Peter som SSWs repræsentant i byrådet i Slesvig – en opgave, han så nødvendigheden af, men som han også godt kunne lide. Det var hans overbevisning, at det politiske arbejde skulle være helstøbt og koncentreret, hvis det skulle gøres ordentligt. Et sæde i byrådet var arbejds- og tidskrævende nok; så måtte andre tage sig af amtsråd og de øvrige politiske arenaer.

Legendarisk er også Peters opfindelse af SSW-nytårskaffemødet hvert år i januar, hvor Peter skrev drejebogen til SSW-revyen. Igen et bevis på Peters kunstneriske evner og interesse og på hans humor.

Peter nåede at få et langt og indholdsrigt otium. Kun her på det sidste blev der stille om ham.

Vi vil på Hiort Lorenzen-Skolen mindes Peter Brinkmann med taknemmelighed og respekt, som det aktive og rørige idémenneske han var, og huske de mange muntre og hyggelige stunder i Peters selskab. Vore tanker herfra går til Herta, børnene og børnebørnene, som nu må klare sig uden Peter.

Æret være Peter Brinkmanns minde.

Jørgen Kølle

Næstved (tidl. Vojens)

* 06.03.1940

† 26.01.2018

En kær kollega, pressefotograf Jørgen Kølle, Næstved, er død, 77 år.

Før han bosatte sig på Sjælland, havde Kølle adresse i bl.a. Vojens og på Rømø.

Jeg lærte Jørgen Kølle at kende midt i 60'erne, da jeg som journalistelev var sportsmedarbejder på »Sønderjyden« i Sønderborg. Sideløbende med sit job på Flyvestation Skrydstrup, begyndte Kølle som freelance-fotograf, og jeg var jævnligt aftager af hans billeder fra sportsbegivenheder i Vojens og omegn.

Med tiden fik Kølle gode fotokontakter i Det Berlingske Hus, men han leverede også pressebilleder til syd- og sønderjyske aviser. Mest kendt blev han nok for det tillidsforhold, han og medlemmer af kongefamilien havde. Det kastede ofte gode solobilleder af sig. Det mest berømte var det, hvor politimester Iver Møller i

1988 overrakte en rose til dronning Ingrid på trappen til Gråsten Slot.

Var jeg »i marken« som journalist og mødte Jørgen, blev jeg altid mødt med et »Hej min ven«. Kølle var åben omkring, at han blev ramt af alvorlig sygdom.

Den var også grunden til, at han levede sin sidste tid på plejehjem i Næstved. Vi havde en lang snak i telefonen i efteråret 2017 og aftalte, at jeg skulle besøge Jørgen i Næstved til foråret. Det nåede jeg ikke.

Jørgen Kølle var i mange år gift med Lene Kølle, der døde i 2004. Siden blev han gift med Evita Horn. Foruden Evita Horn efterlader Kølle to børn og ti børnebørn.

Jørgen Kølles urne er nedsat på Vojens Kirkegård ved siden af Lene Kølles urne.

Æret være Jørgen Kølles minde.

Bue Lund Nielsen

Haderslev

* 03.02.1924

† 10.02.2018

Efter et langt liv med musik har Bue Lund Nielsen lukket sine øjne for sidste gang, 94 år gammel. Det er umuligt at redegøre bare nogenlunde kortfattet for Bues betydning for det sønderjyske musikliv. Hans betydning nåede også langt nord for Kongeåen.

I 30 år, fra 1963 til 1993, var Bue dirigent for det amatørorkester, som lærer Christian Jensen tog initiativet til at stifte i 1963, umiddelbart efter at landsdelen havde fået sit professionelle Sønderjyllands Symfoniorkester. For at tydeliggøre forskellen og undgå forvekslinger blev Christian Jensens orkester navngivet Sønderjysk Amatørsymfoniorkester, akronymiseret SASO.

Bues musikalitet, parret med en enestående venlighed og åbenhed samt en helt legendarisk hjælpsomhed, hjalp orkestret i gang og gentagne gange henover perioder, hvor medlemsafgang ville have fået andre til at smide tøjlerne, var Bue altid på pletten. Han kendte et væld

af drevne amatørmusikere på Fyn og i en stor del af Jylland og formåede at overtale mange af disse til at stille op som assistenter til at fylde hullerne i orkesterbesætningen til koncerter, som det ellers ikke ville have været muligt at gennemføre.

Bue har i hele sin tid som dirigent for SASO beredvilligt kørt utallige omvejskilometer for at bringe unge orkestermedlemmer uden anden transportmulighed til og fra prøver og koncerter. Lige så utallige er de håndskrevne nodeark i forbilledlig smuk nodeskrift, som han har udskrevet som ekstrastemmer eller transponeringer til blæsere.

Uden Bues enorme indsats ville SASO i dag ikke have kunnet se tilbage på en 55 år lang historie.

Vi er mange, som har meget at takke Bue Lund Nielsen for, og som altid vil mindes ham med stor glæde og taknemmelighed.

Erling Læbel Madsen

Dybvighoved, Løjt

*06.11.1943

†13.02.2018

Med Erling Læbel Madsens død har Historisk Samfund for Sønderjylland mistet sin mangeårige formand for Aabenraa-kredsen. Endnu lørdag aften den 10. febr. 2018 var Erling en veloplagt ordstyrer ved afstemningsfesten på Folkehjem, som han altid satte en ære i at være medarrangør af. Natten til den 13. februar afgang han ved døden.

Erling Læbel Madsen blev medlem af bestyrelsen for Historisk Samfunds Aabenraa-kreds i 1992 og fungerede som sekretær, indtil han i 2003 blev formand efter Hans H. Bang. Dermed blev Erling også medlem af hovedforeningens styrelse. I de mere end 25 år, Erling virkede for vores forening, repræsenterede han i særlig grad dens folkelige element. Erling var stærkt engageret i den lokale historie, først og fremmest på Løjt Land.

Han var i mange år formand for Løjt Lokalhistoriske Forening og redaktør af *Det gamle Løjt*. Rundemølle og de gamle kaptajnsgårde betød meget for ham. Men han var også i nær kontakt til det lokalhistoriske miljø i hele det gamle Aabenraa amt, som han samlede til et fællesmøde en gang årligt, og han arrangerede gerne ture til mål som Sikringsstilling Nord,

Hærvejen fra Øster Løgum til grænsen og til de gamle gader og huse i Aabenraa. Ved de mange udflugter og rundvisninger på sin hjemegn var Erling altid en begejstret historiefortæller.

Erling var altid hjælpsom, når der skulle gøres en indsats, og han stillede gerne op, når der var brug for hjælp ved arrangementer o.l. En tid lang var han også fast medhjælper på Historisk Samfunds kontor. Erling havde mange andre jern i ilden, især i Løjt sogn, hvor han bl.a. var medlem af menighedsrådet, bestyrelsesmedlem i højskoleforeningen og æresmedlem i det frivillige brandværn. I Aabenraa var han guide og vægter for Aabenraa Turistforening. Det var som en anerkendelse af dette mangesidede engagement, at Erling modtog H.V. Clausens og Johan Ottosens Legat til Danskhedens Fremme i Sønderjylland. Det var en udmærkelse, som han med rette var stolt af.

Vi havde gerne undt Erling flere år at virke i, men han nåede meget i de år, som blev ham beskåret. I Historisk Samfund for Sønderjylland vil vi minde Erling Læbel Madsen med varme og taknemmelighed.

Vagn Rasmussen

Fjelstrup

* 07.09.1933

† 03.03.2018

Vagn Rasmussen, måske bedre kendt som Vagn á Fjelstrup, blev født på et husmandssted på Kehlet i 1933. Han havde en "glant barndom" med trygge rammer, hvor det i krigsårene var småt for enhver, men med godt naboskab. Dér lærte han også at sætte pris på de nære ting som naturen, musik og samværet med andre.

Da Vagns far døde, overtog han husmandsstedet. Inden da nåede han at komme på Frederiksborg Højskole og at være soldat i Aarhus. I 1962 blev Vagn gift med Margit Jensen fra Genner og sammen fik de børnene Bo og Lone.

Far var »tombe ette håndbold«, så da muligheden bød sig, skiftede han landmandslivet ud med jobbet som halbestyrer. Et job han bestred i 28 år, og som han elskede, fordi han fik lov til at kombinere sin hobby med jobbet. Far var også med til at spille Fjelstrup op i 2. division i håndbold og var aktiv i rigtig mange foreninger. Far bragte Fjelstrup på danmarkskortet både med håndbold og Lykkehjulet, ligesom han blev kendt i den store verden pga. håndboldture til udlandet, hvor han fik opbygget mange gode venskaber.

Far elskede at tage billeder og videoer og interviewe folk med sin båndoptager. Det blev til indlæg i FIF-bladet, Æ' Rum-melpot, bøger, sange, revyer, rim, taler,

eventyr oversat til synnejysk m.v. - og disse ting tog far så ud og underholdt med. Far havde en god portion nysgerrighed og en dejlig evne til at lytte og fortælle historier, og hans humor spredte glæde og gode grin hos mange.

Det tog lidt tid, før han blev bedstefar, men så fik han sig i mellemtiden da bare en masse »reservebørnebørn«, som også gjorde ham til »oldefar«. Far sagde, at han var en »heldig katøffel« og følte sig privilegeret over at have sine børn, svigerbørn og 5 børnebørn så tæt på - under 400 m. Hver lørdag besøgte han først Bo og familien, så Lone og familien, for derefter at vende hjem til Margit og aflægge beretning. Far var en mand med meninger og var da også med til at stemme Fjelstrup hjem til Haderslev. »Æ sproch« det kunne han og deltog i VM i synnejysk.

Far blev 84 år og var gift i 56 år med Margit. Han var ikke i tvivl om, at han aldrig havde kunnet skabe et så fantastisk og oplevelsesrigt liv, hvis ikke han havde haft mor både derhjemme, i hallen og i forsamlingshuset. Far var åben, nysgerrig og videbegærlig, og jeg tænker, at alle, der har kendt Vagn, vil huske ham på hver sin gode måde. Ære være mindet om Vagn Rasmussen - savnet, men aldrig glemt!

Jacob Clausen Jacobsen

Haderslev

* 16.02.1937

† 08.03.2018

Det var med stor sorg, jeg modtog meddelelsen fra Jacob Clausen Jacobsens kone Gertrud, at Jacob var afgået ved døden.

Gertrud og jeg fik os en lang samtale ved overbringelsen af denne triste nyhed. - Jo jeg vidste godt, hvad vej det gik, og det var den vej hønsene skraber. Men døden kommer alligevel ofte som en overraskelse. Samtalen med Gertrud gjorde godt, for vi mindedes Jacobs liv på jorden, og den kraft han tilførte den med sit forfatterskab – en yndefuld poetisk måde at skildre hverdagens helte på. Han levede efter mottoet – tag dit liv og lad det vandre. Dermed er tanken om, at Jacob ikke er her mere, lettere at sluge, for han er jo bare gået i forvejen, og derfor regner jeg med et gensyn en gang.

Jacob blev gift med Gertrud i 1963, og et par år efter købte de et husmandssted lidt uden for Haderslev. Her påbegyndte han uddannelsen som lærer, mens Gertrud fortsatte sit hverv som sygeplejerske og senere lærer. Gården skulle bidrage til husholdningen, for Jacob var et passioneret menneske, som ville naturen så meget. Derfor var det en trist dag, da husmandsstedet blev eksproprieret til fordel for den Sønderjyske Motorvej i 1980. Jacob og Gertrud valgte at blive boende i Haderslev, for at deres sønner Henrik og Anders

kunne fortsætte deres teenageår i vante omgivelser.

Jacob var ansat som lærer i over 19 år ved Favrdalskolen, før han i 1988 valgte at blive fuldtidsforfatter. I 1992 skrev han stykket "Liv og glade dage", som blev opført i Kløften i anledning af Haderslevs 700 års jubilæum. Det blev startskuddet til en stor karriere som dramatiker, hvor et af højdepunkterne var det store teaterprojekt i anledning af 75 året for genforeningen – opført på Dybbøl Banke. I 1995 modtog Jacob Grænselandsprisen.

I 1998 startede tankerne om at fortælle egnshistorier fra gamle Bredebro Kommune anført af Lauge Jepsen, og det første egnsspil: Højt Til Himlen så dagens lys i 1998. Jacob skrev derfor de første 4 spil, som blev opført fra 1999 – 2002.

Jacob lagde stor vægt på, at vores instruktør gennem mange år, Kristian Hald, var med på holdet. Det var en luksus for egnsspillene at have Jacob ved »skrive-roret«, for vi fik flotte, gennearbejdede manuskripter, som var lette at sætte op, og publikumsantallet voksede for hvert år.

Egnsspillene har betydet meget i Jacobs liv, ligesom Jacob har betydet utrolig meget for vores liv og succes. Det har været en stor ære at kende Jacob.

Æret være Jacobs minde.

Ester Marie Feddersen

Rinkenæs

★ 05.11.1923

† 29.03.2018

Ester Marie Feddersen blev født i Sønderborg og døbt i Gråsten Slotskirke. Hun var datter af Theodor Mathiesen Nissen og Mette Kjerstine Jepsen.

Ester besøgte Realskolen i Tinglev og blev konfirmeret i Tinglev Kirke den 26. september 1936.

Hun blev medlem af KFUK, hvor hun deltog i møderne, der blev afholdt i de private hjem. Det var samtalemøder, hvor der blev læst en bibeltekst op, hvorefter man talte sammen om indholdet i teksten.

En gang om måneden samledes man i Missionshuset i Bolderslev sammen med KFUM. Om sommeren var der sanglege i Præstegården, skovtur med bål, eller cykelture til fællestævner rundt omkring. Det kunne være op til 20-30 km hver vej.

Ved disse lejligheder traf Ester sin kommende mand, Andreas Anton Feddersen, hun var 15 år gammel og han var 18 år. I slutningen af 1943 blev de gift, mens de boede i København. De boede på Østerbro under besættelsen. Umiddelbart efter befrielsen fik Andreas tilbudt en stilling hos sin gamle læremester i Bolderslev, og de vendte derfor tilbage til Sønderjylland, hvor de bosatte sig i Bolderslev.

De gled hurtigt ind i foreningsarbejdet i henholdsvis KFUK og KFUM. Andreas Feddersen skiftede sit arbejde som snedker ud med at læse til lærer på seminariet i Tønder, og Ester Feddersen fik et job som vikar ved Bolderslev skole, et arbejde der varede i de 5 år, Andreas besøgte

seminariet i Tønder. Andreas fik efter sin lærereksamen i 1957 ansættelse ved Tinglev Realskole, og familien flyttede til Tinglev.

Ester fik i 1958 et job som gymnastiklærerinde på Tinglev Realskole, Hun havde, mens hun boede i Bjolderup, deltaget i et kursus på Snoghøj Gymnastikhøjskole. Samtidig blev hun opfordret til at assistere på Tinglev Bibliotek og blev efter den tidligere leders død i 1967 leder af Biblioteket og i 1970 ved kommunesammenlægningen leder af Tinglev Kommunes Biblioteksvæsen.

I 1975 startede Ester det Lokalhistoriske Arkiv for Tinglev kommune. Da Tinglev Bibliotek i 1978 fik heltidsstatus, og der dermed blev ansat en faguddannet bibliotekar, trak Ester sig tilbage og blev filialleder i Bylderup Bov.

Ester Feddersen engagerede sig meget i foreningslivet i Tinglev; hun var bl.a.: formand for »Lokalhistorisk Forening for Tinglev Kommune«, amtsformand for »LASS«, Lokalkivernes sammenslutning for Sønderjylland, formand for forsamlingshuset »Tinglevhus i Tinglev« og medlem af bestyrelsen for en vælgerforening

Hun døde den 29. marts 2018 på Plejehjemmet Dalsmark i Rinkenæs, hvor hun opholdt sig de senere år, efter at hun havde boet en del år i Dybbøl.

Hun efterlader sig 4 døtre: Kirsten, Tove, Meta og Birgit

Birte Blønd

Risskov

★ 31.07.1932

† 16.06.2018

Den sønderjyske forfatter Birte Blønd var et godt eksempel på, at intet er for sent i livet. Først i en alder af 69 år fik hun sit forfattertalent forløst, da hun med romanen »Grænsegænger« fik sin prosadebut på forlaget Hovedland. Forinden var det dog lykkedes hende at få optaget digte i det litterære tidsskrift Hvedekorn og udsendt en digtsamling på forfatterforlaget Attika.

Hun var oprindeligt uddannet folkeskolelærer, men skiftede senere spor to gange. Først i 1967, da hun uddannede sig til lægesekretær og arbejdede i sin mands praksis. Senere - i 1985 - blev hun cand. phil. i tysk fra Aarhus Universitet. Det var på Aarhus Universitet, at hendes vejleder, lektor Kirsten Søholm, ansprogede sin elev til at tage et skrivekursus, fordi hun så et talent i den belæste Birte Blønd. Fra 1992 til 1994 var Birte Blønd elev på Poul Borums forfatterskole i København.

Debutromanen »Grænsegænger« handler om en ung piges opvækst i det dansk-tyske grænseland, som Birte Blønd selv voksede op i. Det var i en tid, da dansk og tysk stod meget stejlt over for hinanden

efter Hitlers magtovertagelse i 1933 og Tysklands besættelse af Danmark i 1940. Det at være født mellem dansk og tysk kom til at præge Birte Blønd og hendes forfatterskab.

»Grænsegænger« blev fulgt op af »Skillelinjer« i 2004 og »Dansen kan begynde« i 2006, og de tre bind kom til at danne en biografi. Senere blev der stille om Birte Blønd, blandt andet på grund af sygdom. Hun håbede dog at kunne overvinde sygdommen og realisere et projekt, som hun havde liggende på computeren. Men det kom desværre ikke til at ske.

I 2006 modtog hun Marcus Lauesens mindelegat og i 2011 Sprogforeningens Sprog- og Kulturpris. Ved overrækkelsen af Marcus Lauesens Mindelegat på Folkehjem i Aabenraa fremhævede litteraturkritikeren May Schack Birte Blønds store sociologiske indsigt og forståelse for, hvor stor en indflydelse bestemte tidsperioder har for det enkelte menneske.

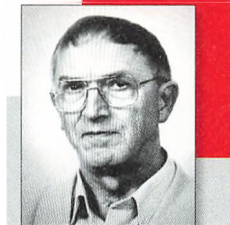
»Birte Blønds stof er enestående i dansk litteratur. Hun bygger bro og trækker ikke grænser«, sagde May Schack dengang.

Jørgen Peter Sørensen

Vojens

* 18.08.1932

† 25.06.2018

Midt i den varmeste sommer i mands minde måtte forhenværende skoleinspektør Jørgen P. Sørensen opgive kampen mod kræften, som havde sat sit præg på hans sidste leveår – i øvrigt efter et langt og godt liv, tror jeg, han ville sige.

Jørgen fik sin læreruddannelse fra Ribe Seminarium, og han var færdiguddannet i 1954. Nogen tid efter blev han gift med Ulla, der gik i klassen under ham på seminariet. De fik tre børn: tvillingedøtre og en søn. Så fulgte en del år som lærer, inden Jørgen blev skoleinspektør, som han var frem til sin pensionering. Han kom til at lede en stor skole, og han viste sig at være en god leder, som havde et godt forhold til alle skolens ansatte.

Lærergerningen var det, han levede af, men – kan man sige – musikken var det, han levede for. Jørgen var gennem-musikalsk og mestrede til fulde både violin og klaver. Utallige gange sad han ved klaveret og akkompagnerede til sang ved forskellige lejligheder. Violinen brugte han flittigt i SASO (Sønderjysk Amatør Symfoni Orkester), som var hans hjertebarn. Han var med fra starten og var i en del år formand for orkesteret. Han

var med lige til det sidste – han spillede med til en koncert en halv snes dage før sin død. Han var i det hele taget trofast over for det, han havde med at gøre.

Hans musikalitet bevirkede også, at han var dirigent for flere kor. Når de forskellige spil ved Tørning Mølle løb af stablen, var han med til at levere musikken. Han sad også tit ved klaveret, når forskellige underholdningsprogrammer, som i sin tid blev startet af den navnkundige spillemand Chr. Jensen, Gallehus, blev opført i forsamlingshuse rundt omkring. De fleste sønderjyske forsamlingshuse har Jørgen set indvendig fra. Sin musikalitet har Jørgen ladet gå videre til sin søn, Morten Ryelund, som er konservatorieuddannet; han spillede smukt ved sin fars bisættelse i Vojens Kirke.

Jørgen var folkelig i ordets bedste betydning. Han havde en positiv indstilling til tilværelsen, der bl.a. gjorde, at han fik mange venner, som sammen med os vil være med til at ære hans minde. Han levede »Et jævnt og muntert, virksomt liv på jord«.

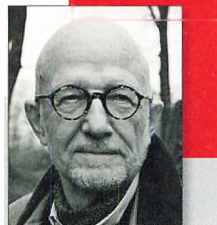
Ære være Jørgens minde.

Finn Slumstrup

Ærøskøbing

* 06.10.1941

† 05.07.2018

Det er med stor sorg, vi har modtaget budskabet om Finn Slumstrups pludselige død i sit hjem på Ærø. Finn var formand for Grænseforeningen fra 2005 til 2014, længere end de fleste andre formænd og med dybere spor. Han havde det mod, som skulle til for at fortsætte den moderniseringsproces af foreningen, som Bent A. Koch havde sat i gang, og som blev videreført af Torben Rechendorff.

Finn havde fra sin tid som lærer på Snoghøj og Askov Højskole et ualmindeligt godt kendskab til grænselandet og det danske mindretal. Grænselandets forhold var fra Finns ungdom en væsentlig del af det grundtvigske dna, som prægede ham hele livet.

Som formand dannede Finn sig meget hurtigt et overblik over Grænseforeningens vanskelige situation, udspændt mellem en markant nationalkonservativ historie og nødvendigheden af omstilling i lyset af den historiske udvikling. Han havde sine klare synspunkter om, hvad der skulle til, men han vidste også bedre end nogen vigtigheden af at få mindretallet og baglandet med. Derfor begav han sig, efter han var blevet valgt, på en foredragsturné rundt til de mange lokalforeninger, hvor han lyttede sig frem til kernen i Grænseforeningen.

Finn Slumstrup lagde først og fremmest vægt på, at foreningen skulle være et »levende fællesskab«. Han tog initiativ til en slankning af foreningens struktur, men for at sikre den fælles dialog var han

samtidig idémand til de såkaldte lokalforeningsmøder, hvor lokalforeninger og Grænseforeningens ledelse med formanden i spidsen kunne mødes.

Finn var en begejstret fortæller for de nye initiativer, som voksede frem i hans formandsår: Elevambassadører, nyt undervisningsmateriale, sydslesvigere på efterskole, Kulturmødeambassadører, JUNG zuSAMMEN, deltagelse i Folkemødet på Bornholm og meget andet. Men altid i åben og tæt dialog med formandskab, bestyrelse og græsrodder.

Finn Slumstrup var et flittigt skrivende menneske, og utallige er de indlæg, han har skrevet med udgangspunkt i det danske mindretal. Hans engagement i grænselandet ses også i hans omfattende forfatterskab, der rummer adskillige bøger med sydslesvigske temaer.

Finn var ordentligheden selv. Opmærksom, lyttende og bestemt også parat til at svare, når det var nødvendigt. Han satte sig som nævnt varige spor i Grænseforeningen, ligesom i de mange andre sammenhænge, hvori hans rige liv foldede sig ud, bl.a. som kanalchef og programmedarbejder ved DR og formand for Statens Musikråd.

Men selv om du for evigt er borte, Finn, går solen ikke ned over din indsats foreløbig. Du lagde kræfter i, du kom langt, og vi siger tak for din ihærdige indsats for Grænseforeningen.

Æret være Finn Slumstrups minde.

Det danske kongehus

Ifølge § 1 i tronfølgeoven af 27.3.1953 nedarves tronen inden for Kong Chr. X og Dronning Alexandrines efterslægt

Margrethe II (Alexandrine Þorhildur Ingrid) **Danmarks Dronning**, f. 16.4.1940 på Amalienborg, succederede 14.1.1972, gift 10.6.1967 i København med **Prins Henrik af Danmark** (f. Henri-Marie-Jean-André greve de Laborde de Monpezat), f. 11.6.1934 i Talence, Gironde, Frankrig. Død 13. 2.2018 på Fredensborg Slot.

Sønner:

(1) **Kronprins Frederik André Henrik Christian**, f. 26.5.1968 i København, gift 14.5.2004 i Vor Frue Kirke med **Kronprinsesse Mary Elizabeth, grevinde af Monpezat**, født Donaldson, f. 5.2.1972 i Hobart, Tasmanien.

Børn:

Prins Christian Valdemar Henri John, f. 15.10.2005 i København.

Prinsesse Isabella Henrietta Ingrid Margrethe, f. 21.4.2007 i Kbh.

Prins Vincent Frederik Minik Alexander, f. 8.1.2011 i Kbh.

Prinsesse Josephine Sophia Ivalo Mathilda, f. 8.1.2011 i Kbh.

(2) **Prins Joachim Holger Waldemar Christian**, f. 7. juni 1969 i Kbh. Gift 1. gang: 18.11.1995 i Frederiksborg Slotskirke med **Alexandra Christina, grevinde af Frederiksborg**, f. Manley, f. 30. juni 1964 i Hong Kong.

Børn:

Prins Nikolai William Alexander Frederik, f. 28.8.1999 i Kbh.

Prins Felix Henrik Valdemar Christian, f. 22.7.2002 i Kbh.

Ægteskabet opløst 8.4.2005.

Gift 2. gang: 24.5.2008 i Møgeltonder Kirke med **Prinsesse Marie Agathe Odile, grevinde af Monpezat**, f. Cavalier, f. 6.2.1976 i Paris, Frankrig.

Børn:

Prins Henrik Carl Joachim Alain, f. 4.5.2009 i København.

Prinsesse Athena Marguerite Francoise Marie, f. 24.1.2012 i Kbh.

Dronningens søstre:

Prinsesse Benedikte Astrid Ingeborg Ingrid, f. 29.4.1944 på Amalienborg, gift 3.2.1968 på Fredensborg Slot med **Richard Casimir Karl August Konstantin Prins til Sayn-Wittgenstein-Berleburg**, f. 29.10.1934 på Berleburg. Død 13.3.2017 på Berleburg.

Børn:

(1) **Prins Gustav Frederik Philip Richard**, født 12.1.1969 i Frankfurt a.M.

(2) **Prinsesse Alexandra Rosemarie Ingrid Benedikte**, f. 20.11.1970 i København, gift 6.6.1998 i Gråsten Slotskirke med **Jefferson-Friedrich Volker Benjamin Graf von Pfeil und Klein-Ellguth**. Ægteskabet opløst 18. 5.2017

Børn:

Friedrich Richard Oscar Jefferson Graf von Pfeil und Klein-Ellguth, f. 14.9.1999 i København.

Komtesse Ingrid Alexandra Irma Astrid Benedikte von Pfeil und Klein-Ellguth, f. 16.8.2003 i Kbh.

(3) **Prinsesse Nathalie Xenia Margareta Benedikte**, f. 2.5.1975 i København, borgerligt viet 27.5.2010, kirkeligt viet 18. juni 2011 i Berleburg med **Alexander Johannsmann**.

Børn: **Konstantin Gustav Heinrich Richard zu Sayn-Wittgenstein-Berleburg-Johannsmann**, f. 24.7.2010 i Berleburg.

Louisa f. 28.01.2015

Prinsesse Anne-Marie Dagmar Ingrid, f. 30.8.1946 på Amalienborg, gift 18.9.1964 i Athen med **Konstantin II**, fhv. Konge af Grækenland. Ved ægteskabets indgåelse er arveretten til Danmarks trone bortfaldet for prinsessen og de i ægteskabet fødte børn og disses afkom.

Regeringen Lars Løkke Rasmussen III

Udnævnt 28. november 2016

Statsminister · Lars Løkke Rasmussen (V)

Udenrigsminister · Anders Samuelsen (I)

Justitsminister · Søren Pape Poulsen (C)

Finansminister · Kristian Jensen (V)

Forsvarsminister · Claus Hjort Frederiksen (V)

Erhvervsminister · Rasmus Jarlov (C)

Økonomi- og indenrigsminister · Simon Emil Ammitzbøll (I)

Minister for udviklingssamarbejde · Ulla Tørnæs (V)

Beskæftigelsesminister · Troels Lund Poulsen (V)

Udlændinge- og integrationsminister · Inger Støjberg (V)

Minister for fiskeri og ligestilling
og minister for nordisk samarbejde · Eva Kjer Hansen (V)

Uddannelses- og forskningsminister · Tommy Ahlers (V)

Energi-, forsynings og klimaminister · Lars Christian Lilleholt (V)

Sundhedsminister · Ellen Trane Nørby (V)

Minister for offentlig innovation · Sophie Løhde (V)

Skatteminister · Karsten Lauritzen (V)

Miljø- og fødevarerminister · Jakob Ellemann Jensen (V)

Børne- og socialminister · Mai Mercado (C)

Undervisningsminister · Merete Riisager (I)

Kulturminister og kirkeminister · Mette Bock (I)

Transport-, bygnings- og boligminister · Ole Birk Olesen (I)

Ældreminister · Thyra Frank (I)

Valg i Sydslesvig

Danske stemmer ved kommunevalgene i Sydslesvig 1998-2018

Kredsresultater:

	FLENSBORG	SLESVIG- FLENSBORG	NORD- FRISLAND	RENDSBORG- EGERNFØRDE	KIEL	SAMLET RESULTAT
1998:	9.487	12.979	7.071	8.048	1.130	38.715
2003:	6.924	10.830	5.888	6.160	684	30.486
2008:	6.394	12.729	6.179	6.996	1.500	33.798
2013:	5.068	10.791	6.343	5.967	2.419	30.725
2018:	4.756	8.915	5.157	4.543	2.497	25.868

Antal kommuneråds- medlemmer	Antal kredsdays- medlemmer	Danske stemmer ved landdagsvalgene 2000-2017
1998: 137	1998: 24	2000: 60.367
2003: 136	2003: 21	2005: 51.901
2008: 195	2008: 26	2009: 69.701
2013: 195	2013: 22	2012: 61.025
2018: 176	2018: 22	2017: 49.995

Sydslesvig-udvalget

Kulturministeriets udvalg vedrørende danske kulturelle anliggender i Sydslesvig

V Anni Matthiesen (formand)
Egebjerg Landevej 14, Krogager,
7200 Grindsted
tlf. 3337 4574, E-mail: vannm@ft.dk

O MF, Merete Dea Larsen
Folketinget, Christiansborg,
1240 København K
E-mail: merete.larsen@ft.dk

O MF, Martin Henriksen
Folketinget, Christiansborg,
1240 København K
tlf. folketinget 3337 5129
E-mail: martin.henriksen@ft.dk

A MF, Christian Rabjerg Madsen
Folketinget, Christiansborg
1240 København K
tlf. folketinget 3337 4022
E-mail: christian.rabjerg.madsen@ft.dk

Ø MF, Christian Juhl
Bindslevs Plads 12, 8600 Silkeborg
tlf. folketinget 3337 5005
E-mail: christian.juhl@ft.dk

Sekretariatsleder chefkonsulent
Steffen Bang, Kulturministeriet,
Nybrogade 2, 1203 København K,
tlf. 3392 5590, E-mail: sbp@kum.dk

Statsforvaltningen

Afdeling Aabenraa

Storetorv 10, 6200 Aabenraa, tlf. 7256 7000

www.statsforvaltningen.dk

Direktør: Helle Haxgart

Ekspeditionstid:

Mandag - onsdag..... kl. 08 - 12

Torsdag kl. 12 - 15

Fredag kl. 08 - 12

Telefontid:

Mandag..... kl. 08 - 15

Tirsdag og onsdag kl. 09 - 15

Torsdag kl. 12 - 15

Fredag kl. 09 - 15

Man kan desuden få nærmere oplysninger, blanketter m.v. på statsforvaltningernes hjemmeside: www.statsforvaltningen.dk

Region Syddanmark

Damhaven 12

7100 Vejle

tlf. 7663 1000, fax 7663 2000

E-mail: kontakt@rsyd.dk

www.regionsyddanmark.dk

Regionsrådsformand:

Stephanie Lose

Regionsdirektør:

Jane Kraglund

Sønderjyske regionsrådsmedlemmer

2018 - 2021 pr. 1. januar 2018

A Andrea Terp,
Bjergholt 3, 6200 Aabenraa

V Kurt Jensen,
Galgetoft 81, 6630 Rødding

O Thies Mathiasen,
Ribe Landevej 63A, 6100 Haderslev

V Mette Bossen Linnet
Gråbrødrevej 11.1., 6270 Tønder

V Mads Skau,
Skovgårdvej 15, 6500 Vojens

A Jørn Lehmann Petersen,
Farverløkke 41, 6310 Broager

V Tage Petersen,
Skærtøft 10, 6440 Augustenborg

Region Sønderjylland-Schleswig

Pr. 6. maj 2018w

Bestyrelsen:

Overborgmester Simone Lange (formand)
Amtspræsident Heinz Maurus (næstfmd.)
Regionsrådsmedlem Preben Jensen
Minister Dr. Sabine Sütterlin-Waack
Borgmester Erik Lauritzen
Allan Emiliussen
Borgmester Thomas Andresen
Borgmester Henrik Frandsen
Formand for BdN Hinrich C. Jürgensen
Landsformand Flemming Meyer

Regionskontor & Infocenter:

Lyren 1, 6330 Padborg
tlf. 7467 0501
fax 7467 0521
E-mail: region@region.dk
www.region.dk
www.region.de
www.pendlerinfo.com
Leder: Peter Hansen

Kommuner i Sønderjylland

Aabenraa Kommune

Skelbækvej 2, 6200 Aabenraa
tlf. 7376 7676, fax 7376 7677
E-mail: post@aabenraa.dk
www.aabenraa.dk
Borgmester: Thomas Andresen
Kommunaldirektør: Tom Ahmt

Haderslev Kommune

Gåskærgade 26-28, 6100 Haderslev
tlf. 7434 3434, fax 7434 0134
E-mail: post@haderslev.dk
www.haderslev.dk
Borgmester: Hans Peter Geil
Kommunaldirektør: Willy Feddersen

Kolding Kommune

Akseltorv 1, 6000 Kolding
tlf. 7979 7979
E-mail: kommunen@kolding.dk
www.kolding.dk
Borgmester: Jørn Pedersen
Kommunaldirektør: Thomas Boe

Sønderborg Kommune

Rådhusstorvet 10, 6400 Sønderborg
tlf. 8872 6400, fax 8872 6402
E-mail: post@sonderborg.dk
www.sonderborgkommune.dk
Borgmester: Erik Lauritzen
Kommunaldirektør: Tim Hansen

Tønder Kommune

Wegners Plads 2, 6270 Tønder
tlf. 7492 9292
E-mail: toender@toender.dk
www.toender.dk
Borgmester: Henrik Frandsen
Kommunaldirektør: Klaus Liestmann

Vejen Kommune

Rådhuspassagen 3, 6600 Vejen
tlf. 7996 5000, fax 7996 5006
E-mail: post@vejen.dk
www.vejen.dk
Borgmester: Egon Fræhr
Kommunaldirektør: Ole Slot

Sønderjydsk Skoleforening

Formand: Peder Moltesen Ravn,
Harevej 22, Egebæk-Hviding, 6760 Ribe,
tlf. 7544 5433

www.sønderjydskskoleforening.dk

Næstformand: Henrik Nissen, Surrerøj 4,
Bylderup, 6372 Bylderup-Bov

Kasserer: Anne Møllergaard,
Pr. Petersensvej 3, 6270 Tønder

Sekretær: Inger Rahbek Andersen
Roostvej 3A, Roost, 6535 Branderup,
tlf. 7483 4081

Ellen Christensen,
Nyrøjsvej 6, Lavensby, 6430 Nordborg

Kirsten Dahlmann,
Elmevej 16, 6780 Skærbæk

Ove Kirk Andersen,
Kelstrup Bygade 14, 6100 Haderslev

Povl Chr. Callesen,
Brobølvej 18, Brobøl, 6400 Sønderborg

Laura Skau Bjerregaard,
Fællesgade 20, Rise, 6230 Rødekro

Frode Rindom,
Mojbølvej 4, Mojbøl, 6630 Rødding

Jes Speggers Simonsen,
Rødevej 5, 6310 Broager

Søren Wollesen,
Østermarkvej 14, 6230 Rødekro

Ingelise Duus,
Langtoften 13, Fjelstrup, 6100 Haderslev

Hans-Ole Mørk,
Farverhus 21, 6200 Aabenraa

Bodil M. Jørgensen,
Runebakken 93, 6500 Vojens

Else Beim,
Roostvej 19, Roost, 6535 Branderup

Birgit Langelund,
Stadionvej 13H, 6392 Bolderslev

Almanakudvalget

Ansvarshavende redaktør:
Britta Slot Johnsen, Kongevej 13,
6400 Sønderborg, tlf. 2970 6414
E-mail: soenderjyskalmanak@outlook.dk

Povl Chr. Callesen,
Brobølvej 18, 6400 Sønderborg

Hans-Ole Mørk,
Farverhus 21, 6200 Aabenraa

Anne Møllergaard,
Pr. Petersensvej 3, 6270 Tønder

Inger Rahbek Andersen,
Roostvej 3A, Roost, 6535 Branderup

Georg Bendix,
Hindballevej 8, Brændstrup,
6630 Rødding

Anders Schaltz Andersen,
Osterwung 5, D-25856 Hattstedt

Mariane Jørgensen,
Jægerskoven 39, 6520 Toftlund

Poul Krebs Lange,
Odinsvej 43, 6100 Haderslev

Peder Moltesen Ravn, (formand)
Harevej 22, Egebæk-Hviding, 6760 Ribe

Sprogforeningen

Folkehjem, Haderslevvej 7,
6200 Aabenraa, tlf. 7462 1150

Bestyrelse:

Formand: Frode Sørensen, fhv. minister
Vesterled 19, 6400 Sønderborg,
tlf. 7448 6428, mobil 2218 1938

E-mail: frode@danportal.dk
www.s-frode.dk

Næstformand Kristian Kjær Nielsen,
Knudsmade 1, Bækken, 6300 Gråsten
tlf. 2041 1936, E-mail: kjaer1947@gmail.com

Ingolf Haase,
Slotsgaden 28, Møgeltønder, 6270 Tønder,
tlf. 4028 0895, E-mail: haase@mail.dk

Lis Mikkelsen,
Gl. Ørderupvej 8, 6520 Toftlund,
mobil 2498 0932, E-mail: glskole@mail.com

Orla Møller,
Ostermark 97, D-24955 Harrislee,
tlf. 0461-4306733
E-mail: orlahakon@gmail.com

Gunnar Vind,
Skolegade 49, 6780 Skærbæk,
mobil 4017 9268
E-mail: gunnar@vind1.dk

Elke Putzer,
Achter de Möhl 37, D-24955 Harrislee,
tlf. +49 461 71437
E-Mail: elke@putzer.dk

Grænseforeningen

Kontor: Peder Skrams Gade 5,
Postboks 9074, 1022 København K,
tlf. 3311 3063
E-mail: info@graenseforeningen.dk
www.graenseforeningen.dk
Protektor: H. K. H. Prins Joachim
Formand: Jens Andresen
Generalsekretær: Knud-Erik Therkelsen

Grænseforeningen Haderslev

Formand: Peter Popp Andersen,
Thorsvej 15, 6070 Christiansfeld
tlf. 7456 2277
E-mail: peter-popp@christiansfeld.dk

Rødding - Vejen Grænseforening

Formand: Hans Harald Sørensen,
Kirsebærvej 6, 6600 Vejen, tlf. 7536 4363
E-mail: hhs111@googlemail.com

Grænseforeningen for Sønderborg

Kontaktperson: Kirsten Fanø Clausen,
Brobølvej 7, 6400 Sønderborg,
tlf. 8819 3300, E-mail: kifanoe@gmail.com

Tønder Amts Grænseforening

Formand: Marie Stamp, Ullerupvej 86,
6780 Skærbæk, tlf. 2074 6088
E-mail: stamp.marie02@gmail.com

Grænseforeningen Aabenraa

Formand: Andreas Brandenhoff
Vollerupvej 45, 6392 Bolderslev
E-mail: abranderhoff45@hotmail.com

Danmark-Samfundet

Helge Moosmann,
Louisevej 2A, 6100 Haderslev
tlf. 7281 3686 / 2149 9305
E-mail: helge.moosmann@gmail.com

Den Nordslesvigske Kvindeforening

Formand: Henriette Holsteen Jessen
Hjartbro Byvej 11, 6541 Bevtoft
Næstformand: Pia Festersen
Haderslevvej 82, 6200 Aabenraa
Kasserer: Kirsten Nissen
Vidågade 95, 6270 Tønder
Sekretær: Hanne Schmidt,
Lambjergvej 5, Lambjerg, 6470 Sydals

DGI Sønderjylland

Kystvej 18, 6200 Aabenraa, tlf. 7940 4500
Formand: Claus Klaris, Dybbølsten 24,
6400 Sønderborg, tlf. 2095 1007

Foreningen Hjemmeværns- museets Venner

Formand: J. P. Rasmussen
Hærhjemmeværnsdistrikt Syd- og
Sønderjylland, Søgaardlejren,
6200 Aabenraa

Foreningen Landeværnet

Kontor: Jernbanegade 4, 6360 Tinglev
tlf. 7464 4054
Formand: Gårdejer Jørgen Jacobsen,
Busholmvej 7, Øster Højst,
6240 Løgumkloster, tlf. 7477 5470
Næstfmd.: Gårdejer Sven Vognsen Hansen,
Perbølvej 9, Kliplevej, 6200 Aabenraa,
tlf. 7468 7883
Sekretær: Gårdejer Peter Thyssen
Ribevej 21, 6520 Toftlund, tlf. 2334 1990
Forretningsfører: Jørgen Jørgensen,
Hønsnapvej 16, Holbøl, 6340 Kruså
tlf. 7460 8156, www.landevaernet.dk

Få luft under vingerne

Vi giver dig styrke,
selvtillid og et lækkert år!

DYBBØL EFTERSKOLE

www.dybboeefterskole.dk

Efterskolen for scenekunst
i Danmark

hoptrapefterskole

MUSIK · DANS · TEATER

Your life - your stage

Oplev en fed
efterskole
->

Frøslevlejrens efterskole

Musik / Dans / Teater / Film / Lyd & Lys / eSport

Frøslevlejrens Efterskole Tlf. 7467 6644 www.fle-skole.dk

løgumkloster efterskole

Tønder Landevej 6 || 6240 Løgumkloster
Tlf: 7474 3652 || Mail: lme@lme.dk

Fodboldlinje || Læsehold || Integrationslinje

MIDT I VIRKELIGHEDEN

På Løgumkloster Efterskole får du:

- Kristent livssyn og menneskesyn
- Folkeskolens afgangsprøve
- Stort udbud af valgfag
- Fællesskab for livet

Ring, skriv eller kom og besøg os,
og få et indblik i vores virkelighed!

Følg os på Facebook, Instagram, Snapchat eller på www.lme.dk

SINE.DK

TILDIG DER BRÆNDER FOR SPORT

- BADMINTON
- DANS
- GOLF
- HÅNDBOLD
- FODBOLD
- CYKLING
- FITNESS
- SKI

FØLG OS PÅ DE SOCIALE MEDIER

 Sportefterskolen SINE

 Sportefterskolensine

 efterskolensine

LÆS OGSÅ OM VORES
CAMBRIDGE KLASSE

En levende skole med et levende fællesskab
og en levende Gud

Sydvestjyllands Efterskole

www.s-e.dk

VGIE

Vojens Gymnastik- & Idrætsefterskole

www.vgie.dk

Sønderjyllands Investeringsfond

Formand: Privatdirektør Jan Poulsen
Danske Bank, Gravene 1, 6100 Haderslev
www.sonderjyllandsinvesteringsfond.dk
Forretningsfører: Jørgen Jørgensen,
Hønsnapvej 16, Holbøl, 6340 Kruså
tlf. 7460 8156

*Foreningen Landeværnet administrerer
tillige Lånefonden for Sønderjylland*

Foreningen »Venner af Rømøs natur«

Formand: Bente Bjerrum
Kildebjergsvej 12, 6780 Skærbæk

Historisk Samfund for Sønderjylland

Sekretariat og ekspedition:
Haderslevvej 45, 6200 Aabenraa,
tlf. 7462 4683, E-mail: hssdj@hssdj.dk
www.hssdj.dk
Åbent: tirsdag og torsdag kl. 9-13

Forretningsudvalg:

Formand: Hans Schultz Hansen
Næstformand: Lars N. Henningsen
Kasserer: Arne Fredsted Jørgensen
Mogens Asmund
Finn Bach
Lennart S. Madsen
Kristian Pallesen
Henrik Posselt
Mogens Rostgaard Nissen

Øvrige medlemmer af styrelsen:

Mette Pilgaard
Elsemarie Dam-Jensen
Axel Johnsen
Mikkel Leth Jespersen
Anne Marie Overgaard
Carsten Porskrog Rasmussen
René Rasmussen
Henrik Skov Kristensen

Sønderjyske Årbøger:

Mogens Rostgaard Nissen
Forskningsafdelingen ved Dansk
Centralbibliotek for Sydslesvig
Norderstrasse 59, D-24939 Flensburg
tlf. 0049 461 86 97 190
E-mail: mnrn@dcbib.dk

Sønderjysk Månedsskrift:

Lisette Juhl Hansen
Museum Sønderjylland, ISL-Lokalhistorie
Haderslevvej 45, 6200 Aabenraa,
tlf. 7462 5860

Skriftrækken:

Henrik Skov Kristensen
Frøslevlejrens Museum, Lejrvej 83,
6330 Padborg, tlf. 7467 6557

Kredsformænd:

Karl Erik Olesen, Sønderballe Strand
(Haderslev kreds)
Jens Møller, Løgumkloster (Tønder kreds)
Helge Søgaard, Stubbæk
(Aabenraa kreds)
Christian Bo Bojesen, Høruphav
(Sønderborg kreds)
Kirsten la Cour (Sydslesvig)

Historisk Samfund for Als og Sundeved

Formand: Frede Tychsen,
Skeldevej 23, Gammelgab, 6310 Broager,
tlf. 7444 2740 / 5176 8377
E-mail: tychsen43@gmail.com

Sekretariat:

Muséet på Sønderborg Slot,
6400 Sønderborg, tlf. 7442 2539
Hanne Thrane

Landsforeningen Danske Forsamlingshuse

Formand: Otto Hallberg,
Sidingevej 23, 4560 Vig, tlf. 5931 6585
E-mail: ldf@pc.dk
Næstformand: Henrik Nielsen,
Guldbjergvej 5, Brændstrup,
6630 Rødding,
tlf. 7482 0601

Løgumkloster Refugium

Refugievej 1, 6240 Løgumkloster,
tlf. 7474 3301
E-mail: mail@loegumkloster-refugium.dk
www.loegumkloster-refugium.dk
Forstander: Helle Skaarup

Naturhistorisk Forening for Sønderjylland

Formand: Cand. scient. Vagn Heckmann,
Rosenbakken 109, 6100 Haderslev
tlf. 7452 2765

Slesvigsk Samfund

Formand: Lina Mønster,
Bymarken 12, 4130 Viby Sj. tlf. 4619 4614
E-mail: lina@adslhome.dk

Syddansk Universitet: Center for Grænseregionsforskning Institut for Statskundskab og Offentlig Forvaltning

Alsion 2, 6400 Sønderborg, tlf. 6550 1186
E-mail: sbf@sam.sdu.dk
www.sdu.dk
Centerleder: Steen Bo Frandsen

Sydslesvigsk Udvalg af 5. maj 1945

Formand Helge Moosmann
Louisevej 2A, 6100 Haderslev
tlf. 7453 1075 / 2149 9305
E-mail: helge.moosmann@gmail.dk

Sønderjysk Forsamlingshusforening

Fmd.: Anders Sørensen, Åbenråvej 133,
Øster Gasse, 6780 Skærbæk,
tlf. 7475 2273

Sekretær: Karsten Nybjørn,
Ladegårdvej 6, 6500 Vojens,
tlf. 7450 7676

Bund Deutscher Nordschleswiger

Generalsekretær: Uwe Jessen
Deutsches Generalsekretariat,
Vestergade 30,
6200 Aabenraa, tlf. 7462 3833
Formand: Gårdejer Hinrich Jürgensen,
Flensborg Landevej 71, Gårdeby,
6360 Tinglev, tlf. 7464 3644

Deutscher Jugendverband für Nordschleswig

Vestergade 30, 6200 Aabenraa,
tlf. 7362 9192
E-mail: info@djfn.dk
www.djfn.dk

Deutscher Schul- und Sprachverein für Nordschleswig

Vestergade 30, 6200 Aabenraa,
tlf. 7462 4103
Skolekonsulent: Claus Diedrichsen
Formand: Welm Friedrichsen,
Vesterballe 19, Brandsbøl,
6430 Nordborg,
tlf. 7449 1409
E-mail: welm@bbsyd.dk

Kirkelige foreninger og organisationer

Den Sønderjydske Forening af Menighedsrådsmedlemmer

Formand: Læge Marius Nørgaard
Hasselhaven 11, 6330 Padborg
tlf. 7467 2826

Sekretær: Anna Sigurjonsdottir
Grøngårdvej 21, Sæd, 6270 Tønder
tlf. 2814 1188

Danske Sømands- og Udlandskirker

Smallegade 47, 2000 Frederiksberg,

tlf. 7026 1828
E-mail: kontor@dsuk.dk
www.dsuk.dk
Giro 500-3660

Brødremenighedens Danske Mission (BDM)

Nørregade 14, 6070 Christiansfeld,
tlf. 3529 4820
E-mail: bdm@bdm-dk.dk
Generalsekretær: Jens Peter Reijkjær

Fonde

Dansk Kultursamfund af 1910

Fmd.: Fhv. minister og MF Frode Sørensen
Vesterled 19, 6400 Sønderborg

Fonden til bevarelse af gamle Rømhuse

Formand: Rosa Schmidt,
Ternevej 11, Havneby, 6792 Rømø

H. P. Hanssens Mindefond

Formand: Margrethe Wind,
Dovervej 3, Hjerting,
6630 Rødding
tlf. 22 33 43 05
E-mail: mbwind@gmail.com

Danske og frisiske foreninger og institutioner i Sydslesvig

Sprogforeningen i Sydslesvig

Formand: Katrin Lass
Nikolaistr. 5, D-24943 Flensburg
E-mail: klassie@gmail.com
www.sprogforeningen.dk

Kgl. Dansk Generalkonsulat

Generalkonsul: Kim Andersen
Konsul: Henrik Hansen
Nordergraben 19, D-24937 Flensburg,
tlf. 0461/144000, fax 0461/17928
E-mail: flfgkl@um.dk
www.gkflensburg.um.dk

Dansk Generalsekretariat

Flensborghus, Norderstrasse 76,
D-24939 Flensburg eller
Postfach 2664, D-24916 Flensburg,
tlf. 0461/144080, fax 0461/14408-130
E-mail: info@syfo.de - www.syfo.de
Generalsekretær: Jens A. Christiansen

Sydslesvigsk Forening (SSF)

Formand: Jon Hardon Hansen,
Rosenweg 5, D-25980 Westerland
tlf. +49 (0) 4651 - 2 28 92
E-mail: hansen@kirken.de

A. P. Møller Skolen

Fjordallé 1, D-24837 Schleswig,

tlf. 04621/4820-0

E-mail: apms@skoleforeningen.de
www.apmoellerskolen.org
Rektor: Jørgen Kühl

»Christianslyst«

Lejrskole og kursuscenter,
Nottfeld, D-24392 Süderbrarup,
tlf. 04641/92229, fax 04641/922229
E-mail: christianslyst@sdu.de
www.christianslyst.de
Forstander: Elly Andersen

Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig

Norderstrasse 59, D-24939 Flensburg,
Dansk postadresse:
Box 528, 6330 Padborg
tlf. 0461/8697-0
E-mail: dcb@dcbib.dk, www.dcbib.dk
Studieafdelingen og arkivet:
Arkivar: Mogens Rostgaard Nissen

Dansk Gymnastikforening Flensburg e.V.

Klubhuset: Marienhölungsweg 62,
D-24939 Flensburg (Frueskovens
Idrætspark),
tlf. 0461/5700477
E-mail: vorstand@dgf-flensburg.de

Jaruplund Højskole

Snup en bid af din fremtid!

Mere end 40 spændende og alsidige korte kurser og rejser på programmet for 2019

Har din forening, menighed eller gruppe ønsker til et skræddersyet kursus, er du/I altid velkommen til at kontakte os, så vi i samarbejde kan lave et spændende Sydslesvig kursus, af alt fra en til syv dages varighed, med foredrag og udflugter.

læs mere på www.jaruplund.com

🚗 Lundweg 2, 24976 Handewitt v. Flensborg
✉️ Kontoret@jaruplund.de

☎️ 0049 4630 969 140
🌐 www.jaruplund.com

www.dgf-flensburg.de
Formand: Dieter Lenz,
Sandbjergvej 3, D-24943 Flensburg,
tlf. 0461/63254

Dansk Kirke i Sydslesvig
Sydslesvigs Kirkekontor,
Südergraben 36a, D-24937 Flensburg,
tlf. 0461/52925, fax 0461/9091596
E-mail: kirken@kirken.de
www.dks-folkekirken.dk
Forretningsfører: Jytte Nickelsen

Dansk Skoleforening for Sydslesvig
Formand: Udo Jessen
Kontor: Stuhrs Allee 22,
D-24937 Flensburg
eller Postfach 1461, D-24904 Flensburg,
tlf. 0461/50470, fax 0461/5047137
E-mail: post@skoleforeningen.org
www.skoleforeningen.org
Dansk postadresse: Box 389, 6330 Padborg

Dansk Spejderkorps Sydslesvig
Tydal 1, D-24852 Eggebek
E-mail: dss@spejder.de
Formand: Ricky Teiwes
tlf. 0045 - 29 88 33 31
E-mail: ricky@spejder.de

Det lille Teater
Hjemmet, Marienstr. 20,
D-24937 Flensburg,
tlf. 0461/8079 7630
Formand: Alexander von Oettingen,
Zum Dorfteich 7, D-24975 Husby,
tlf. 04634/9219
E-mail: info@detlilleteater.de
www.detlilleteater.de

Det sydslesvigske Samråd
Formand: Christian Jürgensen
E-mail: christian-juergensen@gmx.de
www.samraadet.info
Sekretariat:
Dansk Generalsekretariat,
Norderstr. 76, D-24939, Flensburg,

tlf. 0461/144008-120, fax 14408-131
E-mail: jac@samraadet.info
Sekretær: Jens A. Christiansen

Duborg-Skolen
Ritterstrasse 27, D-24939 Flensburg,
tlf. 0461/144390
www.duborg-skolen.de
Rektor: Ebbe Benedikt Rasmussen

Flensburg Avis
Hovedredaktion Flensburg
Wittenberger Weg 19, D-24941 Flensburg
tlf. 0461/50 45 0
E-mail: redaktion@fla.de, www.fla.de
Chefredaktør: Jørgen Møllekær
Direktion: Jørgen Møllekær

Friisk Foriining (Friserforeningen)
Formand: Bahne Bahnsen,
Dorfstr. 21, Weding, D-24976 Handewitt
tlf. 04630/9375900
E-mail: bahneb@hotmail.com
Sekretariat: Süderstr. 6,
D-25821 Bredstedt/Bräist
tlf. 04671/6024154
Sekretær: Manfred C. Nissen
E-mail: info@friiske.de, www.friiske.de

**Frivilligt Dreng- og
Pigeforbund i Sydslesvig**
Distriktsleder: Sten Andersen,
Alt Frösleer Weg 8b, D-24955 Harrislee,
tlf. 0461/7 70 30 47
sten_andersen@skoleforeningen.de
Lejrskoler og hytter:
»Trenehytten«, Harkielweg 2,
D-24963 Tarp, tlf. 04638/527
udlejning v/ Elof Asmussen,
Ochsenredder 7, D-24941 Flensburg,
tlf. 0461/3 51 34
E-mail: trenehytten@gmail.com
»Kongenshus«, Rehmstackerdeich 13
D-25882 Tetenbüll
Udlejning v/ Kerstin Pauls,
Dorfstr. 11, D-25832 Kotzenbüll
mobil 0172 - 9891342

Historisk Samfund for Sønderjylland

Sydslesvigs Amtskreds

Formand: Kirsten la Cour,

Gammelau 2, D-24980 Schafflund

tlf. 04639 - 782402

E-mail: lac@skoleforeningen.de

Jaruplund Højskole

Lundweg 2, D-24976 Handewitt,

tlf. 04630/969140

E-mail: kontoret@jaruplund.de

www.jaruplund.de

Forstander: Karsten B. Dressø

Ladelund Ungdomsskole

Karlumer Str. 1, D-25926 Ladelund,

tlf. 04666/714, elevtlf. 1200, fax 04666/853

ladelundungdomsskole@skoleforeningen.org

www.ladelundungdomsskole.de

Forstander: Hans H. Heide Jochimsen

Lejrskolens »Skipperhuset«

Am Hafen 30, D-25832 Tønning,

tlf. 04861/5493, fax 04861/1607

E-mail: ejdersted@syfo.de, www.syfo.de

Bestyrer: Kerstin Pauls

E-mail: kerstin@syfo.de

Nordfriisk Institut

Süderstrasse 30, D-25821 Bredstedt,

tlf. 04671-6012-0

E-mail: info@nordfriiskinstitut.de

www.nordfriiskinstitut.de

Instituttleder og dir.: Dr. Thomas Steensen

Sct. Georgs-Gildet

Gildemester: Anne-Margrethe Jessen,

E-mail: amjess@aol.com

www.flensborggildet.dk

Sct. Knuds-Gildet

St. Knudsborg, Munketoft 33,

D-24937 Flensborg

Oldermand: Karl Heinz Rudebeck,

Fördebogen 33, D-24955 Harrislee,

tlf. 0461/979393

www.knudsgildet-flensborg.dk

Sydslesvigs danske Ungdomsforeninger

Formand: Kirstin Asmussen,

Ochsenredder 7, D-24941 Flensborg,

Mobil 0170-1200469

E-mail: kirstin@sdu.de

Dansk Ungdomssekretariat:

Norderstr. 76, D-24939 Flensborg,

tlf. 0461/14408-0, fax 14408-222

E-mail: kontoret@sdu.de

www.sdu.de

Direktør: Anders Kring

Sydslesvigsk Vælgerforening (SSW)

Landsformand: Flemming Meyer,

Berliner Ring 62, D-24980 Schafflund

tlf. 04639/7839133

Landssekretariat: Schiffbrücke 42,

D-24939 Flensborg,

tlf. 0461/14408-310

E-mail: info@ssw.de

www.ssw.de

Landssekretær: Martin Lorenzen

SSW-Landdagsfraktionen i Flensborg:

Norderstr. 74, D-24939 Flensborg,

tlf. 0461/14408-300

E-mail: info@ssw-sh.de

www.ssw-sh.de

SSW-Landdagsfraktionen i Kiel:

Schleswig-Holsteinischer Landtag,

Düsternbrooker Weg 70, D-24105 Kiel,

tlf. 0431/988-1380, mobil 01520 161 2276

Landdagsmedlemmer:

Lars Harms,

E-mail: lars.harms@ssw.de

Jette Waldinger Thiering,

E-mail: jette.waldinger@ssw.de

Flemming Meyer,

E-mail: flemming.meyer@ssw.de

Spejdergården Tydal

Tydal 1, D-24852 Eggebek,

tlf. 04609/91030, fax 04609/494

E-mail: dss.tydal@t-online.de

www.tydal.dk

Bestyrer: Helmuth Werth

Union-Bank A/S

Grosse Strasse 2, D-24937 Flensburg,
tlf. 0461/8414-0

E-Mail: info@unionbank.de

Süderstr. 89, D-24955 Harrislee,
tlf. 0461/700320, fax 0461/7003232

Stadtweg 59, D-24837 Schleswig,
tlf. 04621/9925-0, fax 04621/9925-29

Direktion: Volker Andersen, Frank Baasch
tlf. 0461-14408-600, fax 14408-603

www.union-bank.de

DESIGN
—
HØJSKOLEN
—
HØJER

Musik, teater og kunst

Sønderjydsk Teatersamarbejde

Formand: Palle Guldbrandsen,
Værftvej 15, 6270 Tønder, tlf. 7472 5380
Sekretær: Peter Aldershaab,
Nørregade 38, 6100 Haderslev,
tlf. 74 52 27 34

Dansk Amatør Teater Samvirke

Landsformand: Pia Bredow,
Gunderupvej 20, 9260 Gistrup
Sekretariatsleder: Liselotte Lunding

Redaktør af »Rampelyset«:

Lene Grønberg Poulsen

Landssekretariat:

Jernbanegade 5, 6230 Rødekro,
tlf. 7465 1103

E-mail: dats@dats.dk, www.dats.dk

Forlaget DRAMA:

Jernbanegade 5, 6230 Rødekro
tlf. 7025 1141

www.dramashop.dk

Forsøgsscenen, Haderslev

Formand: Marianne Møller,
Grønkær Høj Vej 6, 6100 Haderslev
tlf. 2281 5767, E-mail: pchm@bbsyd.dk

Det lille Teater, Gråsten

Ladegårdskov 14, 6300 Gråsten
Formand: Ole Gaul Nilum,

Smedebakken 2, Adsbøl, 6300 Gråsten,
tlf. 74 65 37 67

www.lilleteater.dk

Det lille Teater, Aabenraa

Formand: Christian Rathje,
Over Jerstalvej 56, 6500 Vojens
tlf. 60 85 55 55

E-mail: kontakt@detlilleteater.com

www.detlilleteater.com

Amatørteaterforeningen Stjernen

Formand: Tage Jepsen,
Skærbækvej 28, Arrild, 6520 Toftlund

Teatergaleasen, Højer

Formand: Per Loldrup,
Carstengade 56, 6270 Tønder

Teatret Møllen

Møllepladsen 4, 6100 Haderslev
Teaterchef: Nikolaj Mineka
tlf. 74 52 66 79 mellem kl. 10 og 15

E-mail: post@teatretmoellen.dk

www.teatretmoellen.dk

Tønder Festival Forening

Vestergade 80,1. 6270 Tønder,
Festivalkontoret tlf. 74 72 46 10
Billetsalg via: www.billetten.dk
Kundeservice tlf. 70 20 20 96

Lokalhistoriske foreninger, arkiver og samlinger

Rigsarkivet Aabenraa

Haderslevvej 45, 6200 Aabenraa,
tlf. 3392 3310
E-mail: mailbox@sa.dk, www.sa.dk
Forskningsleder: Hans Schultz Hansen

Lokalhistoriske Arkiver og Samlinger i Sønderjylland (LASS)

Formand: Anker Ravn Knudsen,
Frøsvej 10, 6630 Rødding, tlf. 7484 6737
E-mail: arkitekt.ark@mail.dk
Lokalhistorisk konsulent: Kirsten Clausen
Museum Sønderjylland, ISL-Lokalhistorie
Haderslevvej 45, 6200 Aabenraa,
tlf. 7462 5860
E-mail: isl@museum-sonderjylland.dk
www.lass1979.dk

Dansk Slægtsgaardsforening

Formand: Gunhild Møller, »Bronzehave«
Strædet 38, 7990 Øster Assels

Haderslevkredsen:

Fmd.: Gunnar Kloppenborg-Skrumsager
»Lilleterp«, Terpvej 24,
Øster Lindet, 6630 Rødding

Det sydlige Sønderjylland:

Formand: Gårdejer Chr. A Krogh,
Majbølvej 17, 6470 Sydals,
tlf. 7441 5312

Slægtshistorisk Forening Sønderjylland

Formand: Nicolai Johannsen,
Kystvej 9, 6320 Egernsund, tlf. 7444 2383
E-mail: nic@egernsund.dk

ESBJERG KOMMUNE

Hviding Sognearkiv

Arkiv: Egecentret, Ribevej 2b, 6760 Ribe.
Leder: Anne Lorenzen, Gl. Hvidingvej 26,
6760 Ribe, tlf. 7544 5127
E-mail: anne@hvidingsognearkiv.dk

Spandet Sognearkiv

Arnumvej 9, Spandet, 6760 Ribe
Leder: Jesper Olesen,
Skolevænge 6a, 6760 Ribe,
tlf. 7486 7136,
E-mail: jespermajaolesen@gmail.com

HADERSLEV KOMMUNE

Lokalhistorisk forening for Bevtoft og Tirslund Sogne

Formand: Hans Iver Iversen,
Aabøl Østermarkvej 6
6541 Bevtoft
Arkiv: Bevtoft skole,
Krügersvej 45, 6541 Bevtoft
Leder: Anni Huusmann,
Mergellandvej 11, 6541 Bevtoft,
tlf. 7483 1978

Fjelstrup & omegns lokalhistoriske Arkiv

Formand: Anne Marie Jacobsen,
Fjelstrupvej 142, 6100 Haderslev,
tlf. 2447 5275
Arkiv: »Rosenvang«, Avnøvej 7, Fjelstrup,
6100 Haderslev

Lokalhistorisk Arkiv for Gram og Omegn

Slotsvej 9, 6510 Gram
tlf. 7482 2662, mobil 2051 4022
Arkivleder: H. H. Lundtofte

Haderslev Arkiv- og Museums- forening c/o Museum Sønderjylland - Arkæologi

Dalgade 7, 6100 Haderslev
Formand: Hans Aage From,
Fælleslykkevej 6, 6100 Haderslev,
tlf. 2396 9153
E-mail: hamfpost@gmail.com

Haderslev Slægtsforsknings Forening

Formand: Per Gravgaard Kristensen,
Sandager 7, 6500 Vojens
E-mail: hsf@haderslaegt.dk
www.haderslevslaegt.dk

Historisk Arkiv for Haderslev Kommune

Kløvervej 87B, 6100 Haderslev,
Læsesalen, Bispebroen 3, tlf. 7434 7800
E-mail: arkiv@haderslev.dk
www.historiskarkiv.dk
Leder: Bent Vedsted Rønne

Halk-Hejsager Lokalhistoriske Forening

Formand: Kim Bjerringgaard,
Fredeshøj 2, 6100 Haderslev
Arkiv: Halk skole, Hejsagervej,
6100 Haderslev
Leder: Harald Schytt, Langgyde 5,
6100 Haderslev, tlf. 7457 1291

Hoptrup sogns Lokalhistoriske Forening

Formand: Jens M. Knudsen,
Kalmargårdparken 1,
Marstrup, 6100 Haderslev, tlf. 7457 5165
Arkiv: Hoptrup Hovedgade 62,
6100 Haderslev
Leder: Jørgen Hasberg,
Kalmargårdparken 18,
Marstrup, 6100 Haderslev, tlf. 4141 7886

Højrup Sogns Lokalhistoriske Forening

Formand: Ove Juhl,
Højrupvej 22, 6510 Gram, tlf. 7482 6289
Arkiv: Skolevej 2, Arnum, 6510 Gram
Arkivleder: Birthe Sørensen,
Søndermarksvej 8, 6510 Gram,
tlf. 7482 6138

Lokalhistorisk Forening for Jegerup Sogn

Formand: Anne Kjestine Jensen,

Kærager 3, Jegerup, 6500 Vojens,
tlf. 7454 0034, mobil 5071 7888
E-mail: jegeruplokal@gmail.com
www.jegeruplokal.dk
Arkiv: Jegerup skole, Bygaden 18,
Jegerup, 6500 Vojens

Lokalhistorisk Forening for Maugstrup, Kastvrå, Simmersted og Hjerndrup

Formand: Louise Toft Petersen,
Haderslevvej 30, 6500 Vojens,
tlf. 2493 1069

Moltrup-Bjerning Lokalhistoriske Arkiv

Arkiv: Bramdrup Vestergade 9,
6100 Haderslev
E-mail: moltrup-bjerning@gmail.dk
Arkivleder: Lisbeth Schultz,
Rovstrupvej 58, 6100 Haderslev
tlf. 6126 1353
E-mail: lisbeth@rovstrup.dk

Lokalhistorisk Forening for Oksenvad Sogn og Omegn

Formand: Grethe Kock
Vadstedvej 11, Oksenvad,
6560 Sommersted
tlf. 7450 5680
E-mail: lokalhistorie-oksenvad@mail.dk
Arkiv: Øster Lindetvej 5, Oksenvad,
6560 Sommersted
Leder: Peter Süberkrüb

Sommersted Sogns Lokalhistoriske Forening

Vestermarksvej 2C, 6560 Sommersted
Formand: Anders Mølbak Jensen
Kirkevej 11, 6560 Sommersted,
tlf. 4091 1235
E-mail: sommerstedslf@gmail.com
Arkiv: Vestermarksvej 2C,
6560 Sommersted
Leder: Ulla Jensen

Starup sogns lokalhistoriske Arkivforening

Formand: Karl Erik Olesen,
Diernæsvej 220, 6100 Haderslev,
tlf. 2121 6380
E-mail: keohaderslev@gmail.com
Arkiv: Starup skole, Starup Skolevej,
6100 Haderslev

Vilstrup Sogns Lokalhistoriske Forening

Formand: Jørgen Nissen,
Vilstrup Vestermark 15A, 6100 Haderslev,
tlf. 7458 2680
Arkiv: Vilstrup Bysving 22A,
6100 Haderslev
vilstruplokalhistoriske@gmail.com
Leder: Peter Jessen

Lokalhistorisk Forening for Vojens-området

Formand: Preben F. Nørup,
Kædevænget 1, 6500 Vojens, tlf. 7454 1602
E-mail: noerupsenior@gmail.com
Arkiv: Danmarksgade 16, 6500 Vojens,
tlf. 7450 7031
Arkivleder: Agnes Svendsen,
Jernhytvej 21, 6500 Vojens, tlf. 7454 1941
E-mail: agnes_svendsen@mail.tele.dk

Lokalhistorisk Forening for Vonsbæk Sogn

Formand: Holger Krøyer Eskildsen,
Kildager 30, Bæk, 6100 Haderslev,
tlf. 7457 9110. E-mail: he9110@gmail.com
Arkiv: Vonsbæk skole, Vonsbækvej 88,
6100 Haderslev

KOLDING KOMMUNE

Christiansfeld lokalhistorisk arkiv og forening

Formand: Leif Jacobsen
Kongensgade 35, 6070 Christiansfeld
tlf. 21 24 26 37
Arkiv: Søstrehuset, Nørregade 14, 6070
Christiansfeld,

arkivet-christiansfeld@christiansfeld.tv
www.christiansfeldarkiv.dk
Leder: Jytte Møller Ludvigsen,
Nørregade 14, 6070 Christiansfeld
tlf. 5095 9707

Lokalhistorisk Forening og Arkiv for Hejls-Hejlsminde

Formand: Gunnar M. Krag,
Trappendalvej 29, 6094 Hejls,
tlf. 75 57 47 54 / 41 16 11 28
E-mail: hejlsarkiv@hejlsnet.dk
eller trappendal@profibermail.dk
www.hejls-arkiv.dk
Arkiv: Hejls Landevej 20A, 6094 Hejls
Leder: Gunnar Krag

Vejstrup lokalhistoriske Forening og Arkiv

Formand: Johannes Larsen,
Toldbakken 53,
6094 Hejls, tlf. 7557 5097
Arkiv: »Lærkebo«, Sjølundgade 28,
6093 Sjølund
Leder: Jørgen Skeem,
Grønninghovedvej 28, 6093 Sjølund,
tlf. 5070 5942

SØNDERBORG KOMMUNE

Lokalhistorisk Arkiv for Augustenborg og Omegn

Slotsallé 10, 6440 Augustenborg
tlf. 7447 1808
Formand: Birte Thuesen,
Møllegade 10, 6440 Augustenborg
Arkivleder: Marianne Nehm,
Sørensmøllevej 43, Asserballeskov,
6440 Augustenborg

Lokalhistorisk Forening for Broagerland

Formand: Carl Jürgen Bock
Skeldekobbøl 20, 6310 Broager,
tlf. 7444 1458
Broagerlands Lokalarkiv:
Thomas Jensens Plads 3, 6310 Broager,

tlf. 7444 9351

Leder: Orla Kristensen, Nattergalevej 7,
6310 Broager, tlf. 2672 2228

Lokalhistorisk Arkiv for Dybbøl, Ulkebøl og Sønderborg

Formand: Knud Erik Sørensen,
Skovbrynet 38, 6400 Sønderborg,
tlf. 7443 6343

Arkivafdeling: Asylvej 1, 6400 Sønderborg,
tlf. 7443 2710

Leder: Kai Viggo Jørgensen, Perlegade 28,
6400 Sønderborg, tlf. 7442 6119

Arkivafdeling: Torvet 12, Ulkebøl,
6400 Sønderborg, tlf. 7442 9366

Leder: Helene Petersen Hesselvej 2,
6400 Sønderborg, tlf. 7447 1833

Egen Sogns Lokal- historiske Forening

Formand: Henrik Skrydstrup,
Runevænget 37, 6430 Nordborg,
tlf. 3028 8713

E-mail: henrik.skrydstrup@hotmail.com

Arkiv: Sommervej 17, tidl. »Spiloppen«
6430 Nordborg, tlf. 74 45 93 01

Leder: Jørgen Wrang

Historisk Forening for Gråsten By og Egn

Formand: Bodil Gregersen,
Klokkevej 2, Rinkenæs, 6300 Gråsten,
tlf. 74 65 31 81

Lokalhistorisk Arkiv for Graasten By og Egn

Ahlmannsparken, 6300 Gråsten,
tlf. 9770 2700

E-mail: post@graastenarkiv.dk

Leder: Else Egholm,
Toldbodgade 6, st. tv., 6300 Gråsten,
tlf. 7465 1243, mobil 2636 0694

Lokalhistorisk Forening for Hørup sogn

Formand: Hans Erik Hansen,
Lundvej 106, Lambjerglund, 6470 Sydals,

tlf. 8652 4490 / 4089 3730

Arkiv: Hørup Centralskole, Vestervej 42,
Kirkehørup, 6470 Sydals,
tlf. 9770 3662

E-mail: kaellerarkiv@stofanet.dk

Arkivleder: Henning Popp,
Skovhøj 88, Høruphav
6470 Sydals, tlf. 2285 0460

Lokalhistorisk forening for Kegsnæs sogn

Formand: Jens Bladt, Nørre Landevej 51,
Kegsnæs, 6470 Sydals, tlf. 3123 5857

Arkiv: Kegsnæs Forsamlingshus,
Nr. Landevej 59, Kegsnæs, 6470 Sydals
Arkivleder: Kaj Woelke, Hagensig 12,
Kegsnæs, 6470 Sydals

Lysabild Sognehistoriske Forening

Formand: Jørn Lind,
Lysabildgade 42, 6470 Sydals
tlf. 7440 4514

Arkiv: Lysabild skole, østfløjen,
Lysabildgade 2, Lysabild
Leder: Inge Christiansen
Lillehave 35, 6470 Sydals,
tlf. 7440 4493

Lokalhistorisk Forening for Nordborg Området

Formand: Jens-Ove Hansen,
Møllebakken 15, 6430 Nordborg
tlf. 2361 6289

Arkiv: Løjtetoft 32, 6430 Nordborg,
tlf. 7445 0829

Selskabet for Nydamforskning

Arkiv: Bakkensbro 6,
6400 Sønderborg

Formand: Pernille Lindberg Kjær,
Sdr. Landevej 8, 6400 Sønderborg,
tlf. 2895 2724

Udstillinger:

Nydamhuset, Nydamvej 41,
Øster Sottrup, 6400 Sønderborg
Nydam Tveir og Navst
Sottrupskov 36 A, 6400 Sønderborg

Lokalhistorisk Forening for Sundeved

Formand: Povl Chr. Callesen, Brobølvej 18
6400 Sønderborg, tlf. 2117 9131

Arkiv: Bakkensbro 6, Ullerup
6400 Sønderborg, tlf. 29 63 79 75

Leder: Frede Jensen, Fruenskær 8, Vester
Sottrup, 6400 Sønderborg, tlf. 29 37 37 64

Lokalhistorisk Arkiv for Tandslet sogn

Formand: Egon Villumsen,
Mommærkvej 296, Tandslet, 6470 Sydals,
tlf. 4124 7345, E-mail: egon.v@bbsyd.dk

Arkiv: Tandslet Friskole,
Ertebjergvej 2, 6470 Sydals.

Leder: Leif Kristiansen, Kavsløkke 36,
Høruphav, 6470 Sydals, tlf. 3074 5213
E-mail: lf.kristiansen@gmail.com

TØNDER KOMMUNE

Lokalhistorisk Forening for Agerskov Sogn

Formand: Jens Lautrup, tlf. 4045 1179

Arkiv: Bytoften 34, 6534 Agerskov

Leder: Niels Baunsgaard, tlf. 7483 5120

Lokalhistorisk Arkiv for Arrild Sogn

Formand: Kent R. Johansen, Roostvej 6,
Roost, 6535 Branderup tlf. 7383 4110

Arkiv: Skærbækvej 16, Arrild,
6520 Toftlund

Leder: Inger Rahbek Andersen,
tlf. 7483 4384

Branderup-Rurup Lokalhistoriske Arkiv

Formand: Per Ernø,

Rundbjergvej 5, 6535 Branderup,
tlf. 24 79 92 36, E-mail: per.erno@sport.dk

Arkiv: Friskjærvej 4a, 6535 Branderup

Historisk Forening for Bredebro og Omegn

Formand: Erland Jensen,
Vænget 7, 6261 Bredebro

Lokalhistorisk Arkiv for Bredebro og Omegn

Arkivets adresse: Langagervej 64 (hallen),
6261 Bredebro

E-mail: lokalarkiv@msn.com

Historisk Samfund i Brøns

v/ Mie Schmidt

Vangsbovej, 6780 Skærbæk

Døstrup Sogns

Lokalhistoriske Forening

Formand: Lis Schulz,

Povlskrovej 13, Lovrup 6780 Skærbæk
tlf. 7475 4535

dostrup@dostrup-lokalhistoriske-arkiv.dk

www.dostrup-lokalhistoriske-arkiv.dk

Højeregnens Lokalhistoriske Arkiv

Møllegade 12, 6280 Højer

E-mail: hlarkiv@gmail.com

Brevadresse: Lis Hindrichsen,

Uldgade 6, 6270 Tønder

tlf. 73 78 20 45

E-mail: lishindrichsen@mail.dk

Historisk forening for Løgumkloster Kommune

Formand: Vagn Lauritzen,

Ved Dammen 56, 6240 Løgumkloster,
tlf. 7474 4303

Arkiv: Mellemgade 4 st.,
6240 Løgumkloster

www.lokalhistorisk-arkiv-6240-lgkl.dk

Leder: Frede Gotthardsen,

Ringgade 15, 6240 Løgumkloster,

tlf. 7474 4204

Rejsby-arkivet

Formand: Niels L. Petersen,

Hovedvejen 33, Kærbølling,

6780 Skærbæk, tlf. 7475 3364

E-mail: sofienederby@mail.dk

Rømø Lokalhistoriske Forening

Formand: Sten Jensen, Vråbyvej 41, Vråby,
6792 Rømø, tlf. 7475 5904

Rømø Lokalarkiv:

Arkivleder: Mary-Anna Wraae Larsen,
Gl. Færgevej 2A, Kongsmark, 6792 Rømø
tlf. 5151 0518, E-mail: rlf-a@outlook.dk

Historisk Forening for Skærbæk og Omegn

Formand: Jørn Otto Dahlmann,
Elmevej 16, 6780 Skærbæk, tlf. 6175 6913
post@historiskforeningskaerbaek.dk

Lokalhistorisk Arkiv for Skærbæk og omegn

Arkivet er midlertidigt lukket
Leder: Lis Jønsson, Nissumsgade
tlf. 2398 1172
E-mail: lis.joensson@bbsyd.dk

Toftlund Lokalhistoriske Forening

Formand: Anne-Grethe Petersen,
Mariavænget 9, 6520 Toftlund,
tlf. 2025 9513
Arkiv: Søndergade 56, 6520 Toftlund
tlf. 2025 9513
E-mail: tlhf6520@gmail.com

Lokalhistorisk Forening for Gl. - Tønder Kommune

Formand: Ingolf Haase, Slotsgade 28,
Møgeltønder, 6270 Tønder,
tlf. 4028 0895
E-mail: haase@mail.dk
Arkiv: Biblioteket, Richtsensgade 10,
6270 Tønder, tlf. 7472 3326
Leder: Birgitte Thomsen

VEJEN KOMMUNE

Hygum lokalhistoriske Forening

Formand: Bjarne Holm,
Gammelmark 16, Sdr. Hygum,
6630 Rødding, tlf. 74 84 52 25
Arkiv: Ribevej 61, Hygum, 6630 Rødding
Leder: Laurids E. Blomgreen
Højskolelunden 1A, 6630 Rødding,
tlf. 2124 4571
E-mail: blomgreen7@gmail.com

Lokalhistorisk forening for Jels sogn

Formand: Margit Falkenberg Ottosen,
Jelsvej 24, Grønnebæk, 6630 Rødding,
tlf. 7455 2245 / 6166 7882
Arkiv: Jels Torvet 2, Jels, 6630 Rødding
tlf. 2692 1054
Leder: Niels Clausen, Jels Toftevej 6,
6630 Rødding, tlf. 3095 3151

Lintrup Sogns lokal- historiske udvalg

Arkiv: Lintrup skole, Kirkepladsen 1,
6660 Lintrup
Leder: Hanna Madsen,
Lintrupvej 26, 6660 Lintrup

Rødding lokalhistoriske Arkiv

Søndergyden 15, 6630 Rødding,
tlf. 7996 5665. Leder: Lars Thisgaard

Skodborg Hjemstavnsforening

Formand: Kirsten Fynbo,
Skodborg Søndergade 34E, 6630 Rødding,
tlf. 7484 8148 / 2645 1169
Arkiv: Søndergade 2, Skodborg,
6630 Rødding, tlf. 6464 7769
Leder: Ellen Jensen, Persillegade 9,
Skodborg, 6630 Rødding, tlf. 2030 1338
E-mail: skodborg-arkiv@bbsyd.dk

Skrave Hjemstavnsforening

Arkivleder: Solvejg Holm, Anneksvej 3,
6630 Rødding, tlf. 7484 7131 / 4016 0806
E-mail: soniho3@gmail.com
Arkiv: Skrave Foreningshus

Lokalhistorisk Forening for Øster Lindet Sogn

Formand: Kaj Morten Frandsen,
Villavej 13, Ø. Lindet, 6630 Rødding,
tlf. 7484 6106 / 6072 6184
Arkiv: Stadionvej 5, Øster Lindet,
6630 Rødding
E-mail: oesterlindetlokalarkiv@gmail.com
Leder: Hedde Fuglsig, Hovgårdsvej 7,
Øster Lindet, 6630 Rødding, tlf. 2091 6323
E-mail: fuglsig@bbsyd.dk

Bov Lokalarkiv

Bov Bibliotek, Bovvej 4, 6330 Padborg,
tlf. 7376 8090, E-mail: hidalgo@bbsyd.dk

Historisk Sogneforening for Bovrup og Varnæs

Formand: Jes Ove Petersen, Ravnhøjvej 4,
Bovrup, 6200 Aabenraa, tlf. 7468 0506,
E-mail: ravnhoj4@gmail.com
Arkiv: Bovrup Aktivcenter,
Bytoften 13, Bovrup, 6200 Aabenraa
Leder: Viggo Petersen, Bovrup Kirkevej
47, Bovrup, 6200 Aabenraa,
tlf. 7468 0083, E-mail: viggo@it.dk

Ensted sogns lokalhistoriske forening

Formand: Niels H. Rossen,
Sdr. Hostrup Bygade 64, 6200 Aabenraa
Arkiv: Stubbæk Skolegade 1, 6200 Aab.
Leder: Rita Æbeløe Clausen, Stubbæk
Bygade 36, 6200 Aabenraa, tlf. 7461 3455
E-mail: eslfa@mail.dk

Historisk Forening for Felsted Sogn

Formand: Kai Eskildsen Møller
Tværgade 5, Felsted, 6200 Aabenraa,
tlf. 7452 4461 og 2023 4461
E-mail: kem@canzone.dk
Arkiv: »Patsches Hus«, Præstegårdsvej 4,
Felsted, 6200 Aabenraa
info@felsted-arkiv.dk
www.patscheshus.dk
Leder: Kai Eskildsen Møller

Lokalhistorisk Forening for Kliplev Sogn

Formand: Kaj Lassen, Holmvej 15,
Kliplev, 6200 Aabenraa, tlf. 7468 7462
Arkiv: »Straagaards Smedie«,
Skolegade 4, Kliplev, 6200 Aabenraa
Leder: Merete Jensen

Løjt lokalhistoriske Forening

Arkiv og lokalmuseum: Rundemølle
Henv. Jacob Holdt, tlf. 74 61 77 90

Lokalhistorisk Fællesarkiv for Ravsted Sogn

Formand: Claus Clausen,
Ravsted Storegade 3, 6372 Bylderup-Bov
Arkiv: Ravsted Hovedgade 64,
6372 Bylderup-Bov
lokalhist.arkiv.ravsted@hotmail.com
Leder: Birgitte Borchert,
Tjørnevej 4, 6520 Toftlund

Rens og Omegns Lokalhistoriske Forening / Burkal Sogns Lokalarkiv

Pebersmarkvej 4, Rens, 6372 Bylderup-Bov
Kontaktperson: Ruth Christensen,
Pebersmarkvej 36, 6372 Bylderup-Bov
tlf. 2132 6104
E-mail: marurens@gmail.com

Lokalhistorisk Forening for Rødekro Kommune

Arkiv: Borgerhuset, Østergade 40C,
6230 Rødekro, tlf. 7366 2919
E-mail: post@roedekro-lokalarkiv.dk
www.roedekro-lokalarkiv.dk
Arkivleder: Else Meldgaard,
Nørager 54, 6230 Rødekro,
tlf. 2246 3210

Lokalhistorisk Arkiv for Tinglev Kommune

Tinglev Midt 2, 6360 Tinglev,
tlf. 7376 7297
Kontaktperson: Leif Christiansen,
Rugmarken 9, 6360 Tinglev, tlf. 4031 3064,
E-mail: christiansen@6360.dk
Leder: Leif Christiansen

Lokalhistorisk Forening for Tinglev Kommune

Formand: Bent Pawlowski, Nørreager-
vej 2, 6360 Tinglev, tlf. 7464 4551

Aabenraa Byhistoriske Forening

Formand: Svend Nielsen,
Nørreskovvænget 17, 6200 Aabenraa,
tlf. 3089 6336
E-mail: mariesvend@gmail.com

Biblioteker

HADERSLEV KOMMUNE

Haderslev Bibliotekerne
www.haderslevbibliotekerne.dk

Gram afdeling

Østergade 10, 6510 Gram
tlf. 7434 7740, fax 7434 7734
E-mail: grambib@haderslev.dk

Haderslev afdeling

Bispebroen 3, 6100 Haderslev
tlf. 7434 7777
E-mail: biblioteket@haderslev.dk

Vojens afdeling

Rådhuscentret 5, 6500 Vojens
tlf. 7434 7700, fax 7434 7710
E-mail: vojensbib@haderslev.dk

KOLDING KOMMUNE

Christiansfeld Bibliotek

Gl. Kongevej 3, 6070 Christiansfeld
tlf. 7979 1100

SØNDERBORG KOMMUNE

Biblioteket Sønderborg

Nørre Havnegade 15, 6400 Sønderborg,
tlf. 88 72 42 00, fax 88 72 64 45
E-mail: biblioteket@sonderborg.dk
www.biblioteket.sonderborg.dk

TØNDER KOMMUNE

Tønder Bibliotekerne - www.tbib.dk

Løgumkloster Bibliotek

Storegade 16, 6240 Løgumkloster,
tlf. 7492 9800
E-mail: bibliotek@loegumkloster.dk

Skærbæk Bibliotek

Jernbanegade 2, 6780 Skærbæk,
tlf. 7492 9813
E-mail: skaerbaekbib@toender.dk

Toftlund Bibliotek

Toldbodgade 8, 6520 Toftlund,
tlf. 7492 9809
E-mail: toftlundbib@toender.dk

Tønder Bibliotek

Richtsensgade 10, 6270 Tønder,
tlf. 7492 9840
E-mail: biblioteket@toender.dk

VEJEN KOMMUNE

Rødding Bibliotek

Søndergyden 15, 6630 Rødding,
tlf. 7996 5666
E-mail: roedbib@vejenkom.dk
www.vejbib.dk

AABENRAA KOMMUNE

Aabenraa Bibliotekerne

E-mail: aabenraabib@aabenraa.dk
www.aabenraa.dk - tlf. 73 76 80 80

Aabenraa Bibliotek

Haderslevvej 3, 6200 Aabenraa

Bov Bibliotek

Bovvej 4, 6330 Padborg,

Felsted Bibliotek

Gråstenvej 12, Felsted, 6200 Aabenraa

Rødekro Bibliotek

Vestergade 20, 6230 Rødekro,

Tinglev Bibliotek

Tinglev Midt, 6360 Tinglev

TYSKE BIBLIOTEKER

Deutsche Zentralbücherei Apenrade

Vestergade 30, 6200 Aabenraa,
tlf. 7462 1158, fax 7362 0736
E-mail: zentral@buecherei.dk
www.buecherei.dk
Desuden 2 bogbusser.

Deutsche Bücherei Hadersleben,
Åstrupvej 9, 6100 Haderslev,
tlf. 7452 1529
E-mail: hadersleben@buecherei.dk
www.buecherei.dk

Deutsche Bücherei Sonderburg
Nørre Havnegade 15, 6400 Sønderborg,
tlf. 7442 5765
E-mail: sonderburg@buecherei.dk
www.buecherei.dk

Deutsche Bücherei Tingleff
Hovedgaden 100, 6360 Tinglev
tlf. 7464 3577
E-mail: tingleff@buecherei.dk
www.buecherei.dk

Deutsche Bücherei Tøndern
Popsensgade 6, 6270 Tønder, tlf. 7472 3359
E-mail: tondern@buecherei.dk
www.buecherei.dk og
www.buechereitondern.wordpress.com

Frie skoler

UNGDOMS- OG EFTERSKOLER

Efterskoleforeningen

Sekretariat: Vartov, Farvergade 27, opg. H,
1463 København K
tlf. 3312 8680
E-mail: info@efterskoleforeningen.dk
Formand: Troels Borring,
Stationsvej 62, 5792 Årslev,
tlf. 21 79 24 10

Adventure Efterskolen

Dyntvej 113, 6310 Broager,
tlf. 7444 2762, vagt 2083 2762
Oprettet 1992
Forstander: Steen Emgren

Agerskov Ungdomsskole

Vellerupvej 25, 6534 Agerskov,
tlf. 7483 3315
E-mail: info@agerskovungdomsskole.dk
www.agerskovungdomsskole.dk
Oprettet 1919 (hvilende 1930 - 42)
Forstander: Lars Kristensen

Askov Efterskole

Maltvej 1, Askov, 6600 Vejen
tlf. 7696 1800
E-mail: askov@askovefterskole.dk
Oprettet 2001
Forstander: Helle Barnhøj

Bramming Gymnastik- og Idrætsefterskole

Gabelsvej 12, 6740 Bramming
tlf. 7517 3833
E-mail: be@bramming-efterskole.dk
www.bgi-e.dk
Oprettet 1897
Forstander: Kirsten Tygesen

Design- & Idrætsefterskolen Skamling

Gl. Skamlingvej 1, 6093 Sjølund,
tlf. 7557 4026
E-mail: kontor@skamling.dk
www.skamling.dk
Oprettet 1955
Forstander: Brian Vittrup

Deutsche Nachschule Tingleff

Grønnevej 51, 6360 Tinglev, tlf. 7464 4820
E-mail: nachschule@tingleff.dk
www.nachschule.dk
Oprettet 1951
Forstander: Jørn Warm

Dybbøl Efterskole

Ragebølskovvej 3, 6400 Sønderborg
tlf. 74 48 70 80
Oprettet 1992
Forstander: Jakob Carl Christensen

Efterskolen Epos

Færgevej 5, Fynshav, 6440 Augustenborg
tlf. 5030 4181

E-mail: kontor@efterskolen-epos.dk

Oprettet 2015

Forstander: Mathias Granum

Emmerske Efterskole

Åbenråvej 14, 6270 Tønder, tlf. 7472 4433

E-mail: ee@eeskole.dk - www.eeskole.dk

Oprettet 1977

Forstander: Bo Jørgensen

Frøslevlejrens Efterskole

Lejrvejen 85, 6330 Padborg, tlf. 7467 6644

E-mail: post@fle-skole.dk

www.fle-skole.dk

Oprettet 1996

Forstander: Annemette Hess

Gram Efterskole

Slotsvej 19-21, 6510 Gram, tlf. 7482 0482

E-mail: kontor@gram-efterskole.dk

Oprettet 1998

Forstander: John Jensen

Hoptrup Efterskole

Hoptrup Hovedgade 11, 6100 Haderslev,
tlf. 7457 1014

E-mail: mail@hoptrupefterskole.dk

www.hoptrupefterskole.dk

Oprettet 2006

Forstander: Ken Petersen

Højer Design Efterskole

Søndergade 21, 6280 Højer,
tlf. 7362 8900, fax 7478 9225

E-mail: kontor@designhojer.dk

www.hoejerdesignefterskole.dk

Oprettet 2007

Forstander: Kirsten B. Hansen

Højer Efterskole

Nørrevej 68, 6280 Højer, tlf. 7478 2140

Oprettet 1951

Forstander: Mads Heegaard Hansen

Kongeådalens Efterskole

Dovervej 19, Dover, 6660 Lintrup,

tlf. 7485 5333

E-mail: info@keskole.dk

www.keskole.dk

Oprettet 1979

Forstander: Niels Birkmand

Ladelund Efterskole

Ladelundvej 75, 6600 Vejen, tlf. 7538 1006

E-mail: postkassen@ladelundefterskole.dk

www.ladelundefterskole.dk

Oprettet: Landbrugs- og Mejeriskole 1879

Ladelund Efterskole 2000

Forstander: Steffen Bendix Pedersen

Løgumkloster Efterskole

Tønder Landevej 6, 6240 Løgumkloster

tlf. 7474 3652

Oprettet 1951

Forstanderpar: Jørn Nørgaard

HOEJER
DESIGN EFTERSKOLE

Søndergade 21 - 6280 Højer
Telefon 73628900
mail@hoejerdesignefterskole.dk

www.hoejerdesignefterskole.dk

AABÆK EFTERSKOLE

Jørgensgård Skovvej 101,
6200 Aabenraa.

tlf 7462 5063

e-mail: aabaek@aabaek.dk

www.aabaek.dk

Forstander Thomas Frickmann

Nordborg Slots Efterskole

6430 Nordborg, tlf. 7445 1528

E-mail: slottet@nordborg-slot.dk

Oprettet 1922

Forstander: Rune R. Madsen

Rejsby Europæiske Efterskole

Kogsvej 3, 6780 Skærbæk,

tlf. 7475 3622, fax 7475 3004

www.rejsby-efterskole.dk

Oprettet 1994

Forstander: Brian O. Bastiansen

Skanderup Efterskole

Kastanie Allé 51, Skanderup,

6640 Lunderskov, tlf. 7559 4126

E-mail: kontor@skanderupefterskole.dk

Oprettet 1914

Forstanderpar: Matilde og Rune Peitersen

Skibelund Gymnastik- og Idrætsefterskole

Kongeåvej 34, 6600 Vejen, tlf. 7536 0751

E-mail: kontor@s-g-i.dk

Oprettet 1874. Forst.: Rasmus Seistrup.

Sportsefterskolen SINE

Idrætsvej 23, 6240 Løgumkloster,

tlf. 7474 4990, fax 7474 5990

E-mail: sine@sine.dk

www.sine.dk

Oprettet 1997

Forstander: Peter Bruhn Jepsen

Sundeved Efterskole

Storegade 5, Bovrup, 6200 Aabenraa,

tlf. 7468 0311

www.sundeved-efterskole.dk

Oprettet 1957

Forstander: Peter Koldby Juhl

Sydvestjyllands Efterskole

Kirkebrovej 7, 6740 Bramming

tlf. 7517 4299

se@sydvestjyllandsefterskole.dk

Oprettet 1975

Forstanderpar: Bente og Leif Kruse

Vojens Gymnastik- og Idrætsefterskole

Ungdomsskolevej 8, 6500 Vojens,

tlf. 7454 1129, fax 7320 2209

E-mail: vgie@vgie.dk

www.vgie.dk

Oprettet 1939

Forstander: Tommy Mikkelsen

Aabæk Efterskole

Jørgensgård Skovvej 101, 6200 Aabenraa,

tlf. 7462 5063

www.aabaek.dk

Oprettet 1970

Forstander: Thomas Frickmann

HØJSKOLER

Designhøjskolen Højer

Søndergade 21, 6280 Højer

tlf. 7070 7289, fax 7478 9225

E-mail: info@designhojer.dk

www.designhojskolenhojer.dk

Oprettet 2015

Forstander: Kirsten B. Hansen

Løgumkloster Højskole

Brorsonsvej 2, 6240 Løgumkloster,

tlf. 7474 4040, fax 7474 4551

E-mail: info@lkhøjskole.dk

www.lkhøjskole.dk

Oprettet 1960

Rødding Højskole

Flors Allé 1, 6630 Rødding,

tlf. 7484 2284

www.rhskole.dk

Oprettet 1844

Forstanderpar:

Mads og Anja Rykind-Eriksen

Rønshoved Højskole

Højskolevej 4, Rønshoved, 6340 Kruså,

tlf. 7460 8318, fax 7460 8546

E-mail: info@ronshoved.dk

www.ronshoved.dk

Oprettet 1921

Forstanderpar: Thue og Nina Kjærhus

Idrætshøjskolen i Sønderborg
Frihedsallé 42, 6400 Sønderborg,
tlf. 7442 1848
E-mail: admin@ihs.dk - www.ihs.dk
Oprettet 1952
Forstander: Michael Willemar Svanøe

Musik og Teaterhøjskolen
Herredstedgade 6-8, 6520 Toftlund,
tlf. 7483 0104
E-mail: kontor@musikogteater.dk
www.musikogteater.dk
Oprettet 1984
Forstander: Thomas Trier

Højskolen Østersøen
Flensborgvej 48-50, 6200 Aabenraa,

tlf. 7462 4700, fax 7462 4701
E-mail: adm@hojoster.dk
www.hojoster.dk
Oprettet 1993
Forstander: Annemarie Morris

HUSHOLDNINGS- OG HÅNDARBEJDSSKOLER

Rødning Fri Fag- og Efterskole
Rødning Præstegårdsvej 11,
6630 Rødning
tlf. 7484 2500
E-mail: mail@fagogefterskole.dk
www.rødning.dk
Oprettet 1981
Forstander: Jette Christensen

Kirkemusikskoler

Løgumkloster Kirkemusikskole
Vestergade 9-13, 6240 Løgumkloster
tlf. 7474 4070
E-mail: lkms@km.dk
www.kirkemusikskole.dk
Telefontid: Mandag kl. 8.30-12,
tirsdag - torsdag kl. 8.30-12 og 13.30-15.30
Rektor: Hans Christian Hein
Afdelinger:
Horsens, Odense, Tarm og Flensborg

Gymnastik - Kampsport - Japansk

 HØJER
EFTERSKOLE

We are family

Det bedste år i dit liv

Sydslesvigs danske Ungdomsforeninger

SdU

er en sammenslutning af ungdoms- og idrætsforeninger samt landsdelsorganisationer for børn og unge.

Organisationens formål er at fremme det danske ungdoms- og idrætsarbejde, samt at styrke det folkelige arbejde i Sydslesvig

www.sdu.de

Sydslesvigs danske Ungdomsforeninger, Norderstr. 76, D-24939 Flensburg . tlf. +49 (0)461-144 08-0

W. KRAGH A/S

STATSAUTORISERED E REVISORER

Jan Wilhelmsen

Statsautoriseret revisor

Østergade 56
DK-6270 Tønder

Telefon: +45 74 72 36 80
Mobil: +45 21 44 00 00

Mail: jan.wilhelmsen@wkragh.dk
E-mail: www.wkragh.dk

Revision • Regnskab • Rådgivning • Skat • Bogføring

Vandrerhjem

Danhostel Haderslev Vandrerhjem

Erlevvej 34, 6100 Haderslev
tlf. 7452 1347, fax 7452 1364
E-mail: haderslev@danhostel.dk
www.danhostel-haderslev.dk

Danhostel Rudbøl

Rudbølvej 21, Rudbøl, 6280 Højer
tlf. 7473 8298,
E-mail: danhostelrudb@gmail.com
www.danhostel.dk/rudboel

Danhostel Sønderborg Vandrerhjem

Kærvej 70, 6400 Sønderborg
tlf. 7442 3112, fax 7442 5631
E-mail: sonderborg@danhostel.dk
www.danhostel.dk/sonderborg

Danhostel Sønderborg/Vollerup

»Abildgården«, Mommarkvej 17 og 22,
6400 Sønderborg,
tlf. 7442 3990, fax 7442 4396
E-mail: vollerup@c.dk
www.visit-sonderborg.dk

Danhostel Tønder Vandrerhjem

»Kogsgården«, Sønderport 4, 6270 Tønder
tlf. 7472 3500, fax 7472 3505
E-mail: tonder@danhostel.dk
www.danhostel.dk/tonder

Danhostel Aabenraa »Fjordlyst«

Sønderskovvej 100, 6200 Aabenraa
tlf. 7462 2699, fax 7462 2939

Muséer m.v.

Ballum Enges Forskønnelsesforening

Bevandingsmøller
Formand: Erhardt Ehmsen,
Bunti 26, Ballum, 6261 Bredebro
tlf. 2147 9268

Bronzealderhuset

Syd for Brdr. Grams Fabrikker, 6500 Vojens

Brødrene Grams Arkiv og Museum

Danmarksgade 16, 6500 Vojens
Formand: Niels Gregers Nielsen
tlf. 2159 3528
E-mail: info@broedrene-gram.dk
www.broedrene-gram.dk

Dansk Klokkemuseum

Over Lerte Kirke, Farrisvej 12,
6560 Sommersted, tlf. 7542 3873

Deutsches Museum Nordschleswig

Rønhave Plads 12, 6400 Sønderborg,
tlf. 7443 5423 eller 3052 5495

E-mail: info@deutsches-museum.dk
www.deutsches-museum.dk

Museet viser den tyske befolkningsdels
historie i Sønderjylland

Deutsches Schulmuseum

Nordschleswig

Jørgensgård 5, 6200 Aabenraa,
tlf. 7362 0331
E-mail: dsmn@mail.dk

Dybbøl Mølle

Dybbøl Banke 7, 6400 Sønderborg,
tlf. 7448 9000
E-Mail: info@1864.dk, www.1864.dk

Egns- og Landbrugsmuseet i Egen

Sebbelundvej 26, Egen,
6430 Nordborg, tlf. 7445 8919

Ehlers Lertøjssamling

Slotsgade 20, 6100 Haderslev,
tlf. 2491 1085

Elstrup Mølle

Fynshavvej 12, Elstrup, 6430 Nordborg,
tlf. 7445 8989
E-mail: linow@post7.tele.dk

FN-Museet

Frøslevlejren, 6330 Padborg, tlf. 7467 6855
www.fnmuseet.dk

Frøslevlejrens Museum

Lejrvejen 83, 6330 Padborg, tlf. 7467 6557
froeslevlejrensmuseum@natmus.dk

Genforenings- og Grænsemuseet

Koldingvej 52, Frederikshøj,
6070 Christiansfeld,
tlf. 7557 3003
E-mail: info@genforeningsmuseet.dk
www.genforeningsmuseet.dk

Historiecenter Dybbøl Banke

Dybbøl Banke 16, 6400 Sønderborg,
tlf. 7448 9000
E-mail: info@1864.dk, www.1864.dk

Hjemmeværnsmuseet

Barak H2, Lejrvej 101, Frøslevlejren,
6330 Padborg, tlf. 4174 6829
E-mail: museeth2@gmail.com
www.hjemmevaernsmuseet.dk

Hjemsted – Danernes Verden

Museum samt aktivitets- og
oplevelsespark
Hjemstedvej 60, 6780 Skærbæk,
tlf. 7475 0800
E-mail: info@hjemsted.dk
www.hjemsted.dk

Den levende Landsby

Hygum Hjemstavnsgrd
Ribevej 74, Sdr. Hygum, 6630 Rdding,
tlf. 7484 5566
www.hygumhjemstavnsgrd.dk

Jacob Michelsens Grd i Kolstrup

Toften 37, 6200 Aabenraa, tlf. 7462 2645

Jels Mlle

Jels Mllegade 5, Jels, 6630 Rdding,
tlf. 7455 2634 / 7455 2004
Mllen fremvises efter aftale

Lorenzens Grd

Nrrevej 29, Bdsbøl-Ballum,
6261 Bredebro, tlf. 7471 6111

Museet Holmen

Østergade 13, 6240 Løgumkloster,
tlf. 7474 4165, fax 7474 4122
E-mail: info@museetholmen.dk
www.museetholmen.dk
Skiftende kunst - og moderne
samtidskunst udstillinger

Museum Oldemorstof

Bovvej 2A, 6330 Padborg, tlf. 7376 6436
museumoldemorstof@aabenraa.dk
www.oldemorstof.dk

MUSEUM SØNDERJYLLAND

Arkæologi Haderslev

Dalgade 7, 6100 Haderslev,
tlf. 6537 0801
E-mail: haderslev@msj.dk
www.msj.dk

Cathrinesminde Teglvrk

Illerstrandvej 7, 6310 Broager,
tlf. 7444 9474
E-mail: cathrinesminde@museum-sonder-
jylland.dk

Drøhses Hus

Storegade 14, 6270 Tønder,
tlf. 6537 0809
E-mail: drohses@msj.dk
www.msj.dk

Højer Mlle

Mllegade 13, 6280 Højer,
tlf. 7478 2911
E-mail: hoejer@museum-sonderjylland.dk

ISL - Lokalhistorie

Billed- og lydarkiv

Haderslevvej 45, 6200 Aabenraa

tlf. 7462 5860

E-mail: isl@museum-sonderjylland.dk

www.museum-sonderjylland.dk

Kulturhistorie Tønder

Wegners Plads 1, 6270 Tønder,

tlf. 6537 0808

E-mail: toender@msj.dk - www.msj.dk

Kulturhistorie Aabenraa

H. P. Hanssens Gade 33, 6200 Aabenraa,

tlf. 7462 2645

Kunstmuseet Brundlund Slot

6200 Aabenraa, tlf. 7463 3649

brundlund@museum-sonderjylland.dk

www.museum-sonderjylland.dk

Kunstmuseet i Tønder

Wegners Plads 1, 6270 Tønder,

tlf. 6537 0808

E-mail: toender@msj.dk

www.msj.dk

Naturhistorie - palæontologi

Gram Lergrav

Lergravsvej 2, 6510 Gram, tlf. 6537 0706

E-mail: msj@msj.dk - www.msj.dk

Sønderborg Slot

Sønderbro 1, 6400 Sønderborg,

tlf. 6537 0807 - www.msj.dk

sonderborg@museum-sonderjylland.dk

.....

Nationalmuseets Kommandørgård

Juvrevej 60, Toftum, 6792 Rømø,

tlf. 7475 5276

Naturcenter Tønnisgård

Havnebyvej 30, Tvismark, 6792 Rømø,

tlf. 7475 5257

E-mail: info@tonnisaard.dk

www.tonnisaard.dk

Rømø Minimuseum

Havnebyvej 30, Tvismark, 6792 Rømø

tlf. 74 75 52 57

Slesvigske Vognsamling

Dansk vognmuseum

Simmerstedvej 1, 6100 Haderslev

tlf. 51 43 94 01

Sønderjysk Skolemuseum

Over Lerte Gamle Skole,

Farrisvej 10, Over Lerte, 6560 Sommersted

tlf. 7482 9494 / 2121 6380

E-mail: skolemuseum@mail.dk

www.sonderjysk-skolemuseum.dk

www.skolemuseum.info

Tørning Mølle

Tørningvej 6, Hammelev, 6500 Vojens,

tlf. 7450 7450

E-mail: post@toerning-moelle.dk

www.toerning-moelle.dk

Vibæk Vandmølle

Jens Peter Kock,

Bredsten 9, Kegnæs, 6470 Sydals

Von Oberbergs Hus

Slotsgade 22, 6100 Haderslev

tlf. 2491 1085

Wellings Landsbymuseum

Mejlbyvej 10, 6660 Lintrup,

tlf. 7485 5286

www.wellings.dk

Zeppelin Museet

Gasværkvej 1, 6270 Tønder,

tlf. 7472 7254

E-mail: zeppelin@zeppelin-museum.dk

www.zeppelin-museum.dk

Muséer m.v. i Sydslesvig

BREDSTED

Naturcentrum Nordfrisland

Bahnhofstr. 23, D-25821 Bredstedt,
tlf. 04671/4555

E-mail: naturzentrum-nf@versanet.de
www.naturzentrum-nf.de

DANEVIRKE

Danevirke Museum

Ochsenweg 5, D-24867 Dannewerk,
tlf. 04621/37814

E-mail: info@danevirkemuseum.de
www.danevirkemuseum.de

EGERNFØRDE

Det Gamle Rådhus

Rathausmarkt 8, D-24340 Eckernförde,
tlf. 04351/712547

E-mail: post@museum-eckernfoerde.de
www.museum-eckernfoerde.de

FLENSBORG

»Museumsbjerget«

Museumsberg 1, D-24937 Flensburg,
tlf. 0461 - 852956

E-mail: museumsberg@flensburg.de
www.museumsberg.flensburg.de

Naturvidenskabeligt Museum

Museumsberg 1, D-24937 Flensburg,
tlf. 0461/852504

E-mail: naturwissenschaftliches-
museum@flensburg.de
www.naturwissenschaftliches-museum.
flensburg.de

Phänomena

Norderstr. 157-163, D-24939 Flensburg,
tlf. 0461/1444911, fax /1444920

E-mail: science@phaenomena.com
www.phaenomena.com/flensburg

Søfartsmuseum

Schiffbrücke 39, D-24939 Flensburg,
tlf. 0461-852970

E-mail: schiffahrtsmuseum@flensburg.de
www.schiffahrtsmuseum.flensburg.de

FREDERIKSSTAD

Museet »Gammel Mønt«

Am Mittelburgwall 23,
D-25840 Friedrichstadt,
tlf. 04881-1511

E-mail: museum@friedrichstadt.de
www.friedrichstadt.de

GARDING

Mindeværelse for historikeren Theodor Mommsen

Norderring 15, D-25836 Garding,
tlf. 04862/100310

E-mail: kg@kirche-eiderstedt.de
www.museen-nord.de/museum/
de-mus-051716

HALLIG HOOGE

Kongepeselen

Hanswarft 11,
D-25859 Hooge,
tlf. 04849/219

E-mail: koenigspesel@t-online.de
www.erlebnistouren-nordfriesland.de/
index.php?id=606

HALLIG LANGENÆS

Honkenswarft Friserhuset

Friesenhaus-Honkenswarf, Honkenswarf
D-25863 Hallig Langeness,
tlf. 04684/235

E-mail: info@friesenhaus-honkenswarf.de
www.friesenhaus-honkenswarf.de

Kaptajn-Tadsen-Museet

Ketelswarft 1,
D-25863 Hallig Langeness
tlf. 04684/217,

E-mail: info@langeness.de
www.langeness.de/museen.phtml

HATSTED

Mikkelberg, Nordisk Center for Kunst & Cricket

Horstedter Chaussee 1, D-25856 Hattstedt,
tlf. 04846/6604
info@mikkelberg.de - www.mikkelberg.de

HUSUM

Nissenhaus - Nordsø Museum

Herzog Adolf-Str. 25, D-25813 Husum,
tlf. 04841/2545
info@museumsverbund-nordfriesland.de
www.museumsverbund-nordfriesland.de

Ostenfeldhuset

Nordhusumer Str. 13, D-25813 Husum,
tlf. 04841/2545
info@museumsverbund-nordfriesland.de
www.museumsverbund-nordfriesland.de

Nordfrislands Skibsfartmuseum

Zingel 15, D-25813 Husum, tlf. 04841/5257
schiffahrtmuseum-nf@t-online.de
www.schiffahrtmuseum-nf.de

Husum Slot

König Friedrich-V.-Allee, D-25813 Husum,
tlf. 04841-8973 130 eller 04841-2545,
fax 04841/63280
info@museumsverbund-nordfriesland.de
www.museumsverbund-nordfriesland.de

Poppenspäler Museum

König Friedrich-V.-Allee, D-25813 Husum,
tlf. 04841/6 32 42
E-mail: husum@pole-poppenspaeler.de
www.pole-poppenspaeler.de

Theodor Storm-Huset

Wasserreihe 31-35, D-25813 Husum,
tlf. 04841/80 38 630
E-mail: info@storm-gesellschaft.de
www.storm-gesellschaft.de

ISTED

Isted-Mindehallen

Idstedtkirche 1, D-24879 Idstedt

tlf. 04625-402

E-mail: idstedt@schleswig-flensburg.de
www.museen-sh.de/museum/de-
mus-069118

JARDELUND

Christian Lassens Mindemuseum

Kupfermühlenweg 4, D-24994 Jardelund,
tlf. 04605-188759
Pedel: Søren Lund, tlf. 04605-208
E-mail: faelleslandboforeningen@gmx.de
www.faelleslandboforeningen.de

KAPPEL

Sli-museet

Mittelstr. 7-8, D-24376 Kappeln,
tlf. 04642/1428, E-mail: erne@gmx.de
www.schleimuseum.de

Møllen »Amanda«

Schleswiger Str. 1, D-24376 Kappeln,
tlf. 04642-4027, E-mail: stadt@kappeln.de
www.kappeln.de

Angel Museumsjernbane mellem Kappel og Sønderbrarup

D-24376 Kappeln, tlf. 04631/2095
info@angelner-dampfeisenbahn.de
www.angelner-dampfeisenbahn.de

KEJTUM / SILD

Det frisiske Hus

Am Kliff 13, D-25980 Keitum/Sylt,
tlf. 04651/31101
E-mail: info@soelring-foriining.de
www.sylt.de/altfrisisheshauskeitum

Hjemstavns museet på Sild

Am Kliff 19, D-25980 Keitum/Sylt,
tlf. 04651/32805
E-mail: soelring-foriining@t-online.de
www.soelring-foriining.de

KOBBERMØLLE

Kobbermølle Industrimuseum

Messinghof 3, D-24955 Harrislee,

tlf. 49(0)461-407 71 25
E-mail: museum@kabelmail.de
www.industriemuseum-kupfermuehle.de

LADELUND

KZ-mindelund ved den evangelisk-lutherske kirke St. Petri

Raiffeisenstr. 3, D-25926 Ladelund,
tlf. 04666-449, fax 04666-989537
www.kz-gedenkstaette-ladelund.de

LYKSBERG

Lyksborg Slot

Grosse Strasse, D-24960 Glücksburg,
tlf. 04631/442330, fax 04631/4423329
E-mail: info@schloss-gluecksburg.de
www.schloss-gluecksburg.de

NIBØL

Naturhistorisk Museum

Hauptstr. 108, D-25899 Niebüll,
tlf. 04661/5691
E-mail: info@nkm-niebuell.de
www.nkm-niebuell.de

Frisisk Hjemstavnsmuseum

Osterweg 76, D-25899 Niebüll,
tlf. 0175 414 6185
E-mail: museum@stadt-niebuell.de
www.friesisches-museum.de

Richard-Haizmann-museet

Rathausplatz 2, D-25899 Niebüll,
tlf. 04661/1010
www.haizmann-museum.de

PELLWORM

Ø-museet

Uthlandstr. 2, D-25849 Pellworm,
tlf. 04844-18935 - www.insel-museum.de

RENDSBURG

Historisk museum og Det nordtyske Trykkerimuseum

Arsenalstr. 2-10, D-24768 Rendsburg,
tlf. 04331/331336, fax 04331/27687

E-mail: info@museen-rendsborg.de
www.museen-rendsborg.de

Elektromuseum Eon-Hanse AG

Stormstrasse 1, D-24768 Rendsburg,
tlf. 04106/ 629 2464
E-mail: elektromuseum@eon-hanse.com
www.elektromuseum-rendsborg.de

Jødisk museum

Prinzessinstr. 7-8, D-24768 Rendsburg,
tlf. 04331 44043-0, E-mail: info@jmrd.de
www.schloss-gottorf.de/
juedisches-museum

Kunststøberimuseet

Ahlmannallee 5, D-24782 Büdelsdorf,
tlf. 04331-43370-22
E-mail: kasse@schloss-gottorf.de
www.schloss-gottorf.de/eisenkunstguss-
museum

SKT. PETER-ORDING

Ejdersted Hjemstavnsmuseum

Olsdorfer Str. 6, D-25826 St. Peter-Ording,
tlf. 04863/1226, fax 04863/703337
info@museum-landschaft-eiderstedt.de
www.museum-landschaft-eiderstedt.de

SLESVIG

Gottorp Slot

Schlossinsel 1, D-24837 Schleswig,
tlf. 04621/813-222
E-mail: service@schloss-gottorf.de
www.schloss-gottorf.de

Holm-museet

Süderholmstr. 2, D-24837 Schleswig,
tlf. 04621/936820
E-mail: stadtmuseum@schleswig.de
www.stadtmuseum-schleswig.de/das-
holm-museum

Slesvig Bymuseum

Friedrichstr. 9-11, D-24837 Schleswig,
tlf. 04621/936820
E-mail: stadtmuseum@schleswig.de
www.stadtmuseum-schleswig.de

Slesvig-Holstenske landsarkiv

Prinzenpalais, D-24837 Schleswig,
tlf. 04621/861800
E-mail: landesarchiv@la.landsh.de
www.landesarxiv.schleswig-holstein.de

Vikingemuseet Hedeby

Am Haddebyer Noor 5, D-24866 Busdorf,
tlf. 04621/813-222
E-mail: service@schloss-gottorf.de
www.schloss-gottorf.de/haithabu

SATRUP

Landsbymuseet »Satruphuus«

Flensburger Str. 8, D-24986 Satrup,
tlf. 04633/9 68 77 33
E-mail: info@satruphuus.de
www.satruphuus.de

SVAVSTED

Dr. Hans Meyer-Heimatmuseum

Treenehaus, D-25876 Schwabstedt,
tlf. 04884/420 - www.museen-sh.de/
dr.hans-meyer-heimatmuseum

SVESING

Svesinglejren - KZ-Gedenkstätte Husum-Schwesing

Engelsburg 10, D-25813 Husum
tlf. 04841 - 8973-0
www.nordfriesland.de/kultur-bildung/
kulturarbeit

SØBØL

Nolde-museet

Seebüll 31, D-25927 Neukirchen,
tlf. 04664/983930, fax /98 39 329
E-mail: info@nolde-stiftung.de
www.nolde-stiftung.de

TETENBØL

»Haus Peters«

Dörpstraat 16, Eiderstedt, D-25882 Tetenbüll,
tlf. 04862/681 - post@hauspeters.info
www.hauspeters.info

TYDAL

Tydal Spejdermuseum

Beliggende på Spejdergården Tydal,
D-24852 Eggebek, tlf. 04609/91030
dss.tydal@t-online.de
www.tydal.dk
Centerleder: Helmut Werth,
Mobil: +49+151 4194 9495
Formand: Torben Kvist, Marienallee 49,
D-24937 Flensburg, tlf 0461/51673

TØNNING

Historisk pakhus ved havnen

Am Hafen 23, D-25832 Tönning,
tlf. 04861/1650 - www.packhaus-tönning.de

Multimar Wattforum

Dithmarscher Str. 6a, D-25832 Tönning,
tlf. 04861/96200
E-mail: info@multimar-wattforum.de
www.multimar-wattforum.de

UNEVAD

Museumslandsby

Unewatter Strasse 1a, D-24977 Langballig,
tlf. 04636/1021
E-mail: info@museum-unewatt.de
www.museum-unewatt.de

VYK/FØR

Dr. Carl-Häberlin-Friesen-Museum

Rebbelstieg 34, D-25938 Wyk/Föhr,
tlf. 04681/2571, fax 04681/748420
E-mail: info@friesen-museum.de
www.friesen-museum.de

WITZWORT

Roter Haubarg

Sand 5, D-25889 Witzwort,
tlf. 04864/845
E-mail: gottorf@roterhaubarg.de
www.roter-haubarg.de

Miljø-og Fødevarerministeriet

Miljøstyrelsen - jagttegn

Haraldsgade 53

2100 København Ø

tlf. 7254 2424 (kl. 9-12)

E-mail: jagttegn@nst.dk

www.jagttegn.dk

Dansk Jagtforsikring A/S

Frederiksberggade 16

1459 København K

tlf. 3311 0747 - fax 3311 8081

Naturstyrelsen Vadehavet

Skovridervej 3, Arnum

6510 Gram,

tlf. 7254 3331

Naturstyrelsen Sønderjylland

Felstedvej 14

6300 Gråsten,

tlf. 7254 3500

E-mail: sdj@nst.dk

DEN GAMLE DIGEGREVES GÅRD

Klægager

Kåret til Danmarks smukkeste Bondegård

Beliggende på kanten af Marsken med udsigt til dige og Nationalpark Vadehavet.

11 sengepladser. Plads til 75 spisende gæster.

Vi hjælper gerne med at arrangere frokost, kaffebord eller middag i forbindelse med udflugter eller andre arrangementer. Gode fortællinger og tilbud om guidede ture på egnen.

Ruth og Christian Lorenzen

Østerende 13 . Ballum . Telefon 2393 1511

www.klaegager.dk . mail@klaegager.dk

Jagttider og fredningsbestemmelser

Miljø- og Fødevarerministeriets bekendtgørelse nr. 882 af 28. juni 2017
om jagttid for visse pattedyr og fugle m.v.

I medfør af § 3, stk. 2 og 3, § 4, stk. 2, § 20, stk. 4, § 49, stk. 3, og § 54, stk. 3, i lov om jagt og vildtforvaltning, jf. lovbekendtgørelse nr. 118 af 26. januar 2017, fastsættes:

GENERELLE JAGTTIDER

Hovdyr:

Kronhjort større end spidshjort	16.10-31.12
Kronspidshjort	01.09-31.01
Kronhind	01.10-31.01
Kronkalv	01.09-29.02
Dåhjort	01.09-31.01
Då og -kalv	01.10-31.01
Sikahjort	01.09-31.01
Sikahind og -kalv	01.10-31.01
Råbuk	16.05-15.07 og 01.10-31.01
Rå og -lam	01.10-31.01
Muflonvædder	01.09-31.01
Muflonfår og -lam	01.10-31.01
Vildsvin, orne	01.09-31.01
Vildsvin, so og grise	01.10-31.01

Rovdyr:

Ræv	01.09-31.01
Husmår	01.09-31.01

Støttetandede:

Hare	01.10-15.12
Vildkanin	01.09-31.01

Andefugle:

Gråand	01.09-31.12
Atlingand	01.09-31.12
Krikand	01.09-31.12
Spidsand	01.09-31.12
Pibeand	01.09-31.12
Skeand	01.09-31.12
Knarand	01.09-31.12

Ovenstående andefugle på fiskeriterritoriet desuden 01.01-31.01

Grågås	01.09-31.01
Blisgås	01.09-31.01
Kortnæbet gås	01.09-31.01
Canadagås	01.09-31.01
Sædgås	01.09-30.11
Taffeland	01.10-31.01
Troldand	01.10-31.01
Bjergand	01.10-31.01
Hvinand	01.10-31.01
Havlit	01.10-31.01
Edderfugl, han	01.10-31.01
Sortand	01.10-31.01
Fløjsand	01.10-31.01

Hønsfugle:

Agerhøne	16.09-15.10
Fasanhøne	01.10-31.12
Fasanhane	01.10-31.01

Vandhøns:

Blishøne	01.09-31.01
----------	-------------

Vadefugle:

Dobbeltbekkasin	01.09-31.12
Skovsneppe	01.10-31.01

Duer:

Ringdue	01.11-31.01
Tyrkerdue	01.11-31.12

Kragefugle:

Husskade	01.09-31.01
Krage (gråkrage/sortkrage)	01.09-31.01

Invasive arter:

Nilgås	01.09-31.01
Bisamrotte	01.09-31.01
Sumpbæver	01.09-31.01
Vaskebjørn	01.09-31.01
Mårhund	01.09-31.01
Mink	01.09-31.01

REGION HOVEDSTADEN:

Sædgås ingen jagttid

Bortset fra Bornholms Kommune:

Kronhjort, med mindst 6 sprosser
på min. 2 cm på den ene stang. 16.10-30.11

Øvrige kronhjorte
undtagen spidshjorte ingen jagttid
Kronkalv 01.09-31.01

Bornholms Kommune:

Då og dåhjort ingen jagttid

Dåkalv 01.01-15.01

Ræv ingen jagttid

Hare 01.10-31.12

Agerhøne 01.10-31.10

REGION SJÆLLAND:

*Bortset fra Møn, Lolland, Falster og
regionen mellem Roskilde og region
Hovedstaden, nord for motorvej 21*
Kronhjort større end spidshjort 01.10-15.11
Kronspidshjort og kronkalv 01.10-31.01

*Region Sjælland - mellem Roskilde og Region
Hovedstaden og nord for Motorvej 21*
Kronhjort, med mindst 6 sprosser
på min. 2 cm på den ene stang. 16.10-30.11

Øvrige kronhjorte
undtagen spidshjorte ingen jagttid
Kronkalv 01.09-31.01

*Bortset fra Vordingborg -, Guldborg-
sund og Lolland Kommune:*
Sædgås ingen jagttid

Øen Sejerø:
Råbuk 16.05-15.06
og 01.12-20.01

Rå og -lam 01.12-20.01

Hare 01.11-15.12

Agerhøne 01.10-15.10

Fasanhøne 16.11-30.11

Fasanhane 01.11-31.01

Øen Fejø:
Hare 16.10-15.12
Fasanhøne ingen jagttid
Fasanhane 16.10-30.11

Øen Femø:
Hare 01.11-15.12
Agerhøne ingen jagttid
Fasanhøne 01.11-02.11
Fasanhane 16.10-31.12

REGION SYDDANMARK:

Sædgås ingen jagttid

*Nord for motorvej E20, syd for motortrafikvej
28 mellem Bredsten og Vejle, syd og vest for
hovedvej 176 mellem Bredsten og Give, syd og
vest for motorvej 18 mellem Give og Herning,
syd for hovedvej 15 mellem Herning og Vide-
bæk, syd og øst for hovedvej 467 mellem
Videbæk og Skjern samt syd for Skjern Å
mellem Skjern og Ringkøbing Fjord*

Kronhjort større end
spidshjort 01.09-15.09 og 16.10-15.12
Kronkalv 01.09-31.01

Syd for motorvej E20
Kronhjort større end
spidshjort 01.09-15.09 og 16.10-31.12
Kronkalv 01.09-31.01

*Kolding Kommune, den del der ligger øst for
rute 170 mellem Vejle og Kolding og nord for*

Kolding Fjord, Fredericia Kommune og Vejle Kommune, den del der ligger øst for rute 170 mellem Vejle og Kolding og syd for Vejle Fjord

Dåkalv 01.10-07.10 og 24.01-31.01
 Då og dåhjort ingen jagttid

Esbjerg Kommune:

Dåvildt ingen jagttid

Aabenraa Kommune - øst for motorvej E45:

Då, dåkalv og dåspidshjort 01.11-31.12
 Dåhjort større end spidshjort ... 01.12-31.12

Haderslev Kommune:

Dåkalv 01.11-31.12
 Då, dåhjort ingen jagttid

Kolding Kommune - vest for motorvej E45 og syd for E20:

Då, dåkalv og dåspidshjort 01.11-31.12
 Dåhjorte større end spidshjort ingen jagttid

Kolding Kommune - øst for motorvejen og syd for Kolding by samt Kolding by

Dåkalv 01.11-15.11
 Då og dåhjort ingen jagttid

Vejle Kommune - syd for motorvej E20:

Dåkalv 01.11-31.12
 Då og dåhjort ingen jagttid

Sønderborg Kommune med undtagelse af øen Als og Kegnæs:

Dåvildt ingen jagttid

Tønder Kommune:

Dåvildt ingen jagttid

Øen Langeland:

Dåhjort 01.12-31.12
 Då og dåkalv 01.11-31.01

Øen Tåsinge:

Dåhjort 01.01-31.01

Øen Lyø:

Råvildt 01.10-15.10

Øen Strynø:

Hare ingen jagttid
 Fasanhøne 1. og 2. lørdag i november
 Fasanhane 1. og 2. lørdag i oktober,
 1. og 2. lørdag i november
 samt alle lørdage i december

Øen Ærø:

Dåspidshjort og dåkalv 01.01-31.01
 Då, dåhjort større end spidshjort ingen jagttid
 Råbuk 16.06-15.07 og 01.11-30.11
 Rå og -lam 01.11-30.11

Nordfyns Kommune samt den del af fiskeriterritoriet, der indgår i EF-fuglebeskyttelsesområde nr. 76, Nordfyn:

Blisgåss ingen jagttid

Øen Als:

Råbuk 16.05-15.07 og 01.11-31.12
 Rå og -lam 01.11-31.12
 Hare 01.11-15.12
 Fasanhøne 01.11-31.12
 Fasanhane 01.11-31.12
 Skovsneppe 01.11-31.12
 Då, dåkalv og dåspidshjort 01.11-31.12
 Øvrige dåhjorte 01.12-31.12

Halvøen Kegnæs:

Som for øen Als, dog råvildt..ingen jagttid

Øen Fanø:

Kronvildt2. lør /søndag i december
og 2. lør /søndag i januar

Øen Rømø:

Kronvildtingen jagttid

Øen Mandø:

Råvildt.....ingen jagttid
Agerhøneingen jagttid

REGION MIDTJYLLAND:

Sædgåsingen jagttid

Syd for hovedvej 16 mellem Randers og Viborg, syd og øst for hovedvej 13, syd og øst for hovedvej 12 mellem Viborg og Herning, nord og øst for motorvej 18 mellem Herning og Give, nord og øst for hovedvej 176 mellem Give og Bredsten, nord for motorvej 28 mellem Vejle og Bredsten. Vest for motorvej E45 mellem Aarhus og Randers.

Kronkalv - jagttid fra 1 time før solopgang til solnedgang 01.09-31.01

Kronspidshjort..... 01.09-31.01

Kronhind - jagttid fra 1 time før solopgang til solnedgang 16.10-31.01

Kronhjort, med mindst 5 sprosser på min. 2 cm på den ene stang 16.09-30.09
og 16.10-31.12

Øvrige kronhorte.....ingen jagttid

Syddjurs - og Norddjurs Kommune, samt

Randers, Faurskov og Århus Kommuner- øst og nord for afgrænsningen på bilag 5:

Kronkalv og kronspidshjort
- jagttid fra 1 time før solopgang til 1 time efter solnedgang i september samt fra ½ time før solopgang til ½ time efter solnedgang i december og januar 01.09-31.01
Kronhind - jagttid fra ½ time før solopgang til ½ time efter solnedgang i december og januar 01.10-31.01
Kronhjort større end spidshjort..... 01.10-30.11

Lemvig -, Struer -, Holstebro - og Skive Kommune. Viborg Kommune - vest og syd for Hjarbæk Fjord - syd for Skals Å og vest for rute 533, Vestre Ringvej, rute 13 og 12.

Ringkøbing-Skjern Kommune - nord for rute 15 - vest for rute 467 - vest for rute 11/28 - nord for Skjern Å og nord for Hvide Sande

Kronkalv - jagttid fra ½ time før solopgang til solnedgang fra 16. dec. til og med januar 01.09-31.01

Kronspidshjort.. 01.09-15.09 og 16.10-31.01

Kronhjort større end spidshjort..... 01.09-15.09 og 16.10-15.12

Kronhind - jagttid fra ½ time før solopgang til solnedgang fra 16. dec. til og med januar 16.10-31.01

Ikast Brande -, Herning -, Holstebro -, Struer - og Lemvig Kommuner:

Dåkalv, då og dåspidshjort 01.12-31.12
Dåhjortingen jagttid

Ringkøbing-Skjern Kommune:
Dåvildt 01.12-31.12

Øen Endelave:
Råvildt 01.10-08.10
Hare ingen jagttid
Agerhøne ingen jagttid

REGION NORDJYLLAND

Sædgås ingen jagttid

Nord for Limfjorden og øst for motorvejen Aalborg-Hirtshals

Kronspidshjort og kronhjort større end spidshjort med mindst 5 sprosser på min. 2 cm på den ene stang 01.11-31.12
Øvrige kronhorte ingen jagttid
Kronhind og kronkalv 01.11-15.01

I samme område, nord for Brønderslev-Frederikshavn vejen (Jerslevvej, Hjulskovvej, Mylundvej og Brønderslevvej)
Dåvildt 16.11-31.01

I samme område, syd for Brønderslev-Frederikshavn vejen (Jerslevvej, Hjulskovvej, Mylundvej og Brønderslevvej)

Dåhjort større end spidshjort ingen jagttid
Då, dåkalv og dåspidshjort 01.12-31.12

Nord for Limfjorden og vest for Aalborg-Hirtshals motorvejen inklusiv Thy og Mors

Kronhjort større end spidshjort med mindst 5 sprosser på min. 2 cm på den ene stang 16.10-31.12
Kronspidshjort 16.10-31.01
Øvrige kronhorte ingen jagttid
Kronhind 16.10-31.01
Kronkalv 01.09-31.01
Då, dåkalv og dåspidshjort 01.11-31.12
Dåhjort større end spidshjort ... 01.01-07.01

Syd for Limfjorden og vest for motorvej E45 mellem Aalborg og afkørsel 33 Haverslev, nord for hovedvej 535 mellem Haverslev og Vitskøl Kloster, nord for Løgstørvej mellem Aars og Vester Hornum, nord for Hyllebjergvej mellem Vester Hornum og Overlade, nord for Bjørneholmvej mellem Overlade og ud til Limfjorden (ikke Livø)

Kronhjort større end spidshjort 01.12-15.12
Kronhind, kronkalv og spidshjort 01.11-15.12
Dåvildt ingen jagttid

Området nord for Randers Fjord, nord for hovedvej 16 mod Viborg, øst for vej nr. 533 til Skals Å herfra nord for Skals Å, øst for Hjarbæk Fjord og syd for Limfjorden, undtagen området vist på bilag 7 og beskrevet ovenfor.

Kronhjort større end spidshjort 16.09-30.09 og 16.10-31.12

Ferieplan i Sydslesvig 2019

Ferieplan for skolerne

i Sydslesvig i 2019, fastlandet

Forårsferie 10. april - 18. april
Sommerferie 1. juli - 9. august
Efterårsferie 4. oktober - 18. oktober
Juleferie 23. december - 3. januar 2020

Danske helligdage i 2019

som er hverdage i Sydslesvig

18. april Skærtorsdag
17. maj St. Bededag

Sydslesvigske fest- og helligdage i 2019

som er hverdage i Danmark

1. maj Maj-festdag
3. oktober Tysk enhedsdag

Stedet for eftertanke,
inspiration og den gode samtale.

loegumkloster-refugium.dk • Refugievej 1 • 6240 Løgumkloster • T: 7474 3301

Sydbank

Hvad kan vi gøre for dig

Gymnastik og
fællesskab
flytter
grænser

SKIBELUND
GYMNASTIK- OG IDRÆTSEFTERSKOLE

www.s-g-i.dk

Flagregler

Flaget hejses ved solopgang, dog tidligst kl. 8.00, og nedhales ved solnedgang. Ved flagning på halv stang hejses flaget først til top, forbliver der nogle sekunder, hvorefter det sænkes til halv. Den korrekte position er, når flagets underkant befinder sig ud for midten af flagstangen. Flaget nedtages ved først at lade flaget gå til tops, hvor det forbliver nogle sekunder, derefter hales det langsomt ned. Hejsning og nedhaling af flaget bør altid foregå langsomt. Ophalerlinen skal være stram, nedhalerlinen skal være løs (slæk) så flaget vajer frit ud fra stangen - det skåner flaget i stærk blæst.

Bortset fra de nordiske flag, FN-flaget, og EU-flaget, der frit kan benyttes sammen med eller uden Dannebrog, består der et almindeligt forbud mod at flage med fremmede nationers flag på dansk territorium. Tilladelse skal i hvert tilfælde indhentes hos den lokale politimyndighed. Ved flagning med Dannebrog i forbindelse med andre nationers flag skal Dannebrog hejses først og have den fornemste plads. Ved ulige antal stænger er den fornemste plads i midten. Ved 2 stænger skal Dannebrog være til venstre for beskueren (set forfra). De fremmede nationers flag må ikke være større end Dannebrog.

Rul aldrig et vådt flag sammen.
Et flag med itublæste hjørner bør repareres hurtigst muligt.
Flagets højde skal være 1/5 af stangens længde

Officielle civile flagdage 2019

(fastsat af Justitsministeriet)

1. januar: Nytårsdag

5. februar: Kronprinsesse Mary

6. februar: Prinsesse Marie

9. april: Danmarks besættelse 1940 (halv stang til kl. 12, derefter på hel stang)

16. april: Dronning Margrethe II

19. april: Langfredag (halv stang til solnedgang)

21. april: Påskedag

29. april: Prinsesse Benedikte

5. maj: Danmarks befrielse 1945

26. maj: Kronprins Frederik

30. maj: Kr. Himmelfartsdag

5. juni: Grundlovsdag

7. juni: Prins Joachim

9. juni: Pinsedag

15. juni: Valdemarsdag - Genforeningsdag

5. september: Danmarks udsendte soldater

25. december: Juledag

Sønderjydsk Skoleforening

Sønderjydsk Skoleforening yder sønderjysk ungdom - nord og syd for grænsen - hjælp til skoleophold og støtter folkeoplysende arbejde i Sønderjylland.

Der kan søges tilskud til ophold på de frie efterskoler i 8., 9. og 10. skoleår, samt til ophold på højskoler og husholdningsskoler af mindst 3 måneders varighed, hvortil der kan opnås statstilskud.

Sønderjydsk Skoleforening bestyrer en række legatmidler, som kan søges af studerende på videregående uddannelser. I det første studieår kan medlemmer søge stipendium fra Sønderjydsk Skoleforening.

Forældre, der er medlemmer, kan søge tilskud til deres børn, indtil børnene er 20 år. Ansøgere over 20 år skal selv være medlem.

Se mere på www.sønderjydskskoleforening.dk

Bliv medlem af Sønderjydsk Skoleforening

Formand:
Peder Moltesen Ravn
Harevej 22
Egebæk-Hviding
6760 Ribe
Telefon 7544 5433

Sønderjydsk Skoleforenings kontor,
v/ sekretær:
Inger R. Andersen
Roostvej 3A, Roost
6535 Branderup
Telefon 7483 4081

Mailadresse:
soenderjyskskoleforening@outlook.dk

Sønderjydsk Skoleforening udgiver »Sønderjysk Almanak«

Mailadresse:
soenderjyskalmanak@outlook.dk

Se foreningens årsberetning inde i Almanakken.

Sønderjysk Almanak 2019
26. årgang

Udgivet af Sønderjysk Skoleforening[©]